

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Факультет гуманітарних наук, психології та педагогіки
кафедра психології та соціології

МАТЕРІАЛИ

XIV всеукраїнської науково–практичної веб-конференції
(з міжнародною участю)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

10 квітня 2020 року

м. Сєвєродонецьк

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**Факультет гуманітарних наук, психології та педагогіки
кафедра психології та соціології**

МАТЕРІАЛИ

**XIV всеукраїнської науково–практичної веб-конференції
(з міжнародною участю)**

**СОЦІАЛЬНО–ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

10 квітня 2020 року

м. Сєверодонецьк

УДК 159.9 (063)
С 69

Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 6 від 3 березня 2020 року)

С69 Соціально–психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: зб. наук. праць / За заг. ред. д. психол. н., проф. Ю.О. Бохонкової. – Северодонецьк: вид–во СНУ ім. В. Даля, 2020. – 232 с.

Збірник містить матеріали XIV всеукраїнської науково–практичної веб-конференції (з міжнародною участю) «Соціально–психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства» (м. Северодонецьк, 10 квітня 2020 р.), яка присвячена 100-річчю Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. До збірки увійшли тези доповідей, есе, присвячені сучасному науковому осмисленню гендерного питання, ролі жінок та чоловіків у політичній, економічній, професійній діяльності, особливостей сімейних стосунків, репродуктивної поведінки, життєвих стратегій поведінки особистості тощо.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за достовірність фактів, цитат та інших відомостей несуть автори.

УДК 159.9 (063)

© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
2020

Аликин И. А., Аликин М. И., Лукьянченко Н. В.

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СВЯЗИ ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ И ОТНОШЕНИЙ С РОДИТЕЛЯМИ У ЮНОШЕЙ И ДЕВУШЕК СТУДЕНЧЕСКОГО ВОЗРАСТА

Постановка проблемы. Жизнь человека в современном обществе предъявляет к его личностным ресурсам высокие требования. Аналитики говорят о её выраженной стрессогенности и актуальности проблемы преодоления жизненного стресса [1]. Важнейшим психологическим понятием, требующим исследовательского внимания в обозначенном проблемном поле, является жизнестойкость. Понятие жизнестойкости было эмпирически обосновано и введено в обиход науки на основе результатов исследований С. Мадди с коллегами, которые определили систему убеждений, позволяющих эффективно преодолевать стрессовые ситуации [6].

Изложение основного материала. Особый интерес составляет вопрос о факторах жизнестойкости в период вступления в самостоятельную взрослую жизнь с учётом их гендерной специфики. Учитывая, что некоторые авторы отношения с родительской семьёй в период ранней взрослости понимают как интересубъектный ментальный ресурс и даже предиктор жизненной успешности человека [2, 3], мы провели исследование связи жизнестойкости юношей и девушек студенческого возраста с особенностями отношения к ним родителей разного пола.

В качестве диагностического инструментария в исследовании использовались: «Тест жизнестойкости Мадди» [4] и «Операционализируемая психодинамическая диагностика» (ОПД) [5], по шкалам которой респонденты оценивали отношение родителей (отца и матери отдельно) к самому респонденту. Обработка данных включала корреляционный анализ, сравнение средних значений и выявление достоверных различий. В исследовании приняли участие 119 студентов Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева, из них 43 юноши и 76 девушек.

Корреляционный анализ показал, что жизнестойкости юношей благоприятствуют предоставление личного пространства, адаптивная позиция со стороны отца и некоторое проявление агрессии, недовольства, защитной настороженности, но и способности принимать на себя вину в материнском отношении. Агрессия, недовольство, самозащитная настороженность и принятие вины со стороны отца не благоприятствуют жизнестойкости юношей, так-же, как заботливость, требовательный контроль, упование на сына с возложением ответственности и неспособность восхищаться сыном. Отсутствие интереса матери также не благоприятствует жизнестойкости сыновей. Жизнестойкости девушек способствует проявление привязанности, открытости и принимающего отношения со стороны отца, приписывание ответственности со стороны матери. Чрезмерное проявление привязанности и сдерживание недовольства со стороны матери не благоприятствуют жизнестойкости дочери.

Обе выборки, мужская и женская, были разбиты на три группы в соответствии с уровнями интегрального показателя жизнестойкости (с высоким, средним и низким уровнем). И затем было проведено сравнение с выявлением достоверных различий показателей методики ОПД.

Результаты сравнения следующие. У юношей с высоким уровнем жизнестойкости общими тенденциями является большая, чем в других группах, выраженность в материнском отношении агрессивности, настороженности и при этом готовности признать свою вину, меньшая выраженность заботы, требовательного контроля и принятия проявлений привязанности со стороны сына. Эту группу также характеризуют наименьшая агрессивность, настороженность и заботливость отцов в отношении к юношам-респондентам.

Общей тенденцией группы юношей с низкой жизнестойкостью является сравнительно с другими группами высокая агрессивность в отцовском отношении, наименьшая способность отца восхищаться сыном и в то же время готовность принимать его привязанность по отношению к себе. Для матерей молодых людей из этой группы характерно более интенсивное (вплоть до навязывания) проявление привязанности, сдерживание недовольства при слабости настоящего интереса к сыну.

В выборке девушек сравнительный анализ показал следующее. Респондентки с высоким уровнем жизнестойкости имеют сравнительно более высокий, чем в других группах уровень проявления отцовской привязанности, а в материнском отношении более выраженное приписывание ответственности и потребность

полагаться на дочь. Сравнительно менее выражены в родительском отношении к девушкам этой группы предоставление личного пространства со стороны отца, внимание со стороны матери, настороженность матери и принятие матерью проявлений привязанности со стороны дочери.

Представительницы группы с низким уровнем жизнестойкости имеют наименьшие возможности получения свидетельств привязанности от отца, наименьшую свободу личного пространства в отношениях с матерью, наименьшие проявления у матери самоуважения и способности полагаться на дочь, возлагать на неё ответственность.

Выводы:

1) Жизнестойкость молодых людей студенческого возраста связана с особенностями отношения к ним родителей. Влияние родительского отношения более выражено в отношении юношей.

4) Общим, не дифференцированным по полу, является негативное влияние на жизнестойкость молодых людей родительской заботы и требовательного контроля.

5) В остальном влияние родителей разного пола на жизнестойкость юношей и девушек различно, и его характер, как показали результаты исследования, не совпадает с социальными стереотипами отцовского и материнского влияния.

Список использованной литературы

1. Белинская Е.П. Совладание как социально-психологическая проблема // Психологические исследования. 2009. № 1. 2009 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2009n1-3/54-belinskaya3> (дата обращения 07.02.2020).
2. Голубева Е.В., Истратова О.Н. Опыт отношений в родительской семье как предиктор психологического благополучия молодых людей // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2018. Т. 7. № 2(23). – С. 358–362.
3. Кашапов А.С. Связь интернальности в семейных отношениях с типами поведения в конфликте у представителей разных профессий // Семья и современный социум, серия: семья и дети в современном мире. Коллективная монография / под общей и научной редакцией доктора психологических наук, профессора В.Л. Ситникова, кандидатов психологических наук С.А. Бурковой, Э.Б. Дунаевской. – СПб.: «Социальногуманитарное знание», 2017. – С. 224–230.
4. Леонтьев Д. А., Рассказова Е. И. Тест жизнестойкости. – М.: Смысл, 2006. – 63 с.
5. Операционализированная психодинамическая диагностика (ОПД)–2. Руководство по диагностике и планированию терапии. – М., 2011.– 454 с.

6. Khoshiba D., Maddi S. Hardiness and Mental Health//Journal of Personality Assessment. 1994. Vol. 63. – № 2. – P. 265–274.

Аликин Игорь Анатольевич – к. б. н., доц., доцент кафедры педагогики и психологии, Красноярский государственный педагогический университет им. В.П. Астафьева (г. Красноярск, Российская Федерация).

Аликин Марк Игоревич – соискатель высшего образования второго (магистерского уровня направления подготовки «Психология»), Красноярский государственный педагогический университет им. В.П. Астафьева (г. Красноярск, Российская Федерация).

Лукьянченко Наталья Владимировна – к. психол. н., доц., доцент кафедры психологии и педагогики, Сибирский государственный университет науки и технологий имени академика М.Ф. Решетнева (г. Красноярск, Российская Федерация).

Akhtyrskaya Y. I.

SOCIAL–PSYCHOLOGICAL FACTORS OF GENDER CONFLICT BEHAVIOR

Formulation of the problem. One of the main trends in the development of modern society is the rapid increase in the scale of social application of new information technologies. A special place in this process is taken by the Internet, which has significantly increased the number of interpersonal communication tools through various services: forums, blogs, blogs, group internet games, social networks, voice chats, etc. – which is especially attractive to young people. A virtual environment has been created for various types of cyber relationships; in particular, new types and forms of aggressive behavior of youth on the Internet have emerged, characterized by significant diversity and insufficient study of both these forms and social and psychological factors that determine the forms of youth aggression on the Internet.

This requires the analysis and revision of known psychological theories and models of aggression, the study of the dynamics of the Internet and virtual social groups (virtual communities) as socio–psychological objects, the identification and research on their basis of socio–psychological factors that determine the aggressive behavior of youth in Internet, as well as the specifics of their impact on objects of aggression (victims), etc.

Therefore, it can be argued that there is an objective problem related to the need for theoretical analysis, justification and research of the system of social and psychological factors that determine the aggressive behavior of youth on the Internet [1–4].

Outline of the main material. Personality – characterizes an individual in terms of the amount of knowledge about the features of social interaction with the environment in both real and cyber space, as well as the emotional features of such interaction.

According to social–cognitive theory, knowledge is presented in the form of a structure consisting of information packages stored in the individual's memory. This knowledge, once arose, is regarded as part of the individual's personality. The source of their origin is usually associated with the early interaction of the individual with the environment of the real space as a child, as well as with the experience (knowledge of features) of interaction with the virtual cyberspace (Internet).

How a person interprets and reacts to different events and social situations, both in real and cybernetic space, depends on the characteristics of his knowledge structure, their activation and the emotional reactivity of the individual in the knowledge structure.

Dissociative imagination factor. The term "online life feeling" is also used to refer to this factor.

Some view youth interacting with online (online life) virtual communities as a kind of game with rules and norms that are not applied in everyday life (real space) – it's just a game (dissociative ideas). They believe that they should not be held responsible for their aggressive actions in cyberspace, that this is not real and has nothing to do with real reality (real space). Under the influence of the anonymity factor, the actions of this factor may increase.

Factor of finite set (set) of forms of aggressive behavior in cyberspace. Determines forms of aggression that affect the victim's neuro-emotional state (the object of cyber aggression) based on the capabilities of Internet hardware and software. These include: flamingos, harassment, slander, exclusion, incarnation, public disclosure of secrets, deception, gepisling, trolling, griffing, phishing, sociotechnics, cyber–harassment, cyberbullying.

A factor in the culture of virtual youth communities on the Internet.

Consider the situational factors of youth aggression that reflect the objective component of the virtual social situation.

Role factor reflects the accepted virtual community model of virtual interaction adopted in the youth internet culture.

Legal problems of youth aggressive behavior in cyberspace. In developed countries, such as the United States, there is a large body of legislation governing cybercrime.

There are no such legislative norms in the legislation of Ukraine, which causes impunity and growth of various forms of deviant behavior of youth on the Internet, including cyber aggression.

Conclusions. It is shown that the issue of research into the factors of aggression, both in real and cybernetic space, is receiving considerable attention, especially in foreign English–language publications. However, the presence of numerous theories of aggression, which examine the various determinants of aggressive behavior, does not allow to uniquely identify and investigate the socio–psychological factors of aggressive behavior of youth on the Internet. This makes research relevant in this area relevant. A dynamic model of the Internet is developed as a social and psychological object, based on the general law of cultural development. The conceptual apparatus of the research was formalized and the following definitions were introduced: socio–psychological factors of youth aggressive behavior on the Internet; socio–psychological predisposing factors of aggressive behavior. The classification of socio–psychological factors of youth aggressive behavior on the Internet has been developed, which includes predisposing factors (personal and cyberspace environments) and situational factors (those that reflect the objective and subjective components of the social virtual situation). The following are distinguished: 1) predisposing personal factors of aggressive behavior of youth on the Internet (personalities, dissociative ideas, solipsic introjections); 2) predisposing factors of the virtual environment of cyberspace (anonymity, invisibility, self–organization, asynchrony, equality, incorporeality, violence in multimedia content of cyberspace, a finite set of forms of aggressive behavior in cyberspace, internet culture; 3) situational factors that reflect the objective component of the virtual social situation (roles, type of virtual environment, means of interactive virtual interaction, aversive event); 4) situational factors of youth's aggressive behavior, reflecting the subjective component of the virtual social situation (subjective interpretation of the virtual social situation, goals of youth's aggressive behavior in cyberspace, rules and norms, emotional perception of the virtual social situation, or the setting). youth behavior on the Internet (lack of programs to control behavior of children and youth in cyberspace, technological determinism in the development of the Internet, legal problems and aggressive behavior of young people in cyberspace, the lack of educational programs on the problems of youth kiberahresiyi). It has been shown that one of the

promising methods of reducing cyber aggression is the development of non-aggressive behaviors, both on the Internet (cyberspace) and in reality.

References

1. Шихирев П.Н. Современная социальная психология. М.: Институт психологии РАН, 2000. – 448 с.
2. Росс Л., Нисбетт Р. Человек и ситуация. Уроки социальной психологии. М.: Аспект Пресс, 2000. – 429 с.
3. Шестакова Е.Г., Дорфман Л.Я. Агрессивное поведение и агрессия личности. *Журнал теоретических и прикладных исследований*. 2009. № 7 (64). С. 51-66.
4. Крупник Е.П., Сизова Т.Б. Теоретические аспекты психологической культуры межличностных взаимодействий. *Мир психологии*. 2001. № 3(27). С. 40-50.

Akhtyrskaya Yulia Igorevna – candidate of the Department of practical psychology and social work, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk).

Барчі Б. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. Загальною тенденцією сьогодення є прискорення темпу життя, зростання кількості комунікативних зв'язків, посилення соціально-економічної напруги в суспільстві, урбанізація і бурхливий розвиток науково-технічного прогресу.

Важливим компонентом цієї динаміки є зміни в ієрархії факторів професійної стратифікації населення, без осмислення й усвідомлення сутності яких неможливі регулювання процесів суспільного розвитку, професійних відносин, активізація мотиваційних механізмів та реалізація професійних резервів розвитку особистості. При цьому наразі особлива увага має приділятися тим рисам професійної диференціації, які пов'язані з професійними ознаками та досягненнями особистості інтегруючи принципи гендерної рівності. Саме вироблення стратифікації професійних

механізмів особистості актуалізуються та стають все більш впливовими у сучасному суспільстві.

Викладення основного матеріалу. Сучасне суспільство являє собою досить складну динамічну систему, для якої характерне безперервне оновлення професійної стратифікації у зв'язку з феноменом статі, але не біологічної, а соціальної – так званого гендеру. Під гендером розуміють сукупність сформованих культурою біологічних і мовленнєвих ознак, соціальних ролей, особливостей психіки та поведінки, якими різняться чоловіки та жінки [3].

Теорії стратифікації були розвинені К. Марксом, М. Вебером, П.Сорокіним [1]. Е. Гідденс визначав стратифікацію як структуровану нерівність між групами людей, оскільки нерівність існує на всіх етапах людського суспільства [2]. Суспільство, за Е. Гідденсом, можна трактувати як сукупність соціальних прошарків у певній ієрархії з найпривілейованими прошарками на вершині й найменш привілейованими в основі. Стратифікація у гендерному вимірі існує, при цьому в усіх суспільствах, а в сучасних традиційних й індустріальних країнах професійна стратифікація виявляється в поняттях багатства та власності. Головною характеристикою є доступ до продуктів культури й матеріальних цінностей.

Згідно з П. Сорокіним, стратифікація це диференціація населення на класи й прошарки в ієрархічному порядку. Її суть полягає у нерівномірному розподілі прав і привілеїв, відповідальності й обов'язків, певних цінностей, влади і впливу серед членів суспільства. Форми стратифікації особистості різноманітні й численні, однак всі вони можуть бути зведені до трьох основних, які, як правило, тісно переплетені: політичної, економічної й професійної [4].

Професійна стратифікація, залежить від двох основних груп факторів: по-перше, певні класи професій і професійні групи формують відповідні соціальні страти/прошарки, через що одні професійні групи характерні для верхніх соціальних прошарків, а інші – для основи соціальної піраміди; подруге, феномен стратифікації існує також усередині кожної професійної групи, де люди стратифіковані на багато рангів і рівні. Таким чином професійна стратифікація проявляється у двох основних формах: ієрархія основних професійних груп (міжпрофесійна стратифікація) та ієрархія всередині кожної професійної групи (внутрипрофесійна стратифікація).

Фундамент міжпрофесійної стратифікації, згідно з П. Сорокіним, містить дві основні умови: а) важливість професійного заняття для виживання й функціонування соціуму в цілому; б) рівень інтелекту, необхідний для успішного виконання професійних

обов'язків. Соціально значимі професії сьогодення пов'язані з функціями організації й контролю соціуму, вимагають високого рівня інтелекту і проявляються в професійній освіті й досягненнях незалежно від статі особистості [5].

Так, відповідно до класичної теорії кастової ієрархії, соціально-професійні групи швидше «накладаються» одна на одну, ніж розташовуються на одному рівні: жерці – вчителі, кшатрії – воїни й керівники, вайші – виробники й торговці, шудри – слуги (тут кожна попередня каста перевершує за походженням і статусом наступну). Поза класово-професійною стратифікацією перебувають «знедолені» – парії [4].

Психологічних особливості особистості й трансформації стратифікації тісно пов'язані з прискореним розвитком інституту вищої освіти. Саме освіта є базою формування та накопичення того ресурсу, що є основою взаємодії у сучасному соціумі з метою формування професійних знань. Реалізуючи свої функції освіта детермінує психологічні особливості професійної стратифікації особистості у гендерному вимірі. Тенденції освітньої інфраструктури та навчальної активності повинні сприяти «підтягуванню» нижнього «поверху» освітньо-професійної піраміди населення до соціальної середини.

Актуальними психологічними особливостями стратифікації особистості серед переліку сучасних професій, є зв'язок з задачами, умовами і специфікою та їх вплив на працівника, його здібності, індивідуальні якості, особистісні риси. Для успішної самореалізації особистості у світі сучасних професій є необхідним в процесі підготовки до професійної діяльності вирішувати наступні кроки: 1) чітко визначати сферу професійної діяльності, 2) визначати відповідність до професійної спрямованості особистості, власним інтересам, здібностям і задаткам; 3) виявляти рівень розвитку професійно значущих характеристик фахівця; 4) знаходити найбільш оптимальні шляхи і методи для розвитку професійно важливих якостей особистості незалежно від статі; 5) знаходити реальні засоби компенсації якостей, яких бракує для успішної професійної діяльності особистості.

Висновки. Професійна стратифікація особистості є найбільш адекватним способом прояву, розвитку і реалізації здібностей і психічних властивостей, особистісних і характерологічних рис, що залежить від комплексу особистісних якостей.

Стратифікація професійної діяльності розглядається як гнучка система обставин, з урахуванням психологічних особливостей

особистості у гендерному вимірі. Професійна підготовка має бути зорієнтована на перелік базових функцій професіонала, що складають зміст його професійної діяльності, систему особистісних якостей моделі фахівця.

Список використаної літератури

1. Вебер М. Основные понятия стратификации / М.Вебер // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 147–156.
2. Гидденс Э. Стратификация и классовая структура / Э. Гидденс // Социологические исследования – 1992. – № 9. – С. 107–120.
3. Розумникова О.М. Пол и профессиональная направленность как факторы креативности / О.М. Розумникова // Вопросы психологии. – 2002. – № 4. – С. 111– 125.
4. Смирнова, Е.В. Гендерные и социокультурные особенности коммуникации / Е.В.Смирнова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2005. – № 2. – С. 131–137.
5. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество: Пер. с англ. / Общ. ред., предисл. и сост. А. Ю. Соколова. – М., 1992.

Барчі Беата Василівна – к. психол. н., старший викладач кафедри психології, Мукачівський державний університет (м. Мукачево).

Бегаза Л. Є.

ПРОФЕСІЙНІ РОЛІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА «Я–КОНЦЕПЦІЇ» ЛІКАРЯ

Постановка проблеми. Теоретичні засади формування рольової структури особистості, гендерні її аспекти, проаналізовано як вітчизняними (Т. Говорун, П. Горностаї, Л. Карамушка, З. Мірошник, Т. Титаренко, М. Ткалич), так і зарубіжними (І. Кон, Дж. Мід, Г. Мінцберг, Т. Парсонс) науковцями.

Парадигма рольової ідентичності П. Горностаєм розглядається у тісному взаємозв'язку з детермінантами рольової поведінки в контексті понять «рольова самосвідомість» і «рольова «Я–концепція».

Рольова теорія особистості передбачає опис її поведінки такими поняттями як «статус» і «роль». С. Оксамитною та Т. Степурко [4]

проаналізовано вивчення соціального статусу лікарів, однак проблему професійних ролей в контексті професійної «Я–концепції» лікаря ще у науковій літературі не представлено, що й стало предметом нашого вивчення.

Викладення основного матеріалу. За визначенням П. Горностая, роллю є модель поведінки (стереотипна поведінка), що має індивідуальне забарвлення та узгоджується зі статусом індивіда в даній соціальній структурі шляхом реалізації рольових очікувань щодо індивіда, набуття ним відповідних прав та виконання обов'язків [2; 3].

На формування професійної «Я–концепції» лікаря впливає сукупність чинників, серед яких, в рамках виконання фахової діяльності, – професійні ролі.

За класифікацією Є. Клімова професія лікаря належить до типу професій «людина – людина», що характеризується когнітивною, поведінковою, соціальною парадигмами. Особливе значення має система взаємин «лікар – пацієнт». Як зазначає Л. Пиріг, наразі немає іншої професії, яка б вимагала такого інтимно–проникливого контакту, такої духовної й душевної близькості фахівця з людиною, як професія лікаря, яка передбачає прямий контакт з людиною як особистістю, коли наслідком такого контакту є не реалізація формальної послуги, а духовно–емоційний та пізнавальний зв'язок [5].

У пілотному опитуванні взяли участь респонденти 18–19 років (31 особа), 25–54 роки (34 особи); серед яких, жіночої статі – 46 осіб, чоловічої – 19. Лікарі – 37 осіб, віком 29–63 років. Метою даного етапу є визначення професійно–функціональних та можливих інших професійних ролей лікаря. Учасникам анкетування потрібно було записати «реальні» та «ідеальні» ролі лікаря. Аналіз рольового репертуару лікаря відбувався за такими критеріями: спеціалізація лікаря, кількість ролей, опис / характеристика ролі. У таблиці представлено фрагмент (на прикладі лікаря–педіатра) аналізу анкет.

Рольовий підхід вивчення професійної діяльності людини дає можливість проаналізувати чотири рівні соціальної ролі (за Г. Андреевою): 1) когнітивний – знання ролі, тобто уявлення про права і обов'язки, пов'язані з роллю; 2) емоційний – значущість ролі, яка виконується; 3) поведінковий – уміння виконувати дану роль; 4) рефлексивний – здатність рефлексувати свою рольову поведінку [1].

Варіативність та різноманітність рольового репертуару «реального» лікаря з позиції пацієнта демонструє очікувані ролі–функції поведінки лікаря через опис емоційних характеристик–відчуттів, що обумовлюється ситуацією захворювання. Рольовий же репертуар лікарями описується через професійно–компетентнісні

характеристики діяльності, що обумовлюється, в першу чергу, виконанням професійних обов'язків, а потім – емоційними складовими.

Таблиця

Рольовий репертуар лікаря-педіатра

Спеціалізація лікаря	Реальні ролі лікаря		Ідеальні ролі лікаря	
	Пацієнт	Лікар	Пацієнт	Лікар
Лікар- педіатр	«Ролі-функції»:			
	професіонал, учитель, рятувальник, вихователь, Фея	професіонал, психолог, Мати Тереза, «вирішувач» всіх проблем, професійний досвід, альтруїзм, Чарівник	спеціаліст, рятувальник, друг, помічник	професіонал, компетентний спеціаліст
	«Ролі-прикметники»:			
	уважний, постійно зайнятий, строгий, комунікабельний, добрий	компетентний, мудрий, добрий, ввічливий, незахищений, непотрібний	–	шанований лікар, спокійний, задоволений життям
	Ролі-родичі			
хрещена мама, мати, родич	-	друг, родич	–	

Ролі «ідеального» лікаря, на думку пацієнтів та як свідчить практика, продовжуються у кількісному описі характеристик як «ролей-функцій» та емоційного ставлення. У той же час, при характеристиці професійних ролей «ідеального» лікаря, на думку самих лікарів, окрім професійної складової самоставлення (потребує глибинного вивчення теоретична модель-структура професійної ролі лікаря) спостерігається опис ціннісного ставлення до професії лікаря.

Висновки. У психологічній науці існує декілька підходів до вивчення соціальних ролей. Статус особистості тісно пов'язаний не лише з видом діяльності чи професією, а й з роллю, яку людина виконує у професійному (соціальному) середовищі.

Професійна роль – це 1) поведінка, яку очікують від того, хто має певний соціальний статус та виконує професійні функції;

2) сукупність вимог, що висувається людині суспільством, а також дій, які має виконати людина, що посідає даний статус у соціальній системі. У соціальному середовищі людина може виконувати декілька ролей.

Перспективою подальшого дослідження стане вивчення проблеми «Я–образу» лікаря.

Список використаної літератури

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 376 с.
2. Горностай П.П. Рольова теорія особистості: теоретичні основи та практичні апікації/П.П. Горностай // Наукові записки інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Вип.26, Т.1. – К.: Главник, 2005. – С.391-395.
3. Горностай П.П. Личность и роль: Ролевой подход к социальной психологии личности/ П.П. Горностай. – К.: Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.
4. Оксамитна С. М. Соціальний статус лікарів в українському суспільстві [електронний ресурс] / Оксамитна С. М., Степурко Т. Г. // Наукові записки НаУКМА. – 2014. – Т. 161 : Соціологічні науки. – С. 63-71.
5. Пиріг Л.А. Медицина і українське суспільство : зб. мед. публіц. пр. / Л. А. Пиріг. – К. : Б. в., 1998. – 472 с.

Бебеза Людмила Євгенівна – к. психол. н., доцент кафедри психології, Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України (м. Київ).

Беспарточна О. І.

ПОДРУЖНЯ СУМІСНІСТЬ, ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ ШЛЮБУ

Постановка проблеми. Негативні тенденції розвитку сучасної сім'ї викликають занепокоєння фахівців різних галузей науки, а також актуалізують практичні соціально–психологічні дослідження закономірностей функціонування сучасної сім'ї, ефективних форм і методів психологічної допомоги сучасному подружжю. Функціонування людини як живої істоти припускає реалізацію різних потреб. Деякі з них можуть бути задоволені самостійно дорослою людиною, деякі – тільки спільно з ким-небудь, а саме при створенні

сім'ї. Сім'я займає важливе місце в людському суспільстві. Протягом усієї історії подружнн сумісність була запорукою стабільності в державі. Тому дана проблема є досить актуальною в наш час.

Викладення основного матеріалу. Серед досліджень, присвячених проблемі подружніх стосунків поняття гармонійних сімейних стосунків часто вживається як синонім сумісності партнерів. В. Н. Дружинін, описуючи типи проблемних родин, виокремлює гармонійно-стабільні сім'ї, тобто такі, у яких рідко відбуваються конфлікти та інші порушення сімейної гармонії [1].

Універсальність шлюбу та сім'ї пов'язана з обов'язком кожної істоти жити за природними законами і одночасно з обов'язком індивідуума вести корисне для суспільства життя. Унікальність шлюбу та сім'ї – це емоційний та кровно-родинний потенціал, це місце, де жити разом. Міжособистісні взаємини, серед яких шлюбно-сімейні стосунки, посідають центральне місце у багатьох українських та російських дослідників, складають психологічний простір життєвого світу особистості, визначаючи якість життя людини, обумовлюючи її суб'єктивне відчуття задоволеності собою та іншими. Саме шлюбно-сімейні стосунки забезпечують задоволення багатьох особистісних потреб, фрустрація яких призводить до викривлення у розвитку особистості та внутрішніх конфліктів, що роздирають людину зсередини [2, с. 44].

При визначенні поняття гармонійно-стабільних сімейних стосунків та їх сутності ми виходимо з положень системного підходу, у якому основними ознаками оптимального функціонування сімейної системи є успішне виконання сім'єю своїх функцій, сприяння особистісному зростанню кожного члена сім'ї, адекватність сімейних процесів етапам життєвого циклу. Відповідно, необхідними складовими гармонійно-стабільних сімейних стосунків, на нашу думку, є автономність членів сім'ї, гнучкість структури сімейних ролей, емоційна наповненість стосунків та узгодженість образу сім'ї партнерів. Зазначені вище складові сприяють успішному виконанню сім'єю своїх функцій, створюють поле для особистісного зростання кожного члена сім'ї. Основою гармонійно-стабільних стосунків у сім'ї є емоційна автономність партнерів, гнучкість та задоволеність розподілом ролей у сім'ї, висока ступінь узгодженості образу сім'ї, емпатійна включеність до діяльності один одного.

Статистичні дані свідчать, що майже п'ятдесят відсотків молодих сімей, які одружилися за останні п'ять років, розпалися. Від того наскільки молоді люди будуть сумісні, вступаючи в шлюб, залежить згуртованість сім'ї. При цьому сумісність однієї людини з іншою означає схожість ціннісних орієнтацій, інтересів, поглядів на

життя. Чоловік і дружина повинні розуміти один одного, йти на поступки [3].

Подружжя сумісність багатопланова. Виділяють такі види подружньої сумісності: соціальну, психологічну, сексуальну, сімейно-побутову. Соціальна сумісність – особливий погляд людини на світ, ціннісні орієнтації. Психологічна сумісність полягає у взаємодії характерів, темпераментів, особистісно-вольових якостей подружньої пари. Гармонійність, відповідність потреб у інтимному спілкуванні обох сторін подружжя забезпечує сексуальна сумісність, яка формується на знаннях з анатомії і фізіології людини, на культурі і техніці статевого спілкування. Сімейно-побутова сумісність означає єдність поглядів на стиль життя, на призначення сім'ї, на сімейні ролі. Якщо партнери будуть мати схожі погляди на побутові питання, то у сім'ї завжди буде панувати комфорт і затишок. Різні види сумісності взаємопов'язані і доповнюють одна одну. Тому у сімейних відносинах потрібно враховувати кожен аспект, щоб не порушувати злагоди, яка так важко здобувається.

Високий рівень подружньої сумісності значно збільшує вірогідність подружньої гармонії, але вирішальною все ж таки є загальна культура партнерів, яка полягає у толерантності, вмінні не розпускатися, контролювати і стримувати негативні емоції, у розумінні того, що добрі стосунки, а не порядок, затишок і смачна їжа є головною цінністю сімейного життя. При наявності такої культури подружжя несумісність мало помічається і не псує подружніх стосунків, тоді, коли у невірноважених, нестриманих, агресивних та грубих партнерів вона викликає постійні конфлікти.

Отже, лише у сім'ях де є спів падіння темпераментів, характерів, інтелекту, функціонально-рольових очікувань, ціннісно-орієнтаційної єдності, особистісна і соціальна зрілість подружжя можна говорити про подружню сумісність та стабільні шлюбно-сімейні відносини [3]. Загалом розрізняють такі фактори стабільності сім'ї: зовнішні – внутрішні та об'єктивні – суб'єктивні. Безумовно, об'єктивні фактори істотно впливають на життєдіяльність сім'ї. Водночас успішність вирішення сімейних проблем багато в чому залежить від особливостей усвідомлення членами сім'ї сімейної ситуації, їх готовності і вміння сконцентрувати зусилля на збереженні сім'ї. Таким чином, основними факторами, що формують стабільність шлюбу, є внутрішні суб'єктивні, тобто психологічні. Насамперед – це подружжя сумісність як соціально-психологічний показник згуртованості сім'ї. При цьому існують гендерні відмінності в сімейних цінностях. Так, жінки більшою мірою орієнтовані на народження і виховання дітей, духовне спілкування членів сім'ї,

задоволення потреби в любові, особистому щасті, взаєморозумінні. Чоловіків же порівняно з жінками в сімейному житті більшою мірою приваблює можливість задоволення сексуальних потреб, ведення здорового способу життя, упорядкування побуту. Серед загальнолюдських цінностей чоловіки найчастіше виокремлюють цікаву роботу, професійне зростання, а також впевненість у собі, матеріальну забезпеченість і спілкування з друзями. Розбіжності в поглядах чоловіків і жінок на сімейні цілі й цінності, інші аспекти життєдіяльності сім'ї у принципі можна подолати у процесі їх взаємної адаптації до спільного способу життя.

Висновки. Крім стихійного формування готовності до шлюбу і сімейного життя як складової загального процесу становлення особистості, як і раніше, актуальною є спеціальна підготовка молоді до шлюбу і сімейного життя, що передбачає: підвищення відповідальності молоді у шлюбно-сімейних стосунках, а також щодо батьківства; формування здорового способу життя через роз'яснення залежності сексуальності, можливості батьківства від наявності шкідливих звичок; формування психологічної компетентності щодо особливостей взаємин у сім'ї, дитячої психології; висвітлення питань раціонального ведення господарства, ефективної організації бюджету сім'ї. На успішність підготовки молоді до шлюбу і сімейного життя, безумовно, впливають політика держави щодо соціального захисту сім'ї, взаємодія соціальних інститутів.

Список використаної літератури

1. Гребенников И. В. Основы семейной жизни / И. В. Гребенников. – М.: Просвещение, 1991. – 358 с.
2. Помиткіна Л. В. Психологія сім'ї. / Л. В. Помиткіна, В. В. Злагодух, Н. С. Хімченко, Н. І. Погорільська. – Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. Ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
3. Слободинська О. А. Проблеми підготовки молоді до сімейного життя / О. А. Слободинська, В. С. Марценюк // Матеріали 8 міжнародної науково-практичної конференції «Восточное партнерство». – Пшемишел: Наука і освіта, 2012. – С. 81-84.

Беспарточна Олена Іванівна – к. пед. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Кризовість викликів сучасності в контексті подальшої стратифікації суспільства, існування проблеми виживання людства загалом загострює питання екологічної культури особистості, яка є функціональною основою існування та націлена на пристосування індивіда в біосфері в умовах постійної конкуренції, що уможливорює доцільне й ефективне природокористування. Спочатку термін «культура» був пов'язаний з уявленням про дію, зусилля, спрямовані на зміну предметів та явищ, і тому завжди позначав культуру духу, розуму. Проте згодом культуру почали розуміти через «людяність», виділяючи людину з природи (Дж. Локк, Дж. Берклі, І. Кант). В. Крисаченко вважає екологічною культурою здатність людини відчувати живе буття світу, приміряти і пристосовувати його до себе, відповідно до власних потреб та намірів, за допомогою цілепокладаючої діяльності (включаючи і її наслідки), спрямованої на організацію та трансформацію природного світу (об'єктів та процесів) [3].

Викладення основного матеріалу. До визначення поняття «екологічна культура» існує три підходи: ціннісний, діяльнісний та особистісний. Але саме діяльнісний підхід не відкидає описовий та оціночний підходи, а включає в себе їх раціональний зміст. Б. Ліхачов стверджував, що екологічна культура – це творча діяльність людини по освоєнню природного середовища та її результати.

В. Крисаченко пропонує розглядати екологічну культуру з двох сторін: як сукупність певних дій, технологій освоєння людиною природи, котрі забезпечують принаймні стійку рівновагу в системі «людина–довкілля» з одного боку та теоретична галузь знань про місце людини в біосфері в ролі діяльної істоти, організуючої її структурні та функціональні блоки, зростаючого у своїх можливостях чинника регуляції стану біосфери – з іншого. Екологічна культура виступає складовою життєдіяльності людини, де результатом є адаптація (трансформація) природного світу до людини, а її самої – до довкілля. Тому екологічна культура включає коло питань, пов'язаних з використанням людиною природи, перетворенням її у власних інтересах, а також з наслідками такої діяльності [3].

О. Плахотнік визначає екологічну культуру як напрям людської діяльності та мислення, від якого суттєвим чином залежить нормальне

існування сучасної цивілізації; культура завжди відображує якісну характеристику суспільного життя, адже її розвиток свідчить про силу етносу. Л. Морозова зауважує, що екологічна культура виступає творчою, свідомою діяльністю людей у процесі освоєння та збереження життєво необхідних цінностей природного середовища.

О. Бондаренко стверджує, що екологічна культура – це складне особистісне утворення, яке охоплює усвідомлення цінності природи; сукупність екологічних знань, умінь та навички природоохоронної діяльності, готовність до раціонального природокористування, тобто людина повинна навчитися брати відповідальність за свою взаємодію з природою.

Екологічна культура (за Л. Колтоком) є особливим світорозумінням, яке відображає соціально-природні залежності; характеризує гармонійну єдність людини, суспільства та природи. У результаті глибшого пізнання природи відбувається осмислення людиною її приналежності до світу, усвідомлення себе особистістю, невід’ємною частиною природи своїх вчинків, бажань, інтересів, напрямів самовдосконалення, що становить суть екологічної самосвідомості, котра входить до складу екологічної культури [2]. Є. Когай розглядає екологічну культуру насамперед динамічною відкритою системою ціннісних орієнтацій та установок, що має на меті відтворення і розвиток природно-соціального багатства [1]. Екологічна культура звернена до двох світів – природного довкілля і внутрішнього світу людини, спрямовуючись на створення бажаного устрою в природі, а також на виховання високих гуманістичних смисложиттєвих цінностей та орієнтирів у людському житті. Внаслідок її опанування людина, як біологічний вид, стає в біосфері пануючим, домінантним видом.

Висновки. Екологічна культура – це творча цілеспрямована свідомо діяльність людей, направлена на освоєння, відтворення, розвиток та збереження життєво необхідних цінностей природного середовища згідно вимог раціонального природокористування. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення гендерних і вікових особливостей відношення до природного середовища особистості; розробка та впровадження тренінгової програми щодо розвитку екологічної культури у шкільному віці.

Список використаної літератури

1. Когай, Е. А. Экологическая парадигма культуры и образования / Е. А. Когай // Социально-гуманитарное знание Е. А. Когай // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – № 4. – С. 114–130.

2. Колток, Л. Б. Формування екологічної культури учнів початкової школи як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Л. Б. Колток // Збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – 2012. – Вип. 1. – С. 115–122. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2012_1_21.
3. Крисаченко, В. С. Екологічна культура : теорія і практика : навч. посіб. / В. С. Крисаченко. – Київ : Заповіт, 1996. – 352 с.

Білоус Руслана Миколаївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Меньшікова Аліна Олексіївна – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Бохонкова Ю. О., Абраменко І. В.

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ПРАГНЕННІ ДО САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство не стоїть на місці, бо постійно відбуваються інтенсивні зміни, що мають свої наслідки, такі як, заміна установлених меж між традиційними гендерними ролями. В роки прогресивних технологій, ідей та в часи, де ніби то вже давно жінки майже у всьому світі вибороли своє право на освіту, право голосу та бути рівноправним членом суспільства, на превеликий жаль, чомусь відчуття рівноправності та взаємної поваги не завжди відчувається у сучасному суспільстві. Чоловіча стать завжди мала значно ширші переваги та перспективи для реалізації свого потенціалу, тоді як можливості самореалізації жінок лишалися значною мірою обмеженими. Переважну більшість соціально значимих особистостей складають чоловіки. Чому чоловіки в суспільстві поставили себе на так званий «п'єдестал», що нібито тільки вони в змозі здобувати кошти на утримання сім'ї, що тільки вони мають достатні здібності вести ділові переговори, вести бізнес, бути успішним науковцем чи бути кращим у бойових діях та обіймати офіцерські посади?

Викладення основного матеріалу. Внаслідок сексуальної революції, емансипації, та діяльності феміністського руху спектр свобод для жінок значно розширився та виникає питання: чому жінки можуть працювати більше, а отримувати менше? Чому жінки, на думку чоловіків, повинні виконувати всі домашні справи, доглядати та виховувати дітей. Питання вже надто напрошується саме за себе: а чому чоловіки майже ніколи цього не роблять? Ми інколи чуємо терміни «сексизм», «об'єктивація» та «дискримінація» все частіше через те, що жінки у всьому світі борються за рівноправ'я з чоловіками та рівні та гідні умови не тільки праці, а й суцільного життя, де зможуть в повній мірі самоактуалізуватися.

Розкриття своїх внутрішніх потенційних можливостей та дослідженням до цих прагнень займалися такі дослідники, як А. Маслоу, К. Роджерс, А. Адлер, К. Г. Юнг. Також, значний вклад для даних досліджень внесли сучасні українські дослідники, які у своїх роботах звертаються до феномену особистісного зростання. Питання проблеми гендерних відмінностей у прагненні до самоактуалізації висвітлена у наукових джерелах недостатньо широко, тому вона є актуальною і потребує більш детального вивчення.

Самоактуалізація – це процес розгортання та дозрівання початково закладених в організмі й особистості задатків, потенцій та можливостей. Потреба в самоактуалізації – це потреба у реалізації своїх здібностей, талантів, та творчого потенціалу [4].

Вперше поняття «самоактуалізація» трактується у роботах К. Гольдштейна. Дане поняття є основним і по своїй суті є єдиним мотивом діяльності людини. Самоактуалізація – це дії, спрямовані на задоволення потреб. Самоактуалізація – це творча тенденція людської природи [2].

На думку К. Г. Юнга, індивідуація – це розкриття початкової вродженої недиференційованої цілісності. Для цього необхідно, щоб різні системи особистості диференціювалися і повністю розвинулися. Якщо будь-яка частина особистості заперечується, заперечується і розвиток, як наслідок, менш розвинуті системи будуть діяти як центри супротиву, які намагаються відібрати енергію більш розвинутих [5, 6].

А. Маслоу розкриває поняття «самоактуалізація» як «повноцінний розвиток людини», що є нормальним для всього людського роду, а також незалежним від просторових та часових характеристик, інакше кажучи є у меншій мірі культурно обумовленим. Даний вид феномену має біологічні передумови та не залежить від історичних, локальних ціннісних моделей [3].

У своєму дослідженні самоактуалізації особистості, Б. Братиніч та І. Ільченко, в якості основи цілепокладання освітньої діяльності прийшли до висновку, що процес самоактуалізації є включеним в

соціокультурну та освітню систему та має дві складові: духовно–моральні орієнтації та психосоматичну частину, установки та цілі людини. Самоактуалізація особистості можлива лише в тому разі, коли наявний духовний компонент в гармонії особистості [1].

Розвиток гендерних досліджень протягом останніх десятиліть відображає зростання суспільної зацікавленості до проблем гендерної ідентичності та гендерних норм. ЮНЕСКО визначає поняття «гендер», що стосується соціально та культурно сконструйованих значень і ролей, що властиві представникам різних біологічних статей – чоловікам і жінкам. Дане визначення так само дає розуміння щодо характеристики, моделей та настанов поведінки чоловіків і жінок у суспільстві, одночасно акцентуючи, що прояви нерівноправного ставлення до них зумовлені стереотипними уявленнями, жорстко визначеними певними ролями та упередженнями.

Висновки. Таким чином, реалізація особистості в житті, розкриття її природного потенціалу має ряд ознак, що включають соціальну успішність особистості, її психологічні якості та моделі самосприйняття. Самоактуалізація особистості може охоплювати такі сфери як: психологічні якості (безпосередність, демократичний характер), соціальні характеристики (взаємодія із соціумом); лідерські характеристики (прагнення до влади); прагнення до творчості (креативність); професійна сфера (прагнення до влади); інтелектуальна сфера та самосприйняття.

Список використаної літератури

1. Братаніч Б. В. Самоактуалізація особистості та освіта / Б. В. Братаніч, І. Г. Ільченко // ФПО. – 2011. – 13–20 с.
2. Келли Г. Процесс каузальной атрибуции / Г. Келли // Современная зарубежная социальная психология. М.: Издательство Московского университета, 1984. – 127–137 с.
3. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу М.: "Рефл–бук" – К.: "Ваклер", 1997. –138 с.
4. Холл К. Теория личности / К. Холл, Л. Гарднер. – М., 1997.– 592 с.
5. Юнг К. Архетип и символ / К. Юнг. – М., 1992.– 343 с.
6. Юнг К. Дух и жизнь / К. Юнг. – М., 1996.–304 с.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Абраменко Ірина Вікторівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ТИПОЛОГИИ МАСКУЛИННОСТИ В ГЕНДЕРНОЙ КЛАССИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Постановка проблемы. В гендерных исследованиях обращаются к рассмотрению мужчин как социальной группы. Поскольку нет единого определения маскулинности, выделяют множественность ее проявлений. Практика подтверждает необходимость построения типов маскулинности и их анализа.

Изложение основного материала. Предложенную И. Коннелом гегемонную маскулинность считают своеобразным эталоном. Этот доминантный тип маскулинности, на который равняется преобладающее количество мужчин в обществе. Такая маскулинность считается наиболее «правильной» и желанной, но и наиболее жесткой, это «маскулинность властных мужчин». В сообществе есть несколько видов маскулинности. На вершине пирамиды стоит мужчина, проявляющий мужскую власть над женским полом и подчиненными мужчинами, сильный, склонный к насилию, эмоционально скупой и соревнующийся [1, с. 263].

В нынешнем обществе традиционную маскулинность характеризуют профессионализмом, автономией, материальной независимостью, гетеросексуальностью, гомофобией и «двойными стандартами» в уровнях норм относительно себя и других мужчин из низших слоев стратификации, а также женщин [2, с. 169].

И. Кон выделяет маскулинность «сообщническую» – тип, который «не дотягивает» до вершин мужской иерархии [3, с. 93]. Присущность к такой маскулинности дает возможность использовать некоторые социальные преимущества.

Для описания основного типа маскулинности С. Ильиных выдвигает понятие «естественная» маскулинность, что характеризуется большим разнообразием шаблонов мышления и поведения, движением от стереотипа «настоящего мужчины» к «естественному» мужскому образу [4, с. 104–105].

Естественная маскулинность приемлет эмоциональность, признает право быть неуверенным, допускает иное отношение к семье, к детям. Здесь является нормальным сдвиг с работы в семью из системы «работа – путь мужчины, а семья – поле действия женщины». Естественно, маскулинный мужчина счастливо живет в роли отца и хозяина, а женщина-партнер – строит карьеру. Мужчина не тревожится отсутствием власти. Отношение к внешности: уход за

собой, косметические средства не осуждаются, становятся нормальным, фемининные черты допускаются.

По историческому признаку разделяют такие типы гегемонной маскулинности как дворянин-аристократ и рыцарь – они заботятся о немощных, сиротах, вдовах, преклоняются перед женщиной. В XIX в. гегемонным типом был джентльмен. Его основные черты – отвага, щедрость, уверенность, независимость, стремление помочь.

В советском обществе представителем гегемонной маскулинности был «отец» – настоящий мужчина, участник индустриализации страны, войны. Черта данного типа – способность к мужской дружбе даже с возможностью подчинения [5, с. 441]. «Отец» представлен военным, солдатом, спортсменом, государственным деятелем, занимавшим высокое местоположение в социальной лестнице.

И. Тартаковская выделяет особый - фронтирный тип маскулинности, концентрирующий черты профессиональной культуры с преобладающим уровнем насилия и эгоцентризма [6]. Данные мужчины добиваются своих целей любыми способами, например, «начальник-эксплуататор».

Повествуется о таком типе мужчин как метросексуал – представитель городской субкультуры, молодой человек, материально обеспеченный, живет в крупном городе, т.к. здесь есть элитные магазины, спортзалы, парикмахерские. Метросексуал может иметь любую ориентацию, быть гомо-, гетеро-, бисексуалом, ибо настоящий объект его желания, влюбленности и сексуального наслаждения – лично он. Его манят модельный бизнес, медиасети, поп-музыка, спорт.

В типологии И. Тартаковской выделяют «работающие» виды маскулинности: состоявшуюся, маргинализованную (временную) и несостоявшуюся [2, с. 161]. Единым вариантом состоявшейся маскулинности есть «брутальный мужчина», мачо.

Маргинализованно-маскулинные мужчины занимают социальное место, которое зависит от принятия членами лидирующей группы (представители бедных семей, иммигранты) [3, с. 92]. Сюда же относят и протестную маскулинность (терроризм, национализм и т. п.), представители данного типа подают себя борцами за возрождение мужского начала в противоположность феминизированной, гомосексуализированной цивилизации [3 с. 95].

Гегемонной маскулинности все чаще противопоставляется так называемая гей-маскулинность. Нетрадиционные сексуальные предпочтения ранее не принимались обществом. Лишь в последние 30-

40 лет в западных странах стали признавать данное поведение, вплоть до легитимизации однополых браков.

Наибольшим числом видов представлена несостоявшаяся, подчиненная маскулинность, которая характеризует мужчин снизу гендерной иерархии [3, с. 94]. Их особенности: выученная беспомощность, с одной стороны, усиление агрессии с другой, фатализм, покорность судьбе.

Гипомаскулинность характеризует «смирившихся неудачников», которые возлагают вину за свою несостоявшуюся жизнь не на себя, а на внешние причины и государство. Типичные представители: «домохозяин», «алкоголик», «альфонс».

Вывод. Таким образом, современный гендерный подход в концепте маскулинности характеризуется динамикой – переходом от гегемонной к естественной маскулинности. Представленная типология является актуальной для анализа существующих типов маскулинности и мужских гендерных практик, однако нуждается в четком обосновании критериев выделения каждого типа, а также их более глубоких характеристиках.

Список использованной литературы

1. Коннелл Р. Маскулинности и глобализации. Введение в гендерные исследования. / Р. Коннелл. – СПб., 2001. – С. 251-279.
2. Тартаковская И. Гендерная социология. / И. Тартаковская. – М., 2005. – 368 с.
3. Кон И. Мужчина в меняющемся мире. / И. Кон. – М., 2009. – 496 с.
4. Ильиных С. Множественная маскулинность. / С. Ильиных. – М., 2011. – С. 101-109.
5. Здравомыслова Е. Кризис маскулинности. / Е. Здравомыслова. – М., 2002. – С. 432-451.
6. Тартаковская И. Маскулинность и глобальный гендерный порядок. / И. Тартаковская. – М., 2006. – С. 273-281.

Бохонкова Юлія Олександрівна - д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Рачкован Євгенія Володимирівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БАНКІВСЬКІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Питання щодо гендерного рівноправ'я існує стільки скільки існує людина та суспільство. Вивчення гендерної проблематики достатньо активно розвивається в сучасній психологічній науці. В той же час деякі аспекти гендерних індивідуально-психологічних особливостей банківських працівників відносяться до маловивчених і за результатами теоретичного аналізу психологічних досліджень є досить актуальними.

Ця проблематика висвітлювалась в працях як закордонних вчених: Р. Столлер, Д. Лорвер, С. Бенг та ін., так і вітчизняних дослідників: С. Бем, С. Борсукова, О. Грішнова, М. Баскакова, Н. Жеребкіна, А. Журавльов, Л. Карамушка, Т. Кікнеджи, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Чижмарь, А. Чурікова, Я. Шкурко та ін.

Незважаючи на значну кількість публікацій стосовно цієї проблеми, однак гендерні індивідуально-психологічні особливості працівників у банківській сфері залишаються недостатньо вивченими і потребують додаткових досліджень.

Метою дослідження є визначення соціально-психологічних особливостей гендерної взаємодії в банківській організації.

Викладення основного матеріалу. Аналіз й узагальнення наукових досліджень із зазначеної проблематики дозволили нам визначити *гендерну взаємодію банківського персоналу* як комплексний психолого - організаційний феномен та багаторівневу сукупність соціально-рольових відносин, що вивчає закономірності диференціації та ієрархічності відносин в сфері міжполової взаємодії представників певної статі, які виникають в процесі їх сумісної життєдіяльності і визначають психологічну сутність цієї взаємодії на всіх рівнях:

- на макросуспільному рівні: особистість – суспільство-культура, група – суспільство, культура;

- на міжгруповому рівні: група – група в якій соціально-психологічними чинниками відносин цього рівня виступають соціальні стереотипи, а детермінантами міжстатевих відносин є гендерні стереотипи.

- на міжособистісному рівні: особистість–особистість; особистість –група. Соціально-психологічними детермінантами відносин є соціальні установки, а гендерні відносини детерміновані гендерними установками;

- на індивідуальному: об'єктом аналізу стає Я-концепція особистості і співвідношення особистісної та соціальної ідентичності в її структурі. Гендерний аспект внутрішньоособистісних проблем розкривається через аналіз гендерної ідентичності, як складової соціальної ідентичності особистості.

Дослідження гендеру в організації вчених Л. Карамушки, М. Мінігалієвої, М. Ткалича, Р. Юлдашева дозволив нам виокремити основні детермінанти гендерної взаємодії персоналу банківської організації

1. *Професійна дискримінація та гендерна професійна сегрегація*; яку М. Ткалич визначає як розмежування, ізоляція або заборона стосовно окремих працівників, які мають однакові характеристики за ознакою продуктивності, через те, що вони належать до різних соціально демографічних груп [5, с. 216].

Високий рівень сегрегації вважається значущим чинником виникнення диспропорцій у рівні оплати праці чоловіків і жінок, у кар'єрних можливостях і, як наслідок, - у нерівності можливостей статей у банківській сфері.

2. *Розрив у заробітній платі; "скляна стеля"* - штучні бар'єри, які виникли на ґрунті світоглядних чи організаційних упереджень, які заважають кваліфікованим індивідам просуватися службовою драбиною в межах своєї організації і обіймати посади управлінського рівня [1; 2].

Не дивлячись на активне входження жінок у менеджерську діяльність, серед них поки що невелике число керівників у банківській сфері.

3. *Проформізм (токінізм)* або проблема посідачів символічного права. В гендерній взаємодії персоналу організації толкінізм як явище відбувається тоді, коли жінки опановують «чоловічі» професії і коли чоловіки працюють на «жіночих» роботах [4].

4. *Сексизм та сексуальні домагання* – це сексуальні пропозиції, вимоги „сексуальних послуг” та інші вербальні і фізичні дії сексуальної спрямованості, [5, с. 107].

Аналіз досліджень показує, що сексуальні домагання можуть проявлятися в різних формах: вид небажаних дій та пропозицій до створення ворожої, нестерпної атмосфери [6].

Психологічними факторами, які сприяють оптимізації гендерної взаємодії банківського персоналу є: спілкування і спільна діяльність між гендерними групами; об'єднання співробітників в ім'я загальнозначущої мети; збагачення знань про гендерні особливості

взаємодії між людьми; згуртованість банківського колективу; розвиток особистісних рис таких як критичність,

Висновки. Таким чином, як показує проведене теоретичне дослідження, дуже важливим є питання впровадження дієвих заходів в банківських організаціях, що сприятимуть зміні суспільних стереотипів стосовно гендерного розподілу якості, рівня зайнятості, заробітної плати серед осіб обох статей.

Подальші дослідження, які сприятимуть розвитку теорії і практики гендерних взаємин у професійному середовищі банківських організацій слід проводити у напрямку професійної деформації жінок та чоловіків в умовах професійного середовища, профілактика гендерних конфліктів у банківських колективах.

Список використаної літератури

1. Бем С.Л. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / Сандра Лившиц Бем. – М.: «Российская политическая энциклопедия», 2004. – 336с.
2. Берн Ш.М. Гендерная психология. – СПб.: Нева, 2001. – 320с.
3. Карамушка Л.М. Самоактуалізація менеджерів у професійноуправлінській діяльності (на матеріалі діяльності комерційних організацій): [Монографія] – Запоріжжя: „Просвіта”, 2009. – 262с
4. Кімміел І.С. Гендероване суспільство / Кімміел І.С. - Київ: Сфера, 2003. - 490 с.
5. Ткалич М.Г. Гендерна психологія: [Навч. посібник] / М.Г. Ткалич. – К.: Академвидав, 2011. – 248с.
6. McCann D. Sexual harassment at work: National and international responses. Conditions of Work and Employment Programme // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ilo.org/Search3/search.do?searchWhat=Sexual+Harassment&locale=en_US

Бохонкова Юлія Олександрівна - д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Савельєва Єлизавета Олександрівна – здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЦІННІСНИХ ІДЕАЛІВ КЕРІВНИКІВ

Постановка проблеми. Для здійснення ефективного управління, керівники мають володіти певним набором особистісних якостей та професійних компетенцій, в першу чергу – психологічною та аутопсихологічною компетентністю, високим рівнем самоорганізації та саморегуляції поведінки. Проте в реаліях нерідко трапляється, що психологічна культура керівників викликає обґрунтовані нарікання.

Мета нашої роботи – визначити гендерні особливості змісту та структури ціннісних орієнтацій у керівників приватних комерційних підприємств. Це передбачало організацію емпіричного дослідження та збір відповідних діагностичних даних, їх статистичне опрацювання та науково-обґрунтовану інтерпретацію.

Викладення основного матеріалу. Дослідження відбувалося на базі комерційних підприємств приватної форми власності м. Запоріжжя. Вибірку склали 39 керівників середнього та вищого управлінського рівня віком від 30 до 48 років: 19 жінок (середній вік 35,8) та 20 чоловіків (середній вік 39,3). Участь респондентів в опитуванні була виключно добровільною. Для вивчення системи ціннісних орієнтацій ми використали Опитувальник особистісних цінностей Ш. Шварца – найбільш ґрунтовно розроблену та широко використовувану у світі методику визначення базових цінностей та їх структурної взаємодії.

Результати порівняльного аналізу виявили статистично значущі відмінності між показниками керівників різної статі лише стосовно трьох базових цінностей, причому кожний випадок потребує окремого розгляду.

1) На рівні нормативних ціннісних ідеалів та поведінкових проявів керівники-чоловіки демонструють виразно більшу схильність до влади, ніж жінки. Центральна мета цього типу цінностей полягає в досягненні і збереженні домінуючої позиції в рамках цілісної соціальної системи (соціального статусу, престижу, авторитету, контролю або домінування над людьми і засобами, багатства, суспільного іміджу). Цікаво, що споріднена цінність «Досягнення» (активний прояв компетентності в безпосередній взаємодії) при цьому не демонструє гендерних відмінностей.

2) Виразність цінності «Гедонізм» переважає у чоловіків на рівні проявів соціальної поведінки, але на рівні декларованих цінностей ця різниця є менш виразною та втрачає статистичну значущість ($p = 0,070$). Тобто існує гендерна відмінність у реалізації бажання до отримання насолоди та чуттєвого задоволення. Отриманий результат є досить несподіваним та поки не отримав належного наукового роз'яснення. Слід зауважити, що вітчизняні дослідники – автори адаптацій опитувальника Шварца відзначають труднощі перекладу відповідних пунктів, оскільки семантичне навантаження слів «задоволення», «насолода», «чуттєве задоволення» є невизначеним і кожен респондент може розуміти їх значення по-різному (К. М. Нагорняк, 2017).

3) Оцінюючи цінності як провідні ідеали власного життя, жінки порівняно вище оцінюють традиції – важливість дотримання релігійних обрядів, вірувань та загальноприйнятих норм. Проте на рівні реальної соціальної поведінки ця різниця зникає, і загалом базова цінність «Традиції» є найбільш знехтуваною у вибірці.

Стосовно цього результату слід відзначити, що відповідно до теорії Ш.Шварца будь-які соціальні групи в процесі свого функціонування виробляють власні традиції, звичаї, символи і ритуали. Традиційний спосіб поведінки є символом групової солідарності, вираженням єдиних цінностей і гарантією виживання. Мотиваційна мета даної цінності – повага, прийняття звичаїв та ідей, які існують в культурі і їх дотримання (В. М. Карандашев, 2004). Все вищезазначене дозволяє нам зробити висновок про те, що роль керівників як творців організаційної культури полягає скоріше не в дотриманні усталених традицій та норм поведінки, а в створенні нових цінностей – таких, що доречні саме в даній групі та дозволяють її представникам бути ефективними та конкурентоздатними.

Доречно з цього приводу також згадати образ жінки-Берегині, хранительки сімейного вогнища, що активно транслюється в українському суспільстві. Хоча культурологи відзначають штучність цього конструкту, проте, безсумнівно, що він має певний вплив як на кар'єрні орієнтації жінок, так і на особливості самовідчуття при виконанні управлінських функцій.

Структура ціннісних орієнтацій керівників різної статі наочно відображена на рисунках 1 та 2. Ми бачимо, що поведінка керівників-чоловіків виглядає більш збалансованою відносно до декларованих ними цінностей-ідеалів. Натомість, поведінка керівників-жінок виразно спрямована на втілення та утримання двох взаємовиключних цінностей – самостійності (автономності в планах, рішеннях та діях) та безпеки.

Рис. 1. Співвідношення базових цінностей на різних рівнях в групі керівників чоловічої статі (20 осіб)

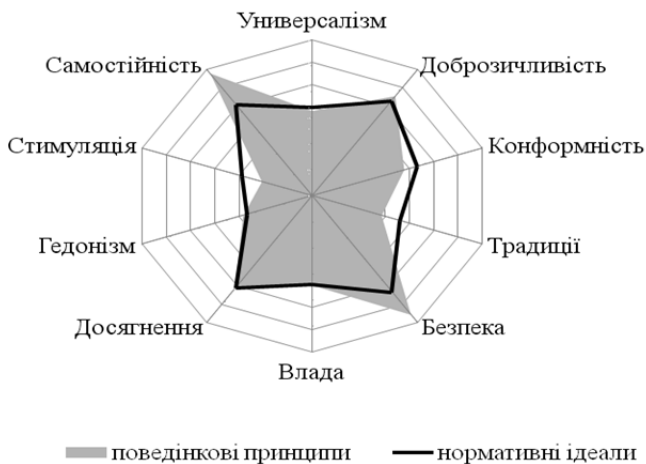

Рис. 2. Співвідношення базових цінностей на різних рівнях в групі керівників жіночої статі (19 осіб)

Висновки. Таким чином, можливо дійти до висновку про те, що проведене емпіричне дослідження дало змогу детально описати ціннісну спрямованість керівників різною статі як на рівні декларованих цінностей-ідеалів, так і конкретних поведінкових проявів. Показана виражена схильність чоловіків до отримання й

утримання владного статусу та гедоністична спрямованість. Натомість, поведінка керівників-жінок виразно спрямована на втілення та утримання двох взаємовиключних цінностей – самостійності та безпеки. Відмінним є не тільки зміст провідних цінностей, але й механізм їх побудови в цілісну ієрархічну структуру.

Список використаної літератури

1. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В. Н. Карандашев. – СПб.: Речь, 2004 – 70 с.
2. Нагорняк К. М. Уточнена теорія базових цінностей Ш. Шварца: попередні результати адаптації методики PVQ-57 в Україні // Наукові записки НаУКМА. – 2017. – Т. 196. – С. 24-31.

Бочелюк Віталій Йосипович – д. психол. н., проф., професор кафедри соціальної роботи та психології, Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя).

Ліндгрєн Володимир Русланович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Психологія», Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя).

Боярин Л. В.

ПСИХОТЕРАПІЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ МЕТОДОМ ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ

Постановка проблеми. Психологічні наслідки посттравматичних стресових розладів суспільству і науці відомі вже досить давно, а з огляду на сучасні події в державі, актуальність цієї проблеми створила масштабний виклик для української психологічної науки. Посттравматичні стресові розлади (ПТСР) являють собою психічні порушення, які безпосередньо пов'язані з емоціями, що виникли в результаті будь-якої надзвичайної ситуації (НС), яка є загрозою заподіяти або вже заподіяла фізичну шкоду організму. У деяких випадках ПТСР може бути наслідком глибокої психологічної і емоційної травми окремо від фізичної шкоди. Проте частіше

зустрічаються випадки обох видів травм. Отже, необхідність визначення ефективних методів лікування посттравматичних стресових розладів, що виникли внаслідок НС природного, техногенного, соціального або військового походження зумовлює актуальність розгляду особливостей надання психологічної допомоги хворим на ПТСР.

Викладення основного матеріалу. Посттравматичні стресові розлади, що виникли внаслідок різного роду надзвичайних ситуацій – найбільш досліджуваний і, в той же час, мабуть, один з найбільш поширених з психологічних розладів, які мають місце безпосередньо після травматичних подій (природного, техногенного, соціального та воєнного походження).

Прийнято виділяти п'ять основних загальних ознак ПТСР [2]: підсвідоме повернення до пережитих травматичних подій (наприклад, під час нічних кошмарів); психічне страждання, викликане будь-яким нагадуванням про отриману травму; збуджений і роздратований стан, проблеми з концентрацією уваги, спонтанні дії; помітне бажання уникнути всього, що могло б нагадувати про травму; знижений інтерес до особистого життя, різного роду розваг тощо.

У деяких випадках ПТСР може бути наслідком глибокої психологічної й емоційної травми окремо від фізичної шкоди.

Психотерапія ПТСР засобом гештальт-терапії науковцями та практиками розглядається як один з ефективних методів терапії тривожних, депресивних, фобічних розладів. Як стверджує Щербак М. Г., основним теоретичним принципом терапії є постулат, що будь-якій людині властива здібність до саморегуляції. Тому метою лікування є реалізація можливостей і прагнень хворого за рахунок створення внутрішнього джерела опори і оптимізації процесів саморегуляції.

Також цей вид терапії успішно застосовується при терапії багатьох психосоматичних розладів і, зокрема, дуже результативно працює в умовах інтра- та інтерперсональних конфліктів, які часто виникають в осіб з ПТСР та іноді у їх близьких (проблему, коли рідні не знають як підтримати травмованого і, зрештою, травмуються самі, можна взагалі вивести в окремих глобальний виклик для психологічної науки).

Як ми знаємо, мета гештальт-терапевтичної роботи полягає в підтримці усвідомлення клієнтом свого безпосереднього досвіду. Під усвідомленням в гештальт-терапії розуміється ясне і чітке проживання, переживання, що містить образ, емоції і дії як єдине ціле. Слід виокремити деякі техніки, якими послуговується даний метод, це:

посилення, робота з полярностями, діалог субособистостей, метафора. Також важливим і результативним елементом психотерапевтичної роботи є дослідження таких типів порушень контакту і, відповідно – захисних механізмів як проекція, злиття, ретрофлексія, інтроекція, дефлексія та ізоляція.

Варто звернути увагу на практичну значущість досліджень таких науковців, як: Еліот, Грінберг та Літер (2004) які наводять дані про дослідження ефективності гештальт-терапії у роботі із цілим спектром розладів [1].

Висновки. Як свідчать теоретичні і практичні дослідження, психотерапія посттравматичних стресових розладів застосуванням методу гештальт-терапії має високу ефективність. На психофізіологічному рівні техніки гештальт-терапії допомагають знизити активацію гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової осі, що призводить до зменшення рівня глюкокортикоїдів і катехоламінів та збільшення рівня ендорфінів і відбувається перезаписування слідів пам'яті в ділянках мозку, які відповідають за тривожну реакцію. На психологічному рівні гештальт-терапія дає можливість наново пережити травму, використовуючи при цьому повторному переживанні внутрішні ресурси, щоб успішно і ефективно протистояти травматичній події.

Список використаної літератури

1. Турецька Х. І. Психотерапія ПТСР в учасників бойових дій із застосуванням імагінативних технік. / Х. І. Турецька // Психологія і особистість. – 2016. – №1. – С. 226–234.
2. Щербак М. Г. Визначення посттравматичних стресових розладів, що виникли внаслідок надзвичайних ситуацій. / М.Г. Щербак // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2009. – Вип.6 – С. 238–248.

Боярин Лілія Володимирівна – к. психол. н., завідувачка кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (м. Чернівці).

ПЕРФЕКЦІОНІЗМ ЯК РИСА СТУДЕНТА ТВОРЧОГО ВИШУ

Постановка проблеми. Людям мистецтва апріорі притаманна наявність перфекціонізму, тому що вони, створюючи культурний продукт, намагаються досягнути високого рівня його технічної та змістовної досконалості. Перфекціонізм асоціюється з підвищеними вимогами до діяльності, ретельним підходом та зосередженістю. У психології професійної діяльності розглядаються моделі перфекціонізму, які пов'язують зі сформованим стилем життя, що уособлює рушійні сили, знання та бажання людини створювати смисл свого життя, проявляючись найкраще саме в тому, до чого в неї є хист. Також у розвитку професіоналізму важливим стає встановлення високої планки, яка є стимулом у досягненні досконалості, тому знання різних аспектів перфекціонізму є необхідним для «людини мистецтва».

Викладення основного матеріалу. Сьогодні явище перфекціонізму вивчено недостатньо. Дослідники виділяють його загальні нарцисичний та невротичний типи. Тобто, Перфекціонізм, з одного боку, – це частина ідеалізованого образу Я (позитивний розвиток), або, з іншого – підміна реального образу Я (негативний розвиток), зависокими, нереалістичними вимогами до самого себе, стан, коли людина знаходиться в ситуації жорсткої критики до себе, невідповідності собі, які приводять до певних психологічних проблем у соціальному житті. Перфекціонізм як риса творчої особистості зазначається в комплексі інших рис багатьма вченими, однак аспекти його витоків, типових ознак, гендерних та соціальних характеристик, притаманних майбутнім фахівцям сфери мистецтва, досліджені мало. Зазначимо, що сфера творчого життя людини завжди потребує високих стандартів виконання, й тому проявлення феномену перфекціонізму є характерним не тільки для професійної ланки спеціалістів, а спостерігається як риса особистості під час навчання професії. Питання його джерел – чи він притаманний тим людям, хто обрав такий професійний шлях з самого початку (наприклад, сформувався під впливом батьків), чи розвинувся в умовах високих вимог до професійного навчання, залишається відкритим. Можна припустити, що культивування перфекціонізму як стилю життя творчої людини, її високих стандартів до власної професійної діяльності притаманно творчій атмосфері мистецького вишу. Тоді на викладачів та весь

педагогічний колектив покладається завдання «екологічного» сприйняття перфекціонізму та надання необхідної підтримки таким талановитим студентам, що потребують психологічної допомоги. Не кожний студент готовий усвідомити наявність власного перфекціонізму та виявити його потенціал як інструмент для розвитку, долаючи ризики негативної сторони. Також досить часто студентки-дівчата, які також знаходяться в конкурентних умовах зі студентами-юнаками під час навчання, висувають до себе вищі стандарти, що призводить до зниження самооцінки та загублення мотивації до навчання та професійної реалізації. Відомим феноменом є «комплекс відмінниці» (зазначимо, що в цьому словосполученні використовується саме фемінітив), що також підтверджує наше припущення щодо значної «ваги» перфекціонізму в дівчат. За час навчання студенти повинні зрозуміти, що формування «нормального рівня» перфекціонізму є ознакою адаптованості, зростання самооцінки, а культивування «невротичного» перфекціонізму може призвести до зривів, стресів та депресій, що властиві психологічним станам, зазвичай притаманним у професійному житті людей «сфери мистецтва», що прагнуть досягти найвищого рівня технічної та виконавської досконалості. Тому важливо навчитися корегувати свій стан та вміти виявляти та працювати з причинами, з яких сформувався невротичний перфекціонізм. Вважається, що в деяких представників творчих професій статистично більший рівень нормального перфекціонізму та низький рівень невротичного. Так вони «борються» з жalem щодо ідеалу, який неможливо досягнути в їх виді мистецтва, та нещадно працюють над собою [2, с. 72].

Ми дослідили культурні прояви перфекціонізму серед студентів за допомогою тестової методики КДТП (Скорочений диференційний тест перфекціонізму, О. Золотарьова) [1, с. 114]. У дослідженні взяли участь студенти 1 та 4 курсів творчих вишів м. Києва з різних спеціальностей – менеджмент соціокультурної діяльності, сучасна хореографія, театральне та музичне мистецтво. Результати тесту показали наявність у більшості респондентів рівня «нормального перфекціонізму», але серед студенток-дівчат 4 курсу спостерігалось збільшення рівня «патологічного перфекціонізму», що дозволило підтвердити припущення щодо впливу середовища творчого вишу на формування проявів перфекціонізму. Для формування конструктивного перфекціонізму таких студентів у творчому виші є потреба застосування засобів психолого-педагогічного впливу. Значну корегувальну роль може зіграти усвідомлення ними наявності свого «внутрішнього критика» та робота з ним. Серед рекомендацій для

викладачів можна зазначити: чітке планування завдань, функцій виконавців та термінів, можливість делегувати частину своїх повноважень, фокусування на позитивних сторонах виконаних завдань, корегування стресових станів шляхом використання технік для зняття тривожності, підкріплення в умовах зниженої оцінки.

Висновки. Проблеми перфекціонізму є актуальними для майбутніх професіоналів сфери мистецтв, які знаходяться в «зоні ризику» щодо його проявлення в професійному житті. На це впливають як індивідуальні, так й середовищні чинники, що потребує їх подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Золотарева А. А. Краткий дифференциальный тест перфекционизма: проверка кросс-культурной устойчивости факторной структуры и психометрических характеристик / А. А. Золотарева // Культурно-историческая психология. – 2018. – Т. 14. – № 1. – С. 107 – 115.
2. Золотарева А. А. Меланхолия, тревога и творчество в жизни перфекциониста / А. А. Золотарева // Теоретическая и экспериментальная психология. – 2016. – Т. 9. – № 2. – С. 69 – 75.

Бриль Марина Миколаївна - к. психол. н., доцент кафедри фешн- та шоу-бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ).

Бровендер О. О.

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Процес розвитку особистості як представника певної статі, відбувається в контексті досить важливого для її життя процесу, який називається соціалізацією. Саме соціалізація, виступаючи як досягнення в процесі взаємодії з оточенням прямих (виражених в законах, нормах), і непрямих (неявних, без свідомо засвоєних із казок, пісень, жестів і т.д.) вимог культури щодо людей з різною статтю – дає можливість вирішити проблему гендера

взагалі та гендерної ідентичності зокрема. Можна сказати, що процес гендерної соціалізації відбувається як формування у людини образу Я, де перше місце посідає гендерне Я.

Викладення основного матеріалу. Актуальність дослідження проблеми гендерної соціалізації полягає у важливості даного питання для змісту освіти та виховання, які в свою чергу закладають фундамент неупередженого ставлення до особистості незалежно від її статі. Розв'язання проблеми формування гендерної ідентичності як основної задачі соціалізації статі дає можливість особистості позбутися внутрішніх конфліктів, краще адаптуватися до соціального середовища, сформувати адекватні стосунки з батьками, однолітками як своєї, так і протилежної статі. Якщо ж людині не вдається справитись із цією задачею, то вона відчуває тривогу, не отримує соціального схвалення і не здатна функціонувати як зріла особистість.

Аналіз стану наукової розробки проблеми гендерної соціалізації в психологічній літературі свідчить про існування суперечностей між сучасними процесами демократизації суспільного життя та неспроможністю сім'ї, школи, ЗМІ, відповідати на розширення поінформованості дітей впровадженням нових освітньо-виховних технологій, гендерного підходу в освіті. Такий стан практики процесу освіти привертає увагу науковців до розв'язання теоретико-методологічних та методичних проблем гендерної соціалізації в рамках різних напрямків психології.

Соціальні психологи використовують термін «диференційована соціалізація», підкреслюючи цим, що в процесі соціалізації чоловіки і жінки формуються в різних соціально-психологічних умовах. Зміст гендерної соціалізації розкривається через дві взаємопов'язані сторони: а) засвоєння прийнятих моделей поведінки чоловіків і жінок, відносин, норм, цінностей і гендерних стереотипів; б) вплив суспільства, соціального середовища на індивіда з метою засвоєння ним певних стандартів поведінки, що є соціально прийнятними для людей тієї ж статі. Засвоюються, перш за все, колективні норми, які стають частиною особистості і підсвідомо визначають її поведінку [1].

Процес гендерної соціалізації, в результаті якої народжується гендерна ідентичність, дослідники представляють як триступінчастий процес, пов'язаний з дозріванням особистості. Він включає три стадії :

- 1.Ідентифікація, що досягається до 3 років («усвідомлення статевої приналежності») або «гендерна ідентифікація»);
- 2.Компетентність в поведінці в 7–12 років («статева диференціація поведінки») або «соціалізація Я»);

3. Становлення первинної ідентичності, описаною Е. Еріксоном («переоцінка гендерної ідентичності» або «саморегуляція Я») [3].

В процесі гендерної соціалізації індивід засвоює, перш за все, колективні, загально визнані норми, які стають частиною його особистості і на підсвідомому рівні спрямовують його поведінку. Вся інформація, що стосується диференційованої поведінки, відображається в свідомості людини у вигляді гендерних схем.

Відзначено, що гендерна соціалізація здійснюється завдяки таким факторам, як: а) диференціальне підсилення, коли прийнятна гендерно-рольова поведінка заохочується, а неприйнятна – карається соціальним несхваленням; б) диференціальне наслідування, коли людина обирає статево рольові моделі в значимих для нього групах – в сім'ї, серед однолітків, в школі і т.д. і починає наслідувати прийнятну там поведінку [4]. Як правило, суспільство, що формує гендерну роль і ідентичність, у вихованні чітко орієнтується на стандарти фемінності і маскулітності, при цьому воно більш терпимо ставиться до маскулітної поведінки дівчинки, але засуджує фемінінну поведінку хлопчика.

Як відзначає П. П. Горностай, процеси гендерно-рольової соціалізації чоловіків і жінок мають багато відмінностей. Для жінки, згідно з історично сформованими патріархальними стереотипами, які, попри суспільний прогрес, ще трапляються, переважає орієнтація на сім'ю та сімейні цінності, ведення домашнього господарства тощо. Для чоловіка, згідно з тими ж стереотипами, нормативно бажаною є більша активність поза межами сім'ї: професійна діяльність, суспільна активність [2].

Аналіз впливу різних інститутів соціалізації на процес формування гендерної ідентичності особистості свідчить про те, що чоловіки і жінки зростають в диференційованих за статевою ознакою психологічних контекстах, що не сприяє їх повноцінному особистісному розвитку (недостатність самореалізації жінок в професійній сфері, а чоловіків – в сімейній).

Отже, основі розглянутих джерел можна зробити висновок, що проблема гендерної соціалізації є однією з найважливіших і актуальних міждисциплінарних проблем. Гендерна соціалізація вивчається дослідниками як багатоаспектне явище, що здійснюється через інтеріоризацію відповідних статі настанов, норм, правил поведінки, зумовлюється соціальним контекстом, гендерними стереотипами, а також визначається як система кроків з набуття та збагачення гендерної ідентичності.

На кожному віковому етапі в ході становлення гендерної ідентичності вирішальними стають різні соціально-психологічні

чинники соціалізації, вплив яких не завжди є позитивним. Так, проблеми гендерного розвитку взагалі та суперечності гендерної соціалізації, зокрема, є причиною багатьох гендерних дисгармоній та рольових конфліктів.

Висновки. Суспільні стереотипи стосовно жіночих і чоловічих гендерних ролей впливають на гендерний розвиток особистості, накладаючи багато обмежень на її самореалізацію. Лише розуміння закономірностей цього процесу допоможе знайти способи його оптимізації та уникнути численних проблем і суперечностей на шляху до гармонійного розвитку особистості.

Список використаної літератури

1. Горностай П. П. Основи теорії гендеру: навчальний посібник / П. П. Горностай. – К.: К.І.С., 2004. – 160 с.
2. Городнова Н. А. Гендерний розвиток особистості: навчальний посібник / А. Н. Городнова. – К.: Шк. світ, 2008. – 128 с.
3. Ковальчук І. А. Статеворольова соціалізація учнів: монографія / І. А. Ковальчук. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 216 с.
4. Луценко О. Гендерний аналіз конструктів буденної свідомості сучасної молоді / О. Луценко // Філософсько-антропологічні студії 2001. Спецвипуск. – К.: СтилоС, 2001. – 117 с.

Бровендер Олена Олександрівна – старший викладач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Бугайов Ю. А., Давидова О. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ Я–КОНЦЕПЦІЇ ТА ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ В СПОРТСМЕНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Спортивна діяльність займає провідне місце серед інших видів позашкільної діяльності в соціалізації підлітків. Жорсткі умови змагальної діяльності ставлять підлітка-спортсмена в рамки психологічної готовності до непередбачуваності, стимулюють до пошуку гнучких стратегій подолання форс-мажорів та необхідністю швидкого відновлення власних ресурсів, що й

забезпечує в цілому успішність поведінки. Відтак, актуальність досліджуваної проблеми полягає в необхідності та важливості формування позитивної Я-концепції особистості підлітка-спортсмена, що впливає на успішність його соціалізації та змагальної діяльності, проявляється в здатності знаходити конструктивні виходи в невизначених ситуаціях. Отже, пошук причинності між складовими Я-концепції й стратегіями «долаючої поведінки», виявлення їх механізмів взаємовпливу є надзвичайно актуальним, оскільки уключає можливості своєчасної психологічної адаптації підлітка-спортсмена в руслі соціально-психологічних проблем сучасності.

Викладення основного матеріалу. Науковому аналізом Я-концепції підлітків займалися вчені (Б. Ананьєв, Л. Божович, О. Бодальов, Л. Виготський, І. Дубровіна, Є. Калюжна, І. Кон, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн та ін.). Більшість із них свідчать, що підлітковий вік є сензитивним періодом для формування ідентичності особистості, провідним етапом для самовизначення, розвитку рефлексії, становлення Я-концепції. Так, Р. Бернс визначає Я-концепцію як сукупність усіх уявлень індивіда про себе, що поєднана з їх оцінкою та вважає, а «образ Я» має три модальності: «Я-реальне», «Я-дзеркальне» та «Я-ідеальне» [3, с.5].

Згідно теоретичних поглядів відомих психологів (Б. Ананьєв, Л.Божович, Т. Драгунова, А. Липкіна, Р.Моляко, В Мухіна, Л.Сапожникова та ін.) у дітей підліткового віку поступово розвивається та з'являється схильність до інтроспекції, відкриття змісту свого «Я», певна збалансованість оціночних суджень оточуючих у відповідності з бажаннями («Яким би він хотів бути»), усвідомлення своїх можливостей та «дистанції» між реальним/ідеальним образом-Я, що переплетено з самоповагою.

У науковій літературі йдеться про роль Я-концепції як чиннику вибору стратегії стрес-долаючої поведінки спортсменів підліткового віку (А.Захарова, Б. Вяткіна, Ю. Кисельова, Ю. Ханіна, Г. Ложкіна, Т.Ткачук та ін.).

Дослідження проблематики копінг-долаючої поведінки у психології почалося з 90-х років (В. Бодров, Г. Ложкін, Л. Дементій, О. Ісаєва, О. Лібіна, С. Нартова, Р. Лазарус С. Фолкман та ін.). Особливе місце в пошуку ресурсів, що обумовлюють успішне протидію стрес-факторам, сьогодні займають дослідження з проблеми «долаючої поведінки». Разом з цим, у науковій психологічній літературі співвідносяться синонімічні поняття: «копінг», «долаюча поведінка»; «психологічний захист». Ряд дослідників (Л. Анциферова, Т. Корнілова та ін.) об'єднують поняття «подолання» й «захисту».

Торкаючись аналізу поняття «долаюча поведінка» вчені мають на увазі «копінг», стрес-долаюча поведінка. Так, вперше термін «копінг» з'явився у психологічній літературі у 1962 р. Автор Л. Мерфі, розглядаючи способи подолання дитьми потреб в межах проходження життєвих криз, дає визначення копінгу: це «деяка спроба створити нову ситуацію: чи загрозову, чи небезпечну, чи радісну», звідки й виходить, що термін «копінг» визначає прагнення індивіда розв'язати певну проблему [2, с.96].

Цікавою є думка А. Маслоу, де «копінг – це готовність індивіда вирішувати життєві проблеми шляхом пристосування до обставин, що передбачає сформованість уміння використовувати певні засоби для подолання стресу» [2, с.96].

О. Войцеховська Г. Закалик пояснюють: «Процеси подолання людиною важких життєвих подій у психологічній науці прийнято позначати як адаптаційна поведінка або копінг-поведінка («копінг» від англійського слова «соре» – перебороти, впоратися, подолати)»[2, с.95].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питаннями «долаючої поведінки (копінгу)» займалися: Т. Більгільдєєва, В. Бодров, І. Віденєєв Р. Грановська, І. Стрельцова, О. Юрасова, Н. Ярош та ін.

Володимир Даль пов'язує слово “подолати” з давньоруським “лад” (ладити), надаючи йому значення “справлятися”, “упорядкувати”, “підпорядковувати”. Образно кажучи, “подолати ситуацію” – значить підкорити собі обставини, досягти злагоди [4, с.289].

І. Віденєєв стверджує, що: «Долаюча (копінг) поведінка спрямована на вирішення життєвих проблем. Ця поведінка характеризується усвідомленою конструктивною активністю особистості спрямованою на переживання події, а не уникнення від неприємностей» [1, с.50].

Н. Ярош зазначає: «Долаюча поведінка має власну динаміку та може трансформуватися відповідно до змін і вимог ситуації до людини». Автор вважає, що «також можуть відбуватися зміни долаючої поведінки у зв'язку зі змінами особистості у стресовій ситуації» та залежить від навичок особистості долати стрес [5, с.61].

На думку Е. Фриденберг сенс процесу долаючої поведінки можна уявити за допомогою формули: Стрес–долання = Особистість: Індивідуальні характеристики + Ситуація + Сприйняття та когнітивна оцінка: ситуацій, власних можливостей та ефективність дій [5, с.61].

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми показав, що поняття «долаюча поведінка» й «копінг-стратегії» є синонімічними, включають

стратегії подолання проблем та справляють вплив на адаптацію особистості до стресу. Розгляд цих понять дозволив виокремити наступні чинники долаючої поведінки: прагнення індивіда розв'язати певну проблему; залежність від навичок особистості долати стрес; залежність від уявлення людини про себе (Я-концепція), уміння контролювати своє життя, брати на себе відповідальність за нього та ін. Підлітковий вік є періодом нових, розвитку надійних механізмів подолання стресу, а сформованість Я-концепції впливає на ефективність способів подолання підлітками складних життєвих ситуацій та їх розв'язки.

Подальші перспективи нашої роботи полягають у проведенні емпіричного дослідження та вивченні взаємозв'язків між Я-концепцією та стратегіями стрес-долаючої поведінки спортсменів підліткового віку на базі ліцею «Олімп» №30 м. Кременчука. Загальна кількість респондентів – 30. Серед них: усі хлопці.

Список використаної літератури

1. Віденсєв І. О. Усвідомлювані особливості застосування копінг механізмів в поведінці працівників ОВС з різними рівнями професійної деформації // Вісник Національного університету оборони України. – 2015. – №3 (46). – С.49- 54.
2. Войцеховська О., Закалик Г. Сучасні напрями досліджень копінг-стратегій особистості // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2016. – №2. – С. 95 – 104.
3. Калюжна Є.М., Дудко А.О. Психологічні особливості формування я-концепції у старшому шкільному віці. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. – 2016. – №-1. – С.3–9.
4. Шєбанова В.І. Копінг-поведінка і механізми подолання стресу // Соціальна психологія особистості. Херсон. – С.289 – 296.
5. Ярош Н. Аналіз досліджень внутрішніх пре дикторів стрес-долаючої поведінки. Вісник Харківського національного університету. – Харків, 2015. – №-58. – С.60 – 64.

Бугайов Юрій Анатолійович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Давидова Оксана Володимирівна – к. психол. н., старший викладач кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціалізація підлітка набуває гострого характеру. І на процес соціалізації великий вплив здійснюють особливості підліткового періоду, подвійність становища підлітка (не дитина, але й не дорослий), нестійкість поведінки підлітка. У зв'язку з цим у пізнанні закономірностей, характеру соціального розвитку підлітків, у пошуку шляхів створення оптимальних умов їх соціалізації велике значення набуває питання саме про бар'єри соціалізації.

Викладення основного матеріалу. Соціалізацію розглядають як процес адаптації до соціального оточення, в ході соціалізації відбувається активне засвоєння індивідом соціальних ролей, досвіду, системи норм і цінностей в результаті безпосереднього впливу оточуючого соціального середовища. Складність даного процесу детермінована, з одного боку, необхідністю засвоєння досвіду минулих поколінь, з іншого - прагненням людини самоствердитися, виробити свій погляд через критичне осмислення цього досвіду.

Описуючи особливості підліткового періоду багато авторів відзначають, що відсутність життєвого досвіду і ще нечітка спрямованість прагнень і переконань нерідко створюють для підлітка цілий ряд труднощів. Перш за все, це проблема орієнтації підлітка в світі дорослих, проблема вибору серед складних і суперечливих світоглядних зразків і цінностей, проблема конструювання підлітком своїх життєвих планів і цілей.

М. Ю. Кондратьєв зазначає, що підлітковий вік - це «епоха активної індивідуалізації, етап загостреного переживання прагнення до самоствердження». На даному етапі головне контролювати природне бажання персоналізуватись, допомогти підлітку, не пригнічуючи його активність, а лише корегуючи його спрямованість.

В процесі соціалізації у підлітка на першій стадії адаптації виникає яскраво виражена потреба бути таким, як усі. На другій стадії індивідуалізації на перший план виходить прагнення «бути не таким, як усі». Якщо суспільство (група) не дозволяє індивіду проявити свої індивідуальні здібності, то він змушений по-новому пройти стадію адаптації, що призводить до дезадаптації особистості.

Якщо при повторних випробуваннях підліток не може або не бажає порозумітись з тим, що значимо для співтовариства і цінно для

нього самого, і продовжує наполегливо здійснювати дії, які не сумісні з груповими нормами, то він виявляється або ізольованим серед своїх товаришів, або витісняється з групи. У цьому випадку закономірно говорити про факт дезінтеграції особистості в групі свого членства. Якщо ж потреби індивіда не розходяться з груповими нормами, забезпечуючи їм поступальний розвиток, то можна говорити про факт інтеграції індивіда в групі.

У випадку дезадаптації, дезінтеграції підліток відчуває стан депривації (ізольованості), що породжує фрустрації, втрату соціальних, моральних, правових орієнтирів, відбувається порушення процесу соціалізації, а також це може бути стимулом до появи асоціальної поведінки. Його основні здібності, навчальна діяльність, нормальне спілкування з оточуючими блокується, тобто виникають психологічні бар'єри.

Особистість підлітка, на думку Д. І. Фельдштейна, дисгармонійна: згортання усталеної системи інтересів та способів поведінки поєднується зі зростаючою самостійністю, з більш різноманітними та змістовними відносинами з однолітками і з дорослими, із значним розширенням сфери діяльності підлітка.

Прагнення мати своє місце в суспільстві стає переважаючим, воно, у свою чергу, породжує у підлітка прагнення зрозуміти самого себе, розвиває в нього почуття відповідальності, критичне ставлення до себе і інших людей.

Так, І. С. Кон у своїх роботах відзначає, що бар'єри, які виникають у процесі взаємодії підлітків з іншими людьми, проявляються в трьох основних сферах спілкування: в сім'ї, з вчителями та однолітками і визначає такі причини цих перешкод: несформованість навичок спілкування (тобто замкненість, сором'язливість або надмірна балакучість); неадекватне розуміння сутності вищих почуттів, відносин дружби і любові; переважання егоїстичних тенденцій, деформовані поняття справедливості; зайва практичність, скептицизм у сприйнятті чужих думок і висловлювань; неприйняття позицій і вимог дорослих, відсутність поваги і визнання авторитету у ставленні до них; неадекватна претензія на статус і ролі в різних групах; яскраво виражені тенденції до «самопрезентації», прояву оригінальності; прояв підліткового максималізму у відношенні до оточуючих.

Є. І. Рогов, вивчаючи причини виникнення психологічних бар'єрів, стверджує, що причини обумовлені найчастіше потребою підлітків зайняти внутрішню позицію дорослої людини, самовизначитися в оточуючому світі, зрозуміти себе, свої можливості і

своє призначення в житті. Крім цього, автор звертає увагу на ряд аспектів, які можуть послужити причинами, що зумовлюють труднощі і суперечності процесу соціалізації підлітків: психофізичний та індивідуально-особистісний.

На психофізичному рівні підлітки, можуть відчувати дискомфорт з ряду причин: незавершеність повного фізичного розвитку за всіма параметрами, відчуття своєї фізичної непривабливості (хоча б за одним з параметрів) - синдром дисморфофобії, нестійкість емоційної сфери, особливості вищої нервової діяльності, високий рівень ситуативної тривожності. На індивідуально-особистісному рівні виділяються усвідомлювані і неусвідомлювані причини, які перешкоджають процесу соціалізації підлітків: затримка розвитку теоретичного мислення, відсутність навичок і прийомів смислової пам'яті, маленький об'єм оперативної пам'яті, нерозвиненість основних компонентів уваги (обсяг, переключення, розподіл тощо), нереалістичність уяви, відірваність її від практики, високий рівень особистісної тривожності, надмірне переважання першої або другої сигнальної системи (художній або розумовий тип), несформованість вольової сфери.

Також можна виділити об'єктивно і суб'єктивно важливі проблеми особистісного рівня, причини виникнення яких можна побачити у наступному: недостатній рівень самостійності, неадекватність самооцінки та рівня домагань, несформованість світогляду, моральних еталонів та ідеалів, відсутність конкретних життєвих цілей і прагнень, збереження підліткового негативізму, незадоволеність собою.

Говорячи про виникнення різних труднощів у підлітковому віці, треба звернути увагу на вплив, який чинить на дитину її соціальне середовище, зокрема родина. Так, причиною появи психологічних бар'єрів соціалізації можуть стати негармонійна сім'я або неправильне виховання.

Науковці виділяють наступні види сімейного виховання, які можуть негативно позначитися на процесі соціалізації: бездоглядність - підліток опиняється поза увагою батьків, його духовними потребами і захопленнями не цікавляться, його навчання, вчинки і поведінку залишаються безконтрольними; гіперопіка - надмірна опіка з безперервними заборонами, настановами, повчаннями, контроль за кожним кроком дитини надають вкрай несприятливий вплив на формування особистості підлітка; «кумир сім'ї» - прагнення захистити дитину від найменших труднощів і всяких неприємностей, тобто прагнення батьків «відтягнути

дорослішання дитини»; емоційне відкидання, виховання за типом «попелюшки» - батьки обтяжуються дитиною, яка постійно відчуває це; жорстокі взаємини - жорстоке ставлення з суворими розправами за дрібні провини і непослух.

Висновки. Таким чином, основним завданням подолання психологічних бар'єрів в процесі соціалізації в підлітковому віці є формування особистісних стратегій і тактик поведінки, пошук індивідуального стилю. Це досягається через конструктивну взаємодію дорослих з дітьми (психологічна підтримка), прийняття себе - свого Я, свого характеру, індивідуальних особливостей свого мислення, своїх емоцій, повну ввімкненість в життя суспільства, що припускає не тільки прийняття його норм і цінностей, а й реальну повсякденну участь в його житті.

Список використаної літератури

1. Кон И. С. Ребенок и общество/И. С. Кон. - М.: Наука, 1988. – 356 с.
2. Реан А. А. Подросток / А. А. Реан. - СПб. : Питер, 2002. - 432 с.
3. Социальная психология / под редакцией А. В. Петровского. - М.: Просвещение, 1987. - 665 с.
4. Фельдштейн Д. И. Психология современного подростка / Д. И. Фельдштейн. - М.: Педагогика, 1987. - 240 с.

Бугайова Наталія Миколаївна - к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Бурлакова І. А.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕС-МЕНЕДЖМЕНТУ

Постановка проблеми. Безліч чинників, які щодня впливають на людські відносини, породжують таке явища, як стрес. Одним з негативних наслідків стресу є розвиток депресії і тривожних розладів. Важливу роль у виникненні та зростанні психічної напруги грають когнітивні, афективні та мотиваційні особливості кожної людини, які сформовані її досвідом [2].

Викладення основного матеріалу. Крім біологічних відмінностей між людьми існує поділ їх соціальних ролей, форм діяльності, відмінності в поведінці і емоційних характеристиках. Порушення соціально-рольових функцій при стресі виражаються в зменшенні часу, що приділяється на спілкування з близькими і друзями, підвищенні конфліктності, зниженні сенситивності під час спілкування, появі різних ознак антисоціальної поведінки. За даними Американської асоціації тривожності і депресії (ADAA), жінки страждають депресією і тривожними розладами в два рази частіше, ніж чоловіки. Тривожні розлади також мають тенденцію виникати в більш ранньому віці для жінок, ніж для чоловіків [4]. Стрес на робочому місці може істотно впливати на моральний дух співробітників, продуктивність і прибуток компанії. Стомлені працівники рідше працюють на високому рівні і пропускають більше робочих днів [5].

Тому в інтересах компанії інвестувати в рішення, які допомагають керувати рівнем стресу співробітників. Хоча, може бути, проблематично оцінити гендерні відмінності в управлінні стресом, оскільки гендерна рівність знімає «чоловічий» ярлик з таких рис характеру і особливостей, як самовпевненість, конкурентоспроможність, готовність ризикувати, незалежність, здатність до рішучих дій, які необхідні для кар'єрного зростання, сучасні жінки знаходять ці якості в собі і відчують себе впевненіше. При цьому важливо розуміти, що стрес впливає на чоловіків і жінок по-різному та існує гендерний розрив, коли справа доходить до переживання стресу на робочому місці [5].

Визнання того, що чоловіча і жіноча робоча сила мають різний досвід роботи, є важливим кроком у вирішенні проблем, пов'язаних зі стресом. Забезпечуючи достатню підтримку перевантажених роботою співробітників і пропонуючи доброзичливу і гнучку корпоративну оздоровчу програму, роботодавці можуть вирішити проблему гендерного стресу на робочому місці. Як уже зазначалося, стрес може мати руйнівні наслідки для благополуччя і якості життя і мати довгострокові наслідки для психічного здоров'я [3]. Хоча механізми подолання, використовувані обома статями, корисні для розуміння того, як підходити до стресу на корпоративному рівні. Наше дослідження носило описовий характер і було спрямоване на розуміння нових аспектів існуючих методів управління стресом, а саме виявити особливості прояву психологічного стресу у чоловіків і жінок. На першому етапі було проаналізовано реакцію на стресову ситуацію чоловіками і жінками. На другому - визначити стратегії, які можуть

бути використані для підтримки оптимального балансу між роботою та особистим життям. Результати нашого дослідження показали, що жінки більш соціальні порівняно з чоловіками. Вони потребують соціальної підтримки, вимагають співчуття, співпереживання, емоційного відгуку. Чоловіки, як правило, більш агресивні і використовують активні стратегії подолання стресу, пригнічують власні негативні емоції по відношенню до стресових ситуацій, тоді як жінки, стикаючись з негативними емоціями, більш схильні до песимістичного підходу, ніж чоловіки.

Успішність подолання стресових ситуацій залежить від передбачення проблеми, знання психічних станів, в яких знаходиться людина, рефлексії проблеми, що вже настала, щоб запобігти її появу в майбутньому. Жінки визнають роботу більш стресовою, ніж чоловіки. Тому є необхідність розширювати обізнаність про можливості програм допомоги, переконань або дій, які сприяють визнанню і підтримці гендерних відмінностей. Самі учасники нашого дослідження, визначаючи шляхи і соціальні аспекти стратегій подолання стресу, назвали такі: 1) інформування; 2) самоосвіта, курси, семінари, майстер-класи; корекційні тренінги; 3) пошук джерел натхнення і самовдосконалення [1].

Висновки. Таким чином, в стресовій ситуації застосовується продуктивна стратегія подолання з виявленням проблеми виникнення і аналіз можливих дій. Поліпшення умов праці та навколишнього середовища, адекватні ресурси, уточнення ролей, конструктивне вирішення конфліктів і навчання управлінню стресом можуть бути корисними для зниження стресу на робочому місці.

Список використаної літератури

1. Бурлакова І. А. Управління ризиками здоров'я персоналу в системі економічної безпеки підприємства / І. А. Бурлакова // Матеріали Міжнар. форуму з безпеки «Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки», 25-27 травн. 2017 р., м. Черкаси. – Черкаси : Вид-во ПП Чабаненко Ю.А., 2017. – С. 115 – 117.
2. Василенко В.Е., Лебедева А.А. Психологическое время и саморегуляция поведения личности: гендерный и возрастной аспекты // «Горизонты зрелости»: Сборник тезисов участников Пятой всероссийской конференции по психологии развития. М.: ГБОУ ВПО МГППУ, 2015. – с. 148-153.
3. Ващенко І.В. Психологічні технології професійного самозбереження особистості та її соціальної підтримки в епоху суспільних трансформацій / І.В. Ващенко, Н.Є. Завацька // Розвиток особистості в різних умовах соціалізації : монографія / за наук. ред. Л.О. Калмикової, Г.О. Хомич. – ТК.: Видавничий Дім «Слово», 2016. – С. 405 – 422.

4. Chao, R. C. L. Managing perceived stress among college students: The roles of social support and dysfunctional coping. *Journal of College Counseling*, 2012. 15 (1), p. 5–21.
5. Christy, Bennie. Tim, Huang. Gender differences in stress management, emotional management and emotional expression within the workplace, *New Voices in Psychology*, (2011) Vol. 6 (2) – P. 23-44.

Бурлакова Ірина Анатоліївна – д. психол. н., доц., професорка кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Вавринів О. С., Яремко Р. Я.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТЕЙ ТА ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СХИЛЬНОЇ ДО ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Постановка проблеми. У сучасному світі відбуваються процеси демократизації та гуманізації суспільства, які сприяють створенню різних можливостей для певної людини, незалежно від її соціального положення, національності, віку, статі та ін. Особливо актуальними постають питання встановлення гендерної рівності у всіх сферах суспільного життя, подолання гендерних стереотипів, що роками чинять вплив на свідомість і поведінку людей. Внаслідок змін відбувається перебудова соціальних зв'язків та зникають раніше жорсткі межі між гендерними ролями. Чоловіки завжди мали значно більші можливості до самореалізації та розкриття свого внутрішнього професійного потенціалу. Найбільш визначні, важливі та високі посади у нашому суспільстві довгий період займали виключно чоловіки. Проте внаслідок емансипації та сексуальної революції для жінок тепер існує більше шансів та свобод для самореалізації, саморозвитку та використання можливостей.

Викладення основного матеріалу. Здебільшого розрізняють декілька видів гендерної дискримінації у професійній діяльності: в оплаті праці, при влаштуванні на роботу, при скороченні персоналу, при просуванні на посадах, у підвищенні кваліфікації. Патріархальний суспільний устрій сформував стереотип нормального сприйняття ситуації, коли в жінки безробітна. Упереджене ставлення до

можливостей жінок працювати і здійснювати кар'єру легко виправдовується завдяки дуже поширеному переконанню, що кожна жінка – це насамперед матір, яка задля соціальної самореалізації повинна мати дітей. Усі інші соціальні ролі – другорядні, неважливі і за певних умов ними можна знехтувати.

Під впливом трансформаційних процесів, які відбуваються сьогодні, змінюється традиційний тип жінки-лідера. Вона жіночна, не жорстока, інтелектуально та фізично активна, самостійна у рішеннях, прекрасно відчуває настрій інших. Вона готова ризикувати, цілеспрямована, впевнена в собі, адекватно реагує на критику, зауваження та образи. Вміє оперативно переключатися з однієї соціальної ролі (керівник, ділова жінка) на іншу (дочка, мати, дружина), впевнена в розумінні, підтримці та допомозі з боку чоловіка та дітей. Проте встановлено, що приблизно третина нервових розладів жінок походить від зіткнення її соціальних ролей – керівника на роботі і виконавця будинку [1; 2].

З метою визначити схильність до гендерної дискримінації було використано анкету «Тест на визначення схильності до гендерної дискримінації». У дослідженні взяли участь 183 особи (92 чоловіків та 91 жінка). Результати тесту розподілилися таким чином: 48 % респондентів схильні до дискримінації за ознакою статі, з них чоловіки – 92% та жінки – 8 %. Не схильні до гендерної дискримінації 52 % опитаних, з них чоловіки - 17% та 83 % це жінки. За даними тесту можемо стверджувати, що до дискримінації за гендерними ознаками схильні більшою мірою чоловіки. Такі результати скоріш за все пов'язані із гендерними стереотипами, які закладалися представникам обох статей ще з дитинства. Оскільки гендерні стереотипи – це форми поведінки, які суспільство очікує від людей залежно від їх статі, то тут задаються жорсткі стандарти. Наприклад, армія і флот вважаються виключно чоловічими сферами діяльності, а робота швачки чи модельєра підходить тільки для жінок. Саме гендерні стереотипи та упередження з боку оточення заважають людині знайти своє місце в житті, якнайповніше реалізувати свої таланти і здібності, а також підтримують ситуацію порушення прав, продукують дискримінацію та навіть більше - насильство над жінкою.

Оскільки результати показали, що до гендерної дискримінації схильні більшою мірою чоловіки, то важливим було дослідження саме особистості чоловіка. За допомогою кореляційного аналізу Пірсона було встановлено зв'язок між схильністю до гендерної дискримінацією та такими факторами методики FPI, як спонтанна агресивність ($r_p = 0,32$), дратівливість ($r_p = 0,41$), реактивна агресивність ($r_p = 0,38$),

врівноваженість ($r_p = -0,31$) та маскуліність – фемінність ($r_p = 0,46$). Обернений зв'язок між показником схильності до гендерної дискримінації та врівноваженості може свідчити про те, що особистість схильна до гендерної дискримінації є дещо нестабільною та збудливою.

Кореляційний аналіз Пірсона дозволив встановити зв'язки між схильністю до гендерної дискримінації та певними типами акцентуацій характеру. Дослідження взаємозв'язку акцентуацій характеру та схильністю до гендерної дискримінації виявило існування статистично значущої позитивної кореляції між останньою та гіпертимністю ($r_p = 0,66$), збудливістю ($r_p = 0,48$), неврівноваженістю ($r_p = 0,48$) та екзальтованістю ($r_p = 0,59$). На нижчому рівні статистичної значущості схильність до гендерної дискримінації позитивно корелює з педантичністю ($r_p = 0,38$) та демонстративністю ($r_p = 0,31$). На основі даних результатів можемо стверджувати, що до гендерної дискримінації схильні легковажні особистості, з підвищеною дратівливістю, відсутністю самоконтролю, конфліктні та з різкими перепадами настрою. Що стосується екзальтованих особистостей, то до дискримінації за ознакою гендеру вони швидше вдаються під час падіння настрою через несприятливі події.

Результати дослідження взаємозв'язку темпераменту та схильності до гендерної дискримінації свідчать про те, що показник дискримінації за гендерними ознаками має зв'язки із холеричним типом темпераменту ($r_p = 0,47$). Такі результати дають нам змогу, говорити про те, що холерики - збудливі, агресивні та схильні до дискримінації за статевою ознакою.

Дослідження емпатійності та схильності до гендерної дискримінації дало можливість встановити негативні кореляційні зв'язки ($r_p = -0,49$). На основі отриманих результатів можемо сказати, що особистість з низьким рівнем емпатійності схильна до дискримінації за ознакою статі. Емпатійність таких осіб, очевидно, має предиктивний характер.

Висновки. Отже, результати дослідження дозволяють говорити про те, що до гендерної дискримінації більшою мірою схильні чоловіки. Було встановлено, що таким чоловікам притаманні певні якості та властивості, зокрема, такі як спонтанна агресивність, демонстративність, неврівноваженість, дратівливість, реактивна агресивність, екзальтованість, маскуліність, гіпертимність, збудливість, педантичність, холеричний тип темпераменту та низький рівень емпатійності.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К.А.Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
2. Барчунова Т.В. «Эгоистичный гендер». Воспроизводство гендерно асимметрии в гендерных исследованиях / Т.В. Барчунова // Общественные науки и современность – 2002. – №5. – С. 180-193.

Вавринів Олена Степанівна – викладач кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (м. Львів).

Яремко Роман Ярославович – викладач кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (м. Львів).

Вакуленко В. М.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РІЗНОЇ СТАТІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Постановка проблеми. Роздільне навчання хлопчиків і дівчаток має давні історичні корені й завжди було та залишається дискусійним в Україні. На думку деяких вчених, роздільні класи дещо суперечать тенденції сучасного суспільства до утвердження рівноправності жінок і чоловіків. Власне, саме з таких мотивів у європейських країнах відмовляються від роздільного навчання – воно, мовляв, принижує дівчаток, утискає їхні права на повноцінне навчання.

Методологічні проблеми гендерної педагогіки висвітлені в працях О. Вороніної, В. Гайденко, Г. Гарфінкеля, Е. Гоффмана, В. Кравця, Л. Штильової. Питання введення гендерної складової в освіту досліджували Ш. Берн, Т. Говорун, О. Кікінежді, І. Кон, О. Ярьська-Смирнова та ін. Впровадження гендерного підходу у вихованні підлітків та старшокласників вивчали С. Вихор, Л. Ковальчук, Л. Яценко та ін.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні у світі активно практикується система роздільного навчання в школах та

університетах. Найбільше закладів із роздільним навчанням у Великій Британії, де вони функціонують поруч із школами з спільним навчанням. Серед 30 найкращих загальноосвітніх навчальних закладів цієї країни майже 70% – школи з роздільним навчанням.

Справжній бум роздільного навчання переживає США: за словами Леонарда Сакса, директора Національної асоціації гендерної освіти, з 1998 р. більш ніж у 50 разів зросла кількість шкіл з роздільним навчанням, і скоро до експериментальною програмою приєднаються тисячі нових навчальних закладів.

Популярними вони є і в Австралії. Так, у Новому Південному Уельсі в Австралії хлопці і дівчата вчать окремо, так як місцева влада вважає, що це приносить дітям користь. На їхню думку, рівень успішності при роздільному навчанні істотно вищий. Завдяки підтримці держави подібні заклади займають 12% від всіх державних середніх шкіл штату.

На Україні загальне спільне навчання було введено на початку 20-х років ХХ ст. і залишається таким до теперішнього часу. Відомо, що система роздільного навчання в школах була традиційною в Галичині до 1939 року. В радянських закладах освіти спільне навчання утвердилося остаточно, що пояснювалося прагненням подолати відокремленість соціальних груп. Хоча у роки Другої світової війни знову з'явилися чоловічі та жіночі школи через природні фізіологічні особливості різних статей. Як виявилось, десятирічний період (до 1954 року) існування роздільного навчання приніс неабияку користь, зокрема, зросла успішність учнів, спостерігали кращу поведінку на уроках. Чимало людей, які закінчили чоловічу чи жіночу школу, з приємністю згадують роки навчання та стверджують, що саме воно сприяє успішності педагогічного процесу. Слід зауважити, що роздільне навчання не зводилося тільки до дотримання принципу комплектування шкіл відповідно до статі дітей. Чоловічі і жіночі школи мали відповідати ряду вимог, пов'язаних зі змістом навчання, педагогічними кадрами, обладнанням шкіл. Так, в чоловічих школах директорами повинні були бути обов'язково чоловіки. У змісті програм чоловічих шкіл збільшувалася кількість годин з природничо-наукових дисциплін і навіть передбачалося вивчення ряду предметів іноземною мовою. Рівень успішності в роздільних школах виявився вищим, ніж в спільних, проте перехід всіх шкіл на роздільну форму навчання не був завершений і в 1954 р роздільне навчання було скасовано.

В останні два десятиліття питання про необхідність роздільного навчання знову активно обговорюється. Наприклад, Галина Софінська,

директор Львівської української приватної гімназії у Львові, де вже багато років практикують частково роздільне навчання, вважає, що така система – традиційна для галицьких гімназій, дає можливість дітям отримати належне виховання та освіту і в такий спосіб реалізовували й моральні засади, й інтелектуальні [5].

Таку ж думку має директор ліцею – інтернату №23 «Кадетський корпус» м. Києва Наталія Головіхіна. Сьогодні за такою методикою у ліцеї навчаються і виховуються 27 класів. З них -7 класів панянок та 20 класів кадетів. За результатами досліджень, які вони провели минулого навчального року: на 50% поліпшилися оцінки, на 96% зросла мотивація до навчання, на 20% - покращилась увага та пам'ять, до 40 % поліпшилась фізична витривалість та ін.

За словами психологів різниця між дівчатами та хлопцями особливо відчутна у початкових класах. Природа створила дівчину більш спокійною та уважною, а хлопця емоційнішим. У перших класах хлопці вчать гірше: за своєю природою вони швидше втомлюються і втрачають здатність логічно мислити і зосереджено відповідати, у них слабше розвинені мовні навички, письмо не таке акуратне, як у дівчат. У старших класах такої різниці немає.

Однак ідея повернення до роздільного навчання підтримується не всіма педагогами. Роздільне навчання відносять до здоров'язберігаючих технологій: воно дозволяє регулювати навантаження залежно від статі, щоб, з одного боку, домогтися гарних результатів у навчанні, а з іншого - уникнути перевтоми.

Академік В.Ф. Базарний запропонував педагогічні технології, які дозволяють за рахунок комплектування класів за ознакою статі дітей суттєво підвищити показники здоров'я [1,3]. Австралійський психолог С. Біддолф особливо відзначає, що в віці 6-7 років, коли діти починають навчання в школі, хлопчики на 12 місяців відстають від дівчаток в розумовому розвитку. Особливо помітно відставання в сфері дрібної моторики [2].

Висновки. Таким чином, необхідність врахування сучасними освітніми установами гендерних особливостей дітей не викликає сумнівів. Британський професор Алан Смітерс, головний у країні експерт за освітою, стверджує, що всі розмови про переваги одностатевого навчання не мають ніяких підстав. Він проаналізував статистичні дані з різних країн світу, які збиралися протягом 50-ти років, і прийшов до висновку: якість освіти не залежить від того, яку школу закінчила дитина – змішану або роздільну.

У сучасній українській школі відчувається недостатність повноцінної гендерної освіти й виховання, що призводить до

відхиленя у формуванні особистості, нещасливих шлюбів, порушень гендерної ідентичності. Тому вважаємо на часі особливо актуальним звернення до історії становлення і розвитку гендерної освіти і виховання з метою глибокого аналізу і повноцінного використання кращого досвіду минулого у практиці сучасної школи з метою повноцінної й ефективної гендерної соціалізації школярів.

Список використаної літератури

1. Базарный В. Ф. Методология и методика раскрепощения нейрофизиологической основы психического и физического развития учащихся в структурах учебного процесса. – Сергиев Посад, 1995. – 31 с.
2. Биддолф С. Малыш-мальчик-мужчина [пер. с англ. Е.Г. Богдановой]. – М.: РИПОЛ, Классик, 2015, – 416 с.
3. [zdrovesberegayushchie_tehnologii_v.f._bazarnogo_.ppt](#)
4. Петренко О.Б. Врахування гендерних особливостей молодших школярів у навчально-виховному процесі // Оновлення змісту, форм і методів навч. і виховання в закл. освіти. – Наукові записки РДГУ, 2003. – Вип. 26. – С. 123–131.
5. Софінська Галина: Роздільне навчання зменшує ймовірність негативного спілкування / Г. Софінська // Львівська газета, 17 лютого 2004 р. [portal.lviv.ua](#).

Вакуленко Валентина Миколаївна – д. пед. н., проф., професорка, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ).

Велика Б. Ю.

ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПСИХОЛІНГВІСТИЦІ

Постановка проблеми. Основою гендерних психолінгвістичних досліджень стало стереотипне уявлення про те, що вроджені психологічні статеві відмінності, які виявляються в неоднаковому характері мислення, рівні емоційності, сприйнятті дійсності та нахилі до різних видів діяльності, є стійким та універсальним фактором, психологічним статевим диморфізмом, який породив розбіжності між чоловічими і жіночими мовними варіантами.

Хоча мовна здатність є біологічно детермінованою, механізм служіння особливої мови окремому індивіду детермінується соціально. Дослідження даних механізмів щодо створення особистістю особливого індивідуального мовного дискурсу є недостатньо дослідженим в сучасній науці, особливо в її гендерному аспекті.

Викладення основного матеріалу. Гендер розглядають як один із параметрів, за допомогою якого в спілкуванні конструюється соціальна ідентичність мовця. Як правило він взаємодіє з іншими параметрами: статусом, віком, соціальною групою тощо. У науці поки що не склалося єдиної концепції дослідження гендеру в комунікації. До визначних досліджень проблем взаємодії гендеру та дискурсу належать праці Р. Лакофф, Д. Таннен, Р. Водак, Дж. Вуд та ін. Одним із найбільш відомих досліджень у галузі гендерної лінгвістики стала книга Дебори Таннен «Ти мене просто не розумієш – Жінки і чоловіки в діалозі» Автор аналізує комунікативні непорозуміння у спілкуванні осіб різної статі й пояснює їх різними вимогами, що висуває суспільство до чоловіків і жінок, а також специфікою соціалізації в дитячому та підлітковому віці.

Диференціація мови за статтю мовця виявляється наслідком взаємодії психобіологічних та соціальних факторів. В свою чергу, соціальні фактори, які, у певній мірі, були спричинені психобіологічно, все ж таки незалежні, і мають певну перевагу. У сучасному суспільстві на зміну біологічним та антропологічним факторам з'являються соціальні та економічні фактори, що теж не може не позначатися на мові та мовленнєвій поведінці чоловіків і жінок.

Останнє десятиліття в мовознавчій науці означене переходом від лінгвістики «іманентної», структурної, до лінгвістики антропологічної, яка розглядає явища мови в тісному зв'язку з людиною, її мисленням та духовно-практичною діяльністю.

Гендер мовця – не просто аспект, до якого гендеру належить мовець, а самоідентифікація, маніфестування мовцем свого гендеру [4]. І чоловіки, і жінки для досягнення певної мети використовують у своєму мовленні ті мовні засоби, які допомагають їм побудувати бажаний у даній ситуації гендер.

За словами А. В. Кириліної, гендерний фактор, який враховує природну стать людини і її соціальні «наслідки», є однією з істотних характеристик особистості і протягом усього життя впливає на її усвідомлення своєї ідентичності, а також на ідентифікацію суб'єкта мовця іншими членами соціуму [4]

Гендер можна кваліфікувати як дуже варіативну контекстуальну змінну. Маскулінність та фемінінність насправді не протилежні, а

діалектично взаємопов'язані категорії, не зафіксовані, раз і назавжди дані, а опосередковані соціальними процесами. Отже, мова – не просто дзеркало гендеру, вона допомагає конструювати його, не будучи незмінним станом буття людини

Дослідження психології, психолінгвістики й гендерної лінгвістики дають підстави стверджувати, що існують почуття, які переживають лише жінки або лише чоловіки, є думки, які формуються у свідомості лише жінками або лише чоловіками, а отже, є вибір мовних засобів, що відповідають цим закономірностям, природний для одних і необов'язковий для інших [2].

Жінки надають перевагу емоційно-чуттєвій стороні явища дійсності, натомість чоловіки – конкретності та предметності. Це стало емпіричним підтвердженням тези Е. Болтенко про те, що жінки більше, ніж чоловіки, зосереджені на своєму внутрішньому світі, тому в їхньому лексиконі трапляється більше слів, які описують почуття, емоції. Мова й мовлення чоловіків характеризуються стислістю, чіткістю, динамічністю, агресивністю та демонстрацією переваги [1].

Категорія фемінінності виявляється в мові й мовленні у м'якості, поступливості та емоційності, що реалізується конкретними мовними засобами. Якщо в жіночому мовленні домінують слова на позначення оцінки предмета, явища, дії чи стану, то в маскулінному мовленні вказується на результат явища, дії чи стану без вказівки на особисте ставлення:

Звичайно, оскільки жінки більше, ніж чоловіки, зосереджені на внутрішньому світі, у їхньому лексиконі переважають прикметники, прислівники та дієслова, які передають емоційно-психологічний стан людини. Тоді як мовлення чоловіків насичене іменниками й дієсловами з конкретним предметним значенням [2].

Маскуліне мовлення більш орієнтоване на дію, динаміку, зачіпаючи когнітивний і соціальний складники особистості, то фемінінне – на емоції й почуття, що складають емоційно-вольовий чинник. Мовленню чоловіків властиві стверджені синтаксичні конструкції з комунікативною стратегією переконання.

На сьогодні найбільш перспективним і обґрунтованим напрямом аналізу особливостей чоловічої і жіночої мови вважається вивчення стратегій і тактик мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок у різних комунікативних ситуаціях з обов'язковим урахуванням культурної традиції конкретного суспільства, розкриття визначних закономірностей спілкування жінок і чоловіків у різних ситуативних просторах за наявності встановлених суспільно-культурних особливостей [3].

Протягом життя в чоловіків і жінок виробляються різні мотиви поведінки, різні стратегії і тактики спілкування, що й підкреслює наші акценти на стереотипність та культурні традиції суспільства. Мовна поведінка чоловіків як правило націлена на досягнення і збереження незалежності та високого статусу. Від жінок суспільство очікує здатності до компромісу поступливості, емоційності. Ці відмінності згідно з концепцією Д. Таннен ведуть до розбіжностей як у цілях спілкування так і в інтерпретації висловлювань. Одні й ті ж мовні штампи можуть розглядатися з позиції статусу або з позиції підтримки взаємозв'язку, солідарності й допомоги. Промовляючи ті самі фрази чоловіки і жінки можуть керуватися різними мотивами й по-різному інтерпретувати слова співрозмовника, чим ідентифікуються особистісні якості мовця, а відповідно й формуються різні стилі спілкування. Наприклад: надання допомоги можна витлумачити як прояв солідарності і зміцнення взаємозв'язку. Але можна побачити в допомозі і натяк на прагнення продемонструвати свою перевагу і домінантність у стосунках [5].

Крім того, у кожній культурі існують традиції і ритуали спілкування не однакою для чоловіків і жінок. У зв'язку з цим Д. Таннен говорить про гендерлект – соціально та культурно обумовлені особливості спілкування чоловіків і жінок. Дослідження гендерної специфіки професійного спілкування дозволило встановити, що чоловіки і жінки виявляють тенденції до різних стилів ведення полеміки. Чоловіки рідше погоджуються з критикою, частіше вдаються до іронії, посилаються на авторитети, використовують менше мовних засобів, що виражають невпевненість і в результаті, справляють враження більш компетентних і впевнених у собі і своїй правоті фахівців. Чоловікам складно сприймати темп, швидкість, емоційність та експресивність жіночої мови. Водночас жінкам не завжди зрозуміла повільність, надмірно скрупульозна обміркованість та аргументація чоловічих думок. [5]

Висновки. Отже, дослідники вважають, що жіночій мові властива поміркованість лексики, у ній частіше трапляються застарілі слова та звороти. На відміну від жінок чоловіки краще сприймають нове в мові, вони більше вживають неологізмів, терміні. Було встановлено, що з підвищенням рівня освіти мовців відмінності у їхній лексичній стиранняються. Комунікація чоловіків носить більш екстравертний дієвий конкретний і предметний характер, а комунікація жінок більш інтровертний емоційний, узагальнений і метафоричний. Проте необхідно зазначити, що саме усвідомлення гендерних особливостей може сприяти вдосконаленню людської комунікації.

Список використаної літератури

1. Болтенко Э.Н. Стереотип как основание гендерных исследований в лингвистике.
URL: http://bspu.ab.ru/Journal/vestnik/ARHIW/N4_2002/1_sekz/boltenko.html
(дата звернення: 20.02.20 р.)
2. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского вербального поведения (психолингвистический анализ): дис. канд. филол. наук: 10.02.19. Москва, 1996. – 182 с.
3. Горошко Е. И. Гендер и язык в свете учения о функциональной асимметрии мозга. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского: сб. научных трудов*. Симферополь: Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, 2005. – Т. 18 (57). – № 1. – С. 203–207.
4. Кирилина А.В. Гендер и язык. Антология. Москва: Языки славянской культуры, 2005. – 624 с.
5. Таннен Д. Ты меня не понимаешь. (Почему мужчины и женщины не понимают друг друга); Пер. с англ. Москва: Вече, Персей, АСТ. – 1996. – 432 с.

Велика Богдана Юрїївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності "Психологія", Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Науковий керівник: **О. В. Літвінова** – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Волженцева І. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЧОЛОВІКІВ З РІЗНИМ СІМЕЙНИМ СТАТУСОМ В РУСЛІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми. Епоха глобальних змін у суспільстві, політична, економічна, соціальна диференціація населення, нерозривно пов'язані із змінами у психіці кожної конкретної особистості. Особливості визначення мети, домінуючих мотивів у діяльності особистості, її світогляд, формування стратегії поведінки,

ціннісних орієнтацій в майбутньому - це ті соціально-психологічні проблеми сучасності, з якими стикається кожна людина, що вступає в доросле життя. Особистісні та громадські цінності управляють потребами людини, впливають на формування цілей, які в свою чергу формують ставлення до навколишньої дійсності, проявляються в судженнях, мотивах дій.

Саме система цінностей є динамічною системою, яка формується в процесі всього періоду виховання і соціалізації, грає провідну роль в процесі прийняття рішення, дозволяє вирішувати, що для людини значимо й важливо в житті. Важливість вивчення ціннісних орієнтацій дуже велика, так як, ціннісні орієнтації є орієнтирами подальшого життя людей. За допомогою ієрархії цінностей, які визначаються самою особистістю, шикуються певні цілі, що мають життєво важливе значення і певні способи їх досягнення.

Проблема ціннісних орієнтацій привертає увагу дослідників найрізноманітніших шкіл і напрямків, де особистісні цінності відіграють найважливішу роль у саморегуляції суб'єкта, який активно відноситься до зовнішнього і внутрішнього світу. Смислові утворення існують не тільки в усвідомлюваній, але часто і в неусвідомлюваній формі, утворюють, за висловом (Л.С.Виготського, 1982) «прихований» план свідомості [1].

Зокрема, важливим є вивчення ціннісних орієнтацій і, випливаючи з них, форм поведінки індивідів, що дозволяє зрозуміти логіку дій різних типів людей, в рамках нашого дослідження, особливостей прояву ціннісних орієнтацій чоловіків з різним сімейним статусом.

Метою нашого дослідження було вивчити термінальні цінності чоловіків, проаналізувати змістовну сторону спрямованості особистості і мотивацію життєвої активності та смисложиттєві орієнтації чоловіків.

Викладення основного матеріалу. Дослідження проводилось на базі виконавчого комітету Переяслав-Хмельницької міської ради Київської області. У дослідженні взяли участь 30 чоловіків у віці 25 - 35 років: перша група - 15 чоловіків, які ніколи не перебували у шлюбі; друга група - чоловіки, які знаходяться у шлюбі.

Опитувальник І.С. Сеніна термінальних цінностей ОТеЦ [2] дав можливість виявити провідні термінальні цінності та життєві сфери одружених та неодружених чоловіків. Отримані результати показали, що одружені і неодружені чоловіки за своїми термінальними цінностями значимо відрізняються за шкалами власного престижу, матеріального становища, креативністю, активністю соціальних

контактів, розвитком себе, досягненнями, духовним задоволенням, збереженням індивідуальності (*вище показники у одружених чоловіків*). Переважаючою термінальною цінністю у групи одружених чоловіків є *активні соціальні контакти* ($M = 37,7$), що відображає більше прагнення до встановлення сприятливих відносин з іншими людьми, а у групи неодружених чоловіків є *матеріальне становище* ($M = 33,0$), цей показник відображає прагнення людини до можливо більш високого рівня матеріального добробуту (див. рис. 1). Такі люди часто бувають переконані в тому, що матеріальний достаток є головною умовою життєвого благополуччя.

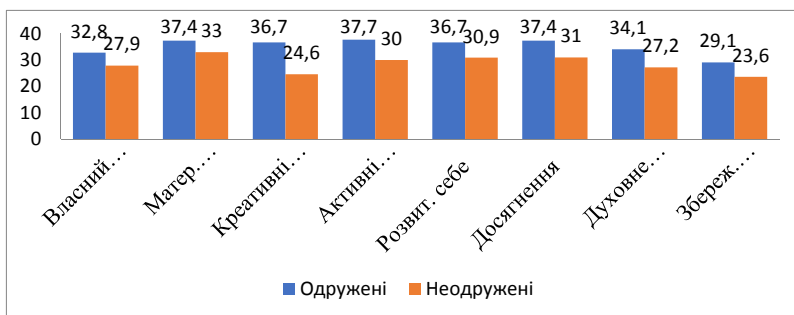

Рис. 1. Зміна показників термінальних цінностей за опитувальником І.С. Сеніна «ОТеЦ»

Порівняння середніх показників дослідження життєвих сфер чоловіків представлені в таблиці та рисунку 2 (див. рис. 2).

Таблиця

Результати дослідження життєвих сфер за опитувальником І.С. Сеніна «Термінальні цінності» (ОТеЦ) одружених та неодружених чоловіків

Життєві сфери	Одружені чоловіки	Неодружені чоловіки	Pd
Професійне життя	63,8 ± 3,54	51,6 ± 3,71	p ≤ 0,05
Навчання та освіта	59,8 ± 4,07	43,5 ± 7,54	p ≤ 0,05
Сімейне життя	63,8 ± 4,06	51,3 ± 2,62	p ≤ 0,05
Суспільне життя	62,2 ± 3,13	51,5 ± 3,62	p ≤ 0,05
Захоплення	57,8 ± 5,73	37,8 ± 7,29	p ≤ 0,05

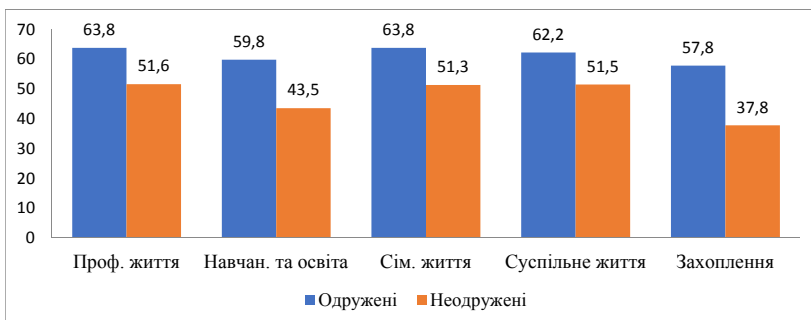

Рис. 2. Зміна показників життєвих сфер за опитувальником І.С. Сеніна «ОТеЦ»

Також важливою для одружених ($M = 63,8$) та неодружених ($M = 51,3$) чоловіків є сфера *сімейного життя*, показник говорить про значущість для них всього того, що пов'язане з життям сім'ї, можливо, майбутньої.

Висновки. Таким чином, ціннісні орієнтації - найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань і відмежовує значуще, суттєве для даної людини від менш значимого, несуттєвого. Система стійких ціннісних орієнтацій особистості є показником того, що можна очікувати від індивіда. В рамках особливостей прояву ціннісних орієнтацій чоловіків з різним сімейним статусом в руслі соціально-психологічних проблем сучасності підтверджено, що психологічні фактори ціннісних орієнтацій одружених та неодружених чоловіків мають достовірні відмінності. У одружених чоловіків домінуючими є такі термінальні цінності як здоров'я, сімейне життя, матеріальна забезпеченість, а у неодружених чоловіків домінуючими цінностями є матеріальна забезпеченість, здоров'я і любов.

Список використаної літератури

1. Виготський Лев Семенович Педагогічна психологія / за ред. С.С. Давидова. – М.: Педагогіка-Прес, 1996. – 536 с.
2. Крилов Альберт Александрович Психологія: Підручник / А.А. Крилова. – М.: Проспект, 2005. – 752 с. ISBN 5-482-00235-7.

Волженцева Ірина Вікторівна – д. психол. н., проф., Академік УТА, професорка кафедри психології, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (м. Переяслав).

МЕДІАЦІЯ ТА ЇЇ ГЕНДЕРНІ КООРДИНАТИ

Постановка проблеми. Практика проведення медіації, тобто розв'язання конфліктів/спорів, коли дві або більше сторін зіткнення намагаються в межах структурованого процесу за участю посередника досягти згоди [3], має кілька координат своєї реалізації. Проте, найменш розробленим є гендерний аспект, що потребує свого поглибленого вивчення. Мова йде про реалізацію медіації у таких гендерних координатах взаємодії, як «медіатор жінка, опоненти жінки-жінки», «медіатор чоловік, опоненти чоловік-чоловік», «медіатор жінка, опоненти жінка-чоловік», «медіатор чоловік, опоненти чоловік-жінка».

Викладення основного матеріалу. Поняття «гендер» відображає, як складний соціокультурний процес конструювання суспільством відмінностей у чоловічих і жіночих ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках, так і сам результат – соціальний конструкт гендера. Тож відмінності між жінками та чоловіками, а також побудова комунікаційної системи на основі цих відмінностей, говорять про те, що медіатор-жінка та медіатор-чоловік будуть по-різному впроваджувати медіаційний процес. Жінки, як правило мають емоційно-експресивний стиль діяльності, а чоловіки, навпаки, частіше використовують інструментальний стиль діяльності.

Для розгляду гендерного аспекту в реалізації медіації необхідно враховувати: по-перше, існуючі відмінності в сприйнятті конфлікту жінками та чоловіками; по-друге, конфлікти здійснюють різний вплив на жінок і чоловіків; по-третє, конфлікти сприяють посиленню гендерної нерівності в суспільстві; по-четверте, необхідно інтегрувати гендерні підходи до медіації та відновних стратегій подолання конфліктів.

Уважається, що хоча жінки та чоловіки переважно стикаються з однаковими формами конфліктів, негативні наслідки таких протистоянь можуть сильніше впливати на жінок, оскільки поєднуються з різними проявами гендерної нерівності та дискримінації у суспільстві. Разом із тим, існують специфічні форми конфліктів, що зумовлені саме гендерними чинниками.

Сандра Бен, яка розробила концепцію психологічної андрогінії, зазначала, що оскільки гендерними ролями людина оволодіває в процесі виховання та навчання, то ці ролі можна змінювати, позбавившись стереотипних поглядів на роль жінок і чоловіків у

суспільстві [1]. Традиційні гендерні ролі стримують розвиток особистості та реалізацію її наявного потенціалу. Проте, незалежно від своєї біологічної статі, індивід може бути наділений як маскулініми, так і фемінними якостями, поєднуючи в собі як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі характеристики. Саму таку особистість, яка гармонійно поєднують і перше, і друге уособлює її андрогінну модель.

Дослідники дотримуються думки, що цілісну особистість характеризує не маскуліність чи фемінність, а андрогінність, тобто інтеграція жіночого стилю з чоловічим стилем діяльності [2]. У цьому сенсі андрогінія повинна сприйматися як емансипація обох статей, а не як боротьба жінок за рівність у маскуліно-орієнтованому суспільстві.

Так як гендер краще «відчувається», ідентифікується тією ж статтю, то можна зробити висновки, що результативність медіації буде вище в гомогенному середовищі: «медіатор жінка, опоненти жінки-жінки», «медіатор чоловік, опоненти чоловік-чоловік».

Якщо середа медіації гетерогенна, тобто «медіатор жінка, опоненти жінка-чоловік», «медіатор чоловік, опоненти чоловік-жінка», то результативність медіації буде краще у медіаторів, які наділені андрогенними якостями. Вони будуть більш ефективно вирішувати конфлікти/спори між жінками та чоловіками. Медіатори-жінки, які характеризуються фемінними якостями, краще проведуть медіаційні зустрічі з чоловіками. Медіатори-чоловіки, які мають виразні маскуліні якості, будуть більш продуктивним у роботі з жінками.

Висновки.

1. У гендерно-гомогенному середовищі проведення відновної техніки медіації матиме кращі результати, якщо медіатор виступає андрогенна особистість.

2. У гендерно-гетерогенному середовищі проведення відновної техніки медіації матиме кращі результати, якщо у медіатора-жінки переважають фемінні якості, а у медіатора-чоловіка маскуліні.

3. У контексті гендерного розвитку важливе значення має поступова трансформація гендерних стереотипів, формування настанов на неупереджене та рівне ставлення до жінок і чоловіків у різних сферах життя суспільства, що надасть можливість підвищити ефективність розв'язання конфліктів, у тому числі детермінованих гендерними чинниками.

Список використаної літератури

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / Пер. с англ. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – С. 308-330.

2. Краснопольська Т. М Основні теоретичні конструкти гендера // Актуальні проблеми політики. – 2012. – Вип. 44. –С. 236-244.
3. Практика медіації: словник довідник / Уклад. С. О. Гарькавець, Л. П. Волченко. Лисичанськ: ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. – 128 с.

Волченко Лариса Петрівна – к. психол. н., директор середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 м. Северодонецька Луганської області, старший викладач кафедри педагогіки та психології, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Северодонецьк).

Гарькавець С. О.

ОБРАЗЛИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРИЧИНА ЇЇ ПІДВИЩЕНОЇ ВІКТИМНОСТІ – ГЕНДЕРНІ ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ

Постановка проблеми. Проблема віктимогенної уразливості людини, з зростанням в сучасному світі невизначеності, складності та інформаційного різноманіття, тільки підвищує свою актуальність, оскільки швидкі зміни у соціальному світі зумовлюють швидкі реагування на виклики, до яких більшість з нас не підготовлені та не спроможні ефективно їм протистояти. Це також породжує конфлікти у соціальному просторі існування людей, що натепер яскраво підтверджується на рівні взаємодії користувачів соціальних мереж. У свою чергу це генерує велику кількість образ, що іноді затьмарюють свідомість особистості та збільшують ентропію її віктимності.

У цьому контексті проблемним постає й питання порівняння віктимогенної уразливості індивідів на гендерному рівні, та особливо тієї, що залежить від продукування особистісної образливості або поведження у ситуації образу.

Викладення основного матеріалу. Зазначимо, що образа є одним із компонентів негативних психічних станів особистості, а також вона знаходиться в основі різних форм її деструктивної активності. Наприклад, мстивість, що детермінована образою на іншого за кривду, або його «несправедливий» успіх, вдачу, або власну неефективність та провали. Узагалі образу ми розглядаємо як гостре відчуття переживання несправедливості, приниження, невдячності та нерозуміння, що пов'язано з об'єктом бажання або особливим його

значенням для суб'єкта, оскільки з ним пов'язана загроза існування в якості повноцінного індивіда [3]. Ображена людина випробує роздратування, обурення, злість, ненависть, а вражене самолюбство ввергає її в пригнічений стан і провокує на імпульсивні реакції. При цьому образливість розглядається як «риса особистості, що властива соціально незрілій, невротичній особистості» [3, с. 22].

Зазначимо, що на гендерному рівні прояви образи особистості відрізняються інтенсивністю (озлобленість, ненависть, презирство, відраза), тривалістю модуляції (стрес, фрустрація, вербальна та невербальна агресія) та генеруванням розрядки (мовчання, уникання спілкування, пасивна поведінка, помста, примирення, прощення).

Ствердно можемо казати про те, що чоловіки є більш віктимно-уразливими, ніж жінки [2]. Чоловіки значно частіше потрапляють у віктимно-небезпечні ситуації, оскільки статус чоловіка вже передбачає його знаходження там, де потрібні сила, мужність, відвага, агресія та насилля, що супроводжують будь-яку віктимну ситуацію. Так, наприклад, будь-яка військова дія – це ситуація з великою віктимогенною амплітудою, що значно посилює ризик людини стати жертвою насилля [1].

Конфлікти між людьми породжують велику кількість образ, що стають причинами різних форм їхньої деструктивної активності. На підставі розроблених опитувальників, за допомогою яких можливо дослідити рівень інсталяції образливості індивіда (ІОІ-1) та вибір стратегії поведінки образливого індивіда (СПОІ-1) [3], ми з'ясували, що образливість як риса особистості та стратегія поведінки в ситуації образи значно корелюють з її віктимогенною вразливістю.

Встановлено, що хоча у чоловіків, у порівнянні з жінками, образливість у профілі особистості представлена не так виразно, вибір стратегії поведінки у ситуації образи у них більш віктимно-небезпечний. Тобто, у жінок образливість, здебільшого, пов'язана з проявами віктимності на особистісному рівні, а у чоловіків – на ситуаційному.

З'ясовано, що жінки, частіше за все реалізують власну віктимність, коли проти них вчиняється певна форма насилля, тоді, як чоловіки, переважно, реалізують власну віктимність у ситуації вчинення ними деструктивних дій. Це пояснює те, чому чоловіки, на відміну від жінок, утворюючи ситуацію кривди (проявляють активну форму взаємодії), стають жертвами власних деструкцій. Наприклад, чоловік збирається скоїти зґвалтування жінки, але остання знаходить можливість нанести гвалтівнику випереджаюче ушкодження, після чого він втрачає злочинну мотивацію.

Образа як сильна емоційна реакція індивіда на кривду, також може стати причиною реалізації індивідуальної віктимності. Афективна образа часто слабо контролюється, приймає гострий та затяжний характер. Проте у жінок (фемінні екстраполяції), це призводить до послаблення самоконтролю, що є віктимо-небезпечним, особливо у ситуації взаємодії з незнайомими людьми, а у чоловіків (маскулінні прояви) може призводити до асоціальних та антисоціальних вчинків.

Образливість особистості також знижує її можливість адекватно реагувати на емоційні прояви інших. Тобто, у таких індивідів є слабо розвиненим емоційний, а відповідно і соціальний інтелект. Так, образливий часто не розуміє жарти або іронію інших і це стає причиною виникнення непорозумінь або конфліктів. А будь-який міжособистісний конфлікт підвищує рівень віктимогенної уразливості індивіда. Оскільки у жінок, як ми вже зазначали, образливість, здебільшого, пов'язана з проявами віктимності на особистісному рівні, то вони частіше потрапляють у віктимні ситуації, ніж чоловіки. Проте, чоловіки, що мають проблеми з емоційним інтелектом, у віктимонебезпечних ситуаціях неспроможні адекватно реагувати та приймати ефективні рішення, що призводить у них до більших втрат, ніж у жінок.

Висновки. Отже, образливість особистості як одна з причин інсталяції її віктимності має релевантні гендерні особливості.

1. У жінок образливість, переважно, стає віктимонебезпечним чинником на особистісному рівні, а у чоловіків на ситуаційному.

2. У образливих жінок основна стратегія поведінки у віктимонебезпечних ситуаціях – це пасивна форма взаємодії, а у чоловіків – активна.

3. І жінки, і чоловіки, у яких образливість є особистісною рисою характеру, є невротичними індивідами, що володіють нерозвиненим емоційним і соціальним інтелектом, а тому потрапляючи у віктимонебезпечні ситуації неспроможні діяти адекватно та ефективно. Але, якщо такі жінки часто потрапляють у віктимну халепу та виявляються безпорадними, то чоловіки більше в таких віктимогенних ситуаціях страждають, тобто продукують максимальну амплітуду індивідуальної віктимності.

Список використаної літератури

1. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Особливості формування установки конкурентної віктимності в умовах збройного конфлікту – досвід

мешканців Донбасу // International Journal of Innovative Technologies in Social Science. Warsaw: RS Global Sp. z O.O. – 2018. – № 8(12). – P. 37-41.

2. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності. Монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 175 с.
3. Гарькавець С. О., Яковенко С. І. Методики дослідження образи: науково-методичний посібник з «Психодіагностики». Сєверодонецьк: Вид-во «Петіт», 2017. – 68 с.

Гарькавець Сергій Олександрович - д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Сєверодонецьк).

Гарькавець С. О., Ганічева Г. В.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ОСОБИСТОСТІ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Загальновідомо, що «стереотип (з грец. *stereos* – твердий та *typos* – відбиток) – відносно стійкий та спрощений образ, що складається в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення особистого досвіду, та нерідко упереджених уявлень, прийнятих в тій або іншій соціальній групі або в суспільстві, в цілому; думка про особистісні якості груп людей, що є надмірно узагальненими, неточними та резистентними до нової інформації» [2, с. 89]. При цьому, гендерні стереотипи – це уявлення людей про якості та властивості жінок і чоловіків, що мають розповсюджений характер. При цьому головна небезпека таких стереотипів полягає у тому, що вони описують типового представника тієї або іншої соціальної, гендерної групи й викривляють соціальну дійсність.

Особливо хибним це виявляється у дитячому та підлітковому віці, оскільки зумовлює стійке сприйняття саме такої упередженої гендерної реальності, а не об'єктивний погляд на стать та роль жінок і чоловіків у суспільстві.

Викладення основного матеріалу. Стереотипи відносно статі зустрічаються вже при народженні і супроводжують людину протягом усього життєвого циклу (професійне спілкування, шлюбно-сімейні відносини, освіта, виховання тощо). Багато батьків заохочують у своїх

дітей поведінку та гри, традиційно властиві їх статі, і сильно переживають, коли помічають зворотне. Купуючи хлопчикам машинки і пістолети, а дівчаткам – ляльки і коляски, батьки, часто не усвідомлюючи цього, прагнуть виховувати сильних чоловіків – добувачів і захисників, і справжніх жінок – берегинь. Юнаки повинні бути сильними й сміливими, а дівчата зобов'язані стежити за фігурою. І нарешті, чоловіки повинні забезпечувати батьківщину економічно, а жінки – стежити за порядком у хаті.

Гендерна соціалізація дитини протікає в різних соціальних групах або через різні інститути соціалізації: сім'ї, дитячий садочок, школа, компанії однолітків тощо. Вихователі, інші діти, батьки, книги, родичі, іграшки та телебачення – з усіх цих джерел дитина дізнається про поведінку, що розцінюється суспільством як відповідне той чи іншій статі.

У процесі виховання інститути соціалізації впроваджують у свідомість дітей гендерні норми та створюють уявлення про те, яким повинен бути «справжній чоловік» і «справжня жінка», тобто вводять стереотипи у свідомість дитини.

Науковці виокремлюють кілька груп гендерних стереотипів [1]. Перша група – це стереотипи маскуліності та фемінінності. За чоловіком закріплені такі якості, як активність, орієнтація на досягнення, домінантність, агресивність, врівноваженість, стриманість, прагнення до успіху. Жінка ж у відповідності до поширених уявлень повинна бути м'якою, пасивною, відомою, експресивною, емоційною та емпатійною.

Друга група стереотипів стосується змісту праці чоловіків і жінок. Традиційно для жінок вважається діяльність обслуговуюча, виконавча, а для чоловіків, діяльність керівна, інструментального змісту або творчого характеру.

Третя група стереотипів пов'язана із закріпленням сімейних і професійних ролей відповідно до статі. Для чоловіків головні ролі – професійні, для жінок – сімейні. Чоловік повинен прагнути до побудови кар'єри, професійних досягнень, а жінка – вийти заміж, мати дітей і вести домашнє господарство.

Значені стереотипи відрізняються вражаючою стійкістю в свідомості більшої частини дорослих і можуть позначатися на формуванні гендерної ідентичності дітей та підлітків, негативно впливати на їхню самореалізацію в майбутньому.

Встановлено, що батьки і вчителі зберігають статево-диференційоване сприйняття здібностей дітей навіть в тих випадках, коли діти різної статі мають однакові оцінки в школі та отримують

рівні бали при проходженні стандартизованих тестів. При плануванні профільного навчання в класах, як показало життя, юнаків орієнтують на заняття інформаційними технологіями, менеджментом та іншими видами діяльності, які передбачають в майбутньому кар'єрний ріст, високу оплату праці. Для дівчат організується навчання технологіям, пов'язаним з соціальним обслуговуванням і допоміжними функціями (секретарська справа, догляд за дітьми, старими та хворими). Через тексти та ілюстрації, розміщені в підручниках і навчальних посібниках, хлопчики та дівчатка засвоюють асиметричну стереотипну інформацію про внесок жінок і чоловіків в розвиток цивілізації, людської історії та культури, про «місці жінок і чоловіків у суспільстві». Гендерна асиметрія та недостовірність цієї інформації представлені в сучасній літературі з гендерного аналізу шкільних підручників. Безсумнівно, що навчання хлопчиків і дівчаток статевим ролям пов'язано з орієнтацією їх через освіту на різні види праці в сімейній та професійній сферах, на різні сфери самореалізації, тренування різних особистісних якостей і норм поведінки, диференціацію «типової» території перебування, свободи і несвободи переміщення тощо.

З'ясовано, що статеворольовий підхід у межах навчально-виховного процесу здійснюється через педагогічне спілкування, модальність і контекст гендерно-забарвлених звернень педагогів та однокласників до статеворольової ідентичності хлопчиків і дівчаток, через прихований навчальний план шкільного середовища. Прихильники статеворольового підходу вважають стать, здебільшого, «вродженою біосоціальною програмою», що у процесі життя піддається соціалізації, зазнає деяких змін і корегувань, але така, що має репродуктивні відмінності, що в кінцевому підсумку пояснюють величезні соціальні розриви в умовах життя жінок і чоловіків [3]. Зрозуміло, що в концепції «дві статі – два сценарії» місця для обліку індивідуальності та ситуації розвитку не передбачено.

Висновки. Натепер, акцентоване сприйняття упередженої гендерної реальності та заперечення об'єктивного погляду на роль жінок і чоловіків у суспільстві сприяє формуванню гендерних стереотипів особистості у дитячому та підлітковому віці, що у майбутньому, безсумнівно, значно погіршить спроможності як індивідуального, так й суспільного розвитку та вдосконалення.

Список використаної літератури

1. Гарькавець С. О., Яковенко С. І. Гендерные особенности инсталляции обиды // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». Вип. 59. – 2016. – С. 59-64.
2. Практика медіації: словник-довідник / уклад.: С. О. Гарькавець, Л. П. Волченко. Лисичанськ: ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. – 128 с.
3. Штылева Л. В. Фактор пола в образовании: гендерный подход и анализ: монография. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – 316 с.

Гарькавець Сергій Олексійович - д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Ганічева Ганна Володимирівна - здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Гарькавець С. О., Шевченко Г. Ю.

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

Постановка проблеми. Натепер проблема психологічної природи гендерних відмінностей між представниками двох статей займає важливе місце серед соціально-психологічних проблем, адже гендерні особливості значно впливають, як на сприйняття людиною оточуючого світу, так й на її соціальну активність. Власно сам термін «гендер» виник порівняно недавно, коли американський психоаналітик Роберт Столер у 1958 р. запропонував використовувати цю граматичну конструкцію для підкреслення двоїстої природи статі людини – біологічну та соціокультурну [1].

Разом із цим, у соціальній психології, зазвичай, під «гендером» розуміють соціально-біологічну характеристику людини, за допомогою якої пояснюються поняття «чоловік» і «жінка». Проте, де хто з дослідників вважає, що слід проводити різницю між поняттями «стать» та «гендер», оскільки підґрунтя першого складають біологічні кореляти, а другого – соціальні [5]. Перший підхід або як його ще називають «класичний» ґрунтується на біолого-еволюційних уявленнях про сексуальність людини. Другий – на трактовці

суб'єктивного образу, що визначається соціокультурними чинниками. Існує ще й третій підхід, так званий постмодерністський, що пояснює «стать» і «гендер» як два різних способи конструювання сексуальності у міжособистісному спілкуванні [1].

Отже, стає зрозумілим, що існуючі розбіжності у трактовках поняття «гендер» зумовлюють й різні підходу до вивчення відмінностей між чоловіками та жінками, як у більш загальному, так й у сучасному психологічному вимірах.

Викладення основного матеріалу. У соціальному житті результатами статево-гендерних відмінностей людей є гендерна диференціація та гендерна стратифікація. Під першою зазвичай розуміють процес біологічних відмінностей чоловіків і жінок, що наділяються соціальним значенням, а під другою – процес, завдяки якому гендер стає підґрунтям поділу людей на соціальні страти.

Уся людська активність аналізується крізь гендерну призму. Як себе б не презентували чоловік або жінка та скільки б вони не поводитися як представники протилежної статті, їхня оцінка та ставлення до них соціуму не можуть бути іншими як до представників наявної статті. Зумовлено це традиційно визнаними у певному суспільстві відмінностями між чоловіком і жінкою на підставі історично існуючих соціокультурних чинників.

У цьому процесі значне місце посідають особливості соціалізації індивідів та їхній культурний розвиток. На підставі впливу соціальних норм (нормативний соціальний вплив) заохочується та або інша поведінка представника певної статті у суспільстві, що визначає їхні ролі за гендерним розподілом [3]. Також релевантним виявляється й інформаційний соціальний вплив, що за умов неоднозначної соціальної ситуації надає можливість людині, що спостерігає за поведінкою інших, вчиняти правильно та не підпадати під осуд навколишніх.

У контексті проблеми, що розглядається важливо зазначити про наявність так званих гендерних стереотипів, що описують поведінку типового представника конкретної соціальної групи. Такі стереотипи або узагальнені уявлення про групу людей, можуть бути вірними, хибними або надмірно узагальненими відносно того, що змістовно в них представлено. Так, ЗМІ, фільми, література, популярна музика тощо постійно надають нам інформацію про природу чоловічої та жіночої статі. Серед таких стереотипів найпоширенішими є протиставлення типу: чоловіки – агресивні, а жінки – м'які; чоловіки – раціональні, а жінки – емоційні; чоловіки – незалежні, а жінки – залежні тощо. Проте, зазначене та інше аналогічне не може вважатися достовірним, оскільки у багатьох дослідженнях неодноразово спростовувалося [2; 3; 4; 5].

Слід зазначити, що стереотипне уявлення не тільки не надає нам інформації щодо соціально-психологічних відмінностей чоловіків і жінок, а й може вводити в оману. Так, гендерні стереотипи мають дуже спрощений характер, ігнорують існування незалежних жінок (жінки-підприємці, жінки – керівники підприємств тощо) та залежних чоловіків («чоловіки-підкаблучники»). Вони перебільшують відмінності між групами та зменшують відмінності всередині самих груп (серед чоловіків не менше індивідів із низьким рівнем інтелектуального розвитку, ніж серед жінок). Взагалі стереотипи значно перебільшують ступень відмінностей на гендерному рівні, тоді як насправді між чоловіками та жінками більше тотожного.

Ствердно, індивідуальні відмінності як серед чоловіків, так й серед жінок перебільшують гендерні відмінності. Проте, такі відмінності все ж мають місце і, як зазначають дослідники, проявляються вони на рівні соціальної домінантності, агресивності, віктимності та сексуальності [1; 2; 5].

Разом із цим, як тільки завершується гендерна ідентифікація, дитина починає помічати відмінності між поведінкою чоловіків і жінок. Зазвичай підвищена увага проявляється до рольових моделей тієї ж статі, що і у дитини. Виникає бажання стати справжнім хлопчиком або дівчинкою. Відбувається процес диференціального наслідування, коли дитина обирає рольові моделі згідно з загальноприйнятими соціальними нормами та наслідує відповідну поведінку. Це узгоджується з теорією соціального навчання, яка стверджує, що індивіди навчаються різним типам поведінки шляхом спостереження за іншими людьми та тим, караються чи заохочуються їхні дії. З часом дитина починає будувати власну систему цінностей та самостійно контролювати свою поведінку.

При цьому, хоча діти частіше за все спостерігають модель поведінки своїх батьків, вони не завжди можуть її відтворювати. Наприклад, якщо дорослі поводять себе нестандартно, дитина може не імітувати таку поведінку, а наслідувати іншу, більш стандартну. Навіть якщо батьки намагаються виховати своїх дітей вільними від гендерних стереотипів, їм не завжди це вдається, тому що гендерно-рольова соціалізація – це процес, що відбувається протягом усього життя людини, який відображає накопичений довід і життєві обставини, що постійно змінюються.

Матеріалом для побудови гендеру є не лише поведінка інших, але й вся система того, що в певній культурі пов'язано з мужністю та жіночністю індивідів. При цьому, важливим виявляється й те, що людина володіє одночасно маскулініними та фемінініними рисами, незалежно від статі, а андрогінія забезпечує людям ситуативну гендерну гнучкість.

Разом із цим, на гендерні ролі впливають історичні особливості тих або інших регіонів. Так, у культурі кочівників виховання хлопців і дівчат практично було однаковим, а у культурах землеробських ці ролі були диференційовані. Такі відмінності сприяли виживанню індивідів, що з часом призвело до частішого їх появлення в популяції. Навіть натеper у США більшість лікарів – чоловіки, а в Україні – жінки [5]. Тобто, можна стверджувати, що у своїй сукупності генетичні, історичні та соціокультурні особливості середовища, у якому розвивається індивід певної статі, значно визначають її гендерну приналежність.

Висновки. Таким чином, між жінками та чоловіками є певні відмінності, що зумовлені процесом їхнього еволюційного розвитку, виховними впливами та сконструйованою сексуальною реальністю. Але й натеper, соціально-психологічні відмінності жінок і чоловіків, здебільшого, зумовлені наявними гендерними стереотипами, що трансюються різними агентами соціалізації (родина, школа, засоби масової інформації, література, кіно тощо), у відповідності з координатами соціокультурного простору, у якому вони перебувають та формується їхня особистість.

Список використаної літератури

1. Введение в гендерные исследования. Учеб пособие / Под ред. Жеребкиной И. А. СПб.: Алтея, 2001. С. 7-12.
2. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності. Монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 175 с.
3. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі. Монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.
4. Гарькавець С. О., Яковенко С. І. Гендерные особенности инсталляции обиды / Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». Вип. 59. 2016. С. 59-64.
5. Майерс Д. Социальная психология / Перев. с англ. С. Меленевская, В. Гаврилов, Д. Викторова. СПб.: Питер Ком, 1999. – 688 с.

Гарькавець Сергій Олексійович - д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології; Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Шевченко Ганна Юрївна - здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПРОЦЕСУ РОЗЛУЧЕННЯ

Постановка проблеми. У сучасному світі кризи стають скоріше правилом, ніж виключенням. Зіткнення з різноманітними кризовими явищами викликає у людини психологічний стрес, наслідки якого можуть давати про себе знати протягом багатьох років. Одним із таких кризових явищ, досить поширених у сучасному українському суспільстві, є розлучення. Розлучення – одна з найактуальніших проблем сьогодення, що лежить в основі демографічного спаду в країні.

Кількість розлучень в останні роки зростає. Зокрема, в 2018 році було зафіксовано 53.860 розірваних шлюбів, в той час як у 2017 році – 33.169 розлучень. Більшість дослідників особливостей функціонування сім'ї й шлюбу до найважливіших факторів, що мають вагомий вплив на руйнування сім'ї, відносять економічну ситуацію в країні, ослаблення соціально-культурних норм, розвиток у суспільстві культури споживання [4].

Проблему розлучень досліджували Т. В. Андреева, Р. Барнс, О. І. Бондарчук, С. Дак, В. Н. Дружинін, М. С. Корольчук, Т. Л. Крюкова, С. Кратохвіл, А. В. Курпатов, Ш. Кюблер-Росс, В. Леві, А. Маслоу, А. О. Некрасов, Н. І. Оліфірович, Л. Е. Орбан-Лембрик, О. А. Столярчук, Л. В. Помиткіна, Д. Я. Райгородський, М. І. Ріпінська, К. Роджерс, В. М. Целуйко, Л. Б. Шнейдер та багато інших.

Викладення основного матеріалу. Сім'я – це мала соціальна група, заснована на шлюбі та кровній спорідненості. Члени сім'ї об'єднані емоційними зв'язками, спільністю побуту, моральною відповідальністю, взаємодопомогою [3]. Сім'я, як і людина, народжується, розвивається, дорослішає, а іноді розвиток сім'ї закінчується її смертю – розлученням. Найбільша частота розлучень припадає на перші сім років подружнього життя. Не дивлячись на те, що розлучення можливе в будь-якому віці, частіше розриває стосунки молодь, ніж люди середнього та старшого віку. Це пов'язано з ціннісно-мотиваційною сферою особистості, яка у молодих людей ще не до кінця сформована.

Причини розлучень можна розділити на чотири групи:

- 1) причини, пов'язані з нестійкістю або нерозвиненістю особистості (легковажний шлюб, шкідливі звички одного з подружжя, зрада тощо);
- 2) причини, пов'язані з умовами життя сім'ї (житловими,

матеріальними тощо); 3) причини, пов'язані з об'єктивною неможливістю продовжувати спільне життя (психічне захворювання одного з подружжя, безпліддя тощо); 4) причини, пов'язані з кризовими процесами в країні (економічна криза, безробіття тощо) [4].

В Україні найбільш розповсюдженою причиною розлучень молодого подружжя визнано їх психологічну та практичну невідповідність до сімейного життя. Ця несприятлива характеристика чоловіка та дружини виявляється через певні ознаки: побутова незграбність, батьківська неграмотність, нездатність до компромісів, надмірні ревності, грубість, агресія, неухважність, байдужість [3].

Погіршення стосунків у шлюбі рідко відбувається раптово. Це, як правило, наслідок тривалого процесу віддалення подружжя, їх наростаючого невдоволення емоційними стосунками. Зазвичай, останні місяці шлюбу обома партнерами сприймаються, як нещасливі, однак остаточне рішення про розлучення приймає один із партнерів. Жінки в основному частіше, раніше і сильніше починають відчувати незадоволення шлюбом, але остаточне рішення про розлучення вони приймають рідше. Особливо тяжко розлучення переживає той із подружжя, хто про розлучення дізнається раптово, або в тому випадку, коли причиною розлучення стає подружжя зрада. Такі люди переживають не просто крах сім'ї, а переживають відчуття нікчемності, відчуженості, непотрібності, самотності. І в такому випадку розлучення переживається, як відчуття втрати близької людини в результаті смерті.

Перша реакція на повідомлення про розлучення – це заперечення. Людина у стосунки вкладає багато власної психічної енергії, почуттів, часу, матеріальних ресурсів, тому їй важко змиритися з думкою про розлучення. На цій стадії людина намагається уникнути ситуації та думок про неї. Потім настає стадія озлобленості, душевний біль від усвідомлення неминучості розлучення наростає. Партнер може почати мстити, виміщати свою злість, агресію на ініціатора розлучення, дітей, інших родичів.

Наступна стадія – найважча – стадія переговорів. Робляться спроби відновлення стосунків. Можуть використовуватися найрізноманітніші засоби впливу, аж до тиску на партнера, погроз, маніпуляцій. Часто жінки, намагаючись урятувати шлюб, вагітніють і намагаються утримати чоловіка в сім'ї таким чином. Якщо ці спроби відновити стосунки виявляються марними, настає стадія депресії. Людина почувається невдахою, у неї різко падає рівень самооцінки,

може перестати довіряти іншим людям, уникати спілкування і близьких контактів.

Остання стадія – стадія адаптації, коли людина розуміє, що життя продовжується, необхідно вчитися жити в нових умовах: фінансових, матеріальних, побутових тощо.

Чоловіки і жінки після розлучення стикаються з різними проблемами. Для чоловіків зазвичай хворобливими виявляються практичні проблеми, пов'язані з веденням домашнього господарства, побуту, так як вони звикли до того, що цим займалася дружина. Жінки, які до розлучення були домогосподарками, часто стикаються з фінансовими труднощами. Але важчим для них виявляється не стільки матеріальні проблеми, а відсутність почуття потрібності. Жінки, які активно займалися кар'єрою, не так болюче сприймають розлучення.

Розлучення в середньому віці тяжче переживається, ніж у молодому, ще з тієї причини, що люди звикають до певного способу життя. Нові соціальні обставини, які виникають унаслідок розлучення, ними тяжко сприймаються, так як їм доводиться виконувати ті задачі, які зазвичай вирішуються в молодості: це може бути і пошук нової роботи, нового місця проживання, пошук нових стосунків тощо.

Навіть якщо шлюб був явно невдалим, рішення про розлучення стає ударом у будь-якому випадку. Часто людина, яка змушена прийняти таке рішення, перші місяці і навіть роки після розлучення відчуває більший стрес, ніж той, хто виявився постраждалою стороною.

У людей, які живуть у стані стресу 2-3 роки після розлучення, вищий рівень алкоголізму, фізичних захворювань і депресії, що є прямими результатами різкої зміни способу життя.

І все ж більшість розведених людей справляється зі своїми проблемами, пов'язаними з розлученням, протягом 2-3 років після нього. У них знову з'являється відчуття благополуччя і контролю над своїм життям. При цьому жінки швидше долають емоційні проблеми, а чоловіки швидше повторно одружуються. Згідно даних ряду американських досліджень, розлучені чоловіки повторно одружуються в 3-3,5 рази частіше, ніж розлучені жінки. Більшість розлучених чоловіків у віці старше 40 років одружуються знову протягом року-двох після розлучення. У той час лише третина розлучених жінок цього віку знову взагалі виходить заміж. Багато чоловіків середнього віку одружуються на жінках, які молодші за них. Чоловіки і жінки, які до розлучення вели активне соціальне життя, мають більше можливостей успішно налагодити своє життя.

Деяка частина розлучених людей відчуває наслідки розлучення протягом 10 років після розлучення. І хоч розлучення – болочий процес, тим не менш, хоча б одному з подружжя воно приносить значне полегшення, а в подальшому зазвичай налагоджується життя обох колишніх партнерів [2].

Розлучення несе в собі і соціально-психологічні наслідки для суспільства. Так, К. Б. Шнейдер виділяє такі соціально-психологічні наслідки розлучень: зниження народжуваності; погіршення умов виховання дітей; зниження працездатності людини; погіршення показників здоров'я; зростання рівня алкоголізму та інших залежностей у суспільстві; збільшення випадків суїцидів; збільшення ризику психічних захворювань [4].

Висновки. Отже, розлучення – це процес реорганізації сім'ї, що відбувається з різних причин. При цьому головне завдання після розлучення – це ефективно впоратися з його негативними наслідками та усвідомити позитивні аспекти нового соціального статусу.

Список використаної літератури

1. Новикова М. В. Психологическая помощь ребёнку в кризисной ситуации. Москва: Генезис, 2006. – 128 с.
2. Осипова А. А. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях; изд. 2-е. – Ростов н/Д.: Феникс, 2006. – 315 с.
3. Психологія : Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова; 4-те вид., стереотип. – Київ : Либідь, 2003. – 560 с.
4. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. / О. А. Столярчук. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2015. – 136 с.

Гошкодеря Катерина Валеріївна - здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Науковий керівник: О. В. Літвінова – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

ANALYSIS OF THE GENDER-ROLE COMPONENTS OF THE PROFESSIONALISM

Formulation of the problem. The changing social situation in our country places particular demands on the level of professionalism of civil servants, which should ensure the quality of performance of official duties, stability of the civil service, constant readiness for preparation and implementation of decisions on difficult tasks, the possibility of further training.

A lot of attention has been paid to the study of the professional activity of civil servants recently. Today, the problem of professional development of civil servants with the purpose of creating internal potential for the implementation of public policy is urgent. In the state administration bodies, the key task at the current stage of state development is to significantly update the management elite, as highly qualified specialists must come to the system of governance at all levels. At the same time, it is especially important to prevent manifestations of unprofessionalism and incompetence in the formation of human resources. Civil service professional activity should be constantly analyzed, verified and re-evaluated in order to systematically analyze the performance of civil servants, identify problem areas and design programs for their improvement. Therefore, at the present stage, the study of the peculiarities of the professional activity of civil servants, the factors that influence its effectiveness and the means of improving the professionalism of civil servants has become relevant.

It should be noted that in modern science, along with the factors influencing professional growth, the impact of gender differences on work, professionalism and career is explored. This area of research is so vast and varied that some theoretical and practical issues have not yet been sufficiently covered. Especially when it comes to the professional activities of civil servants [1-4].

Outline of the main material. The following socio-psychological factors that impede women's career growth are noted: gender distribution in career guidance and career areas; extremely high motivation; increased emotionality, vulnerability, heightened experience of misses and setbacks; fear of success and self-doubt.

Most of the factors that inhibit a woman's career development are related to organizational, professional behavior: women are more passive in

their career planning, less focused on competition and competition, due to the nature of socialization.

The specificity of a woman's career is that a woman combines a career in the active fulfillment of the roles of mother, wife, housewife, which serves as a source of role stress, stress, so professional and family roles are equally important.

There are also differences in motivation between men and women. Studies show that women are characterized by a large differentiation of motives, and men - the desire to meet higher needs (the pyramid of A. Maslow). Difficulties in meeting the need for self-fulfillment in women lead to frequent internal frustration and, as a consequence, to failure to work due to illness and for other good reasons. This is due to the controversial orientation of women on professional and family success.

In the professional self-determination of women, first of all, they are attracted by the possibility of communication, social interaction, and relationships forming within the organization. Focusing on personal, comfortable relationships in the workplace can compensate for dissatisfaction with wages or poor family relationships.

Women are more often oriented towards independence, stability, security and professional competence. An important motive for choosing a job for women is working conditions, hygienic characteristics of the activity, organization of work.

In the assessment of women's own work, along with the assessment of professional competence, is an assessment of their personal qualities. For men, the determining factor is their professional performance.

A. Chirikova gives a comparative characteristic of the business and personal qualities of men and women.

In women, the first positions (in descending order of importance) are the following qualities and skills: the ability to compromise, to negotiate flexibly, taking into account the positions of other parties; confidence in yourself and your mission; ability to act in a conflict situation and risk; constant readiness for changes, innovations; ability to make choices quickly; ability to effectively use the abilities and skills of others; sober attitude to innovations, sound conservatism; ability to resist pressure and pressure, to defend their position; the ability to live today, "here and now."

Men have the following leading qualities and skills: constant readiness for change, for innovations; ability to impose their position when necessary; the ability to feel free and benefit within the constraints and rules adopted; ability to effectively use the abilities and skills of others; ability to use other people's ideas to achieve their goals; ability to act in a conflict situation and risk; ability to impress, establish and maintain relationships

with others; confidence in yourself and your mission; ability to withstand pressure and pressure while defending one's position.

In the civil service, the situation is similar. Men are expected to strive for power and to reach heights, while ambition among women is interpreted as daring.

Such social stereotypes often influence statistics on the number of women and men in public service in general and in leadership positions in particular.

In interpreting the findings, researchers tend to talk about gender inequality, that it is difficult for a woman to occupy leadership positions because of some external factors. However, researchers say that there are positions in which men are not detained again because of certain external circumstances.

We are of the opinion that professional development is more influenced by subjective factors inherent in men and women and tend to assume that the analysis of requirements for certain professional activities and gender personality traits will identify the "strengths" and "weaknesses" of men and women in the development of this professional activity and to train employees, developing the necessary qualities, taking into account the gender characteristics of the individual.

Conclusions. The analysis of scientific sources showed that the existing studies prove the influence of gender characteristics on professional activity and professional growth of personality. Therefore, in order to increase the level of professionalism, such forms of training should be used, which take into account the gender characteristics of the professional activity of civil servants.

Considering that professional activity imposes high demands on a civil servant's personality and implies certain qualities, then the next stage of our research is to identify gender personality traits that promote effective professional activity and career advancement. Namely, the study of how the professional and managerial component of the professional activity of civil servants relate to the gender manifestations of the individual and what forms of training contribute to the effective acquisition of professional skills by representatives.

References

1. Блинова, О.Є. Криза ідентичності особистості у нестабільні періоди розвитку суспільства. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Психологічні науки*. 2013. – Т.18. Вип.22. Ч.1. – С.30-37.
2. Каргіна Н.В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя особистості: теоретичний аспект. *«Наука і освіта». Серія «Психологія»*. 2015. №3. – С 48-55.

3. Шнейдер, Л.Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики. М.: Московский психолого-социальный институт, 2007. – 128 с.
4. Ryff C. The structure of psychological well-being revisited. Journal of Personality and Social Psychology. 1995. Vol. 69. – P. 719–727.

Zhigarenko Igor Evgenevich – Candidate of psychological sciences, Associate professor of the Department of practical psychology and social work, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk).

Zavatska N. E., Spytyska L. V.

REACTIONALIZATION OF MINORS IN SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS IN THE GENDER ASPECT

Formulation of the problem. The current practice of purposeful re-socialization of minors in the conditions of closed educational establishments is a tendency to use active didactic and psychological methods. The analysis of the current literature reveals a certain gap in the methodological and practical directions of work with such adolescents, namely the lack of a differentiated approach to the development of social and psychological measures aimed at their re-socialization of adolescents in a closed educational institution.

The terminological content of re-socialization has different interpretative boundaries, so it is interpreted in a broad semantic field: from philosophical-ontological dimensions of being-non-being in a society to narrow, particular cases of returning a "prodigal son or daughter" to the nucleus of the nuclear family. In addition, according to Ya.O. Goshovsky's re-socialization of the deprived teenager should be carried out through restructuring of his self-consciousness and stimulation to a meaningful "self-movement" (according to G. Kostyuk), which will lead to the neutralization of the negative layers of the deprived past and the acquisition of new prosocial statuses and roles.

Therefore, the key focus of our study is re-socialization as a complex set of rehabilitation, recreational, re-adaptation and other activities and technologies whose task is to return, to involve the teenager in the established norms and models of prosocial life [1-5].

Outline of the main material. Among the implemented methods of psychological assistance in the process of re-socialization of adolescents in the conditions of closed educational establishments was effective psycho-correction complex, composed of different methods of psychological action, each of which has its own specific mechanisms. The complex presents methods related to the need to develop optimal behavioral skills of maladapted adolescents (behaviorist approach). Psychoanalytic approach is represented by exercises from K. Jung on "active imagination", K. Horney - on a joint analysis of segments of life without deep emotional processing, E. Berne - on release from the orders of childhood. The psychodramatic block is presented in exercises that simulate in a theatrical form the situations offered by one of the participants in the form of a story about the events of his life or just specific situations, a body-oriented approach is carried out through psycho-gymnastic exercises related to breathing, motor and voice functions. Gestalt approach stemming from the idea of incompleteness of Gestalt (some mental entities) as the causes of various deviations is implemented in the exercises to enhance the sense of presence.

As effective methods in working with adolescents, researchers offer models based on actions, role-playing behaviors, the need for intimacy and cooperation, the desire to realize the anxiety associated with the discovery of the world and the formation of self-image, the reactions of grouping and emancipation (E. Eydemiller).

The self-image of a stuck-up type in maladapted adolescents is more often characterized by imbalance, suspicion, paranoid tendencies, offensiveness, vulnerability, vindictiveness, overconfidence, and increased demands on others. Frustrating and psychogenic situations that exacerbate the character traits of this type are situations of mistrust, doubt about their capabilities, deeds, actions, values, feelings and attitudes. In the training, these teenagers were given exercises to increase resilience in interpersonal relationships, a sense of personal safety, autonomy, adaptability.

I-image of the pedantic type is characterized by rigidity, difficulty in switching from one activity to another, lack of plasticity in interpersonal relationships. Frustrating situations for this typology are the requirements of manifestation of independence, self-control and responsibility, uncertainty of the situation. In adolescent group work, these adolescents were offered exercises to awaken social sensitivity and creativity. The self-image of the demonstrative type in maladapted adolescents was characterized by such traits as increased self-centeredness, insincerity, mood variability, attitudes, a constant tendency to be the focus of others. Psychogenic, stressful situations are cases of disclosure of the basis of their life, play and deception, underestimation, indifference to them. In psycho-corrective

training sessions the task was to increase the level of personal realization, sensitivity in interpersonal relationships.

Conclusions. Summarizing the data on psychological portraiture, we can conclude about the most common pole personality traits that cause this or that state of adolescent maladaptation. The following tasks of psychological assistance in the process of re-socialization of minors are defined: for hypertensive people - increasing the desire to set and achieve goals; for the stimulating and the exalted - developing emotional restraint along with emotional expressiveness; for the emotional - engaging logical thinking in the predominant solution of problems; for the pedantic - the development of spiritual needs together with the material; for demonstratives, developing a focus on others, not on oneself, developing a desire for cooperation; for exciting and hypertensive - developing an orientation to specific people and circumstances in the pursuit of the goal, security while maintaining the desire to take risks.

The peculiarity of psychoprophylactic work in the process of re-socialization of adolescents in the languages of the closed educational institution was the desire to consolidate the achievements in training at the level of personal education, stable relationships, beliefs, motives, behaviors. The formation of the desire for self-development is the result of compatible with the psychologist of developing his self-image adolescent. It is the most reliable means of self-monitoring that protects against the socially undesirable effects of maladaptation until they have become an integral part of the individual.

References

1. Гупаловська В., Левус Н. Психологічні особливості мотиваційного інтелекту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2014. Вип. 1. С. 31–35.
2. Данильченко Т. В. Психологічна структура соціального благополуччя та неблагополуччя. *Український психологічний журнал: збірник наукових праць*. КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2017. № 2(4). С. 7-22.
3. Комарова А. Культурно-психологические особенности взаимосвязи ценностей и эмоционального интеллекта. URL: <http://nauka-pedagogika.com/psihologiya-19-00-05/dissertaciya-kulturno-psihologicheskie-osobennosti-vzaimosvyazi-tsennostey-i-emotsionalnogo-intellekta> (дата звернення: 20.08.2019)
4. Рубинштейн С. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 720 с.
5. Філоненко Г., Яворська Л. Соціальний інтелект як чинник психологічного благополуччя особистості. *Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія»*. 2015. Вип. 58. С. 41-45.

Zavatska Nataliia Evgenevna – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Practical Psychology and Social Work, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk).

Spytska Liana Viktorovna - Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Practical Psychology and Social Work, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk).

Zavatskyi V. Y., Toba M. V.

GENDER ASPECT OF PSYCHOLOGICAL CORRECTION OF PRESCHOOL CHILDREN WITH ADAPTATION DISORDERS

Formulation of the problem. The study of socio-psychological factors of adaptation disorders in preschool children and their correction is due to the need to understand the problems associated with the presence of preschool children, who have difficulties in the process of social adaptation associated with the presence of socio-psychological adaptation disorders. This category includes children who have adaptive reactions with disturbances in the emotional sphere (with complaints of parents on anxiety, fearfulness, tearfulness, daily fluctuations of activity, mood), in the behavioral sphere (with complaints of parents on irritability, aggressiveness, negativity, negativity relations with others), with mixed disorders (children whose parents have sought help in connection with anxiety, anxiety, fearfulness of the child - on the one hand, and its aggressiveness, irritability, conflict - on the other). Given that adaptation disorders among preschoolers are included in the structure of neuroses, neurodevelopmental disorders, they are the correlate of pre-morbid conditions, the issues of their effective correction are especially acute in the face of modern psychological science and practice. The particular importance of adaptive disorder in preschool children is one of the main conscious reasons for parents seeking the help of psychologists and other professionals. Adaptation disorders affect the whole structure of the child's personality and often develop into persistent forms of mental pathology.

Theoretical analysis has shown that the problems of social adaptation of preschool children with adaptation disorders are fragmentary in nature and performed within the framework of medical, social-pedagogical and

psychological profiles. The main work in this direction is to determine the levels of adaptive capacity of the organism, in the socialization of personality in preschool childhood, in the views on the nature of personal deviations from the problems of psychological correction and social adaptation, in the patterns of development of the emotional sphere of preschool children, in socially pedagogical conditions parents with preschool children. However, the socio-psychological factors of adaptation disorders in preschool children as a specific social group and their correction remain out of the limelight of researchers [1; 2].

Outline of the main material. In addition, an auxiliary factor in psychocorrection was the work of the tutor of the psychotherapy group. Caregivers did not participate in direct psycho-correction, but spent most of their time in the group with children and were able to regulate their behavior through the organization of activities. This purely pedagogical work took on a specific form and content after consulting with a psychologist who informed the caregiver about the child's main problems, the purpose of psycho-correction.

At the beginning of the group's previous individual psycho-correction, it was possible to unite participants on the basis of (often positive) feelings of transfer to a psychologist. In addition, a sense of security in the classroom in the context of individual lessons motivated the child to embark on another form of training, the next stage. The purpose of group psycho-correction as part of the system was to consolidate on the interpersonal plan the results of resolving a personal conflict, to adopt an image of the self in the personality structure, to develop effective communication skills with peers, which contribute to a sense of satisfaction from a full-fledged social adaptation.

The group was closed, at the same time it contained 5-8 children. We maintained a balanced structure of the group on the basis of diagnosis (in one group there were no more than 2 children diagnosed with "adaptive reactions with disorders in the sphere of behavior"), as well as homogeneity of the group on the basis of age (children 3-4 years and 5-6 years attended different groups) because of the desire for maximum productivity.

Methodologically, the structure of each session was planned depending on a particular stage of group work, so that it did not have a single sequence (each specific stage is discussed below). The unifying quality was the emphasis on games, techniques, adequate to the age and problems of children, that is, dominated by motion games, non-verbal techniques, reproduction of emotionally meaningful, projective themes of fairy tales. The obligatory discussion at the end of each session served as a feedback function, the formation of which made the children aware of the

consequences of their actions. Two psychologists took part in each class - one conducted classes, the other monitored the technical side of the work (adherence to rules, further logging).

The sequence of games within each session of this stage was very simple - 1-2 games were played, then there was, though minimal, discussion of what was happening. This is what we wanted from the very beginning of the group to teach children to be observant and to be observed, and strictly following the rules of behavior (not to offend, not to smile). If necessary, at this stage we made a stabilizing contribution to the discussion - if the children noticed that someone did not show themselves in the classroom (for example, watched the game), we emphasized the positive aspects of the events - "he warned us", "did not interfere with others" , "Watched very closely." In doing so, we demonstrated a broader, more diverse view of what was happening.

Thus, group psychocorrection of children with adaptation disorders is an important component of the overall psychocorrection process. It forms the interactions that lead to the action of the corrective factors of new emotional experience, imitative behavior. Due to age peculiarities (labile concentration of attention, relatively small period of constructive emotional presence), our classes were characterized by a clear structure, detailed thoughtfulness, directivity of the psychologist (in the initial stages). Due to the diagnostic features of adaptation disorders (the presence of intense emotional problems), the main focus of the process was placed on the second stage of the group, aimed at specific correction of the emotional sphere (developing the ability to learn, differentiate, express their experiences, respond to negative emotional experiences).

A positive factor in psychocorrection was the response of negative emotions, unmet emotional needs in the safety atmosphere, acceptance of the child's internal states. The feedback mechanism outlined the framework for more successful social adaptation.

Conclusions. The use of a complex system of psychocorrection with comparison with the use of one form of action has the advantage that minimizes the effects of side variables of the process, allows comprehensive control of the dynamics of work, which throughout psychocorrection had a high affective saturation due to the response of negative emotions, unmet emotional needs.

References

1. Данильченко Т. В. Психологічна структура соціального благополуччя та неблагополуччя. *Український психологічний журнал: збірник наукових праць*. КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2017. № 2(4). С. 7-22.

2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.

Zavatskyi Vadym Yuriyovich – Doctor of Psychological Sciences, Professor of the Department of Psychology and Sociology, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk).

Toba Marianna Vasilivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor of the Department of Practical Psychology and Social Work, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk).

Zavatskyi Y. A.

MANAGEMENT SYSTEM IN THE ASPECT OF SOCIAL MOBILITY OF THE PERSON

Formulation of the problem. Like in its infancy, today, family business symbolizes an attempt to unite opposites or resolve a key contradiction: the importance of marital relationships, with the role and other characteristics inherent in this system, or the importance of business relationships and business goals. In this case, it is not about gender principles of engagement. The Institute of Family Business sets itself the task of its participants, the solution of which is a daily test for couples engaged in joint business activities. It must be acknowledged that because of the cultural changes that pervade modern society, finding a balance between family and business development priorities in the family business structure becomes more complex from decade to decade.

If the family, as a system, seeks to stabilize relationships and a state of calm and predictability, then the business is forced to constantly change to develop its own system of relationships, reflecting current market trends. Thus, a family business formed by two subsystems is doomed to eternal search for balance. Loss of balance between family and business will inevitably lead to the loss of the priority subsystem and, subsequently, to the destruction of the systemic basis of family business.

The systemic contradiction of family business is the need to choose family or entrepreneurship as the primacy of spouse interaction [1; 2].

Outline of the main material. The research strategy was to identify the factors that determine the changing nature of the systemic contradiction

of family businesses. To this end, a two-factor author's classification of family business types was developed. Each type of classification determined the structural aspects of the implementation of the systemic contradiction. The following were accepted as classification factors: "satisfaction with business activity" and "satisfaction with marriage". Both factors are integral / systemic characteristics of such subsystems of family business as business and family. The selection of system-forming factors in the subsystems of the family and entrepreneurship made it possible to take the next step in the construction of a theoretical model of family business - the formulation of an integral criterion of satisfaction with family business. In describing this criterion, we start from a synthesis of the concepts of marriage satisfaction and job satisfaction. Satisfaction with family business can be defined as follows: the ratio of the degree of satisfaction of the needs of the subject in the system of family-marital relations on the one hand, and in the system of joint business activity of spouses on the other.

The second stage of the study is to identify the factors of family business efficiency. The choice of performance factors is determined by a group of methodological conditions:

1. Updating the systemic contradiction as a system-forming factor in the family business system. The operationalization of the model involves the selection of criteria inherent in both the subsystem of the family and the subsystem of business. The basis for class selection is its potential contribution to solving the systemic contradiction.

2. Unification of methodological basis of operationalization of subsystems of family and business. In other words, the selection of criteria for describing individual relationships in the subsystems of family and business can be carried out within the framework of a single theoretical model proposed above. A suitable approach recognizing criteria that are universal to both subsystems is recognized as appropriate. If necessary, these criteria can be divided into contexts of family subsystems and business.

1. Based on the formulated conditions, we distinguish three groups of operational criteria, each of which describes a separate class of relations: self-subject relations of the subject of family business, subject-object relations of the subject of family business, subject- subject relations of the subject of family business. Factors such as: comparative self-efficacy, attribution; the motivation ratio of the motivation of achievement, desire and ability to plan joint activities, the ability to constructively overcome difficult situations, and the characteristics of the distribution of authority and work functions. This list is complemented by factors such as participants' age and length of service.

Based on the visual analysis, we can conclude that the greater the value of function 1, the lower the probability of satisfaction with the family business.

To assess the relative importance of the variables in establishing differences between groups, standardized (normalized) coefficients of the canonical discriminant function were isolated. The eigenvalues of the coefficients made it possible to determine the contributions of the independent variables to each of the canonical functions.

In fact, we can say that about 60% of the contribution to the first canonical function is represented by three variables. And these variables reflect different aspects of the relationship between the motivation to achieve and the motivation of the relationship. Thus, in the process of classifying different cases of family business, the problem of resolving the key contradiction of family business comes to the fore. It is possible to paraphrase this idea as follows: the key role in shaping satisfaction with family business is the fact that the key contradiction of family business in the internal subjective plan of each spouse is effectively resolved.

The variables that mediate the selected canonical functions were then highlighted. According to the results of the research, a group of factors, their significance and intensity of influence on satisfaction with family business were identified. In other words, the factors that determine the effectiveness of resolving the systemic contradiction of family businesses are highlighted.

Conclusions. Summarizing the study, it is worth paying particular attention to two observations. The first is the involuntary parallel of the principles of family business efficiency with the principles of teamwork efficiency. This is not surprising, since the subsystem of business in the practice of marital interaction can be considered as a separate case of teamwork. Even more interesting is the second observation, which highlights the age range of family business performance. It must be acknowledged that the boundaries of a mid-life crisis are a natural threshold for family business efficiency. Taking into account the effectiveness of the family business, the relationship between the phenomena of satisfaction with marriage and business has to state that after the reassessment of the mid-life crisis, the chances of correlation of these phenomena can decrease sharply.

Speaking of professional psychological support for the family business, there are two main areas of work of the psychologist. The first area should be dedicated to developing the practice of effective (team) interaction within the family business and include the skills of joint planning, load sharing, conflict resolution, etc. The second direction may be

to prevent a mid-life crisis and to mitigate its effects on family businesses. In this case, it is about maintaining the efficiency of the family business and preventing it from collapsing in the post-crisis period. This trend is innovative in the psychology of family business and deserves close attention from the professional community.

References

1. Балахтар В. В. Рефлексія як чинник професійно-особистісного становлення фахівців у сфері соціальної роботи. *Психологічний часопис*. № 8, Вип. 18. С. Д. Максименко (Ред.). Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018а. С. 9-23.
2. Кісарчук З. Г. Соціокультурні чинники становлення сучасної парадигми психотерапевтичної допомоги особистості : монографія. З. Г. Кісарчук, Л. О. Гребінь, Т. С. Гурлева та ін. НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. К. : Імекс, 2012. 275 с.

Zavatskyi Yuriy Anatoliyovich – Candidate of psychological sciences, Associate professor, Head of the Department of human health and physical education, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk).

Каширіна Є. В., Коробка Л. І.

ГОЛОВНІ ЧИННИКИ ПРОЯВУ СТРЕСУ У ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Останнім часом слово стрес увійшло в наш лексикон і все частіше лунає з вуст жінок, чоловіків і навіть дітей. У ХХІ сторіччі стрес є невід'ємною часткою нашого життя. Сьогодення – це століття швидкостей і стресів. В сучасному суспільстві, кожен з нас хоча б один раз переживав стрес, як комплекс адаптаційних реакцій, що виникають в результаті впливу на організм і свідомість людини пошкоджуючих стрес-факторів соціального походження.

Викладення основного матеріалу. Стрес (англ. stress) – стан психічної напруги, що виникає у людини в процесі діяльності в найбільш складних, скрутних умовах, як в повсякденному житті, так і за особливих обставинах. Поняття Стрес було введено канадським фізіологом Г. Сельє (1936) при описі адаптаційного синдрому. Стрес

може робити як позитивний, так і негативний вплив на діяльність, аж до її повної дезорганізації [2].

Термін «стрес» відбиває три основні аспекти, на яких сконцентрована увага сучасних досліджень стресу, це:

1) Стрес як ситуація або властиві їй чинники, що вимагають додаткової мобілізації і змін в поведінці людини;

2) Стрес як стан, що включає цілу палітру специфічних фізіологічних і психологічних проявів;

3) Стрес як відстрочені негативні наслідки гострих переживань, що порушують дієздатність і здоров'я людини [3].

У теорії Г. Сельє стрес розглядається з позиції фізіологічної реакції на фізичні, хімічні і органічні чинники. Основний зміст теорії може бути узагальнений в чотирьох положеннях.

1. Усі біологічні організми мають природжені механізми підтримки стану внутрішнього балансу або рівноваги функціонування своїх систем. Збереження внутрішньої рівноваги забезпечується процесами гомеостазису. Підтримка гомеостазису є життєво необхідним завданням організму.

2. Стресори, тобто сильні зовнішні подразники, порушують внутрішню рівновагу. Організм реагує на будь-який стресор, приємний або неприємний, неспецифічним фізіологічним збудженням. Ця реакція є захисно-приспосовною.

3. Розвиток стресу і пристосування до нього проходить декілька стадій. Час течії і переходу на кожну стадію залежить від рівня резистентності організму, інтенсивності і тривалості дії стресора.

4. Організм має обмежені резерви адаптаційних можливостей по попередженню і купіруванню стресу – їх виснаження може привести до захворювання і смерті [1].

Г. Сельє виділив три стадії стресу: тривоги, адаптації і виснаження.

Види стресу:

- Біологічний (фізіологічний);
- Психологічний. [5].

Стрес викликають зовнішні чинники – «стресори».

Стресори (англ. stressors) – це несприятливі, значні по силі і тривалості зовнішні і внутрішні дії, що ведуть до виникнення стресових станів. До числа Стресорів відносять: сильні фізичні і психічні травми, крововтрату, великі м'язові навантаження, інфекції, іонізуюче випромінювання, різкі зміни температури, багато фармакологічних дій та інші чинники [2].

Розрізняють фізіологічні і психологічні стресори. Фізіологічні стресори чинять безпосередню дію на тканини тіла. До них відносяться больові дії, холод, висока температура, надмірне фізичне навантаження та ін. Психологічні стресори – це стимули, які сигналізують про біологічну або соціальну значущість подій, це сигнали загрози, небезпеки, переживання, образи, необхідність рішення складної задачі [3].

Форми прояву стресу: поведінкові, інтелектуальні, емоційні і фізіологічні (при цьому до фізіологічних проявів умовно відносять також біохімічні і гормональні процеси). [5].

Висновки. Отже, дія стресу на організм людини і на індивіда в цілому неоднозначна. З одного боку, стресова реакція як наслідок дратівливих чинників сприяє виживанню людини в екстремальних ситуаціях. З іншого боку, стрес є причиною проблем із здоров'ям і психологічних проблем.

Позитивний вплив стресу на людину можна визначити в наступних положеннях [4].

1. Переживання стресу служить чинником підвищення стресостійкості людини.

2. Набуття досвіду подолання стресових ситуацій сприяє підвищенню особового потенціалу людини.

3. Ситуація стресу дозволяє в деяких випадках реалізувати потребу в напрузі сил, в переживанні так званих гострих відчуттів.

До негативних наслідків стресу відносять чинники [4].

1. Зниження якості і ефективності дій при виконанні якого-небудь завдання.

2. Порушення когнітивних функцій.

3. Виснаження організму (фізичне, психічне або емоційне).

4. Поява посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

5. Ушкодження функціонування серцево-судинної системи.

6. Ушкодження імунної системи.

7. Зниження якості функціонування травної системи.

8. Дія на функціонування м'язів.

9. Зниження репродуктивної функції. [4].

Список використаної літератури

1. Бодров В. А. Психологический стресс: развитие и преодоление / В. А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2006. – 528 с.
2. Зинченко В. П. Большой психологический словарь / В. П. Зинченко, Б. Г. Мешеряков. – Москва : АСТ, 2008. – 490 с.

3. Куприянов Р. В. Психодиагностика стресса: практикум / [сост. Р. В. Куприянов, Ю. М. Кузьмина; М-во образ, и науки РФ, Казан, гос. технол. ун-т]. – Казань : КНИТУ, 2012. – 212 с.
4. Одинцова М. А. Психология стресса : учебник и практикум для академического бакалавриата /М. А. Одинцова, Н. Л. Захарова. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 299 с. – Серия: Бакалавр. Академический курс.
5. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции / Ю. В. Щербатых. – СПб.: Питер, 2006. – 256 с.

Каширіна Євгенія Володимирівна – к. психол. н., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Коробка Любов Іванівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Соціальна робота», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Кирпенко Т. М.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Аналіз наявної наукової літератури, присвяченої вивченню соціально-психологічних досліджень здоров'я людини вказує на те, що визначення та специфікація поведінки людини досі не знайшло вирішення проблеми ні у вітчизняній, ні в зарубіжній науці. Дослідження в даному проблемному полі, охоплюють великий спектр життєдіяльності особистості. За останні десятиріччя проведено багато важливих та цікавих досліджень зв'язків між психологічними факторами та станом здоров'я. Це тим більше актуально, що по статистичним даним приблизно третина хворих, які приходять до лікаря страждають функціональними чи емоційно зумовленими розладами. Таким чином, зрозуміло, що хвороби сучасної людини обумовлені, перш за все, її способом життя і повсякденною поведінкою.

Викладення основного матеріалу. Сьогодні проводяться досить широкі та різноманітні дослідження про поведінку здоров'я, комунікації в середовищі медичних установ, в тому числі з

використанням нових комунікаційних технологій, про роль сім'ї у випадку охорони здоров'я і хвороби, для того, щоб результати дослідження могли стати основою в практичній діяльності психологів здоров'я в роботі з різними клієнтами або групами пацієнтів на всіх рівнях - індивідуально, громади, суспільства, тощо.

Як дуже складний та системний феномен здоров'я є предметом розгляду багатьох наукових дисциплін. S. Weiss (1983) пропонує тривимірний підхід до аналізу поведінки, спрямованої на збереження і зміцнення здоров'я. Перш за все автор виділяє поведінку, спрямовану на запобігання хвороби, і поведінкові стратегії зміцнення або підтримки здоров'я. На ці види поведінки впливають як інтраперсональні й енвайроментальні фактори, так і ситуаційні змінні. Серед головних теоретичних та прикладних питань постають питання вивчення особистісних факторів задля повноцінного розвитку особистості, успішного подолання складних життєвих обставин, подолання наслідків захворювань та фізичних травм, формування здорового способу життя тощо.

Деякі автори вважають, що означені проблеми здоров'я та здорового способу життя можуть бути вирішені за допомогою теорії соціальних уявлень С. Московісі. Згідно С. Московісі, соціальні уявлення – це ряд понять та тверджень (ідей, образів, метафор), які так чи інакше пов'язані між собою, виникають у повсякденному житті під час міжособистісних комунікацій. Саме на них спираються люди у міжособистісній взаємодії та приймають рішення про виконання чи невиконання тої або іншої дії.

Психологічна складова є однією з істотних характеристик цілісного здоров'я людини. Так останні дослідження К. Дж. Хомана самосвідомості та фізичного здоров'я вказують на те, що прийняття свідомої позиції по відношенню до своїх недоліків та невдач допомагає знижувати стрес та покращувати поведінку по відношенню до здоров'я. Їхні дослідження є перспективним напрямком майбутніх досліджень способів зниження стресу та покращення здоров'я загалом.

Всі види поведінки, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я, згідно D.Gochman, можуть бути поділені на превентивну і протективну поведінку, об'єднані їхньою первинною превентивною цінністю. Превентивна поведінка включає в себе дотримання режиму сну і харчування, фізичну рекреаційну активність, обмеження вживання алкогольних напоїв, відмова від куріння, використання ременів безпеки в автомобілях, а також дотримання правил техніки безпеки на роботі. До перелічених видів поведінки можна додати медичну, або технологічну поведінку, у вигляді, наприклад, імунізації

з метою профілактики інфекційних захворювань. Профілактичні медичні огляди розглядаються як такі, що мають вторинну превентивну цінність для індивіда.

Протективна поведінка включає в себе такі види, як молитва, прийом ліків з метою попередження розвитку захворювання, використання парної лазні або вітамінів. Поведінка, пов'язана з хворобою, і поведінка в ролі хворого впливає на здоров'я спільно з превентивною і протективною поведінкою.

D.Mechanic, на основі результатів циклу своїх досліджень пов'язаного зі здоров'ям та поведінкою, приходять до висновку, що патерни такої поведінки мають тенденцію бути частиною особливого життєвого стилю, що характеризується здатністю особистості передбачати проблеми і активно їх долати. Пов'язану зі здоров'ям поведінку визначають, таким чином, від загальних життєвих патернів, що відображають соціальні цінності, психологічне благополуччя і інтегрованість особистості в домінуючу для даного суспільства культуру.

Висновок, який можна зробити з представлених досліджень, наступний: встановлено, що в психології здоров'я існує багато теорій та підходів, які мають ряд методологічних та дослідницьких проблем. Цінність здоров'я людини не потребує доказу, проте установки людей на збереження здоров'я не відповідають знанням людей про здоров'я загалом. Таким чином, психологічним механізмом формування ставлення особистості до власного здоров'я як цінності є виявлення і розв'язання суперечності між ініціюємою цінністю і реальною поведінкою. Потенціал психології здоров'я можна використовувати не тільки у співпраці з охороною здоров'я, а також у співпраці з соціологами, антропологами, дослідниками в області здоров'я та інтегрувати цю інформацію з ціллю покращення психологічного та фізичного благополуччя суспільства, використовуючи психологічні підходи для збільшення тривалості життя та покращення здоров'я суспільства.

Кирпенко Тетяна Михайлівна – к. психол. н., наукова співробітниця лабораторії екологічної психології, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ).

ЖІНКИ В ПОЛІТИЦІ ТА УПРАВЛІННІ

Постановка проблеми. З давніх давен жінка – берегиня родинного вогнища, в її обов'язки входило народжувати дітей і дивитися за господарством. В той час як чоловік – це здобувач, захисник, глава сімейства. Навіть за Біблією жінка була створена Богом як «помічниця відповідна чоловікові». Тому вона довгий час була в його тіні, на другому плані. Все її життя було пов'язане зі служінням рідним і близьким. Чому ж вона не могла служити і приносити користь людям, своєму народу?

Викладення основного матеріалу. На політичній ниві боротьба жінок за рівні права з чоловіками велася ще з незапам'ятних часів. Фактично всі видатні правителі минулого – чоловіки, хоча були й винятки з правил. Так, наприклад, всім відома давньоєгипетська правителька і останній фараон - представниця слабкої половини людства Клеопатра, яка своєю вродою і розумом зуміла підкорити не тільки серця чоловіків, а й вправно керувала цілою країною.

Княгиня Ольга, яка правила 17 років, прославилася як жорстка, навіть жорстока правителька, провела адміністративну реформу, виробила схему оподаткування.

Проходили століття і все частіше на престол держави сходили жінки. Дуже багато прикладів у світовій історії, хоча, це, швидше за все, виключення з правил і загальноприйнятих норм, ніж закономірність.

В наш час, час змін, коли все змінюється дуже швидко питання гендерної рівності стає дуже актуальним. Вже не рідкість побачити жінку в політиці. Яскравим прикладом є Ангела Меркель – не тільки перша жінка-канцлер Німеччини, а й політичний довгожитель. Жінка, яка володіє колосальними амбіціями, знаннями, працездатністю, до думки якої прислухалися і прислухатимуться владні люди не тільки Німеччини, але й усього світу.

Однак реальної рівності між чоловіками та жінками в політиці не вдалося досягти й понині, але вирішення цього питання поступово і впевнено починає рухатися з мертвої точки. Так, в Саудівській Аравії, де жінкам заборонено було приймати участь у виборах і займатися політикою, починаючи вже з 2008 року намічається поступова тенденція до пом'якшення гендерної дискримінації.

Жінка - мати, дружина, бабуся, сестра, подруга. Яка ж її роль в сучасному світі?

Сучасний спосіб життя змусив жінок переосмислити свою роль, стати незалежними, як соціально, так і матеріально. Чому ж жінок все ще не так часто зустрінеш в політиці? Що ж перешкоджає нам, українкам, на шляху до влади, адже ми маємо високий рівень освіти і активно беремо участь в політичному житті країни?!

На мій погляд, одна з головних перешкод - гендерні стереотипи та відсутність в суспільстві чіткої гендерної політики, яка занижує соціальний статус жінки.

У Давосі на Всесвітньому економічному форумі Джастін Грінінг, міністр міжнародного розвитку Британії (2012 - 2016 рр.) вперше озвучила роль жінки в суспільстві. «Жодна країна в світі не може розвиватися по-справжньому, якщо половина її населення залишається «за лаштунками». Всього лише кілька десятків країн очолюють жінки. Даля Грібаускайте впродовж 10 років (2009 – 2019 рр.) була президентом Литовської республіки. А в 2016 році пост глави сусідньої держави зайняла Керсти Кальюлайд і стала першою жінкою-президентом в Естонії.

В нашій ще доволі молодій державі також багато уваги приділяється вирішенню цієї проблеми, тому що гендерна нерівність гальмує розвиток суспільства.

За Конституцією України гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь в усіх сферах життєдіяльності суспільства [1].

Тому проголошуючи високі ідеали демократії, верховенства права і громадянського суспільства, Україна взяла на себе зобов'язання відносно рівноправності громадян, у першу чергу за статевою ознакою, і визнала необхідність проведення гендерних змін, інтеграції гендерної перспективи у всі напрями розвитку сучасного українського суспільства на принципах справедливості, толерантності, свободи, рівності тощо [2. с.84].

Минає час, відбувається переосмислення стереотипів і вже зараз можна помітити невеликі, але позитивні тенденції. Так у Верховній Раді України IX скликання приблизно 20% жінок. Цей показник набагато більший, ніж у Верховній Раді попереднього скликання, але менший за середньосвітовий (24,3%). Щодо впливу жінок на прийняття політичних рішень справи йдуть гірше. Згідно досліджень Global Gender Gap Index - 2018 від Світового банку, Україна займає 97 місце серед 149 країн.

Висновки. Незважаючи на те, що протягом багатьох десятиліть був досягнутий певний прогрес, хоча він відбувається не так швидко,

як би ми хотіли, гендерна нерівність все ще дуже часто зустрічається як в економічній, так і політичній сферах. Але я вірю, що в найближчому майбутньому ми все переосмислимо і вже зовсім скоро жінки і чоловіки-політики нарівні відстоюватимуть і захищатимуть права простих людей.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Конституція України. (2005).
2. Бреус С.М. Міжнародно-правові стандарти і зарубіжний досвід у сфері гендерної ідентичності / С.М.Бреус // Наукові записи Інституту законодавства Верховної Ради України – 2014. - №3. – С.83 – 87.
3. Клецина И.С. Психология гендерных отношений: Теория и практика / И. С. Клецина. – СПб.: Алетей, 2004. – 408 с.

Кобиляцька Марина Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Архіпова Ірина Дмитрівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Кобиляцька М. В., Ковальова М. А.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Проблематика даної теми полягає в тому, що процес соціалізації у кожної людини проходить по різному, а це в свою чергу впливає на гендерну ідентичність до своєї біологічної відповідності. На відміну від статі, гендер стосується не суто фізіологічних властивостей, за якими різняться чоловіки та жінки, а соціально сформованих рис, притаманних «жіночості» та «мужності». На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність [3]. Розуміння відмінностей між статями формується починаючи приблизно з двохрічного віку. Тобто гендерні відмінності не закладені природою, а формуються у процесі соціалізації – навчання ролі чоловіків і жінок, який відбувається від

перших днів народження до статевозрілого віку, і меншою мірою – пізніше.

Викладення основного матеріалу. Є декілька підходів до розуміння поняття гендеру, це – статево-рольовий підхід та соціально-конструктивістський підхід. Статево-рольовий підхід співставляє з його соціально-психологічним проявом, а точніше з гендерними стереотипами (схемами сприйняття) [2]. Також трактувати це можна, як початкове розуміння гендеру як соціальною надбудовою поверх біологічною статтю. А соціально-конструктивістський розглядає відносини між жінкою та чоловіком як соціокультурним явищем, перш за все увага спрямована на владні відносини між обома сторонами, при цьому статі вважається другорядною відмінністю.

Нам часто нагадують, що представниці прекрасної статі надто емоційні та не спроможні раціонально мислити, щоб бути курівниками та лідерами, а чоловіки навпаки не спроможні на чуттєвість та терпіння для догляду дітей. Тобто, не важливо, яка ти особистість, який у тебе характер, якщо ти по своїй біологічній статі чоловік чи жінка за тебе все вирішують гендерні стереотипи.

Фемінними тобто жіночими вважаються такі гендерно-стереотипні якості, як: життєрадісна, скромна, любить лестощі, жіночна, турботлива, здатна розуміти інших, здатна до співпереживання, повинна вміти втішити, говорить тихим голосом, сердечна, довірлива, інфантильна, любить дітей, спокійна, гарна господиня, повинна смачно готувати, непостійна, не повина заробляти більше ніж її чоловік. А маскулініними (чоловічими) гендерно-стереотипними якостями вважаються: вірять у себе, схильний захищати свої погляди, незалежний, спортивний, напористий, аналітичний, прагне до лідерства, ризиковий, швидко приймає рішення, самодостатній, мужній, має власну позицію, агресивний, схильний вести за собою, індивідуаліст, змагальний, амбіційний, скупий на емоції [1]. І це тільки що стосується характеристик, страшно уявити скільки всього існує і інших гендерних стереотипів які стосуються нашого повсякденного життя.

Висновки. Під впливом гендерних стереотипів може людина може зустріти багато не розуміння на своєму життєвому шляху бо хтось може її не зрозуміти. Наприклад, якщо жінка буде показувати свій «сталений» характер її будуть вважати «чоловіко подібною жінкою», що уже начебто говорить що вона якась не «правильна». Чи навпаки чоловік буде занадто емоційним, то неодмінно скажуть, що він поводить себе як дівчинка. Тому не зважаючи на статі та вік важливо вирішити для себе хто ми є та як вдосконалюватись не втрачаючи свою суть.

Ці «міфи» ми чуємо ще з дитинства, та приймаємо більшість з них за дійсність. Тому важливо розуміти, що жінка не повинна бути гарною господинею, а чоловік скупим на емоції. Навпаки людям подобаються різноманітна гама, як емоцій так поведінкові особливості, які в нас присутні. Головне - бути щасливим та задоволеним собою.

Список використаної літератури

1. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 308 с.
2. Літвінова О. В. Гендерна психологія: навч. посіб. Для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
3. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник / В. В. Москаленко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

Кобиляцька Марина Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Ковальова Марія Аркадіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Кобиляцька М. В., Кривогуз К. А.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У ЛІДЕРСТВІ

Постановка проблеми. Гендерні стереотипи, що існують в побуті і часом навіть поширювані засобами масової інформації, традиційний розподіл подружніх обов'язків в родині, особливості гендерної соціалізації - все це і в наші дні є основними чинниками, що перешкоджають більш широкому включенню жінок в сферу управлінської діяльності.

У нашому суспільстві існують підтвержені факти упередженого ставлення до жінки як до фахівця. Жінкам-менеджерам, наприклад, дають менше інформації, або занадто короткі терміни для виконання завдання. Жінкам, як правило, не доручають завдань, які дали б їм можливість набути необхідного досвіду і проявити себе як претендента на керівну посаду. У багатьох країнах жінки за однакову роботу із чоловіками одержують меншу заробітну плату.

Викладення основного матеріалу. У відповідності зі сказаним в суспільстві сформувалися різні рольові очікування щодо чоловіків і жінок. Протягом тривалого часу вважалося, що жінки не мають здібностей або бажання до прояву маскулинного поведінки, яке, на думку багатьох, необхідно для успішного лідерства. Прагнення ряду жінок претендувати на важливу керівну посаду в діловій сфері ще не так давно зустрічалося колегами в кращому випадку з подивом, а частіше за все - з негативним ставленням.

У нашому суспільстві існують підтвержені факти упередженого ставлення до жінки як до фахівця. Жінкам-менеджерам, наприклад, дають менше інформації, або занадто короткі терміни для виконання завдання. Жінкам, як правило, не доручають завдань, які дали б їм можливість набути необхідного досвіду і проявити себе як претендента на керівну посаду. У багатьох країнах жінки за однакової роботи із чоловіками одержують меншу заробітну плату [3].

У 1990-і рр. в США виникла психологічна концепція "скляної стелі", відповідно до якої жінки, які прагнуть проявити свої здібності до лідерства, просуваються по ієрархічній драбині в організаціях до певного, не найвищої, рівня, а далі виявляються перед непереборною перешкодою, зустрічаючись з небажанням вищих осіб сприяти їх подальшому зростанню. Західні дослідження показують, що подібна проблема дійсно існує. Так, є дані, що говорять про те, що жінки-керівники отримують нижчі оцінки з боку своїх підлеглих, ніж чоловіки, навіть коли вони діють однаковим чином. Особливо це стосується тих випадків, коли керівники-жінки орієнтовані насамперед на досягнення організаційної мети.

Поряд із зазначенням на популярні стереотипи і рольові очікування дослідники виявили ряд причин виникнення "скляної стелі", а саме:

- 1) брак можливостей для отримання досвіду і відповідних знань про специфіку посад, які полегшували б службове зростання;
- 2) більш високі стандарти продуктивності для жінок, ніж для чоловіків;
- 3) виключення жінок з неформальних мереж комунікацій, які сприяють просуванню по службі;
- 4) недолік підтримки і можливостей для прояву активності;
- 5) брак можливостей для успішного наставництва;
- 6) труднощі, що виникають внаслідок невідкладних сімейних турбот;
- 7) відсутність достатнього бажання вищого менеджменту забезпечити рівні можливості;

8) навмисні зусилля з боку деяких чоловіків самим контролювати більшу частину "владних" посад [4].

Поєднання декількох з цих факторів може створювати "недружній" корпоративний клімат для жінок-менеджерів [1].

Мета-аналіз більш ніж 75 досліджень привів до трьох головних висновків.

1. Лідери-жінки і лідери-чоловіки оцінювалися як успішні в рівній мірі.

2. Чоловіки оцінювалися як більш успішні лідери, ніж жінки, коли їх ролі були визначені в більш маскулінних термінах, а жінки були більш успішними, ніж чоловіки, в ролях, визначених у менш маскулінних термінах. Так, чоловіки-менеджери виявилися більш результативними, ніж жінки, в тих випадках, коли були потрібні вміння, пов'язані з енергійним рішенням завдання, а жінки-менеджери - коли були потрібні вміння, пов'язані з рішенням міжособистісних проблем. Однак оскільки більшість управлінських ситуацій вимагає застосування умінь обох типів, гендер навряд чи може бути корисний як провісник результативності лідерства в цих ситуаціях.

3. Гендерні відмінності в успішності лідерства були пов'язані з відсотком лідерів-чоловіків і підлеглих-чоловіків. Характерно, що лідери-чоловіки вважалися більш успішними, ніж жінки, в тих випадках, коли була велика частка лідерів-чоловіків і підлеглих-чоловіків. Цікаво, що у випадку з жінками подібне явище не було виявлено [2].

Висновки. Проаналізувавши існуючі підходи до дослідження гендерного аспекту лідерства – ті, в яких гендерний фактор вважається головним, ті, в яких перевага надається лідерським якостям, теорії, в яких обидва аспекти розглядаються як рівноправні, слід зазначити наступне: результати емпіричних досліджень (незважаючи на їх величезну кількість) досить суперечливі, не мають загальної структури, що створює запит на розробку відповідного концепту. Причому, гендерна нерівність у лідерстві пояснюється в основному наявністю гендерних та культурних стереотипів, і тому від жінки-лідера вимагають більшої компетентності, у порівнянні з лідером-чоловіком; у групах, де домінують жінки, перевага надається чоловікам (іноді тільки за статевою ознакою); у «маскулінному суспільстві» жінка з маскулінними рисами може стати приреченою на внутрішній конфлікт, що робить її діяльність менш ефективною; прагнення до лідерства у жінки може розцінюватись, як долання власної «неповноцінності»; оскільки статус чоловіків у загальному у суспільстві вищий, первинне сприйняття чоловіка-лідера буде вищим.

Список використаної літератури

1. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер, 2005. – 431 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 320 с.
3. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с.
4. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник / В. В. Москаленко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

Кобиляцька Марина Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Кривогуз Кирило Анатолійович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Кобиляцька М. В., Леліва В.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Стаття ділить людство на дві половини. Традиційно людство пов'язує відмінності між чоловіком і жінкою з їх гендерними особливостями.

Сучасний світ - це світ глобальних трансформацій, не оминули ці трансформації і гендерну культуру та гендерні стереотипи які мають вагомий вплив на різні аспекти людського життя, починаючи від взаємовідносин чоловіка і жінки в першій соціальній інстанції - сім'ї, закінчуючи економічною та управлінською діяльністю.

Парадокс цієї проблеми полягає в тому, що зміни в розумінні гендерних відносин спрямовані, з одного боку, на зниження поляризації нерівності у відносинах чоловіка і жінки у сфері трудових, управлінських, правових, соціальних, культурних, психологічних аспектів. З іншого боку на збереження індивідуальності, самобутності, не типовості, кожної особистості, а також розвиток толерантності, як на особистісному, так і на міжособистісному рівні.

Проблема полягає і в тому, що особливості статі жорстко не визначають особливості і ефективність праці. В той же час є істотні відмінності, які слід враховувати в управлінні організацією їхньої праці. Навіть здійснюючи однакову професійну діяльність, чоловіки і жінки по-різному ставляться до неї. У плануванні кар'єри жінки. Наприклад, на відміну від чоловіків, частіше орієнтовані на поточне положення справ, ніж на перспективу розвитку[3].

Викладення основного матеріалу. Під поняттям гендер розуміють набір певних характеристик, що належать як до маскуліності так і феміністичності. Розмежування гендеру та статі є фундаментальним, адже гендер розуміється як соціальна складова статі людини, а також психічна та культурна складова, тоді як поняття статі передбачає під собою біологічні відмінності.

В області управління та лідерства в колективі є свої гендерні особливості. Ця проблема останнє століття гостро стоїть на всіх аспектах соціального життя. Розглянемо фактор управлінської діяльності з урахуванням гендерної особливості як в жіночому так і в чоловічому колективі та управлінському складі.

Сучасні дослідники відзначають, що жінки частіше, ніж чоловіки, проявляють чутливість до психологічного клімату в колективі і прагнення працювати психологічно комфортно для себе атмосфері. Адже жіночий підхід до навколишнього світу проходить здебільшого через їх почуття, хоча і є не одноразові випадки переважання раціонального мислення у жінок [1]. Приходячи на нове місце, вони зазвичай намагаються спочатку встановити емоційні зв'язки з колегами і тільки після цього повністю включаються в роботу.

У таких колективах часто яскраво проявляється ще одна особливість жіночої психології - схильність цінувати стабільність свого становища. Існує стереотип, що в жіночих колективах конфлікти відбуваються частіше, ніж у чоловічих. Однак практика показує, що у частоті таких конфліктів серйозних відмінностей немає, зате їх природа істотно відрізняється [2].

Що до особливостей управління чоловічим колективом, то жорстке чоловіче виховання, участь у змагальних іграх привчає чоловіків працювати в команді, вони з дитинства прагнуть до досягнень і лідерства, більш схильні приймати сталу ієрархічну систему, не надаючи особливого значення формою реалізації цієї ієрархії. Молоді чоловіки прагнуть до службового зростання і підсвідомо приміряються до більш високих посад.

Спіраючись на багаторазові спостереження чоловічий колектив більш дисциплінований і згуртований, однак, незважаючи на це, така команда менш стійка. При появі нових можливостей чоловік з легким

серцем і набагато меншими коливаннями, ніж жінка, залишає стару команду і змінює місце роботи.

Чоловіки цінують насамперед майстерність, а вже потім особисті якості: заради результату чоловіки цілком можуть пожертвувати емоційним комфортом.

В наш час відбуваються суттєві зміни в складі управлінського персоналу. Однією з особливостей змін, що відбуваються, є те, що все більше жінок з'являється на різних рівнях управління організацій. Потрапляючи у сферу бізнесу, жінці і чоловікові доводиться діяти в управлінській ситуації, що вимагає реалізації так званих основних управлінських функцій - планування, регулювання, мотивація, організація та контроль [4]. Кожна з цих функцій має психологічний аспект: в одній і тій же ситуації два менеджери будуть вести себе по-різному в залежності від їх особистісних, статевих і вікових особливостей. Тож важливо відзначити різницю у підході жінок і чоловіків до управління і керівництва.

Висновок. Отже, можна сказати, що жінки і чоловіки, по-різному бачать причинно-наслідкові зв'язки, в тому числі в структурі професійної, організаційної взаємодії. Тож, гендерна поведінка буде проявлятися і в управлінській ситуації. Крім того, є певні особливості у виборі жінками та чоловіками засобів і методів управлінського впливу, в розробці, прийнятті та реалізації управлінського рішення, поведінки в конфліктних ситуаціях.

Крім того, хотілось би зазначити що, зрозуміти особливості психіки однієї статі можна лише в порівнянні з іншою.. І хоча нормативні організаційні документи можуть задавати певну поведінку як чоловікові, так і жінці, проте вони не можуть уніфікувати його.

Список використаної літератури

1. Авдулова Т.П. / Гендерные аспекты управленческой деятельности / Т. П. Авдулова // HR в фокусе внимания, 2010. – 210 с.
2. Грошев И. В. Как принимают решения женщины и мужчины-руководители /И. В. Грошев // ЭКО. - 2009. – 67 с.
3. Егорова Л. С. Гендерные стереотипы в управлении /Л.С. Егорова // Женщина в российском обществе. - 2010. – 178 с.
4. <http://www.szn-ural.ru/>

Кобиляцька Марина Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Леліва Владислава – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ЖІНКА ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

Постановка проблеми. Гендерна рівність та участь у політичному житті є засадничими складовими сучасного демократичного управління. Відповідно до міжнародних стандартів, чоловіки і жінки мають рівні права на повноцінну участь у всіх аспектах політичного процесу. Однак, на практиці, жінкам набагато важче повною мірою скористатися цими правами. Завдання цього документу – проаналізувати сучасний ступінь політичної участі жінок в Україні, означити основні перешкоди доступу жінок до політичних структур, а також окреслити стратегії для їх усунення [1].

Викладання основного матеріалу. Існують ще так звані індивідуальні чинники, які передбачають, що жінка реалізує своє бажання і мотивацію працювати в політиці.

Чому у жінок рідше, ніж у чоловіків, виникають такі бажання? Зокрема, бажання активніше просуватися по кар'єрних щаблях і йти у велику політику, на рівень ухвалення рішень.

Саме за жінками в нашому суспільстві закріплено доглядову працю (за дітьми, людьми літнього віку, людьми з інвалідністю, хворими родичами) і підтримку домогосподарства, тому у них менше часу, щоб присвятити його роботі в політичній сфері, яка часто понаднормова і передбачає відрядження тощо. Отже, такий ресурс, як час, вельми важливий у цьому випадку.

Політика передбачає ризик, орієнтацію на успіх, командну роботу – риси, які змалечку виховують головню у хлопчиків. У результаті такої диференційної соціалізації хлопці в середньому більше вірять у свої сили порівняно з дівчатами і краще оцінюють свої компетенції.

Про подібні приклади розповідають жінки, котрі досягли успіхів у певній сфері. Наприклад, операційна директорка «Фейсбук» Шеріл Сендберг розмірковує в TED-промові, чому так мало жінок серед лідерів [2]. Один із головних викликів для жінок – поєднати роботу і сімейні обов'язки. Крім того, у жінок менше зв'язків порівняно з чоловіками, вони меншою мірою залучені в соціальні мережі. Ще у них набагато менше грошових ресурсів, щоб прийти в політику самостійно [3].

Є поодинокі приклади відомих жінок у політиці – Маргарет Тетчер, Індіра Ганді, Ангела Меркель, а тому ідея так званої американської мрії – *self-made women* – вельми живуча. Та щоб пробити цю «скляну стелю», яка в політиці так само поширена, як у

бізнесі й інших сегментах ринку праці, потрібно дуже багато зусиль. Скло часто виявляється бетоном із шарами стереотипів і глузувань, які непросто долати на рівні індивідуальної комунікації.

Висновки. Тому дуже важливо говорити про солідарність між жінками, які, будучи чисельною більшістю, насправді є так званою «меншиною», якщо говорити про їхні права і можливості. Підтримка і натхнення від інших жінок – це те, що дає сили рухатися вперед і змінювати суспільну реальність.

Список використаної літератури

1. Галустян Ю., Герасименко Г., Макарова О., Гендерна статистика України: сучасний стан, проблеми, напрями удосконалення. – Проект «Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні» / Ю. Галустян, Г. Герасименко, О. Макарова. – Київ, 2009. – С. 44.
2. Костюченко Т., Марценюк Т., Оксамитна С. Жінки в політиці в Україні та Грузії: громадська думка і мережева підтримка // Наукові записки НаУКМА. / Т. Костюченко, Т. Марценюк, С. Оксамитна. – 2014. – Т. 161: Соціологічні науки. – С. 72–83.
3. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник / В. В. Москаленко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

Кобиляцька Марина Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Лифенко Руслан Миколайович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Ковальчук З. Я., Заверуха О. Я.

ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНОГО СТАТУСУ УЧНІВ НА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

Постановка проблеми. Проблема взаємодії в системі «вчитель-учень» є достатньою мірою дослідженою у психолого-педагогічній літературі. Їй присвячені праці відомих вітчизняних та зарубіжних психологів [1; 2; 3], а також ціла низка дисертаційних досліджень.

Проте поза увагою дослідників залишився такий її аспект, як формування механізмів взаємодії у системі «вчитель-учень», які зумовлюють їхнє ставлення один до одного.

Важливим для нашого дослідження є аналіз механізмів формування міжособистісних стосунків з емоційно-потребовою сторони цього явища. Найбільш прийнятним у цьому плані є визначення механізмів, що наведено Р.Х. Шакуровим: механізм – це динамічна система елементів, взаємодія яких дає певний результат [4, с. 73]. Однією з найважливіших потреб, що впливають на генезу міжособистісних стосунків, Р.Х. Шакуров виокремлює афіліативну потребу, тобто потребу в духовно-психологічній, емоційній єдності з людьми – у любові, повазі, прийнятті, визнанні, доброзичливій увазі, симпатії тощо. На підставі цієї складної потреби виникають відповідні механізми: «бумеранг», «співзвуччя», «співпереживання», «еталон», «дефіцит», «емоційне відлуння», «сприяння», «упорядкування», «пізнавальний інтерес», «краса» [4].

Викладення основного матеріалу. Знаємо, що в підлітковому віці відбувається різка статусна диференціація членів колективу. Одні знаходяться у статусі «зірок», «лідерів», інші – «ізолюваних». У групі починає діяти механізм висунення лідера. «Активатором» виступає ціннісний обмін, тобто «ціннісні характеристики обмінюються на авторитет і визнання» [3]. І, як наслідок, приписування певного статусу, що на наш погляд, не може не відобразитися на соціальній поведінці учня.

Тому ми включили до аналізу результати соціометричного дослідження. З точки зору статусного параметра були складені групи за принципом полярних варіантів з числа основної вибірки досліджуваних. Тобто одна з груп складалася з учнів, які за даними соціометрії були віднесені до «зірок», а до іншої групи були віднесені учні, чії соціометричні позиції визначалися як «ізолювані». Статистичні дані про їхнє ставлення до вчителя представлені в табл.

Неформальний статус людини в групі дуже впливає на рівень актуалізації її афіліативної потреби і гостроту її емоційних реакцій на дії інших. Формування ставлення до іншої людини – це дуже складний процес, до якого належать багато чинників суб'єктивного і об'єктивного плану. Тому відчуття свого статусу в групі накладає відбиток на те, які якості в партнері стають найбільш важливими і дефіцитними. Порівняльний аналіз свідчить про те, що «ізолювані» насамперед цінують в учителеві його готовність бачити в кожному учневі особистість і здатність поважати його достоїнства (різниця 2,46 при $p < 0,001$). Близькі до попередніх судження: «ставляться до учнів з теплотою і щирістю» (0,96 при $p < 0,001$); «спокійний, витриманий, не кричить на учнів» (0,70 при $p < 0,001$); «якщо розуміє, що не правий, визнає це відкрито» (0,93 при $p < 0,001$).

Таблиця

Відмінності в оцінках улюблених (x1) і нелюбимих (x2) вчителів школярами, що мають полярні соціометричні статуси в колективі

№ з/п	Оцінні судження	«Зірки»	Ізольовані	Різниця	Рів. знач
		x1-x2	x1-x2		
1	2	3	4	5	6
1.	Може відповісти на будь-яке запитання	2,3	2,23	0,07	p<0,01
2.	Дає учням глибокі знання з предмета	2,7	1,67	1,03	p<0,05
3.	Якщо потрібно, повторно пояснює складний матеріал	2,87	3,13	-0,26	p<0,001
4.	З готовністю відповідає на запитання за новим матеріалом	2,43	2,43	0	p<0,001
5.	Вірить у можливості своїх учнів	2,77	2,93	-0,16	p<0,001
6.	Вимогливий, вмє підтримувати дисципліну	2,2	3	-0,8	p<0,001
7.	Простий у спілкуванні з учнями, спілкується як з рівними	2,9	2,17	0,73	p<0,05
8.	У кожному учневі бачить особистість	1,07	3,53	-2,46	p<0,001
9.	Розмовляє доброзичливо, без роздратування	2,7	1,73	0,97	-
10.	Ставиться до учнів з теплою й щирістю	1,47	2,43	-0,96	p<0,001
11.	Не чіпляється до дрібниць	2,53	1,53	1	p<0,05
12.	Якщо не знаєш, не ставить відразу двійку	1,87	1,97	-0,1	-
13.	Об'єктивно оцінює знання учнів	2,37	1,47	0,9	-
14.	Не поспішає сварити, а намагається зрозуміти	2,77	1,67	1,1	-
15.	Цікаво і з захопленням веде уроки	2,5	2,43	0,07	p<0,05
16.	Цікавий у спілкуванні, приємний співбесідник	2,07	2,57	-0,5	p<0,001
17.	Говорить гарною мовою, образно, грамотно	1,83	2,4	-0,57	p<0,001
18.	Спокійний, витриманий, не кричить на учнів	0,63	1,33	-0,7	p<0,001
19.	Працює творчо, не за шаблоном	1,43	1,83	-0,4	p<0,01
20.	Гарний, привабливої зовнішності	1,53	1,63	-0,1	p<0,05
21.	Підтягнутий, акуратний, стежить за собою	1,83	2,4	-0,57	p<0,001
22.	Близький до учнів думкою	1,77	2,03	-0,26	-
23.	Дозволяє сперечатися з собою	1,3	1,17	0,13	-

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6
24.	Якщо розуміє, що не правий, визнає це відкрито	2,07	3	-0,93	p<0,001
25.	Йому подобаються наші захоплення	1,67	1,63	0,04	-
26.	З ним можна поділитися своїми думками	1,53	0,53	1	p<0,05
27.	Добре розуміє учнів	2,87	2,4	0,47	-
28.	Справляє на учнів великий позитивний вплив	2,87	0,93	1,94	p<0,001
29.	Користується довірою і авторитетом серед учнів	2,97	2,1	0,87	p<0,01
30.	Я з задоволенням ходжу на уроки цього вчителя	2,13	3,43	-1,3	p<0,001

$\Sigma (x_1 - x_2) 63,95; 73,7 \lambda_2=10,42;$

На наш погляд, це продиктовано статусом учня. Учні, які в класі виявилися в ролі «ізолюваних», найгостріше переживають почуття, пов'язані з приниженням або підвищенням їх власної гідності. Тому не випадково наступним за значущістю виявився механізм «сприяння» (3,0 порівняно з 2,2). Для таких учнів актуальним виявилось і оцінне судження «вимогливий і вміє підтримувати дисципліну на уроках» (різниця 0,80 при p<0,001).

За даними кореляційного аналізу, ставлення «ізолюваних» до уроку найтісніше пов'язано зі схильністю вчителя бачити в них особистість і надавати їм підтримку і допомогу ($r = 0,540$ і $r = 0,637$ при p<0,001). Ситуація дефіциту визнання учня як особистості актуалізує дію механізмів «бумеранг» і «сприяння».

У групі «зірок» картина пріоритетності дії механізмів змінюється. В ній перше місце займає механізм «еталон» (різниця 1,94, p<0,001). У числі найбільш значущих знаходяться також «сприяння» (різниця 1,03 p<0,001), але цей механізм має іншу порівняно з «ізолюваними» спрямованість, що виражено в оцінному судженні «дає учням глибокі знання з предмета». Далі, в порядку зниження значущості йдуть механізми «співзвуччя» – «з ним можна поділитися своїми думками» (різниця 1,00, p<0,001) і «дефіцит» (різниця 0,87, p<0,001).

Висновки. Таким чином, аналіз результатів, одержаних за параметром «статус» показує наявність тісної залежності між даною характеристикою і механізмами формування ставлень учнів до педагога.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок про наявність залежності певних видів механізмів формування педагогічної взаємодії від специфіки соціальної ролі, яку вони виконують, а також від набутого статусу в групі. Зміст цих механізмів визначається ситуацією дефіциту цінності, необхідної для задоволення певної потреби, супроводжуючись емоційними переживаннями комуніканта у педагогічній взаємодії.

Список використаної літератури

1. Кан-Калик В.А. Педагогическое общение как предмет теоретического и прикладного исследования / В.А. Кан-Калик, Г.А. Ковалев // Вопросы психологии. – 1989. – № 4. – С. 9–16.
2. Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание / И.С. Кон – М.: Политиздат, 1987. – 366 с.
3. Кричевский Р.Л. О механизме детерминации статуса личности в социальной группе / Р.Л. Кричевский / Проблемы формирования ценностных ориентаций и активности личности. – М., 1987. – С. 128-142.
4. Шакуров Р.Х. Психология руководства педагогическим коллективом: учеб. пособ. для педвузов / Р.Х. Шакуров. – М., 1995. – С. 184.

Ковальчук Зоряна Ярославівна – д. психол. н., проф., заступник декана факультету психології, Львівський державний університет внутрішніх справ (м. Львів).

Заверуха Ольга Ярославівна - викладач кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (м. Львів).

Козьменко О. І.

ВИЩА ЖІНОЧА ОСВІТА НА ТЕРЕНАХ США

Постановка проблеми. Жіночому населенню в США довелося боротися за своє право на освіту. Здобуття вищої освіти не вважалось необхідним для жінок навіть на початку двадцятого століття, оскільки була поширеною думка про те, що занадто велика освіта зробить жінку непридатною для шлюбу. Ще більшої дискримінації щодо освіти зазнали жінки з етнічних меншин та незахищених верств населення.

Викладення основного матеріалу. Однак часи, безумовно, змінилися. З кінця 1970-х більше жінок, ніж чоловіків, здобувають вищу освіту в США. У сучасній системі вищої освіти жінки переважають чоловіків у багатьох ЗВО, складаючи 57% студентів [2]. Сьогодні жінки вже без зусиль шукають нові освітні можливості та розширюють власні можливості.

Однак жінки мали обстоювати своє право навчатися протягом усієї історії США. До 19 століття жіночі семінарії були основною альтернативою тим жінкам, які бажали здобути вищу освіту.

Уперше на теренах США заклад вищої освіти для жінок з'явився в 1742 році в місті Джермантаун (Пенсильванія). Це була Віфлеємська жіноча семінарія, яку заснувала 17-ти річна графиня Бенінья фон Зінзендорф на гроші свого батька графа Ніколаса фон Зінзендорфа. Тільки в 1863 році держава офіційно визнала цю установу коледжем, де було дозволено видавати ступінь бакалавра. У 1913 році коледж був перейменований у Моравську семінарію та коледж для жінок.

Через тридцять років після відкриття Віфлеємської семінарії орден моравських сестер заснував Салемський коледж у Північній Кароліні (США). Відтоді це - Салемська жіноча академія, яка досі працює [3]. У 1821 році відкрилася жіноча семінарія Клінтон, яка пізніше перетворилася на жіночий коледж штату Джорджія. Два роки потому Катарін Бічер заснувала Гартфордську жіночу семінарію, але цей заклад не дожив до наших днів. Відома письменниця Гарріет Бічер Стоу, яка доречі, була сестрою Катарін Бічер, була студенткою Хартфордської жіночої семінарії, а згодом стала там викладачем.

Потім у 1827 році у м. Ліндон була заснована школа Вуд, яка продовжувала свою діяльність, як університет Лінденвуд. Це був перший заклад вищої освіти для жінок, що знаходився на захід від Міссісіпі. Наступного року було засновано Академію Іпсвіч, метою якої було підготувати молодих жінок до роботи місіонерами та вчителями. У 1848 році заклад отримав назву жіноча семінарія Іпсвіч і діяв до 1876 року. У 1834 році було засновано жіночу семінарію Вітон у Нортоні, штат Массачусетс. Три роки потому було відкрито жіночу семінарію Маунт Холіок в Південному Хедлі цього ж штату.

Сьогодні ці заклади відомі як коледж Вітон і Коледж Маунт Холіок. Поступово ситуація щодо жіночої вищої освіти змінюється й починають функціонувати все більше й більше коледжів. У 1833 році відкрилася жіноча академія Колумбії. Пізніше вона стала повноцінним коледжем і є сьогодні як Коледж Стівенса. У 1836 році коледж штату Джорджія (зараз він називається коледж Веслієн) був створений

спеціально для того, щоби жінки могли отримувати ступінь бакалавра. У 1849 році Елізабет Блеквелл закінчила Женевський медичний коледж у м. Женева (Нью-Йорк). Вона була першою жінкою в Америці, яка поступила в медичну школу й першою в США, яка отримала ступінь лікаря. Наступного року Люсі Сешенс увійшла в історію, коли отримала ступінь із літератури в коледжі Оберліна в Огайо. Вона стала першою афро-американською випускницею жіночого коледжу. Цей коледж був заснований у 1833 році і вже в 1837 році прийняв чотирьох жінок як повноправних студентів. Лише через кілька років більше третини (але менше половини) студентського контингенту становили жінки [3].

Наступною в історії вищої освіти США афро-американською жінкою стала Мері Джейн Паттерсон, яка в 1862 році отримала ступінь бакалавра. Наприкінці 1800-х років можливості вищої освіти для жінок дійсно розширилися. Хоча відомі коледжі Ліги Плюща були доступні виключно студентам-чоловікам, але з 1837 до 1889 рік були засновані коледжі для жінок, відомі як «Сім сестер». Сьогоднішня статистика свідчить, що зараз кількість жінок-студенток у ЗВО зросла так, що вони стали мати перевагу над чоловіками (56% від загальної кількості) [6]. Між 1995 та 2005 роком, зарахування жінок до ЗВО зросло ще на 9 відсотків проти чоловіків [4].

Статистичні дані за 2018 рік демонструють перевагу жіночого контингенту в вищій освіті США (1119987 жінок проти 836045 чоловіків) [5]. Такий великий відсоток студенток у ЗВО може свідчити про те, що жінки все більше незадоволені роботою чи життєвими обставинами. І, у даному випадку, отримання вищої освіти є шансом покращити власне життя, але, для жінки це вкрай важливий крок, особливо коли в неї вже є сім'я й діти. Ще в 1990 році Дж. Хелмсом була описана чотириступенева модель прогресування ідентичності таким у такий спосіб: спочатку виникає бажання не відповідати очікуванням інших щодо суспільних поглядів на гендерні ролі, потім жінки намагаються аналізувати власні кар'єрні бажання і знайти відповідну інформацію щодо їх реалізації, наступним етапом є переосмислення власної ролі, як жінки, та, нарешті, «відмова від прив'язки до зовнішніх визначень жіночості» [1; с. 403].

Висновки. Відсутність само ефективності на початку життя характерна для розвитку жіночої ідентичності, оскільки жінки, що перебувають на початку життя, як правило, відповідають суспільним поглядам на стать та дотримуються побудованого погляду на жіночі ролі. Інша проблема жінок-студентів - створення сім'ї, вагітність і

народження дітей, які не дозволяють вчасно вступити до ЗВО, або вчасно завершити навчання.

Тиск суспільства щодо неможливості навчання одночасно з вихованням дітей не дозволяє жінкам досягти очікуваної мети. У статті Н. Кац «Темношкірі жінки – найбільш освічена група в США» (Black Women are the Most Educated Group in the U.S.) було подано інформацію, що відсоток афро американських студентів-жінок переважає серед інших расових гендерних груп. Жінки афро американського походження починають перевершувати інші групи за ступенем заробітку. Наприклад, хоча ця група жінок становить лише 12,7% жіночого населення в країні, вони представляють понад 50% від кількості афроамериканців, які отримують вищу освіту. У відсотках, в освіті, темношкірі жінки випереджають білих жінок, латиноамериканок, азіаток, жінок із тихоокеанських островів та корінних американок [2].

Отже, американська жіноча освіта має значну історію й доволі визначні здобутки в сучасному світі.

Список використаної літератури

1. Helms, J. E. (1990). Black and White racial identity: Theory, research, and practice. New York, NY: Greenwood Press
2. Katz, Nikki. (2020, February 11). Black Women are the Most Educated Group in the U.S. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/black-women-most-educated-group-us-4048763>
3. Lewis, Jone Johnson. (2020, February 11). A Brief History of Women in Higher Education. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/history-women-higher-ed-4129738>
4. Snyder, T. D., Dillow, S. A., & Hoffman, C. M. (2008). Digest of education statistics 2007. (No. NCES 2008-022). Washington, DC: National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences.
5. The National Center for Education Statistics (NCES) Retrieved from https://nces.ed.gov/programs/digest/d18/tables/dt18_318.30.asp
6. U.S. Department of Education U.S. Department of Education, NCES. (2002). The Condition of Education 2002 (NCES 2002–025). Washington, DC: U.S. Government Printing Office. U.S. Department of Education, NCES. (2002).

Козьменко Олена Іванівна – к. пед. н., доц., доцент кафедри іноземних мов та професійної комунікації, докторантка кафедри педагогіки, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ В ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Одним з головних завдань сьогодення нашої країни є збереження генофонду нації, формування не тільки фізичного, а й психічного та духовного здоров'я молоді через систематичну, свідому та спеціально організовану освітню діяльність. Діяльність людини відбувається через формування мети (мотиву), вибір засобів, процесу діяльності й результату. А мотивація формується завдяки стимуляційним факторам до здоров'язберігаючої поведінки та дотримання факторів здорового способу життя. Особливості відношення осіб різної статі до здоров'я дасть можливість визначити організаційно-методичні умови залучення більшої кількості студентської молоді до систематичного використання здоров'язберігаючих технологій.

Викладення основного матеріалу. Студентська молодь відноситься до групи населення з підвищеним ризиком захворювань в зв'язку з великим психоемоційним та розумовим навантаженням. багатьом молодим людям доводиться адаптуватися до нових умов проживання та навчання у вищих навчальних закладах.

Численні дослідження показують, що значна частина сучасної молоді не орієнтована на збереження власного здоров'я і в 80-85% випадків відзначаються порушення в стані організму молодих людей. Особливу тривогу викликає стан здоров'я дівчат. Жінка – продовжувачка людського роду, і від її психофізичного стану залежить моральне і фізичне здоров'я підростаючого покоління. Здоров'я особистості є індикатором її соціальної перспективності; це один з небагатьох аспектів життєдіяльності, де гендерні відмінності довгий час були не на користь жінки.

У гендерних дослідженнях склалася традиція порівнювати соціальний статус чоловіка і жінки за такими показниками, як влада, дохід і престиж. Рівень здоров'я – важливе доповнення до традиційних гендерних показників, свідомство рівня розвиненості економіки і культури, благополуччя суспільства. Існує так званий гендерний стереотип, згідно з яким жінки оцінюють своє здоров'я нижче, ніж чоловіки, але живуть довше. Рівень здоров'я визначається дією біологічного і соціокультурного чинників. Вважають, що перевага

жінок в рівні здоров'я забезпечується, насамперед, дією біологічного фактору. Вплив соціокультурного фактору проявляється в традиційній рольовій поведінці чоловіків і жінок в сім'ї, коли чоловіки забезпечують в родині достаток, а жінки займаються домашнім господарством, народженням дітей та доглядом за ними, несуть відповідальність за здоров'я дітей, членів сім'ї та її психологічне благополуччя. Тому майбутнім матерям необхідні навички турботи про здоров'я, знання про культуру харчування, побутової гігієни та ін. Відповідальність жінки за здоров'я дітей визначає істотну соціальну значимість її адекватних ціннісних орієнтацій, спрямованих на культуру здоров'язберігаючої поведінки і виживання роду. Таким чином, біологічні особливості та рольові функції жінок, що історично склалися, обумовлюють розвиток вищої, ніж у чоловіків, культури самозбереження.

Здоров'я чоловіків і здоров'я жінок, якщо навіть і знаходяться в рівних соціальних умовах, можуть мати різну ступінь стійкості внаслідок неоднакового стресового впливу факторів навколишнього середовища на механізм адаптації їх організмів.

Формування установок і стереотипів у ставленні до власного здоров'я у чоловіків і жінок відбувалося під впливом різних факторів. Чоловіки в більшій мірі перебували під впливом поведінки оточуючих і в найменшій мірі – під впливом сімейних традицій і медичних відомостей із засобів масової інформації. Набір факторів, які в основному формували ставлення до свого здоров'я жінок, інший, що підтверджує їх велику прагматичність і ситуативність поведінкової моделі.

Жіночу модель поведінки стосовно свого здоров'я відрізняють велика гнучкість, прагматичність як на рівні установок, стереотипів, так і на рівні дії в реальних ситуаціях. Чоловіча модель більшою мірою схильна до впливу установок і стереотипів, що формують свого роду кодекс норм не піклуватися про своє здоров'я.

За результатами анкетування, проведеного серед студентів I-II курсів спеціальності «Психологія» було виявлено, що юнаки в цілому більш песимістичні, ніж дівчата, оцінюють своє здоров'я. Як «добрий» його оцінили лише 28% опитаних юнаків в порівнянні з 52% дівчат, а частка тих, хто оцінив своє здоров'я як «погане», серед юнаків виявилася в 2,5 рази більша, ніж серед дівчат. При цьому з усіх факторів, які найбільшою мірою впливають на здоров'я, у юнаків на першому місці опинилися «умови життя» (39%), а на важливості «зусиль самої людини» в досягненні доброго здоров'я відзначили лише 24%. У дівчат такі думки висловили відповідно 26 і 42%. Таким чином,

дівчата проявили більш високу компетентність в питанні збереження здоров'я.

Науковотехнічний прогрес різко змінив трудову діяльність людини. Все це веде до того, що учні, студенти, працівники розумової праці в процесі своєї діяльності, як правило, не відчують фізичних навантажень в необхідних обсягах і достатньої інтенсивності. Отже, невід'ємною умовою збереження здоров'я людини є заняття фізкультурно-спортивною діяльністю. Фізична культура як феномен загальної культури унікальна. Саме вона, за словами проф. В.К. Бальсевича, є природним містком, що дозволяє з'єднати соціальне і біологічне в розвитку людини.

Висновки. У соціологічних дослідженнях гендерний підхід вимагає вивчення психологічних, соціальних і культурних відмінностей між чоловіками і жінками. При цьому однією з соціальних проблем є формування ціннісного ставлення до здоров'я з урахуванням певних стереотипів поведінки, соціальних ролей і біологічних особливостей, властивих особам різної статі. Виявлено деякі риси подібності та відмінності в способі життя, поведінкових реакціях, пов'язаних із здоров'язберігаючою поведінкою чоловіків і жінок. Однак в даний час відсутні наукові роботи, присвячені формуванню ціннісних орієнтацій на зміцнення свого здоров'я в середовищі учнівської молоді на основі гендерних відмінностей. На наш погляд, гендерний підхід у дослідницькій діяльності може бути затребуваний в процесі пропаганди здорового способу життя, формування здоров'язберігаючих компетенцій та загальної культури особистості, а також профілактики захворювань.

Список використаної літератури

1. Андрущенко Т.К. Теоретичні аспекти проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: зб. наук. праць. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. № 1(19). С. 11–20.
2. Антонова Е.В. Здоровье молдавских подростков 15–17 лет: состояние, тенденции и научное обоснование программы его сохранения и укрепления: автореф. дис. докт. мед. наук: 14.00.33 / Е.В. Антонова. – Кишинев, 2011. – 42 с.
3. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л. И. Анцыферова // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15, № 1. – С. 3 – 18.
4. Браун Дж.В., Русинова Н.Л., Панова Л.В. Гендерные неравенства в здоровье // Социол. исслед. 2007. № 6. С.114–122.

5. Федоров А.И. Поведенческие факторы здорового образа жизни подростков: гендерный аспект // Мир спорта. 2006. № 4. С.27–30.

Кондес Тетяна Василівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» (м. Київ).

Korniienko I. O.

THE NARRATIVE APPROACH TO THE LIFE SCRIPTS ANALYSYS

Problem statement. In the modern process of the personality examination, the study of the features of the unfolding process of the life path becomes more relevant. In particular – in the process of awareness by the individual about oneself and own's life. More and more scientists are focusing on biographical methods that allow to get information about the studied subjects. Using an ideographic approach allows to focus on the specific awareness of the individual about oneself, its life-path and life scenario by using a narrative research which refers to a range way of finding the possibilities of stories in understanding of identity and social life [3]. Narrative approaches recognise that the stories people tell are important; they are worth to be explored in detail, the ways they show the important events of people's lives and their reflections in social identities.

Basic material and results of the study. The significant feature of personal mythology is that it is almost not reflected, it is difficult to distinguish it in the context of the personal worldview. Personal mythology is a way of arranging the experience. It works as a lens that colors the perception in accordance with own assumptions and values. In the process of this perception, certain values are being pointed out while others go into the background. People, while living the life, almost do not recognize own "lens" through which they perceive the world.

The concept of "personal myth" has significant similarities with the concept of "life script" that is developed in the theory of transactional analysis (TA). The life scenario also distorts the perception of life situations, eliminating from consciousness (or exaggerating) some aspects of the real situation. So, instead of solving the problem "a person relies on the "magic" solution, which is proposed by the scenario" [1].

In classification of life scenarios E. Bern emphasizes achieving or not achieving certain goals or how comfortable is the process of achieving for the personality. In K. Steiner's approach, we see a classification that has got more "emotional" approach, which is reflected in the names of life scenarios. Thus, the scenario "without love" is peculiar to people who seek close relations but cannot find them. The scenario "without mind" relates to the fear of a person to become or to be seem as crazy. In the scenario "without joy" is a person who does not feel or understand oneself, own needs, which is emotionally distant from oneself.

The presence of a certain life scenario will find its reflection at the level of the personal narrative. The life scenario is the subconscious basic level of personal decisions making about oneself and own life: who to be with, what to become, where to be. These beliefs are formed in the personality under the influence of parental programming. It should be noted that a "child" at an unconscious level [2] mostly makes the decision within a certain life scenario.

The life scenario has an impact on the subsequent life of the person and manifested in his actions, believes relationships with the environment. However, these influences, in most cases, are not conscious for the personality. Because the narrative structures of the personality relate to his life experience, they include interpretation and attitude to own life path. The analysis of narratives allows to highlight the scenario beliefs of the subject and to make further correction of negative thoughts and actions about oneself and own life.

Narrative is a verbalised life scenario. A person talks about himself, his life, his plans for the future, past events and many more. Important information for life scenario understanding can be found in the stories. The task of the researcher is to analyse personal narratives deep and full enough. Getting answers to questions about everyday decisions can emerge the picture of a current life scenario of the personality.

Thus, the script is stored at an unconscious level. The narrative is a verbalization of personal experience, which can be shifted to the level of consciousness, to something understandable and recognizable. Therefore, to bring the scenario to the level of awareness, the creation of a personal life story about oneself and own life is truly necessary.

Stories about personal experiences are assumed beneficial for one's well-being, as this implies that the individual has been able to make meaning out of that particular experience. In contrast, narrating in a very incoherent manner is thought to be related to psychopathology. The coherence of young adults' autobiographical narratives of personally significant events has been found to be positively associated with

psychological well-being, with the experience of purpose and meaning in life and with maintaining positive relationships [4], and negatively associated with depressive symptoms [5].

However, the awareness process and understanding of own life scenario cannot be done solely on the basis of narrative. It is necessary to give feedback; the researcher must return to the client his own narrative while exacerbating certain moments in the story (by means of questions), which may be manifestations of client's life scenario.

Living scenario research involves not only the use of the narrative interview methods. For a deep understanding of this phenomenon, projective techniques can also be used. However, analysis of narrative structures, undoubtedly, will help optimize the process of studying the scenarios of personality living path.

Conclusions. Therefore, the study of the life scenario has its difficulties and limitations, which are due to the object of the study while the scenario is an unconscious structure. However, the use of narrative interviewing creates wide opportunities for a deep understanding of the specifics of the individual's life scenario. The use of this method allows to determine the scriptural beliefs of the person, the further analysis of which is a prerequisite for understanding and correcting the scripted life path.

References

1. Berne E. *Games People Play – The Basic Hand Book of Transactional Analysis*. New York: Ballantine Books, 1964. 216p.
2. Erskine R. *Life scripts: a transactional analysis of unconscious relational patterns*. Karnac. 2010. 336p.
3. Riessman C. K. *Narrative methods for the human sciences*. *Thousand Oaks: Sage*, 2008. 244p.
4. Vanderveren, E., Bijttebier, P., and Hermans, D. Autobiographical memory coherence and specificity: examining their reciprocal relation and their associations with internalizing symptoms and rumination. *Behav. Res. Ther.* 116. 2019. PP. 30–35.
5. Waters, Theodore & Fivush, Robyn. Relations Between Narrative Coherence, Identity, and Psychological Well-Being in Emerging Adulthood. *Journal of personality*. 2014. P.441-451.

Korniienko Inokentii - d. sc.in Psychology, associate professor, head of the department of psychology, Mukachevo State University.

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРОЯВ РІЗНОМАНІТНОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. На сьогодні в наукових джерелах все більше з'являється прикладів того, як люди виходять за межі бінарної гендерної/статевої системи. Бінарна система передбачає розмежування на дві статі: чоловічу та жіночу. Однак, навіть на рівні анатомії наявні випадки, коли людину складно віднести до цих двох дихотомій. Також необхідно підкреслити, що Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) акцентує увагу на необхідності визнання існування осіб, які не вписуються у бінарну систему категорій жіночої та чоловічої статей [2].

Крім того, у сучасному суспільстві все більше підкреслюється необхідність розмежування та усвідомлення науковою (і не лише науковою) спільнотою наявності відмінностей між «статтю» (біологічна характеристика) та «гендером» (соціальна характеристика).

Викладення основного матеріалу. У контексті гендерних досліджень активно вивчається гендерна ідентичність людини. Під цим позначається «переживання власної відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі» [2]. Необхідно розмежовувати поняття статевої ідентичності та гендерної. Так, людина може володіти чітко визначеною статевою ідентичністю (зараховувати себе до класу жінок/чоловіків) та мати труднощі із гендерною: переживати невідповідність жіночому та чоловічому ідеалам.

На сьогодні ми спостерігаємо розширення бінарної системи від біологічного розподілу статей «чоловік-жінка» та їх відповідних соціальних статей (гендеру) «маскулінність-фемінність», до більш широкого набору гендерних ідентичностей, до її множинності. Наведемо деякі приклади ідентичностей, що виходять за межі бінарної гендерної системи.

Гендерквір (гендерно варіативний / гендерно неконформний) – гендерна ідентичність, що виходить за межі бінарної системи «жіноче-чоловіче». Узагальнює різні варіанти гендерної ідентичності, у тому числі: бігендерну, андрогінну, інтергендерну. Під цим поняттям позначають усі випадки атипової гендерної ідентичності [2]. Американська Психологічна Асоціація (АПА) позначає гендерквір ідентичність (властива індивідуумам, що виходять за межі бінарної

системи) наступним чином: такі люди позначають свою ідентичність десь посередині континууму «чоловіче» та «жіноче», або можуть визначати власну ідентичність повністю поза межами термінів бінарної системи. Гендерквіри можуть просити використовувати по відношенню до себе займенники, які є гендерно нейтральними; наприклад, використовувати слово «zie» («вони») замість «він», «вона» («he», «she»); або «hi» («іх») замість «his», «her» («її», «їго») [3].

Бігендер (від англ. «bi» та «gender») – це людина, самоідентифікація якої може змінюватись під дією зовнішніх факторів. Бігендерний індивід може себе відчувати то чоловіком, то жінкою, не залежно від приналежності до біологічної статі. Є частковим випадком гендерної дисфорії (розлад гендерної ідентичності) [2].

Андрогінна гендерна ідентичність – поєднання фемінних (жіночих) та маскулічних (чоловічих) рис, які людина вдало поєднує, що призводить до підвищення рівня адаптації. Оскільки, в залежності від ситуації людина може проявляти або маскулітні (схильність до ризику, устремління до незалежності, автономії) риси, або фемінні (ніжність, прагнення до встановлення комунікацій тощо) [1].

Інтергендерна ідентичність зазвичай має два підходи до визначення: 1) може використовуватись як для людей, що хочуть вийти за межі бінарної системи, так і для інтерсекс людей (які мають фізіологічні особливості репродуктивної системи); 2) інтергендер як прояв ідентичності може використовуватись лише по відношенню до інтерсекс людей. Люди, що не мають фізіологічних особливостей репродуктивної системи, однак не хочуть приписувати собі риси «маскулітності» або «фемінності» мають використовувати термін «андрогінність» [4].

Необхідно підкреслити, що раніше термін «андрогін» часто використовувався як синонім до «гермафродит». На сьогодні, ці поняття розмежовують: гермафродит описує біологічне явище наявності як жіночих, так і чоловічих характеристик; андрогін – соціо-психологічне утворення, де акцент робиться на тих якостях (а не на біологічних чи фізіологічних особливостях), що проявляє людина у контексті гендерних ролей. Зміщення акценту терміну андрогінність у бік соціально-психологічного пояснення відбулося завдяки дослідженням С. Бем [1].

Висновки. Важливо зазначити, що у сучасному суспільстві спостерігається тенденція до варіативності визначень гендерної ідентичності та розширення термінології, в залежності від того, як сприймають/не сприймають запропоновану термінологічну систему представники гендерної множинності. Все більше прикладів, які демонструють прагнення особистостей вийти на інший рівень власної

ідентичності та власного визнання. Гендерна різноманітність – явище, що буде активно досліджуватись у наступних десятиліттях.

Список використаної літератури

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / [пер. с англ.]. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. 336 с.
2. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. URL: <http://a-z-gender.net/ua/%D2%91ender.html> (дата звернення 29.02.2020).
3. Answers to Your Questions about transgender people, gender identity, and gender expression. URL: <https://www.apa.org/topics/lgbt/transgender.pdf> (дата звернення 28.02.2020).
4. Intergender. URL: <https://gender.wikia.org/wiki/Intergender> (дата звернення 27.02.2020).

Костіна Тетяна Олександрівна – к. психол. н., доц., докторантка кафедри психології, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав).

Костю С. Й.

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЄДИНИЙ СУСПІЛЬНИЙ ПРОДУКТ

Постановка проблеми. Гендерна ідентифікація – це усвідомлення індивідом своєї статевої належності, переживання ним своєї маскулітності/фемінності та готовність виконувати визначену статеву роль. Ідентифікувати (усвідомити) себе чоловіком або жінкою – означає прийняти ті психологічні якості й моделі поведінки, які суспільство приписує людям залежно від їх біологічної статі.

Цивілізовані західні країни сьогодні не лише толерують дослідження в гендерному дискурсі, але мають стратегії розвитку гендерної рівності в соціально-культурній та економічній сферах, проводять викладацькі курси в вищих навчальних закладах щодо кроссекторальної гендерної проблематики. Становище українського суспільства на даний момент змушує ставити під сумнів швидкоплинність інтеграції України до європейського світу. Також

слід відзначити, відсутність цілеспрямованої державної політики щодо досягнення гендерної рівності, невідповідність фактичних можливостей представників обох статей до задекларованій в Конституції України рівності статей. Наслідком цього стає посилення диференціації між чоловіками та жінками, а отже порушення засад демократичного суспільства, що в свою чергу сповільнює розвиток країни, послаблює систему державного правління [1].

Викладення основного матеріалу. Гендерна ідентичність виникає під впливом гендерних стереотипів, які існують у кожному суспільстві і формуються в контексті культури, історичного часу. Їх значення та інтерпретація залежать від багатьох соціальних факторів, таких як клас, вік, раса, етнос. Гендерні стереотипи – це сформовані в культурі узагальнені уявлення про те, як у дійсності поведуть себе чоловіки та жінки.

З точки зору І.С. Кльоциної, однією з основних характеристик гендерної ідентичності є засвоєння особистістю гендерної ролі (способів поведінки людей у залежності від їхніх позицій у статевій диференціації), а також розвиток гендерної самосвідомості (усвідомлення своєї схожості та відмінності із представниками своєї статі на відміну від протилежної). Узагальнення досліджень С.Л. Бем, П.П. Горностая, М.С. Кімела, А.В. Мікляєвої та ін., Й. Милюски, Л.М. Ожигової, С.М. Оксамитної, Л.Б. Шнейдер, дозволило нам виокремити структурні компоненти гендерної ідентичності особистості, до яких належать: гендерні уявлення (когнітивний компонент), гендерна самооцінка (афективний компонент) і гендерні плани, способи та структура поведінки (конативний компонент), які репрезентуються і реалізуються у трьох об'єктивних просторах гендерної буттєвості особистості (середя, організм, діяльність) як гендерні стереотипи та еталони, гендерна тілесність, гендерні ролі. Гендерні уявлення, гендерна самооцінка і гендерні плани, способи і структура поведінки обумовлюють варіант гендерної ідентичності особистості.

Отже, гендерна ідентичність, гендерні ролі та стереотипи пов'язані між собою: по суті, ролі і стереотипи є складовою та відображенням гендерної ідентичності особистості.

Сутність механізму стереотипізації полягає в приписуванні різноманітних характеристик на основі віднесення об'єкта, що спостерігається, до вже відомої категорії. В основі стереотипу знаходиться психологічний феномен генералізації, схематизації свого й чужого. Намагання засвоїти певну гендерну роль та відповідати усталеним в суспільстві гендерним стереотипам реалізується завдяки таким механізмам соціального впливу, як нормативний та

інформаційний тиск. Нормативний тиск виявляється у неприйнятті та осудженні суспільством тих його членів, чия поведінка не відповідає традиційним гендерним нормам даного суспільства. Типовим проявом нормативного тиску є негативне ставлення до індивідів з нетрадиційною сексуальною орієнтацією в більшості сучасних суспільств [2, 3].

Таким чином, виконання гендерної ролі під впливом нормативного тиску є вимушеним пристосуванням до наявних суспільних стереотипів, щоб уникнути нехтування з боку суспільства. Інформаційний тиск реалізується завдяки прагненню індивіда відповідати певним нормам та стандартам, серед яких значну роль відіграють гендерні стереотипи. Тобто людина намагається поводити себе так само як і члени її референтної групи, і тільки тоді вона вважає свою поведінку правильною.

Для з'ясування гендерної соціалізації було проведено чимало різноманітних досліджень психологічного спрямування, в яких вивчалось засвоєння індивідом тої чи іншої гендерної норми. Теорія ідентифікації підкреслює роль емоцій та наслідування: вважається, що дитина несвідомо імітує поведінку дорослих представників своєї статі, передусім батьків, місце яких хоче зайняти. Теорія статевої типізації, яка спирається на теорію соціального наuczіння, надає вирішального значення механізмам психологічного підкріплення.

Дорослі та батьки заохочують хлопців до маскуліної поведінки та негативно ставляться до них, коли вони поводять себе фемінно. Спочатку дитина навчається розрізняти диференційовані за статтю зразки поведінки, потім – поширювати цей досвід на нові ситуації. Теорія само-категоризації підкреслює когнітивний бік цього процесу і особливо – значення самосвідомості: дитина спочатку засвоює уявлення про те, що означає бути чоловіком або жінкою, потім визначає, категоризує себе як хлопчика чи дівчинку і після цього намагається співставляти свою поведінку відповідно до гендерних уявлень. Психологічні теорії описують переважно, як дитина засвоює відповідний статево-рольовий репертуар. Вона або він розвивають свою гендерну ідентичність, тобто власні почуття та свідому поведінку особи коригуються залежно від того, хто це – жінка або чоловік, дівчина чи хлопець, та від вивчення й засвоєння гендерної ролі – набору експектацій поведінки. По-перше, суспільство, в якому з'являється дитина, вже гендерно організоване або структуроване. Починаючи від імені, а згодом через іграшки, одяг, у родинному колі й поза його межами, відбувається процес гендерної соціалізації. Поступово групова соціалізація починає відігравати головну роль у

подальшому підсиленні гендерних ідентичностей впродовж шкільного навчання [1].

Гендерна соціалізація особистості завдяки набуттю гендерних ідентичностей вважається найвизначнішим чинником формування жіночих і чоловічих соціальних ролей. Отже, беручи за основу біологічну стать, необхідно зважати на соціокультурні чинники, які взаємодіють з біологічними й разом виступають визначальними у виборі гендерної ідентичності та гендерної ролі.

У західній літературі при розгляді таких питань гендерної соціалізації, як пояснення механізмів передачі гендерної інформації від батьків до дітей, останнім часом широко застосовується теорія гендерної схеми С. Бем.

Теорія гендерної схеми опирається на дві теорії засвоєння статевої ролі: теорію когнітивного розвитку і теорію соціального научіння.

Представники когнітивної теорії – Л. Колберг, Ж. Піаже, Г. Мартін вважають, що першим етапом у процесі засвоєння статевої ролі є самовизначення, ідентифікація дитини як хлопчика чи дівчинки. Після виникнення когнітивного самовизначення, дитина оцінює позитивно ті речі, дії і форми поведінки, котрі пов'язані з роллю дівчинки чи хлопчика. В результаті типова для даної статі поведінка викликає позитивні почуття, так і відбувається самоствердження. Діти розвивають свідоме бажання бути подібними до одного з батьків або інших дорослих тієї самої статі. І в цьому разі процес набуття дорослого світосприйняття відбувається через навчання, якому передуює фаза вибору чоловічої чи жіночої поведінкової моделі. Дитина двох або трьох років може називати себе дівчинкою чи хлопчиком, ще не знаючи того, що ця відмінність ґрунтується на фізичних властивостях.

Значний внесок у створення моделі формування гендерної ідентичності зробив Е. Еріксон. Він вважав, що перед людиною на різних вікових стадіях постають складні, іноді критичні ситуації, які мають специфічний характер. Долаючи ці критичні ситуації протягом життя успішно (усього їх 8), індивід збагачується новим соціальним досвідом і переходить до наступної стадії. Якщо ж соціалізації на якій-небудь стадії не відбулося або вона відбулася частково, це негативно впливає, як вважає Еріксон, на подальші стадії та соціалізацію в цілому [3].

Висновки. Отже, гендерна ідентичність – це аспект самосвідомості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі. Це одна з базових характеристик особистості, що формується в результаті психологічної інтеріоризації

чоловічих чи жіночих рис, у процесі взаємодії „Я” та інших, у ході соціалізації [1, 2].

Соціалізація індивіда відбувається протягом усього життя, в процесі якої особистість засвоює моделі гендерної поведінки, які є позитивними для чоловічої й жіночої статі, і починає демонструвати чоловічу, жіночу або кросгендерну позицію. Зріла гендерна ідентичність виявляється в адаптованості особистості до трансформацій, які відбуваються в сучасному суспільстві, зокрема у гендерних ролях. Соціальний прогрес, демократизація стосунків між статями, трансформація культури супроводжуються загальною тенденцією до змін у процесах ідентифікації і соціалізації особистості, у тому числі й гендерної.

Список використаної літератури

1. Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості (Ю. М. Галустян, В. П. Новицька). Український соціум. – 2004. – № 1 (3). – С. 7-13.
2. Оксамитна С.М. Гендерні ролі та стереотипи. Основи теорії гендеру. – К.: „К.І.С.”, 2004. – С.157-181.
3. Ткалич М.Г. Зміст та структура гендерної ідентичності особистості. Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія, за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.: А.С.К., 2011 – Т. I. – Вип. 31. – С. 113-118.

Костю Світлана Йосипівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, Мукачівський державний університет (м. Мукачево).

Літвінова О. В., Пилипенко Л. В.

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ЧОЛОВІКІВ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Постановка проблеми. Актуальність вивчення означеної проблеми полягає у виявленні функцій і характеристик самоставлення людини з інвалідністю. Втрата фізичної привабливості та порушення елементарних рухових функцій є домінуючими факторами зниження самооцінки. Чоловіки, які в період розквіту фізичних та психологічних

сил, на піку реалізації професійного та особистісного потенціалу отримують фізичні травми, які стають чинниками неможливості звичайного функціонування, як в професії, так і в особистому житті, впливають на виникнення самозвинувачення, зниження самоповаги та втрати сенсу життя. У багатьох літературних джерелах, що відносяться до даної області, в основному приділяється увага психосоматичному стану людини, і практично відсутні дослідження, що стосуються самоставлення осіб з порушеннями опорно-рухового апарату внаслідок травм. Обмеженість емпіричних даних, що описують специфіку відносини хворої людини до себе, обумовлює необхідність подібного роду дослідження.

Викладення основного матеріалу. Дослідженню самоставлення як психологічної категорії присвятили свої роботи В. Столін, І. Кон, Р. Бернс та інші. У вітчизняній та зарубіжній психології самоставлення розуміється як емоційний компонент самосвідомості, який, з одного боку, спирається на самопізнання, а з іншого – створює головні передумови для формування саморегуляції, самоактуалізації і саморозвитку [4]. При позитивному самоставленні спостерігаються прийняття людиною власної особистості в цілому, переживання почуття впевненості в собі, відчуття цінності власного «Я». Негативне самоставлення супроводжується прагненням людини поставити собі в провину свої промахи і невдачі, вираженою внутрішньою конфліктністю, неадекватною самооцінкою, інтенсивним використанням захисних механізмів.

Втрата фізичної привабливості і порушення елементарних рухових функцій у чоловіків є домінуючими факторами зниження самооцінки, адже роль «годувальника», «захисника», які є традиційними і суспільно прийнятими, вони вже не в змозі виконувати в повному обсязі. Дослідники акцентують увагу на тому, що фізичний недолік впливає на самоставлення. Неприйняття власного «Я» породжує протиріччя зіткнення з вимогами, які обумовлені фізіологічними проблемами та їх неприйняття, неможливість досягти сформованого ідеалу в соціумі. Це породжує негативні переживання, приводить до невротичних станів, актуалізації захисних механізмів – регресії та втечі від реальності, відхід у хворобу, ізоляцію і появу само руйнівної поведінки, наприклад, зловживання алкоголем. Отже, для людини з інвалідністю характерні амбівалентне ставлення до самої себе, неприйняття себе, суперечливість поведінки, взаємодії з іншими. Можливі прояви пасивності, замкнутості, втечі у внутрішній світ, і навіть – суїцид [3].

Інвалідність як стан, ставить перед людиною ряд специфічних соціально-психологічних проблем. Найбільш розповсюдженим є ізоляція і фрустрація. Самотність є значущим компонентом в структурі негативних переживань. І. Ялом виділяє три типи ізоляції [2]:

1) міжособистісну, яка переживається як самотність, тобто ізоляція від інших членів суспільства;

2) внутрішньоособистісну, яку він інтерпретує як «процес, в наслідок якого людина відокремлює один від одного частини самого себе, ... коли людина душить власні почуття або прагнення, приймає «потрібно» і «слід» за власні бажання, не довіряє власним судженням або сам від себе блокує власний потенціал»;

3) екзистенціальну ізоляцію він розглядає як фундаментальну – віддаленість людини від світу.

І. Голубева при вивченні самоставлення осіб з обмеженими психофізичними можливостями виявила, що люди з такими дефектами в цілому позитивно відносяться до себе, але схильні перевищувати властивості та якості своєї особистості, має місце недостатнє розуміння причин своїх переживань, дій та вчинків. Тому, при роботі з такою категорією осіб варто звертати увагу на недостатню виразність аутосимпатію, низьку критичність до себе, знижений рівень самоповаги [1].

Ситуація інвалідності несе в собі деструктивний потенціал. Обмеженість життєдіяльності та невизначеність майбутнього створює ситуацію фрустрації людини з інвалідністю, часто призводять до виснаження психічних сил. Одні звинувачують у всьому себе, інші – зовнішні обставини, треті виявляються фаталістами і миряться з ситуацією фрустрації, четверті готові активно впливати на ці обставини, змінити їх.

Висновки. Отже, розглянуті вище психологічні проблеми перешкоджають встановленню нормальних відносин з оточуючими, негативно позначаються на працездатності, загалом світосприйнятті і посилюють негативне соціальне становище людини з інвалідністю. У психологічній роботі з цією категорією клієнтів слід враховувати ряд властивих їм психологічних особливостей, в тому числі рівень їх психологічного здоров'я, компонентом якого є самоставлення. Якість самоставлення впливає як на адаптацію людини з інвалідністю до свого становища, так і на реабілітаційний процес, сприяючи або ускладнюючи процес його соціалізації та самореалізації. Для більшої частини людей з інвалідністю характерно зневажливе, вороже, негативне ставлення до себе, тому проблема психологічної корекції і розвитку їх самоставлення, є актуальною і затребуваною.

Список використаної літератури

1. Голубева И. В. Самоотношение как психологическое условие успешности самореализации лиц с ограниченными психофизическими возможностями. Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XXVIII междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск: СибАК, 2013; URL: <https://sibac.info/conf/pedagog/xxviii/33113> (дата звернення: 21.02.2020 р.).
2. Квинн В. Прикладная психология. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 560 с.
3. Купреева О. И. Особенности «Я-концепции» взрослых инвалидов с ампутационными дефектами конечностей: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Киев, 2003. 199 с.
4. Пантилеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система Москва: МГУ, 1991. 110 с.

Літвінова Ольга Володимирівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Пилипенко Людмила Віталіївна – магістр психології, завідувач відділення денного перебування Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Автозаводського району ДСЗН та ПАТО виконавчого комітету Кременчуцької міської ради Полтавської області (м. Кременчук).

Лосієвська О. Г., Беляєва Л. В.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У ВИВЧЕННІ ВІДНОШЕННЯ ЖІНКИ ДО МАТЕРИНСТВА

Постановка проблеми. Дослідження гендерних аспектів у вивченні відношення жінки до материнства є дуже актуальним у зв'язки з тим що останній час перед багатьма жінками стоїть вибір між сім'єю та кар'єрою.

Викладення основного матеріалу. Після того як держава стала виступати за права жінок, пропагувати рівноправність жінок і чоловіків, жінкам дали можливість здобувати освіту, мати професію, працювати на підприємствах.

Так почала проходити емансипація жінок. Якщо раніше в сім'ї заробляв тільки чоловік, то тепер і у жінки є можливість також

працювати і також отримувати заробітну платню. Таким чином, жінка все менше і менше залежна від чоловіка, і, в результаті, зараз ми зіткнулися з такою проблемою, що жінці доводиться робити вибір між сім'єю та кар'єрою. Для багатьох жінок робота є частиною життя, а є жінки, які вже не уявляють як можна «сидіти» вдома і виховувати дітей, для них робота і колектив теж необхідні. Також будь-якій жінці необхідно мати чоловіка, дітей, без них теж неможливо уявити своє життя. Обидві сфери життя вимагають від жінки багато часу, тому і постає питання про вибір чогось одного.

Справа в тому, що суспільство спочатку будувалося за принципом чоловік – годувальник, а жінка – берегиня вогнища. Але зараз, для багатьох сучасних жінок кар'єра стоїть на першому місці. Це є серйозною проблемою, так як тільки жінки можуть народжувати дітей, продовжувати рід, а більшість сучасних дівчат навіть шлюбу вже не надають особливого значення і сенсу. Багато жінок бояться залежності від чоловіка, вважають, що рівноправність статей означає і рівні доходи [3].

Для більшості кар'єрно успішних жінок професійні та сімейні ролі є однаково значущими, що часто служить причиною ролевого конфлікту «робота – сім'я» і призводить до дисгармонії в сімейних стосунках. Особливо цей конфлікт виражений у молодих жінок, які пробують поєднати процес активного розвитку професійної кар'єри зі створенням і збереженням сім'ї, зазнаючи при цьому значної «ролевої напруги». Побудова кар'єри часто супроводжується у жінок негативними емоційними переживаннями, пов'язаними із тиском з боку сім'ї чи керівництва, почуттям провини за неналежну увагу до своїх близьких, особливо до дітей, проблемою вибору «дитина – кар'єра», відчуттям «нежіночності», що може негативно позначитися на їх психологічному стані [3].

Г. Г. Філіппова вказує на те, що все частіше батьки напередодні народження дитини виявляються необізнаними про елементарні особливості розвитку дитини і свої функції у догляді за нею. В ході проведених досліджень Г.Г. Філіппова зробила висновок про те, що неготовність прийняття материнської та батьківської ролі веде до наявності внутрішнього конфлікту, показниками, якого є конфліктний і тривожний образ майбутньої дитини, об'єктне відношення до дитини, відсутність емоційного прийняття себе, як матері, дискомфортне ставлення до власної позиції [5].

Сучасний стан справ в області вивчення взаємодії середовища і спадковості ілюструється двома моделями середовищних впливів на інтелектуальні здібності. У першій моделі Зайонч і Маркус

стверджували: чим більше часу батьки і діти проводять разом, тим вище кореляція коефіцієнта інтелектуальності зі старшим родичем (експозиційна модель). Тобто дитина за своїми інтелектуальними здібностями схожа на того, хто довше її виховує, і якщо батьки з яких-небудь причин приділяють дитині мало часу, вона буде схожа на няню або бабусю. У другій моделі, однак, констатовалося протилежне: Макаскіл і Кларк відзначали, що найбільш висока кореляція спостерігається між дитиною і родичем, що є предметом його ідентифікації (ідентифікаційна модель). Тобто найголовніше – бути для дитини інтелектуальним авторитетом, і тоді на нього можна впливати навіть дистанційно, а регулярна спільна діяльність зовсім не обов'язкова. Співіснування двох по суті різних моделей ще раз показує, що більшість диференційно-психологічних теорій носять вузько обмежений характер, а загальних теорій поки практично не створено.

Сімейне життя склалося віддавна так, що батьківські обов'язки поділяються між батьком і матір'ю, і притім поділяються нерівномірно. Найважливіші турботи по догляду за дітьми і початковим вихованням дітей лягають на матір як тому, що вона в змозі віддати дітям більше часу, ніж батько, так і тому, що за традицією вона більше звикла до цього, може внести в це більше ніжності, м'якості, ласки й уважності. За результатами дослідження С.Ю. Мещерякової були виділені три рівня психологічної готовності до материнства:

1. Низький рівень готовності до материнства. Жінки цього рівня частіше всього характеризувалися у ваганні прийняття рішення чи мати дитину, в них помітні негативні переживання в період вагітності. Вони переважно орієнтувались на дотримання суворого режиму та були прихильниками суворого виховання. Вони також вказували на відсутність у своєму дитинстві прив'язаності до матері і суворого відношення до них з боку батьків, рідко гралися ляльками і надавали перевагу дітям старше трьох років. Після народження діти у таких матерів мали низькі показники компонентів комплексу поживлення, в них спостерігалось слабо виражене бажання до співпереживання з матір'ю у радісній ситуації. Пізніше вони з великими труднощами вступали у контакт із сторонніми, погано володіли мовою, погано гралися.

2. Високий рівень. Ці жінки без вагань вирішували питання чи мати дитину, раділи дізнавшись про вагітність. Орієнтувались вони на дотримання м'якого режиму (годувати по потребі, часто брати на руки). Як правило ця категорія в дитинстві мала прив'язаність до матері, ласкаве відношення батьків. Діти матерів з високим рівнем

психологічної готовності проявили високий рівень спілкування з матір'ю: були більш ініціативні, краще володіли експресивно-мімічним спілкуванням. Проявляли виражений інтерес до спілкування, швидко і з задоволенням включалися в нього, не переривали контакту по власній ініціативі і активно протестували коли його зупиняла мати. В подальшому вони відрізнялися яскравою емоційністю, відкритим і доброзичливим відношення до людей, високою допитливістю. В матерів даної категорії переважало суб'єктивне відношення до дитини.

3. Середній рівень. В них спостерігалася суперечлива установка на виховання (вони не збиралися часто брати дитину на руки, але і не були прихильниками годування по годинам). У дітей із третьою групою матерів спостерігався більш низький рівень спілкування з матір'ю ніж у другої. Вони менш ініціативні але мали високі показники компонентів комплексу пожвавлення, демонструючи переважно відповідну поведінку. Слабше вміли розвивати комунікативну ситуацію, нерідко самі зупиняли спілкування.

Висновки. Гендерні аспекти мають дуже великий вплив на жінку, бо від того як вона розставляє пріоритети між кар'єрою та материнством залежить як вона буде уявляти собі образ материнства та її відношення до майбутньої дитини.

Таким чином суб'єктивне відношення до дитини являється основним фактором в структурі психологічної готовності до материнства, і тим самим забезпечує найбільш сприятливі умови для психічного розвитку дитини, важливим показником якого є рівень спілкування дитини з матір'ю.

Список використаної літератури

1. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. Пособие / Т.В. Андреева – СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
2. Кравець В.П. Психологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства / В.П. Кравець – К.: Вид. Центр «Академія», 200 – 244 с.
3. Літвінова О.В. Гендерна психологія : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
4. Лосієвська О.Г. Психологічна типологія конфліктних відносин в організації: гендерний аспект / Лосієвська О.Г., Мордус К.В., Полуєктова К.О. – Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, № 3 (47). Том 2. 2018. – С. 82 -87.
5. Филиппова Г.Г. Психология материнства: Учебное пособие / Г.Г. Филиппова – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 240 с.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Беляєва Людмила Віталіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Лосієвська О. Г., Іванова К. І.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Людське пізнання означає пошук і придбання нового знання, створення якоїсь нової адаптивно цінної когнітивної (в тому числі культурної) інформації, яка збільшує адаптацію людей і їхні шанси на виживання.

Виклад основного матеріалу. Когнітивна активність, що лежить в основі прагнення людей до пізнання, відноситься до засадничих, специфічних поведінковим характеристикам людини, що забезпечує її виживання як біологічної істоти. Ця когнітивна активність обумовлена нашою біологічною конституцією, вона є внутрішнім біологічним імперативом роботи нашої генетично контрольованої когнітивної системи.

Наше пізнання навколишнього світу починається з сприйняття, результати якого частково усвідомлювані, хоча більшість процесів переробки когнітивної інформації свідомо не контролюються. Наш мозок не «відображає», а «обчислює» колірне сприйняття (якому відповідають співвідношення довжин хвиль), сприйняття тепла, холоду, звуків, запахів, руху і т.д., генеруючи структурно складні ментальні репрезентації, «відформатовані» у вигляді перцептивних образів. Ефективність сприйняття базується не тільки на своїх власних когнітивних програмах, а й на їх тісній інтеграції з паралельно функціонуючими програмами, які керують розпізнаванням перцептивних образів, роботою короткочасної і довготривалої пам'яті, уваги і т.д., без яких немислиме навчання і формування більш адаптивної поведінки.

Мислення являє собою частково усвідомлене, частково направленою символічною (вербальною) свідомістю, що оперує

внутрішніми уявними репрезентаціями (перцептивними образами, уявленнями і прототипами, словами, знаками, символами тощо) за допомогою тих чи інших стратегій, воно передбачає застосування спеціальних процедур – узагальнень, дедуктивних і індуктивних висновків, аналогій тощо, використання практичних і наукових знань (гіпотез), математичних інструментів (наприклад, рахунок) і т.п. Наше мислення базується на взаємодії відповідних когнітивних систем правої і лівої півкуль, що використовують різні стратегії переробки інформації (аналітичні і холістичні).

Когнітивна активність вивчалась у дослідженні, яке проводилось у престижному технічному університеті в Швейцарії 2019 р., виявляли представленість жінок в науці, техніці, математиці (STEM). Простежувався зв'язок з гендерними стереотипами і переконаннями, пов'язаними зі здібностями, а також з гендерними відмінностями в конкретних когнітивних здібностях.

Поширеним стереотипом, який впливає на шлях жінок в області STEM (або не-STEM), є те, що здібності з техніки і математики суспільство приписує до чоловічих якостей та до вимог високого рівня, тобто «чоловічого блиску». Недавні дослідження таких «переконань про здібності в технічних та математичних областях» показали, що цей високий акцент на блиск в технічних та математичних науках супроводжується низькою часткою жінок, які здобувають вищу освіту у STEM напрямку. Протиріччя між культурними очікуваннями та стереотипами, з одного боку, і недостатня представленість жінок у STEM-областях, з іншого боку, призводить до невпевненості жінок у виборі свого професійного напрямку [1].

У цьому дослідженні прийняло участь 1294 респонденти чоловічої та жіночої статі з п'яти областей STEM (математика, фізика, комп'ютерні науки, електротехніка і машинобудування) в престижному технічному університеті в Швейцарії де порівнювались практичні здібності здобувачів вищої освіти та ступень невизначеності у виборі STEM або не-STEM області, Специфічні здібності як чоловіків, так і жінок виявили високі результати у досягненнях математики, фізики, комп'ютерних наук, електротехніки та машинобудування. Жінки демонстрували більш високий рівень віри в себе, ніж чоловіки, а також повідомляли про високу впевненості в собі. Для обох статей була невелика позитивна кореляція ($r = 0,19$) віри в блиск своїх знань і впевненості в собі. Відносно невелика, але значна частина впливу статі на впевненість у собі була обумовлена більш високою оцінкою жінок про «блиск» своїх знань [1].

Наукові результати ще одного дослідження когнітивної активності повідомляють нам про стереотипи і зростаючі переконання які були оцінені за допомогою анкет для самозвітів у 132 студентів STEM (65 жінок) і 124 студентів, які не є студентами STEM (73 жінки), в трьох європейських країнах, які посіли верхні, середні і нижні позиції в Глобальному звіті про гендерний розрив.

Результати говорять про наступне: чоловіки схвалюють стереотипи, що сприяють чоловічій ролі, жінки не схвалюють такі стереотипи, вважають їх не прогресивними щодо розвитку суспільства. Жінки підтримують стереотипи, що сприяють жінкам і вважають це інструментом розвитку суспільства і цей ефект був найбільш виражений в країні з великим гендерним розривом. Студенти STEM чоловічої статі більш активно схвалюють сприятливі для чоловіків стереотипи, ніж студенти не-STEM області [2].

Висновки: Розвиток когнітивної активності визначається якісними змінами на індивідуальному рівні. Суб'єкт, його сприйняття, мислення, свідомість, його органи чуття, центральна нервова система і мозок зі всіма його психічними станами є результатом біологічної, когнітивної і культурної еволюції. Процес отримання знань (STEM та не-STEM області), різні культурні змісти та очікування суспільства надають стимуляцію головному мозку, діяльність якого може породжувати зниження когнітивної активності, що формує стереотипне мислення.

Список використаної літератури

1. Markus Hausmann. Gender stereotypes and incremental beliefs in STEM and non-STEM students in three countries: relationships with performance in cognitive tasks / Angelica Moè, Markus Hausmann, Marco Hirnstein // Psychological Research (2020)
DOI: 10.1007 / s00426-019-01285-0
2. Sarah L. Beneath the numbers: A review of gender disparities in undergraduate education across science, technology, engineering, and math disciplines / Sarah L. Eddy and Sara E. Brownell // Phys. Rev. Phys. Educ. Res. 12, 020106 – Published 1 August 2016.
DOI: 10.1103/PhysRevPhysEducRes.12.020106.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Іванова Катерина Іванівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Дослідження проблеми комунікативної поведінки акцентуйованих особистостей юнацького віку залишається актуальним у зв'язку з поширенням дезадаптації їх поведінки в умовах повсякдення.

Викладення основного матеріалу. З огляду на те, що саме в юнацькому віці, коли відбуваються становлення характеру та особистості в цілому, і деякі її риси проявляються настільки яскраво, що їх можна визначити як акцентуації.

Поняття «акцентуація» вперше ввів німецький психіатр і психолог К. Леонгард. Ним розроблена і описана класифікація акцентуацій характеру особистості. У працях К. Леонгарда використовується як поняття «акцентуйована особа», так і «акцентуйовані риси характеру». Акцентуація характеру, за К. Леонгардом, це щось проміжне між психопатією і нормою. На його думку, акцентуйовані особистості – це не хворі люди, а здорові індивіди зі своєрідними індивідуальними особливостями, певною мірою схожими на власне психопатичні. Це твердження є вагомим підставою для припущення, що акцентуації характеру, які знаходяться на межі між нормою і патологією, стають каталізаторами агресії, особливо у юнацькому віці. К. Леонгард показав, що акцентуації можуть як сприяти, так і перешкоджати соціальній адаптації, призводити до протиріч і непорозумінь, наслідком яких нерідко є агресія акцентуйованого суб'єкта. Йдеться про зрілих, сформованих особистостей, а в період юнацтва, коли соціальна адаптація тільки розпочинається, прояви агресії такого роду більш вірогідні. В цьому віці протиріччя і непорозуміння суб'єкта з соціумом гіперболізуються. Тому і вірогідність агресивних дій з боку носіїв акцентуацій характеру є досить значною [3]. На думку А.С. Лічко, більш правильно говорити про «акцентуацію характеру» на тій підставі, що особистість – поняття набагато складніше, ніж характер. Воно включає інтелект, здібності, світогляд та т.ін. Ми не виявили принципових розбіжностей між концепціями і класифікаціями названих дослідників. Основна різниця полягає в тому, що К. Леонгард вивчав властивості акцентуйованих рис з позиції їх сталості і ригідності, а А.Е. Лічко в динаміці їх

розвитку і перетворень. Отже, можна з впевненістю говорити про їх взаємовідповідність і взаємодоповнюваність у трактуваннях і визначеннях акцентуацій характеру [4].

Юнацький вік – значущий період становленні особистості й прояви акцентуйованих рис характеру можуть негативно позначатися на процесі їх життєвої самореалізації. У випадку грамотного психологічного підходу до акцентуйованої особистості загострені риси характеру згладжуються, компенсуються [1].

Найпоширенішою комунікативною трудностю для юнака є наявність вразливості комунікативної поведінки. Сфера спілкування в юнацькому віці має велике значення для розвитку особистості, що виражено у високій значущості для юнаків і дівчат саме якісних характеристик процесу комунікації. Наприклад, з точки зору В.С. Мухіної у юності молода людина продовжує розпочатий у підлітковому віці шлях зі створення своєї особистості, свідомої побудови способів спілкування та вдосконалення значущих для себе якостей в юності. Юнак, прагнучи до самоідентифікації, продовжує відкривати через механізм рефлексії свою сутність. Міжособистісна комунікація на цьому віковому етапі потребує взаєморозуміння, внутрішньої близькості та відвертості. Вона базується на ставленні до іншого, як до самого себе, в ній розкривається власне реальне «Я» юнака. Спілкування дієво сприяє розвитку його соціального потенціалу, підтримує самоповагу, забезпечує більш повне самоприйняття.

Л.А. Поварніцина виділяє такі групи труднощів спілкування:

- труднощі, пов'язані з невмінням поводитися, незнанням, що і як сказати;
- труднощі, пов'язані з нерозумінням і неприйняттям партнера спілкування;
- труднощі, викликані нерозумінням партнера спілкування, тобто недостатньою сформованістю власної перцептивної сторони спілкування;
- труднощі, пов'язані з переживанням невдоволення, навіть роздратування стосовно партнера;
- труднощі, викликані загальною незадоволеністю людини спілкуванням [5].

У юнаків і дівчат можна знайти такі акцентуації характерів, які не зустрічаються ні в якому іншому віці, причому між окремими рисами характеру і їх проявами наявна безліч протиріч, гострота яких до закінчення школи звичайно згладжується.

Ранній юнацький вік – це пора першої любові, виникнення емоційних і інтимних відносин між юнаками і дівчатами. У дівчат вони звичайно виявляються трохи раніше і мають більш глибокий характер, ніж у юнаків. У відносинах, про які йде мова, формуються особистісні якості вірності, прихильності, особиста відповідальність за долю близької людини.

Комунікативні риси і стиль спілкування юнаків і дівчат не зовсім однакові. Це стосується і рівня їх товариськості, і характеру афіліацій.

Спілкування дівчат виглядає більш пасивним, зате більш дружнім і вибіркоким. Як показують дані психологічних досліджень, хлопчики спочатку вступають у контакти один з одним і лише потім, у ході ігрової чи ділової взаємодії, у них укладається позитивна установка, з'являється духовне тяжіння одного до іншого. Дівчата, навпаки, вступають у контакт головним чином з тими, хто їм подобається, зміст спільної діяльності для них порівняно другорядний.

З раннього віку хлопчики тяжіють до більше екстенсивного, а дівчатка – до інтенсивного спілкування; хлопчики частіше грають великими групами, а дівчатка – вдвох чи втрьох.

Стиль спілкування юнаків та дівчат тісно зв'язаний з необхідністю підтримувати прийнятий культурою нормативний канон маскулінності і фемінінності. Чоловічий стиль, традиційно орієнтований на підтримку статусу, зобов'язує ховати свої слабкості і підкреслювати досягнення і високі домагання, зовнішній стиль розрахований на зменшення соціальної відстані і встановлення психологічної близькості з іншими. Така нормативна установка змушує чоловіків ховати такі свої риси і проблеми, що виглядають фемінінності, що зменшує ступінь їхнього загального саморозкриття [2].

К. Леонгард виділив 10 типів акцентуацій: гіпертимний, тривожний, дистимічний, педантичний, збудливий, емотивний, застрягаючий, демонстративний, циклотимний, екзальтований [3]. А.С. Лічко назвав виділені ним 10 типів: гіпертимний, сенситивний, астеноневротичний, психастенічний, епілептоїдний, нестійкий, шизоїдний, істероїдний, циклоїдний, лабільний. Саме розбіжності у назвах створюють плутанину у ідентифікації конкретного випадку при користуванні обома теоретичними конструктами [4].

Висновки. У випадку застосування психологічного підходу до акцентуованої особистості загострені риси характеру згладжуються, компенсуються. Завдяки виявленню у особистості певної акцентуації можна визначити майбутню її поведінку у різноманітних комунікаціях. У цьому контексті варто зазначити, що важливу роль у роботі з

акцентуйованими юнаками відіграє правильний психологічний вплив зі сторони батьків, педагогів, соціальних працівників та референтних особистостей.

Список використаної літератури

1. Гиппенрейтер Ю.Б. Психология индивидуальных различий, 2009.– 362 с.
2. Кулагина И.Ю. Возрастная психология. Развитие человека от рождения до поздней зрелости / И.Ю. Кулагина. – М., 2002. – 464 с.
3. Леонгард К. Акцентуировані особистості. – К., пер. з нім. [попер. сл. і ред. Блейхера В.М.]. / К. Леонгард. – 2-е вид. стер. – К.: «Вища школа», 1989. – 375 с.
4. Личко А.С. Психопатии и акцентуации характера у подростков. / А.С. Личко. – Л., 1983. – 318 с.
5. Обозов Н.Н. Возрастная психология: юность и зрелость / Н.Н. Образов, Академия психологии, предпринимательства и менеджмента. – СПб. : СаиВеда, 2000. – 135с.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Здоровець Наталія Сергіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Лосієвська О. Г., Левченко А. В.

МІСЦЕ ЖІНКИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Стереотипні уявлення в суспільстві полярно протиставляють чоловіків і жінок: чоловіки домінантні, незалежні, компетентні, самовпевнені, агресивні і схильні міркувати логічно; жінки покірні, залежні, емоційні, конформні і ніжні. В основі цих відмінностей лежить ідея про перевагу «чоловічого» над «жіночим», завдяки чому чоловіки займають перше місце в політичній ієрархії.

В останні роки стає цілком очевидним, що «чоловіча» політика, в тому числі і українська, не завжди є ефективною, про що говорить велика кількість глобальних проблем, до яких відносяться насилля, війни та тероризм, екологічні проблеми, економічна відсталість деяких країн та регіонів, демографічні проблеми та ін. Саме тому все більше європейських держав, намагаючись знайти вихід зі сформованого становища, роблять ставку на представниць прекрасної статі. Метою кожної розвинутої держави є досягнення гендерної збалансованості у політиці. І такий підхід є зрозумілим, адже таємниця гармонії та процвітання полягає в балансі протилежностей.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Конституцією України права жінок та чоловіків в політичній сфері є рівними, але в дійсності ми бачимо дещо іншу ситуацію. Якщо простежити тенденції, з моменту набуття Україною незалежності, ситуація з представленням жінок в політиці змінювалася на краще дуже повільно (1990 року – 3% жінок народних депутатів, 1994-го – 5,7%, 1998-го – 8,1%, 2002-го – 5,1%, 2006-го – 8,5%, 2007-го – 7,5%).

Такі показники свідчать про глибоку гендерну нерівність в країні, незбалансованість міжстатевих відносин, відсутність рівноваги між жінками та чоловіками в політичній сфері. Політична влада є в основному одностатевою і виконує чоловічу волю, а також пропонує чоловічі цінності й стандарти для всього суспільства.

Попри те, що жінки в Україні мають де-юре рівний з чоловіками статус, вони де-факто продовжують піддаватися дискримінації внаслідок глибоко укорінених в суспільстві, і, зокрема, у середовищі української влади, гендерних стереотипів. Дослідження, проведене Українським жіночим фондом серед політичних партій, представлених у Верховній Раді України, виявило таке протиріччя: з одного боку, політичні партії декларують рівні умови та відсутність дискримінаційної політики щодо жінок в політичних партіях; з іншого, відсутність жінок на керівних політичних посадах пояснюють тим, що перевага надається більш професійним та конкурентоспроможним кандидатам (на їхню думку, чоловікам) [3, с. 4-12].

Верховна Рада IX скликання має найбільшу кількість жінок-депутаток за всю історію незалежності України – 20,8% від фактичної кількості народних обранців. Тобто в цьому плані є позитивний рух, але він є досить повільним в порівнянні з Європейським парламентом, частка жінок-членів якого в 2019 році склала 39%.

Серед країн Європейського Союзу перші місця за представленістю жінок у національному парламенті посідають – Швеція, Фінляндія та Іспанія. Найгіршою є ситуація з

представництвом жінок у топ-політиці – в Угорщині, на Кіпрі, на Мальті, у Румунії, Ірландії, Латвії, Словаччині та Чехії, тобто у країнах, які стали нещодавніми членами Європейського Союзу та були належними до так званого соціалістичного простору [1, с. 19-21].

Отже, країни Європейського Союзу суттєво відрізняються рівнем залученості жінок до великої політики. Найкращою стосовно участі жінок у політиці на рівні прийняття рішень є ситуація у Швеції. Протягом десятиліть у Швеції на державному рівні розробляються механізми забезпечення гендерної рівності задля покращення нерівного розподілу прав і можливостей для чоловіків та жінок. Швеція є прикладом «поступального шляху» на противагу «швидкому шляху» в дискурсі гендерної політики, тобто покрокового покращення стану гендерної рівності в країні [2, с. 153-161].

Державна політика підтримки жінок в Європейському Союзі втілюється, передусім, через гендерні квоти як тимчасові підтримувальні дії задля збільшення кількості жінок у політиці. Гендерні квоти бувають законодавчі та добровільні партійні. Зокрема, законодавчі квоти прийняті в Бельгії, Греції, Ірландії, Іспанії, Італії, Польщі, Португалії, Словенії та Франції. Добровільні партійні квоти мають більше половини країн-членів Європейського Союзу: Австрія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція. Також деякі країни або вже відмінили гендерні квоти як тимчасові заходи (Данія), або не приймали (Болгарія, Естонія, Латвія, Фінляндія) [1, с. 21-22].

Європейський досвід свідчить про те, що для досягнення прогресу в питанні гендерної рівності в політичній сфері необхідні узгоджені дії всіх ключових гравців: парламенту, Президента та уряду, політичних партій, громадських організацій, медіа та громадськості. Наведені нижче рекомендації адресовані кожній із зазначених груп і окреслюють пріоритетні напрямки діяльності, сформульовані відповідно до контексту та попередніх досягнень України:

- виконання Україною міжнародних зобов'язань;
- законодавче закріплення представництва обох статей у партійних виборчих списках;
- вдосконалення законодавства з питань забезпечення рівних прав жінок і чоловіків;
- позитивні дії для подолання гендерного дисбалансу в сфері політики та державного управління, зокрема в політичних партіях;
- добровільні квоти для збільшення представлення жінок у партійних структурах [3, с. 20].

Висновки. Отже, на основі вищесказаного можна зробити висновок про те, що місце жінки в сфері української політики дещо покращилось в порівнянні з попередніми роками, але якщо порівнювати ситуацію в Верховній Раді України та Європейському парламенті, ми можемо спостерігати більш швидкі темпи руху до гендерного рівноправ'я саме в країнах Європейського Союзу. Світова практика свідчить про те, що країни, які посідають перші позиції щодо представництва жінок у політиці, також мають найкращі показники якості життя і економічного розвитку. Тому досить важливою умовою для розвитку України є й забезпечення рівного доступу до процесу прийняття рішень як для чоловіків, так і для жінок.

Список використаної літератури

1. Марценюк Т. О. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. – 44 с.
2. Марценюк Т. О. Політичне представництво жінок та гендерні квоти: шведський досвід / Соціальні виміри суспільства. Випуск 10. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – 429 с.
3. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу. – К.: Український жіночий фонд, 2011 – 39 с.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Левченко Анна Володимирівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Лягута А. Р.

ЖІНКА ЯК ЖЕРТВА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Постановка проблеми. Насильство в сім'ї є однією з головних соціальних проблем в Україні. Щорічно, за даними ВООЗ, більше 1,6 мільйона людей гине в результаті насильства, а насильство в сім'ї є причиною 7% смертей жінок. Дані офіційної статистики про насильство в сім'ї в Україні обмежені внаслідок того, що насильство в

сім'ї є найбільш прихованою формою насильства. Прояви насильства протягом тисячолітньої історії людства набували різних форм і видів, мали різну соціальну й психологічну норму та об'єкти застосування.

Основний зміст. Серед різноманітних точок зору на генезу насильства в психологічній науці важливе місце займають теорії біологічної природи агресивної поведінки. Представники цього напрямку, зокрема Ф. Верном, Д. Р. Майлс, Г. Карей, Е. Ф. Коккаро, О. Д. Серожинський вважають, що агресивна поведінка людини обумовлена біологічними причинами та пов'язана зі становленням біохімічних, гормональних механізмів, які впливають на її формування [2].

Такі дослідники, як А. Бандура, А. Басс, Л. Берковіц вважають людську агресію головним чином, «формою соціальної поведінки». Отже, можна стверджувати, що єдиного погляду в психологічній науці щодо «біологічної» чи «соціальної» природи насильства сьогодні не існує. Так само різні наукові підходи пропонують варіації критеріїв класифікації насильства й форм його прояву як на індивідуальному, так і на соціальному рівні [1].

Проблема насильства в сім'ї є предметом наукових досліджень за кордоном, про що свідчать чисельні соціологічні, психологічні, медико-соціальні та міждисциплінарні дослідження (А. Робертс, Л. Валкер, Д. Даттон, М. Штраус, Б. Берон, Р. Річардсон, А. Берковіц, М. Кауфман, Л. Девіс, Дж. Хаген, К. Курст-Свангер, Ж. Петкоскі, Р. Добаш та ін.).

На пострадянському просторі наукові знання про цей феномен почали формуватися нещодавно в контексті вивчення особливостей стану жінок, які зазнали насильства (І. Грабська, О. Шинкаренко, В. Бондаровська, Ю. Онишко, О. Савчук, Р. Безпальча, А. Бова, А. Ноур, В. Захарченко, О. Вілкова та ін.). Останнім часом усе більше привертають увагу дослідників соціально-психологічні аспекти насильства, проблеми психічного і фізичного стану жінок, теоретичні підходи і стратегії подолання гендерного насильства в суспільстві, специфіка домашнього насильства, вплив ситуації насильства на особистісний розвиток людини [6].

Про насильство в сім'ї говорять у тих випадках, коли факти грубого і жорстокого поводження виявляються не одиничними, випадковими і ситуативними, а регулярними, систематичними і постійно повторюваними.

Типова модель сімейного насильства – це застосування сили сильнішим стосовно слабшого члена сім'ї. Акти сімейного насилля є різними за своєю жорстокістю. Міра насилля може проявлятися від

незначного пошкодження до смертельного випадку. Наслідками насильства в сім'ї стають тілесні ушкодження, психічні розлади, розлади особистості (зокрема, шизоїдний, антисоціальний, межовий), самогубство, а також втрата жертвою самоповаги. Також постійне грубе поводження може спровокувати в жертви насильницькі дії стосовно агресора або інших людей [4].

Домашнє насильство – це повторюваний зі збільшенням частоти цикл нанесення фізичної, вербальної, духовної, економічної шкоди з метою контролю, залякування, навіювання страху. Домашнє насильство включає в себе такі види: 1) фізичне – будь-яке невідповідне нанесення тілесних ушкоджень (побиття, застосування зброї тощо); 2) сексуальне – примус до статевого акту, здійснення сексуальних дій, які небажані для партнера тощо; 3) психологічне – ізоляція від навколишнього світу, загроза застосування насилля, критика, ігнорування тощо; 4) економічне – заборона працювати, позбавлення житла та іншого майна, використання фінансової переваги тощо [3].

Цикл домашнього насильства має ряд етапів. Уперше зіткнувшись із насильством, жінка відчуває провину і збентеження. Часто вона вважає, що реакцію насильства спровокувала вона сама. Звичайна реакція – заперечення того, що відбулося насильство, що це ненормально, що взагалі подібне могло статися. Жінка вважає те, що сталося, випадковістю і впевнена, що таке більше не повториться. Посиленню почуття провини у жінки сприяє низька самооцінка, звинувачення інших людей, які вважають, що жінка несе відповідальність за все, що відбувається в її сім'ї. Жінка шукає підтримки та допомоги у близьких, які реагують на ситуацію неоднозначно: або звинувачують саму жінку, або пропонують піти від кривдника, або залишають наодинці з її проблемою, вважаючи за краще не втручатися у сімейні справи. В результаті жінка робить висновок, що їй ніхто не може допомогти. Жінка робить спробу впливу на кривдника, йдучи від нього або погрожуючи розірвати стосунки, вважаючи, що це вплине на їхні стосунки. Вона йде і повертається назад, і це може тривати роками. Такі спроби дають жінці можливість оцінити перспективи її подальшого життя з агресором чи самостійного. Окрім того, після розриву стосунків агресор може намагатися будь-якими способами повернути жінку назад – жінка пробачає його і через деякий час насильство знову повторюється.

Причини, через які більшість жінок терпить домашнє насильство – це: 1) коли насильство могло бути звичним у сім'ї, в якій виросла жінка, тому для неї це звичний стиль взаємовідносин; 2) коли жінка може не знати про те, що існують служби допомоги жертвам

насильства, як то спеціалізовані установи – кризові центри для жінок, притулки для жертв насильства, так і територіальні установи соціального обслуговування – «телефони довіри», центри психолого-педагогічної допомоги населенню, центри соціальної допомоги сім'ї та дітям; 3) жінка може вважати, що вона любить кривдника та емоційно залежна від нього; 4) жінка може вважати, що лише вона може допомогти кривднику вирішити його проблеми: позбутися алкогольної залежності, депресії, знайти роботу тощо. При цьому вона вважає, що як тільки у кривдника зникнуть проблеми, він перестане над нею знущатися; 5) економічна залежність від кривдника; 6) стійкі культурні сімейні цінності жінки, які змушують її зберігати сім'ю будь-якою ціною; 7) тиск оточуючих, які переконують жертву, що вона сама винна в тому, що з нею відбувається.

Для жінки, яка пережила домашнє насильство, характерні такі почуття: жах, постійна пильність і напруженість, збентеження, почуття безпорадності та безсилля, надмірна турбота про безпеку, почуття провини, пригніченості, нічні жахи, втрата впевненості у собі, нав'язливі спогади, приступи тривоги, депресія, думки про самогубство, зміна сексуальної активності, відмова від участі у суспільному житті, алкогольна або наркогічна залежність тощо [5].

Висновки. Отже, за останні роки насильство у сім'ї стало усвідомлюватися як серйозна і масштабна проблема, що породжує безліч інших соціальних та індивідуальних проблем. Зокрема, сформувалося розуміння того, що недостатньо тільки карати винних, необхідно також реабілітувати жертву насильства і працювати з людиною, що скоїла насильство, щоб уникнути повторення ситуації. Проблема насильства в сім'ї вимагає більш глибокого дослідження з огляду на необхідність соціально-психологічної корекції та профілактики таких форм міжособистісної взаємодії.

Список використаної літератури

1. Лютак О.З. Насильство як соціально-психологічний феномен. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2014. Вип. 19. Ч. 1. С. 180-185.
2. Лютак О.З., Федоришин Г.М. Профілактика насильства в сім'ї та в освітньому середовищі. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 254 с.
3. *Насилие в семье: особенности психологической реабилитации: учебное пособие*; под ред. Н. М. Платоновой, Ю. П. Платонова. Санкт-Петербург: Лань, 1999. 127 с.
4. Новикова М.В. Психологическая помощь ребёнку в кризисной ситуации. Москва: Генезис, 2006. 128 с.

5. Осипова А.А. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях. Ростов н/Д: Феникс, 2006. 315 с.
6. Ярошук Н.П. Методи арт-терапії в роботі з жінками, які постраждали від сімейного насильства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. Херсон: ХДУ, 2013. Вип. 2. С 86-88.

Лягута Альона Романівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Науковий керівник: **О.В. Літвінова** – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Малий Н. О.

ЕМПІРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ВПЛИВУ ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЖІНКИ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ

Постановка проблеми. У дослідженнях останніх років науковцями в сфері психології, психотерапії та суміжних напрямків було виявлено причинно-наслідкові зв'язки між протіканням вагітності жінки, характером її виховання, її власним дитячим досвідом (в тому числі перинатальним) та її реалізацією як матері, виконанням материнської функції. Науковці підкреслюють, що важливою умовою успішної реалізації материнської функції є психологічна готовність жінки до материнства, в якій основним фактором є суб'єктивне відношення жінки до своєї дитини, що і буде в свою чергу формувати стиль її материнської поведінки.

В свою чергу, до психологічної готовності до материнства належать такі аспекти як: власні суб'єктивні переживання жінки в період вагітності, орієнтація на виховання та догляд за дитиною, позитивний досвід раннього дитинства майбутньої матері (позитивний чи негативний досвід емоційної близькості з власною матір'ю, власний сформований стиль прихильності, як мати відносилась до своєї вагітності та родів та інше).

Вагітність розглядається як критичний період життя жінки, стадія статоворолевої ідентифікації, особлива ситуація до адаптації. Відзначено, що в цей період актуалізуються витіснені дитячі психологічні проблеми, особистісні конфлікти, проблеми взаємовідносин з бійками.

Викладення основного матеріалу. Для перевірки впливу дитячого досвіду жінки на особливості протікання вагітності було проведено емпіричне дослідження, вибірку якого склали 20 вагітних жінок, що відвідують групу в перинатальному центрі, для всіх жінок це перша вагітність, вікова категорія 24-34 роки.

На першому етапі метою дослідження було виявити психологічний компонент гестаційної домінанти (ПКГД), що представляє собою сукупність механізмів психічної регуляції, які включаються у жінки при виникненні вагітності і спрямовані на збереження гестації та створення умов для розвитку майбутньої дитини. Ці компоненти формують ставлення жінки до своєї вагітності, її поведінкові стереотипи. З цією метою було використано тест І. В. Добрякова «Визначення типу ПКГД» (див. табл.).

Таблиця

Результати дослідження типу психологічного компоненту гестаційної домінанти

Тип ПКГД	Кількість жінок	У відсотках (%)
Оптимальний	7	35
Тривожний	8	40
Ейфоричний	2	10
Гіпогестогнозичний	3	15

На другому етапі була використана проєктивна техніка Г.Г. Філіпової «Я і моя дитина», що дозволяє виявити підсвідоме відношення матері до майбутньої дитини, її образ, психологічну дистанцію та спрогнозувати майбутні етапи роботи з жінкою. Тест за психодіагностичними показниками дозволяє виділити типи малюнків, що відповідають наступним особливостям переживання вагітності та ситуації материнства: 1) позитивна ситуація; 2) незначні симптоми тривоги; 3) тривога та невпевненість в собі; 4) конфлікт з вагітністю або ситуацією материнства.

За результатами оцінки малюнків у 6 жінок (30 %) виявлено позитивний образ материнства та майбутньої дитини, у 4 жінок (20 %) є незначні симптоми тривоги, у 5 жінок (25 %) виявлено тривогу та невпевненість у собі, та у 5 жінок (25 %) можливо було зробити

висновок щодо наявності конфлікту з вагітністю та ситуацією материнства.

Якщо співставити результати двох етапів дослідження, то можна констатувати, що зі 100% жінок з оптимальним типом ПКГД, 86% створили малюнок за типом позитивної ситуації, а 14% жінок – ситуацію незначних симптомів тривоги. 100% жінок з ейфоричним типом ПКГД у малюнку мають значні ознаки конфлікту з вагітністю та материнством. До цього типу малюнків приєдналися всі 100% жінок з гіпестогностичним типом ПКГД. Жінки з тривожним типом ПКГД поділилися на два типи малюнків: 63% жінок відобразили тривогу та невпевненість в собі, 37% жінок – незначні симптоми тривоги.

Метою третього етапу було з'ясування типу особливостей прихильності та дитячого досвіду вагітних жінок. Для цього було проведено інтерв'ю «Про прихильність для дорослих» за Бріш Карлом Хайнцем. Даний вид роботи має велику кількість матеріалу для аналізу та подальшої роботи з вагітними. Важливим було те, що результати цього етапу були тісно пов'язані з попередніми, особливо легко можливо було простережити сюжети власного дитинства жінок та елементи, зображені на малюнках попереднього етапу.

Проаналізувавши відповіді жінок було зроблено такі висновки. Жінки з оптимальним типом ПКГД говорили про достатньо близькі стосунки з батьками, про емоційний контакт. Одна з опитуваних зазначала, що незважаючи на відсутність батька в її житті, були інші фігури, що його заміщували (дяді, дідусі). Коли йшла мова про важкі ситуації дитинства, жінки проговорювали це з почуттям та розумінням до свого дитячого досвіду та до батьківських фігур.

Жінка з ейфоричним типом ПКГД мала досвід раннього розриву з матір'ю, вона є усиновленою дитиною в більш пізньому віці. Друга жінка з ейфоричним типом мала досвід досить холодних дистантних стосунків з матір'ю та дещо ідеалізований образ батька при тому, що батьки розвелися, вона залишилася з матір'ю і реальний контакт з батьком був епізодичного характеру.

Серед жінок гіпестогностичного типу ПКГД, дві жінки розповіли про симбіотичні відносини з матір'ю, гіперопіку з її сторони, знецінення та зневаження щодо неї, що є спільним в їх історіях: мати була детоцентрованою людиною, наші респондентки були єдиними дітьми у своїх сім'ях, яким приділялася вся увага, вони стояли в центрі материнського життя і червоною стрічкою крізь їх мову проходила теза «я не хочу бути такою як вона». Одна жінка з цього типу ПКГД називала відносини між нею та батьками, дідусями та бабусями, сиблінгами дистантними, беземоційними, зазначаючи, що не відчувала любові та не потребує її.

Шестеро з жінок, у яких було виявлено тривожний тип, зазначали амбівалентність відносин з батьками, про часті розлучення з ними, що часто вони залишались з бабусями та дідусями. Двоє жінок говорили про авторитарних матерів та регулярне фізичне насилля з боку матерів у дитячому та підлітковому віці. П'ятеро з восьми жінок тривожного типу є з неповних сімей, де батьки розлучилися в ранньому віці. Троє жінок зазначили про важкі відносини з батьком через його шибні звички та агресію. Троє також розповіли про менших сиблінгів з різницею у віці в 1-3 роки.

Висновки. В багатьох аспектах власний дитячий досвід жінки, її незакрыті конфлікти та дитячі переживання, її відносини з власною матір'ю мають значний вплив на емоційний стан жінки в період вагітності та на формування її материнської стратегії і поведінки. Вагітність є переходом з дочірнього стану жінки до материнського, що підіймає за собою конфлікти попередніх етапів. Для підвищення рівня свідомості майбутніх батьків, в наш час необхідно опрацьовувати питання підготовки до батьківства та супроводу жінок під час вагітності психологами. Адже це може забезпечити для жінки більш комфортне як емоційне, так і фізичне протікання вагітності, та формування нового позитивного образу материнства та здобуття нового щасливого наповненого досвіду як для батьків, так і для майбутнього покоління.

Список використаної літератури

1. Брутман В. И., Филиппова Г. Г., Хамитова И. Ю. Динамика психологического состояния женщин во время беременности и после родов. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 59-68.
2. Брусиловський А.І. Життя до народження. Київ: Знання, 1991. 224 с.
3. Добряков И.В. Перинатальная психология: Санкт-Петербург: Питер, 2010. 234 с.
4. Пайнз Динора. Бессознательное использование своего тела женщиной. Санкт-Петербург: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 1997. 198 с.
5. Филиппова Г.Г. Психология материнства. Москва: Издат. инст. психотерапии, 2002. 240 с.

Малий Наталя Олександрівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Науковий керівник: **Літвінова О.В.** – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВСЕРЕДИНИ ОРГАНІЗАЦІЇ: ГЕНДЕРНІ ОЗНАКИ

Постановка проблеми. Сучасні уяви про успішного фахівця, організацію та її колектив (команду) ґрунтуються на принципах гуманістичного менеджменту та торкаються проблем репрезентації статі, де і керівникові і рядовому члену колективу притаманна професійна культура, яка визначається перш за все культурою спілкування. Будь-яка спільна діяльність, і в першу чергу трудова, не може здійснюватися успішно, якщо між тими, хто її виконує, не будуть налагоджені відповідні контакти і взаєморозуміння, особливості поведінки людей у процесі спілкування, як окремих індивідів, так і великих груп.

Викладення основного матеріалу. Комунікативна діяльність представляє собою складну багатоканальну систему взаємодій людей. Основними процесами, які формують комунікативну діяльність, є [4]:

- комунікативний, який забезпечує обмін інформацією;
- інтерактивний – регулюючий взаємодію партнерів в спілкуванні;
- перцептивний – організуючий взаємосприйняття, взаємооцінку і рефлексію в спілкуванні.

Соціальні психологи виділяють два типи комунікативної діяльності [3]:

- а) особистісно-орієнтований;
- б) соціально-орієнтований.

Ці типи комунікативної діяльності відрізняються комунікативною, функціональною, соціально-психологічною і мовною структурою, і узгоджуються з гендерним концептом.

Разом із зовнішньою характеристикою комунікативної діяльності існує її внутрішня, психологічна характеристика. Вона виявляється в репрезентативності цього процесу – соціальній і індивідуально-психологічній. Соціальна репрезентативна комунікативна діяльність означає, що вона може бути тільки з конкретного приводу в конкретній реальній ситуації. Індивідуально-особистісна репрезентативна діяльність виявляється у

відображені індивідуально-особистісних особливостей людей, що спілкуються [1].

Діалог – це реальна одиниця комунікативної діяльності. У свою чергу елементарними одиницями діалогу є дії вислову і слухання. Проте на практиці особистість виконує роль не просто суб'єкта спілкування, але й суб'єкта – організатора комунікативної діяльності іншого суб'єкта. Таким суб'єктом може стати: окрема особистість, група людей, тощо [1].

Спілкування особистості як суб'єкта-організатора з іншою людиною визначається як міжособистісний рівень комунікативної діяльності, а спілкування з групою (колективом) – як особистісно-груповий. В поєднанні цих рівнів і розглядається комунікативна діяльність особистості. Ця єдність забезпечується тим, що всі рівні комунікативної взаємодії ґрунтуються на єдиному організаційно-методологічному підході соціальної практики особистості, а саме: на особистісно-діяльнісному. Такий підхід передбачає, що в центрі спілкування знаходяться дві особистості, два суб'єкти спілкування, взаємодія яких реалізується через діяльність і в діяльності, та в залежності від гендерної ідентичності [5].

У процесі спільної діяльності спілкування предстає не тільки як опосередковуюча ланка, але і як інструментальний засіб. У цьому випадку інформація циркулює між партнерами (в залежності від гендерної індивідуальності), оскільки вони рівною мірою активні, а інформація збільшується, збагачується, розширюється. Таким чином, комунікація постає як засіб координації кооперативної взаємодії.

Виокремлюють два різновиди здібностей, які повинна мати людина [2]:

1) здібність, яка забезпечує орієнтувальний етап спілкування й охоплює ситуативну сферу спілкування, виконуючи функцію зовнішніх детермінант взаємодії та розкриваючи її зовнішні умови та обставини (часову організацію спілкування, просторові характеристики структур, психологічний контекст ситуації, у процесі якої необхідно досягти конкретної управлінської (спільної) мети);

2) здібність, де яскраво виражений когнітивний компонент (гнучкість і правильність мислення) та рівень володіння операційним аспектом спілкування (певна сукупність "технік", стратегій, прийомів, способів комунікації, які забезпечують виконання спільної (управлінської) діяльності). До засобів спілкування належать вербальні та невербальні способи спілкування.

Серед явищ, що також ускладнюють спілкування в організації, а іноді призводять до повного його блокування, провідну роль відіграють комунікативні бар'єри. Комунікативні бар'єри є однією з

причин виникнення і розгортання внутрішньоособистісних, міжособистісних, внутрішньогрупових і міжгрупових конфліктів, які виникають в організаціях. Вони також можуть призводити до зниження результативності діяльності персоналу організації, впливати на їх міжособистісні стосунки, емоційний стан, ступінь задоволення роботою. Тому важність профілактики та подолання комунікативних бар'єрів з урахуванням гендерного підходу в організації очевидна.

Висновки. Наявність комунікативної компетентності є необхідним компонентом у структурі процесу колективної діяльності та одним з головних засобів, способів та умов здійснення спільних дій, що, у свою чергу, підвищує рівень розвитку особистості. Тобто можна зробити висновок, про те, що за для ефективної спільної роботи перед кожним членом організації постає завдання підвищення, перш за все, саме комунікативної компетентності. Вирішення завдань нарощування комунікативної компетентності завдання як загально організаційне, яке вирішується керівництвом разом з психологами, так і особистісне. Комунікативні бар'єри в спілкуванні спричиняють утруднення в сумісній діяльності, призводять до конфліктів та унеможливають її. Тобто від спілкування в організації, рівня комунікативної компетенції працівників залежить її клімат, ефективність роботи.

Список використаної літератури

1. Грушевицкая Г.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации.: Учебник для вузов. – М.: Мир, 2002. – 532 с.
2. Жариков Е.С. Психологическая компетентность руководителей как предпосылка повышения активности человеческого потенциала производства // Правовые и психологические проблемы принятия управленческих решений в условиях демократизации. – М.: МГУ, 1988. – С. 56 – 70.
3. Межличностное общение / Под общей ред. Н. В. Казариновой. – СПб.: Питер, 2001. – 512 с.
4. Основы теории коммуникации: Учебник / Под ред. М.А. Василина. – М.: Гардарики, 2003. – 650 с.
5. Сидоренко Е.В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии. – СПб.: Речь, 2003. – 208 с.

Марченко Дмитро Миколайович - д. т. н., проф., перший проректор, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Бохонкова Юлія Олександрівна - д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В умовах актуалізації національної самосвідомості, переосмислення та утвердження гуманістичних цінностей на основі дотримання верховенства права, поваги до прав і свобод людини, людської гідності під час збройного конфлікту проблема гендерного рівноправ'я та забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у секторі безпеки та оборони України, у миротворчих процесах залишається вкрай важливою. Попри живучість гендерних стереотипів щодо обох статей, зокрема поширеності сексичних настанов щодо професійної відданості та кар'єрної успішності жінок, останні, хоча і поодинокі, вже почали конкурувати з чоловіками у галузях військової сфери, граючи на їхньому полі. У 2017 році скасовано наказ *Міністерства охорони здоров'я № 256 від 29.12 1993 року, що визначає перелік з 450 професій, заборонених для жінок*. Наказ МВС № 189 від 13.03.2018 року щодо скасування як такого переліку військово-облікових спеціальностей та посад для військовослужбовців-жінок рядового, сержантського і старшинського складу також є показником подальшої інтеграції жінок. Явище «успішна жінка-військовослужбовець», «жінка-правоохоронець» набуває все більшого поширення, але ще не стало дієвим прикладом для самопрезентації українських жінок, які в більшості підпадають під тиск гендерних стереотипів у військовій сфері. Хоча за останні роки система захисту рівних прав та можливостей чоловіків та жінок значно доповнена національними і міжнародними законодавчими і нормативно-правовими актами (близько 60), але впровадження гендерної політики потребує не тільки правових аспектів.

Викладення основного матеріалу. Як зазначала *радниця командувача НГУ з питань реформування психологічної служби та гендерної політики Вікторія Арнаутова щодо гендерних перспектив у Національній гвардії України*: «Впровадження гендерної рівності у підрозділах Нацгвардії означає поєднання досвіду, знань та інтересів жінок і чоловіків, що в свою чергу дозволяє ефективніше реагувати на різні потреби безпеки в суспільстві та покращити оперативну спроможність завдяки фокусу уваги на людині» [1].

Виконання військовослужбовцями Національної гвардії України службово-бойових завдань передбачає відповідну психологічну готовність особового складу. Її формування та розвиток проводиться в процесі цілеспрямованої професійно-психологічної підготовки з усіма категоріями військовослужбовців НГУ, яка передбачає психоедукацію (інформаційну просвіту) та тренування з низки тем та навичок військової психології. З урахуванням військово-облікових спеціальностей та специфіки службово-бойової діяльності, яку виконує підрозділ, теми та рівні професійно-психологічної підготовки можуть варіюватися. Але специфіка психологічної підготовки полягає в тому, що вона є складником кожного заходу бойової та гуманітарної підготовки [2, с.380] й повинна забезпечувати та доповнювати їхній зміст своїми засобами з метою забезпечення у військовослужбовців безперервності процесу формування психологічної готовності до дій в умовах сучасного збройного конфлікту.

Окрім того, в процесі професійно-психологічної підготовки розвиваємо гендерну компетентність («особлива система знань, умінь та навичок, релевантних принципам рівності статей, яка проявляється у розвитку здатності індивіда до гендерної чутливості» [3, с.17]) як складової професійної компетентності військовослужбовця. Нами застосовувалися методи тренінгових технологій, які більшою мірою відповідають принципам психологічної підготовки: метод конкретних ситуацій (кейс-метод), проблемний (проблемно-пошуковий) метод, моделювання, метод роботи в малих групах, ділова (рольова гра), метод аналізу й оцінки ситуації, аудіовізуальний метод навчання, публічний виступ, дискусія тощо, які передбачали розвиток у військовослужбовців критичного мислення, збагачення досвіду міжстатевої взаємодії, здатності протистояти гендерним стереотипам у професійній поведінці. Це здійснювалося шляхом активізації інтересів учасників, врахування їх потреб в інтерактивній взаємодії («Він-Вона» як суб'єкти інтеракції, як головні дієві фігури через діалог у співпраці, фокус-групах, «мозкових штурмах», створених проблемних дидактичних ситуаціях, сюжетно-рольових іграх тощо).

Перспективним у включенні гендерної компетентності у систему професійної підготовки перш за все є гендерна освіта керівного складу, офіцерів, сержантів та військовослужбовців-інструкторів за військово-обліковими спеціальностями як головних агентів гендерної соціалізації особистості у період її дорослішання. Серед апробованих методів роботи: створення кейсів і порт-фоліо з гендерних проблем, проведення експрес-інтерв'ю, контент-аналіз

аудіо-відеоматеріалів, рефлексивні аналітичні коментарі, рецензування публікацій ЗМІ та контенту соціальних мереж на гендерну тематику, коментарі з життєвих випадків (case study). Отже, основним є те, що в ході професійно-психологічної підготовки учасники починають ставити під сумнів загальноприйняті переконання щодо можливостей та ролей жінок та чоловіків в секторі безпеки і оборони України, та набувають нові навички щодо виконання своїх функціональних та службових обов'язків, використовуючи гендерний підхід.

Таким чином, ми сприяємо підвищенню рівня обізнаності та розуміння питань гендерної рівності та пов'язаних з ними понять та мови; підтримаємо змін у поведінці та ставленні до гендерної рівності; зміцнюємо спроможності та організацію процесів, необхідних для формування більш гендерно-відповідальної організаційної культури; надаємо учасникам та учасницям процесу професійно-психологічної підготовки навичок, необхідних для належного забезпечення ефективної інтеграції питань гендерної рівності на всіх етапах циклу формування гендерної компетентності, тим самим розширюючи основні зусилля управління та їх потенціалу для досягнення основних гендерних цілей; сприяємо популяризації гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України.

Висновки. Вважаємо, що розробка та впровадження інноваційних гендерно-освітніх технологій в систему підготовки та підвищення кваліфікації фахівців НГУ, розкриття гендерних аспектів участі у міжнародних миротворчих процесах, переговорних групах, багатосторонніх заходах щодо протидії зовнішнім та внутрішнім безпековим викликам та загрозам; вимушеного переселення, роззброєння, безпеки, медіації, демобілізації, реінтеграції, доступу до правосуддя тощо зумовлюють реальні зміни в гендерній інтеграції.

Список використаної літератури

1. <http://ngu.gov.ua/ua/news/pro-vprovadzheniya-gendernoyi-rivnosti-stereotypy-i-zakony-suchasnogo-svitu>
2. Ягупов В. Військова психологія: Підручник.- Київ: Тандем, 2004.- 656 с. – Бібліогр.: с.623-627
3. Кікінеджи О. Ненасильницька парадигма: орієнтири егалітарної соціалізації дітей та юнацтва / О. Кікінеджи // Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О.Кікінеджи. – Тернопіль: Стереарт, 2014. – 802 с. – с. 17-21
4. Наказ МВС України від 08.12.2016 № 1285 «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України»

5. Фурман А. В. Основи гендерної рівності: навч. посіб. / А. В. Фурман, Т. Л. Надвична; МОНУ; Терноп. нац. економ. ун-т; Ін-т експеримент. систем освіти. – Тернопіль: Економ. думка, 2006. – 168 с.

Ніконова Олена Юрївна - к. психол. н., молодший лейтенант, офіцер (психологиня) батальйону спеціального призначення «Донбас», 15-й Слов'янський полк Східного ОТО Національної гвардії України (м. Слов'янськ).

Обушенкова Н. А.

АФЕКТИВНА СКЛАДОВА СТАТЕВОРОЛЬВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Постановка проблеми. У період демографічного неблагополуччя в країні, що відбивається у зменшенні чисельності, зростанні розлучень і підвищенні рівня захворюваності та смертності, особливо серед чоловіків і жінок дієздатного віку, що відзначається МОЗ, ставлення до своєї гендерної ролі набуває все більшого значення. Відмічене рядом авторів гендерна неблагополуччя в Україні відображає дисгармонійний характер взаємин між статями, яке характеризує, по суті, ставлення до своєї і протилежної гендерної ролі. Дисгармонійні взаємини статей призводять до формування неадекватної статевої ідентичності, яка, в свою чергу, сама починає впливати на ці взаємовідносини.

Проблеми розвитку статевої ідентичності і взаємин статей, відмічені в роботах психологів (Є.Т. Соколова, Н.С. Бурлакова, Ф. Леонтіу, 2001; Н.К. Радіна, 1999; О.В. Мітіна, В.Ф. Петренко, 2000) і соціологів (О. Здравомислова, М. Арутюнян, 1998) пов'язані з особливостями культурно-історичного розвитку України.

Маскулінність традиційно пов'язується з владою і чоловічої гендерної роллю (А. Адлер, 1998). У традиційних патріархальних суспільствах сталося так, що дорослий чоловік був главою сім'ї, і його полорольова ідентичність формувалася з чіткою орієнтацією на маскулінність, пов'язану з чоловічої гендерної роллю. Сім'я трималася на авторитеті батька і матері, що побічно підтверджує існування культу бабусі (С. Айвазова, 1998). Феміністський рух в Україні головним своїм завданням вважав не тільки боротьбу жінок за рівні

права з чоловіками, скільки звільнення людини від влади держави і розвиток вільної особистості (С. Айвазова, 1998). Таким чином, характер маскулітності і розвиток чоловічої статевої ідентичності в Україні має свої культурно-історичні особливості.

Метою нашого дослідження було вивчення психологічно-вікових особливостей афективної складової статевої ідентичності особистості і чинників, що впливають на її розвиток.

Викладення основного матеріалу. Аналіз теорій формування статевої ідентичності (Я.Л. Коломінській, М.Х. Мелтеас, 1985; М.А. Догадіна, Л.О. Пережогін, 1999; Ю.І. Алешіна, О.С. Воловік, 1991, Т. Л. Бессонова, 1994; І.В. Романов, 2000., В.Є. Каган, 2000; Н.К. Радіна, 1999; В.В. Абрамєнкова, 2003; В.Л. Сітніков, 2001) показує, що з формуванням статевої ідентичності особистості пов'язані когнітивна, емоційна і поведінкова сфери. Найменш вивченим є зв'язок емоційної сфери особистості з формуванням статевої ідентичності особистості, що визначає емоційне прийняття гендерних ролей і яка стала основним предметом нашого дослідження, об'єкт дослідження – афективна складова статевої ідентичності.

Дослідження, пов'язані з вивченням чинників розвитку афективної складової статевої ідентичності, базувалися на культурно-історичному законі розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського, концепції соціалізації А.Г. Асмолова і встановленої М.І. Лісіна ролі близького дорослого при побудові образу іншої людини і свого «Я» [1; 2; 3].

Вивчення факторів, пов'язаних з афективною складовою статевої ідентичності, дозволяє уточнити умови її формування та здійснити корекцію її розвитку в різні вікові періоди, підвищивши тим самим самооцінку особистості і гармонійні відносини між статями.

Результати, отримані при дослідженні афективної складової статевої ідентичності і чинників з нею пов'язаних, в цілому підтверджують висунуті нами гіпотези і узгоджуються з описаними в літературі даними.

Матеріали дослідження дозволяють представити розвиток афективної складової статевої ідентичності у вигляді криз прийняття нових гендерних ролей відповідно за підходом Е. Еріксона [5; 6].

Виявлені в процесі дослідження вікові кризи афективної складової статевої ідентичності характерні не тільки для юного, але і зрілого віку, що говорить про певні мораторії на

прийняття зміни гендерних ролей. Ці кризи мають гендерні відмінності, які проявляються в різні вікові періоди зрілого віку і мають різну вікову динаміку.

Важливим чинником, пов'язаним з розвитком афективної складової статевої ідентичності, є позитивність гендерних образів, формування яких повинно відбуватися з раннього віку як у засобах масової інформації, так і в родині.

Вивчення зв'язку сімейних факторів з формуванням афективної складової статевої ідентичності жінки показало вплив на неї не тільки прямих, але і непрямих родичів, а також привабливість образів *Чоловіка* та *Жінки*, які мають свої особливості в кожній родині.

Велика роль сім'ї у формуванні маскуліності-фемінності в особистості жінки в якійсь мірі може нейтралізувати негативний вплив соціальних стереотипних установок. Це дозволяє ефективно проводити консультування в питаннях побудови між гендерних відносин, впливаючи на родину. Встановлена в процесі дослідження роль образу «Я» матері як значущого сімейного фактору при формуванні маскуліності-фемінності, дозволяє більш результативно проводити консультування з проблем, пов'язаних з корекцією міжособистісних відносин дітей і підлітків.

Подальшими перспективами розвитку дослідницької роботи можуть бути наступні:

- 1) виділення когнітивної, емоційної та поведінкової складових статевої ідентичності особистості, визначення зв'язку між ними та впливу їх узгодженості на формування статевої ідентичності в обох гендерів;
- 2) встановлення всієї сукупності факторів, пов'язаних з когнітивної, афективної і поведінкової сфер особистості, що роблять вплив на полове ідентичність дорослої людини;
- 3) визначення зв'язку статевої позиції особистості з емоційним прийняттям гендерної ролі і якістю її реалізації;
- 4) визначення зв'язку статевої ідентичності з історичними та сучасними стереотипами в різні вікові періоди;
- 5) визначення особливостей трансляції маскуліності-фемінності для різних типів сімейних умов;
- 6) встановлення закономірностей трансляції маскуліності-фемінності для обох гендерів, характерних для різних сімейних сценаріїв;
- 7) дослідження взаємного впливу когнітивної, емоційної та поведінкової складових статевої ідентичності старших жінок і чоловіків у сім'ї на формування маскуліності-фемінності у дітей обох статей різного віку;

8) дослідження зв'язку особистісних особливостей мотиваційної сфери особистості з формуванням статевої ролі і гендерної ідентичності.

Список використаної літератури

1. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. М.: Смысл, 2001.
2. Выготский Л.С. История развития высших психических функций. Собрание соч. в 6-ти томах Т.3., М. 1982 с.5-328.
3. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка, М., МГПИ, 2011.
4. Лопухова О.Г. Влияние этнокультурных традиций на становление психологического пола личности, Вопросы психологии, 2011. № 5, с.73-79.
5. Эриксон Э. «Детство и общество», ЗАО ИТД «Летний сад» Санкт-Петербург, 2000.
6. Эриксон Э. «Идентичность: юность и кризис», М. Изд. группа «Прогресс», 1996.

Обушенкова Наталія Анатоліївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Приватний заклад вищої освіти «Медико-Природничий Університет» (м. Миколаїв).

Науковий керівник: **Базика Євгенія Леонідівна** – к. психол. н., доц., завідувачка кафедри психології, Приватний заклад вищої освіти «Медико-Природничий Університет» (м. Миколаїв).

Панов М. С.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Як зазначається в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1], особливої актуальності набуває питання визначення чинників формування гендерної культури у молоді, необхідних розроблення новітніх технологій навчання та виховання, релевантних практиці рівних прав і рівних можливостей. Оскільки гармонійний розвиток особистості може бути досягнутий на основі руйнації стереотипів, побудови взаємин статей на принципах егалітарності.

Викладення основного матеріалу. Використання гендерного підходу в дослідженні формування професійної компетентності майбутніх фахівців дозволяє проаналізувати зміст нормативних еталонів маскулінності та фемінності та визначити наслідки для їх особистого й професійного розвитку, психологічного здоров'я, та якості взаємостосунків, до яких призводить жорстке слідування цим еталонам.

В гендерній психології гендерні характеристики особистості розглядаються у якості складових її Я-концепції, до яких належать: гендерна ідентичність (усвідомлення і прийняття людиною себе як представника певної статі), гендерна роль (поведінка людини, що обумовлена диференціацією людей у суспільстві залежно від статі), гендерна установка (неусвідомлювана суб'єктивна готовність до виконання гендерної ролі), гендерні стереотипи (стандартизовані стійкі уявлення особистості про типові для осіб певної статі моделі поведінки і риси характеру), показники маскулінності/фемінності (нормативні уявлення про соматичні, психічні і поведінкові властивості, які є характерними для чоловіків/жінок, як такі, що є символічним аспектом уявлень про «справжніх» чоловіків та жінок). Я-концепція особистості розглядається як наративна конфігурація, завдяки якій різні життєві події та епізоди (гендерні ситуації) структуруються в одне ціле.

Необхідно зауважити, що здійснюючи однакову професійну діяльність, чоловік і жінка мають на неї різні погляди і по різному її здійснюють. Також можливо окреслити ознаки несприятливих гендерних стосунків в діловому світі: перешкоджання кар'єрному зростанню за гендерною ознакою; відсутність співчуття до жінок з боку інших жінок, які досягли успіху; прагнення жінок довести свою компетентність і корисність у роботі як захисна стратегія на загрозу можливого звільнення; розповсюдження у всьому світі упереджень проти жінок-лідерів та існування бар'єрів на шляху до успіху; незадоволеність жінок, їх сприйняття себе як низькостатусних членів суспільства у порівнянні з чоловіками; більші можливості для чоловіків знайти добре оплачувану роботу; більш відповідальними за статеву сегрегацію в діловому світі чоловіки – вони не хочуть пускати туди жінок, а жінки зацікавлені у тому, щоб знайти спільну мову з чоловіками – колегами по роботі; нав'язування жінкам маскулінного ділового стилю (оцінка їх ефективності за чоловічими критеріями).

Примусове підлаштування особи під стереотип нормативної поведінки відбувається не тільки у жінок, а й у чоловіків. Чоловіки стають безстатевими істотами через провал справи, жінки – через

успіх. Феномен «страху успіху» в психології аналізується у контексті досягнення асертивності, активізації мотивації досягнення успіху, оскільки, вихованій на традиційних цінностях жінці важко уявити, що вона може посісти високе місце в суспільному житті.

Сьогодні відбуваються певні зміни у рольовій поведінці чоловіків та жінок, що пов'язані із деякою зміною нормативних еталонів маскулітності/ фемінності, які стають менш жорсткими та однозначними. Все більша кількість сучасних чоловіків та жінок демонструють нові типи й моделі взаємостосунків один з одним, згідно яких принцип домінування й верховенства у міжособистісній взаємодії змінюється орієнтаціями на партнерство й паритет. На думку І. Кона: «...ломка традиційного гендерного порядку є закономірною й незворотною. Її причиною є не фемінізм, а нові технології, які роблять природні статеві відмінності менш значущими, ніж раніше» [2, с. 38].

Загальна тенденція збільшення цінності особистості виявляється в активізації процесу індивідуалізації, який спричинює зростання автономії індивідуальної поведінки відносно усталених норм чоловічої та жіночої поведінки. Нові моделі в сфері гендерних стосунків орієнтують сучасних чоловіків та жінок на збереження та розвиток своєї особистісної індивідуальності й самореалізацію в значущих соціальних ролях, в тому числі й в професійній сфері.

Необхідною умовою професійного зростання особистості є розвиток її асертивності, яка виявляється в умінні відстоювати свої права, у здатності до наполегливості у досягненні мети, повазі до себе та до інших людей. У зв'язку із цим вважаємо, що проблема розвитку асертивних властивостей особистості майбутніх фахівців набуває особливої гостроти як ефективний спосіб у подоланні існуючих перепон на шляху до професійної самореалізації юнаків та дівчат, які навчаються в університеті.

На основі здійсненого аналізу літератури з гендерної проблематики визначено, що досягнення високого рівня професіоналізму, компетентність оцінюються в суспільстві через призму гендерної приналежності. До основних гендерних характеристик особистості, які детермінують процес становлення професійної компетентності майбутніх фахівців на етапі професіоналізації у закладі вищої освіти належать: гендерна ідентичність, гендерні ролі, гендерні установки, гендерні стереотипи, показники маскулітності та фемінності. Гендерна ідентичність постає однією із важливих детермінант змістових та процесуальних характеристик формування та розвитку професійної компетентності

(як інтегративного особистісного утворення) майбутніх фахівців в процесі їхнього професійного становлення.

Висновки. Необхідною умовою професійного зростання майбутніх фахівців є розвиток їх асертивної поведінки, яка є одним із ефективних чинників подолання дискримінаційних бар'єрів в освітній і професійній системах. У зв'язку із цим проблема розвитку асертивних властивостей особистості набуває особливої гостроти як ефективний спосіб у подоланні існуючих перепон на шляху до професійної самореалізації юнаків та дівчат, які навчаються в університеті. Отримання різноманітної інформації про гендерні ролі, розвиток асертивної поведінки в процесі просвітницької діяльності та гендерного навчання, на нашу думку, сприятиме формуванню навичок ефективної взаємодії, збільшенню адаптивних здібностей, розвитку гендерної культури та толерантності як необхідних джерел розширення цілісної картини світу.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
2. Кон И.С. Гегемонная маскулинность как фактор мужского (не) здоровья / И.С. Кон // Социология: теория, методы, маркетинг. Научно-теоретический журнал. – 2008. – № 4. – С. 5–16.

Панов Микита Сергійович – к. психол. н., доц., доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології, КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя).

Пелешенко О. В., Близкун О. О.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ РЕВНЕЦІВ ЯК НЕГАТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Вибір способу поведінки особистості визначається її індивідуально-психологічними характеристиками, зовнішніми обставинами (ситуаційними чинниками), досвідом та вихованістю. Часті афективні прояви негативних емоцій – гніву, жаху,

відчаю, ревнощів – в нормальних умовах можуть свідчити про нервово-психічне захворювання або про невихованість.

Негативні афективні реакції можуть бути основою агресивної поведінки особистості. Тому вивчення психологічних особливостей ревнощів як негативного емоційного стану особистості є актуальною проблемою дослідження у психологічній науці.

Ревнощі – одна з найбільш сильних, згубних і хворобливих емоцій. Вони викликають стрес, почуття страху, страждання, нервові розлади, провокують іншу людину на брехню, помсту, зраду. Ревнощі псуєть фізичне та психічне здоров'я, відображається на вихованні дітей. Найнебезпечніші наслідки показує кримінальна статистика: в Україні серед побутових злочинів мотив ревнощів стає їх причиною в майже 55 %. Криміногенність є одним з актуальних і практично важливих аспектів вивчення проблеми ревнощів.

Викладення основного матеріалу. Значення феномену ревнощів, у тому числі патологічних, зараз особливо зростає, оскільки вони виявляються тісно пов'язаними з проблемою особистості. Історія виникнення поняття «ревнощі» походить із давнини. Їх розглядали як один із видів емоційного стану особистості, наприклад як «вид страху при бажанні зберегти за собою володіння якимось благом» (Декарт). Ревнощі пов'язували з такими емоціями, як образа самоповаги, гнів, прагнення до повного панування, сумнів, самодокір, страждання, тривога. Деякі вчені об'єднували ревнощі з почуттям заздрощів. У тлумачному словнику В.І. Даля цим словом позначається сліпа й пристрасна недовіра, сумніви в чийсь любові, вірності. У словнику Д.Н. Ушинського ревнощі визначаються ще як бажання безроздільно володіти чимось, боязнь чужого успіху, побоювання, що інший зробить краще. Отже, ревнощі – це підозріле ставлення людини до об'єкта обожнювання, пов'язане із сумнівами в його вірності, чи інформацією про його невірність. Ф. Ларошфуко писав: «Ревнощі підкріплюються сумнівами; вони вмирають, як тільки сумніви перетворюються у впевненість» [3]. Ревнощі здатні проникати практично в усі види відносин людей – ревнощі дитячі, професійні, національні, спортивні, творчі.

Ревнощі – це складне, суперечливе почуття. Незважаючи на те, що вони умовно внесені в перелік страстей низинних, у свідомості сучасної людини, проте, зберігається повір'я: «Ревнує - значить любить». У допустимих межах ревнощі природні, з'ясовна й навіть доцільна емоція, яка є ознакою небайдужості, свідченням сильних почуттів і живих людських відносин. Підсвідомо багато з людей

вважають ревності одним з доказів наявності кохання й частіше сприймають позитивно.

А. Валлон описує вияв ревностей у маленьких дітей. Перші реакції ревностей спостерігаються вже в дев'ятимісячних дітей. Вони примітивні й стереотипні. Дитина кричить, плаче, сіпається, коли вона бачить, як мати підходить до іншої дитини, бере її на руки. Рідше дитина ревнує до дорослого, наприклад, коли мати робить вигляд, що обіймає батька. Дитина може ревнувати й до ляльки, вона кидає її, якщо бачила, як її гладили батьки. У десять місяців, побачивши, як мати кладе голову батькові на плече, намагається всунути між ними свою голівку [2].

Ревності здатні приймати як природні форми (побутові подружні ревності), так і можуть доходити до афекту й перетворюватися в широсердечну хворобу (марення ревностей). Шкідливо не саме почуття ревностей, а крайні форми його прояву, що виходять за межі норми (підозрілість, необґрунтовані широсердечні роздирання, образи, спрага помсти). Саме про такі ревності, що принесли чимало лих і сприяли розриву шлюбних відносин, дуже влучно сказав Вольтер: «Похмурі ревності невірною ходою йдуть за керуючою ними підозрою; перед нею, з кинджалом у руці, йдуть ненависть і гнів, розливаючи свою отруту... За ними слідує каяття» [3].

Фахівці виділяють дві форми ревностей, що виходить за природні межі: патологічна й марення ревностей. При патологічній формі досить буває незначного приводу для підозр. У стані марення ревностей скільки-небудь реальний привід взагалі відсутній. Ситуації, навколо яких будуються всі маревні висловлення, не щирі, а створені хворобливою уявою. У медицині це явище називається «синдром уявлюваного третього».

Патологічні ревності належать людям особливого складу характеру: підозрілим, недовірливим, схильним усюди бачити обман і підступ, думати, що всі неприємності навмисно підбудовані.

Науковці виділяють наступні види ревностей:

1. Власницькі ревності. Ревнивець або ревнивица вимагають: «Ти не маєш права дивитися на інших, подобатися їм і відповідати на їхні знаки уваги. Для цього поруч є я. Дивися тільки на мене, посміхайся тільки мені, захоплюйся тільки мною».

2. Ревності від ущемлення (невір'я у свої можливості). Звичайно такі ревності властиві людям із тривожно-недовірливим характером, невпевненим у собі, з комплексом неповноцінності, зі схильністю до перебільшення небезпеки. Ревностей цього типу сприяє

низька самооцінка, що, можливо, сформувалася ще до шлюбу або може бути викликана неправильними діями іншої людини.

3. Звернені (відбиті) ревності. Психологічний механізм її утворення полягає в наступному: один із чоловіка й жінки проєктує власну невірність, ненадійність на свого шлюбного партнера. Логіка таких ревностей проста: якщо я можу стати об'єктом любові іншого, те, напевно, і мій шлюбний партнер на це здатний [2].

Наукові дослідження виявили особливості ревностей, специфічні для чоловіків і жінок. Так, чоловічі ревності часто проявляються як результат традиційно переважного прав чоловіків над жінкою, чоловіки частіше подають на розлучення через зраду дружини, хоча в цілому чоловіки частіше змінюють.

Жіночі ревності мають свою соціально-біологічну основу. Виношування й вигодовування дитини має обов'язковою умовою захист і допомогу батька. Самою природою жінці визначено сподіватися на чоловіка й розраховувати на чоловічу відданість, тому заклопотаність відповідними почуттями чоловіка в жінки соціально й біологічно обумовлені в період залицяння й перших років шлюбу. Вважається, що в ці періоди жінка більш ревнива: вона залежна від цих почуттів, як невільна від природного бажання мати дітей. Це не провина, а, скоріше, її слабкість.

Однак жіночі ревності теж можуть мати власницький характер – для затвердження себе в ролі сімейного «диктатора». Першою ознакою надмірних ревностей дружини є ревності до батьків чоловіка; інший прояв ревностей – дитини до батька. Це може свідчити про те, що чоловіку не вдалося забезпечити широсердечний спокій жінці й вона не відчуває себе в безпеці.

Відомі випадки ревностей матері-свекрухи до невістки: мати намагається «повернути сина», щиро вважаючи, що жодна жінка, крім її, не здатна подбати про її «дитину». Така претензія на винятковість може привести до негативного результату: або до розладу між чоловіками й «хронічному» холостякуванню чоловіка, або до втрати любові до матері, якою би сильною вона не була. У жодному разі ревності не проходять безвісти ні для одного з люблячих, будь то батьки, закохані або особистості, які прожили багато років разом.

Висновки. Отже, можна зазначити, що ревності є феноменом складної психологічної природи. Структура ревностей включає велику кількість форм прояву, взаємозв'язаних із різними причинами (різноманітні форми порушень дитячо-батьківських відносин, викривлення в структурі ідентичності (образі «Я»), екзистенційні проблеми). Створення благополучного психологічного клімату,

заснованого на взаємній довірі та взаємній відвертості, взаєморозумінні й взаємній повазі, сімейного клімату, що дало б змогу кожному відчутти свою цінність і потрібність для іншого, залишаючись при цьому самим собою, – це найкращий захист від спокус, брехні, сумнівів та недовіри.

Список використаної літератури

1. Даллос Д. Ревность / Д. Даллос. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2006. – 144 с.
2. Клещина І.С. Гендерні бар'єри на шляху особистісної самореалізації / Під ред. Л.А. Головей, Л.А. Коростильової. – СПб.: Видавництво Петербурзького університету, 1999. – 169 с.
3. Тренькаєва Н.А. Соціальна адаптація в юнацькому віці: можливості та перспективи вивчення / Н.А. Тренькаєва. – К.: Осць, 2006. – 150 с.

Пелешенко Олена Вікторівна – старший викладач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Блискун Олена Олександрівна – к. психол. н., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Пелешенко О. В., Гордієнко К. В.

МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ В КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві відбувається зміна ціннісно-моральних орієнтацій у сфері відносин між статями, в ньому спостерігається розмивання меж між жіночими і чоловічими соціальними ролями, проявляється вплив негативного інформаційного фону, що провокує агресію у дівчат і підвищену тривожність у юнаків. Саме тому в даний час вивченню гендерної ідентичності приділяється велика увага. У разі ігнорування гендерної ідентифікації, суспільство зіштовхнеться з проблемами сучасної орієнтації особистості: юнаки виявляться недостатньо емоціонально стійкими, сильними, рішучими, мужніми, у дівчат буде спостерігатись нестача ніжності, м'якості, жіночності. Якщо не готувати зростаюче покоління до виконання в

майбутньому специфічних для їх статі сімейних ролей, не розвивати способи взаємодії, які характерні для жіночого та чоловічого типів поведінки, не виховувати у юнаків якості мужності, а у дівчат жіночності, це може обернутися тим, що, вступаючи в шлюб, молоді люди опиняться нездатними створити повноцінну сім'ю, засновану на згоді, довірі, повазі, любові.

Викладення основного матеріалу. Незважаючи на те, що проблема гендерної ідентичності є відносно новою, є достатня кількість експериментальних і теоретичних досліджень в цій області. Проблемою гендерної ідентичності розглянута в теоріях: концепція психосексуальної ідентичності Е. Еріксона, теорія розподілу ідентичності на два типи – особистісну і соціальну (В. Агеєв, В. Ядов, Е. Фромм, В. Павленко та ін.); концепція соціального походження «Я» (Дж. Мід); теорії гендерної ідентичності як базової структури особистості (Н. Алексеева, Є. Дубовская та ін.); теорія соціального конструювання гендеру за рахунок механізмів соціального навчання (Я. Коломінський, М. Мелтсас, П. Мюссе і Е. Ратерфорд), імітації (З. Фрейд, Н. Чодороу), когнітивного засвоєння адекватної статево-рольової поведінки (А. Кольберг, Ж. Піаже, М. Ребекка, Р. Хефнер); створення статево-рольових схем (С. Бем), дії соціальних очікувань суспільства (Дж. Стоккард, М. Джонсон, Л. Вейтцман і ін.) [2, с 101].

Порушення гендерної ідентичності – це стан, коли індивід не може визначити своє внутрішнє «Я» – обрати, ким він себе відчуває, не може повністю усвідомити свій статус жінки або чоловіка і в зв'язку з цим відчуває гостру незадоволеність. Даний стан може мати різні причини, зовнішні прояви і тривалість [5, с.138].

У дорослих розлад гендерної ідентичності проявляється такими симптомами, як бажання жити і сприйматися оточуючими в ролі представника протилежної статі, або переконання, що він або вона має відповідну реакцію, характерні почуття і емоції іншої статі. Неприйняття своєї статі чинить негативний вплив на власну ідентичність, яка виявляється розколотою, нестабільною. Результатом є неприйняття себе, низька самооцінка, прагнення змінити ситуацію перевдяганням, перейманням поведінки іншої статі. Кожен випадок порушення гендерної ідентифікації є унікальним в своїх проявах.

Методи допомоги особистостям, що страждають від проблем зі статевою ідентифікацією, зараз тільки починають розроблятися. Одним з методів корекційної роботи з порушенням гендерної ідентичності є арт-терапевтична робота за допомогою метафоричних асоціативних карт.

Метафоричні асоціативні карти – це ефективний психологічний інструмент, який дозволяє заглянути в підсвідомість особистості. Вони являють собою набір картинок, розміром з гральні карти, без закріплених стійких значень і інтерпретацій. Всі зображення, як правило, неоднозначні і, відповідно, не передбачають єдино вірного трактування. Розглядаючи, аналізуючи малюнок, описуючи карту, клієнт може зрозуміти те, чого не розумів раніше. Відкриваються можливості сприйняття, які протікають за межами свідомості. Карти дозволяють усвідомити, відчувати і вербалізувати актуальні, хвилюючі проблеми. Незважаючи на те, що зображення на картці містить різні дрібниці, деталі, клієнт побачить саме те, що відповідає його актуальному стану [3, с. 10].

Робота з метафоричними асоціативними картами допомагає клієнту звернутися до своєї підсвідомості для самостійного вирішення проблемної ситуації. Психолог-консультант в даному випадку направляє клієнта, допомагає йому прийти до позитивного кінцевого результату – знаходження рішення, яке допоможе розв'язати зазначену проблему.

Метою даної наукової роботи є аналіз використання метафоричних асоціативних карт в корекції порушення гендерної ідентичності. Клієнтам було запропоновано використання техніки «Я – Досконалість» для жінок з порушенням гендерної ідентичності. В роботі використовувались портретні, архетипичні, ресурсні та універсальні колоди карт.

На першому етапі за допомогою портретної колоди клієнтки можуть зустрітися зі своєю внутрішньою жінкою/чоловіком. Для цього їм пропонується з даної колоди вибрати образ, який асоціюється з собою і відповісти на такі питання: Хто зображен на карті? Чим любить займатися? Як висловлює свої емоції? Які риси характеру притаманні? З якими людьми любить спілкуватися? Чого боїться? Та інші.

На другому етапі пропонується вибрати з архетипової колоди карту, образ якої асоціюється з ідеальною жінкою. Описати, якими рисами вона наділена та, за допомогою трьох карт з універсальної колоди, виявити, що заважає їм стати цим образом ідеальної жінки. Далі пропонується представити жінкам, що вони дивляться фільм і виконують головну роль, мають якості ідеальної жінки з обраної карти. Вони повинні представити образ в повний зріст, в русі, описати свій стан в цьому образі, ходу, тон голосу, описати предмети одягу, зачіску, аксесуари. Вони повинні стати єдиним цілим з обраним образом ідеальної жінки. Потім, за допомогою трьох карт з ресурсної

колоди, визначити необхідні для цього ресурси. Даній етап роботи допомагає зрозуміти своє ставлення до себе, посилити прояв любові до свого «Я», виявити перешкоди на шляху до обраного образу та знайти необхідні для цього ресурси.

Третій етап полягає в самостійній роботі клієнта, для того, щоб бажані якості ідеальної жінки стали невід'ємною частиною особистості. Для цього жінкам пропонується придумати якусь щоденну дію, виконуючи яку 21 день вони будуть згадувати свій стан, який вони відчували під час «перегляду фільму про себе».

Висновки. На основі вищевикладеного, можна зазначити, що робота з метафоричними картами є особливою формою психотерапії та психокорекції особистості. Дана технологія може використовуватися при роботі з жінками з порушеннями гендерної ідентичності з метою пізнання себе, розкриття Я-образу, усвідомлення особливостей своєї особистості і прийняття себе, усвідомлення свого призначення, виявлення рольових архетипів, ідентифікації особистості зі своєю гендерною роллю, в виявленні сенсу жіночого / чоловічого начала як частини світобудови, у виявленні статево-рольових типів і діагностиці психологічної статі.

Список використаної літератури

1. Дворянчиков Н. Концепции и перспективы исследования пола в клинической психологии. Психологический журнал / Н. Дворянчиков. – М., 2001. – № 3, – Т. 22, – С. 100–115.
2. Кац Г., Мухаматулина Е. Метафорические карты. Руководство для психолога. / Г. Кац. – Генезис, 2014. – 168 с.
3. Томэ Х., Кэхеле Х. Современный психоанализ. т.1. Теория. Пер. с англ. / А. Казанской. – М.: Литера, 2007. – 520 с.

Пелешенко Олена Вікторівна – старший викладач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Гордієнко Катерина Володимирівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ И ИХ ПРОЯВЛЕНИЕ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

*«В это время пришли ученики Его
и удивились, что Он разговаривал
с женщиною» (Ин. 4:27)*

Постановка проблемы. Гендерное неравенство выступает одним из главных нарушений прав человека, что находит отражение в неравных возможностях женщин и мужчин в различных сферах общественной жизни, включая политическое представительство и участие в принятии решений, экономические возможности и доступ к ресурсам, полномочия на уровне семьи и уязвимость к дискриминации, насилие. Причины неравного распределения полномочий женщин и мужчин следует искать в патриархальных нормах, которые закрепляют за представителями разных полов определенные социальные роли и модели поведения, приемлемые для общества.

Проблема гендерных отношений сегодня находится в ряду наиболее актуальных, вместе с этим постоянно изменяющихся, потому недостаточно исследованных. Многие ученые пишут о кризисе традиционных представлений о роли мужчин и женщин в обществе, неопределенности понятий маскулинности и фемининности, о формировании «среднего» пола. Однако социологические исследования представителей различного пола показывают, что большое количество гендерных стереотипов не фиксируют действительное положение вещей.

Изложение основного материала. Проблема взаимоотношений мужского и женского начал – вечная философская проблема, которая существует столько, сколько существует человечество. Точкой отчета возникновения гендерных исследований является появление в конце 60-х гг. термина «гендер».

История формирования взглядов и гендерных стереотипов на господствующее положение мужчин и на понятие мужественности идет, несомненно, из глубины веков и связана с защитой племени от соседей и диких животных, чуть позже с укреплением частной собственности и появлением законов о наследовании, в которых мужчина был закреплен собственником.

На протяжении всей эпохи патриархальной культуры женщине приписывались свойства нерациональности, вплоть до иррациональности, духовной неполноценности, принципиальной незавершенности без мужа, мужчины. Философская школа психоанализа усматривает комплексы женщины, проистекающими из ее физического несовершенства по сравнению с мужчиной, однако эти комплексы скорее воспитаны многими поколениями традиционного общества. В традиционном обществе женщину рассматривают как товар, но не как личность.

Пол человека – это биологическая категория, по которой люди идентифицируют друг друга. Гендер же представляет собой «совокупность социальных и культурных норм, которые общество приписывает выполнять людям в зависимости от их биологического пола» [4]. Гендер – явление социальное, а не природное, поэтому биологический пол и гендерная идентичность не всегда совпадают. То, как индивид оценивает свой гендер и связанные с ним социальные роли, а также общественное мнение об индивидуальном выборе во многом зависят от степени влияния гендерных стереотипов массового сознания.

С понятием гендера органично связано понятие гендерные стереотипы, выражающие внутренние установки в отношении места мужчин и женщин в обществе, их функций и социальных ролей. Они являются своеобразным барьером в установлении подлинного равенства в современном обществе. В них даны образы и предназначения представителей разных полов, распространенных в той или иной период. Царь Вавилона Хаммурапи в XVIII в. до н. э. сформулировал законы, в которых, в частности, говорилось: «...женщина должна постоянно находиться в зависимости от своих мужчин вследствие собственной глупости: отца в детстве, мужа в зрелости и сына в старости»[3]. Прошло много времени, исторических событий, социальных изменений, однако гендерные стереотипы продолжают существовать, представляя собой рецидив патриархального сознания.

Гендерные стереотипы, делятся на три основные группы:

1. Стереотипы маскулинности-фемининности. Маскулинность отражает активность и творчество, а фемининность характеризует спокойствие, пассивность и репродуктивную роль.

2. Стереотип разделения социальных функций между представителями разных полов. Женщине – домохозяйка, мать и хранительница очага. Мужчина должен проявить себя в профессиональной деятельности, достичь карьерных и финансовых высот, обеспечить благополучие семьи.

3. Стереотипы трудовой деятельности. В данном случае идет разделение трудовых обязанностей по половому признаку. Женщины должны выполнять работы исполнительного характера, занимать должности обслуживающего персонала, оказывать помощь людям. Мужчинам отводится занятие управленческих и руководящих должностей, политическая карьера, реализация своего творческого потенциала.

Одной из идей, которая лежит в основе гендерных стереотипов, является то, что в отличие от мужчины, женщина ограничена своим полом и потому зависима. Ограничение свободы женщины ее полом можно найти, например, у Н.А. Бердяева, который утверждал: «В поле мужчина значит меньше, чем женщина. Женщина – вся пол. Ее половая жизнь – вся ее жизнь, захватывающая ее целиком, поскольку она женщина, а не человек» [2]. Сейчас несостоятельность данной идеи становится все более очевидной, так как современные средства контрацепции, развитие социальных институтов по присмотру за детьми и возрастающая роль мужчины в воспитании детей дают женщине ту социальную и психологическую свободу, которой она была лишена в традиционном обществе.

Женщина – созидатель материального, мужчина – созидатель духовного. Еще Платон определил любовь к женщине как более низкую, чем любовь между мужчинами, поскольку она способна породить детей, но не духовные блага [1]. Несмотря на устойчивость гендерных стереотипов в общественном сознании западный мир продемонстрировал возможности успешного их преодоления. В 1960-70-е годы в странах Запада возникло массовое феминистское движение, ставшее кульминационной точкой в ликвидации дискриминации по признаку пола. Итогом таких изменений стало не только официальное, но и фактическое признание равных прав и возможностей мужчин и женщин.

Выводы. Гендерные стереотипы давно укрепились в социальной среде, существуют неразрывно с общественным сознанием. Гендерные стереотипы передаются между поколениями, что фиксирует их устойчивость в социуме. Они трудно поддаются изменению, потому что закреплены в сознании людей на протяжении многих веков. На сегодняшний день, проблема гендерного просвещения является одной из актуальнейших для современного общества, основываясь на необходимости расширять и углублять сознание его членов.

Проблема гендерных стереотипов и их преодоления требует научных исследований, как теоретических, так и эмпирических. Теория гендерного равенства принадлежит к междисциплинарной

категории исследований, требует внимания со стороны ученых разных научных областей: антропологии, социологии, психологии, философии, педагогики, истории и т. д. Смягчить влияние гендерных стереотипов на массовое сознание возможно лишь через развитие идеи гендерного равенства и толерантности к «инаковости», а также путем гендерной социализации подрастающего поколения.

Список использованной литературы

1. Платон. Избранные диалоги / Пер. с древнегр. Сост. В. Асмус. – М.: Изд-во «Худ. лит-ра», 1965. – 441с.
2. Бердяев Н.А. Смысл творчества. Философия свободы / Бердяев Н.А. – М.: «Правда», 1989. – 608с.
3. Якобсон В. А. Законы Хаммурапи. История древнего мира / Под ред. И.М. Дьяконова и др.: Ранняя древность. – М.: Наука, 1982. - С. 103-108.
4. Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой / Региональная общественная организация «Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты». – М.: Информация XXI век, 2002. - 256 с.

Пелешенко Елена Викторовна – старший преподаватель кафедры психологии и социологии, Восточноукраинский национальный университет им. В. Даля (г. Северодонецк).

Кравченко Виктория Николаевна – соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня специальности «Психология», Восточноукраинский национальный университет им. В. Даля (г. Северодонецк).

Пелешенко О. В., Носова І. І.

ГЕНДЕРНА СТРАТИФІКАЦІЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. З 90-х років ХХ століття Україна вступила в новий етап розвитку. Почалося кардинальне трансформування суспільства. Відбулася переоцінка цінностей, яка переорієнтувала політичний курс держави на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів [2].

Гендерна рівність – складова загального закону рівності як принципу демократичної побудови суспільства. Гендерна рівність –

одна з ознак правової країни. Держава зобов'язана забезпечувати дотримання прав людини, передбачених міжнародним законодавством. В даний час не існує достатньо прийнятних концепцій, в рамках яких могли б ефективно аналізуватися проблеми гендеру та стратифікації. Необхідні теоретичні, концептуальні інновації та переорієнтація емпіричних досліджень.

Викладення основного матеріалу. Гендер, в перекладі з англійської мови, означає біологічні, соціальні, культурні особливості особистості в залежності від статі. Суспільство неоднорідне і ділиться на групи. Найпростішою підставою розподілу людського суспільства, як і інших видів живих істот, стає біологічна стать. Загальноприйнятою є модель статевих ролей, під якою розуміється відповідність поведінки індивіда стандартам «справжнього чоловіка (хлопчика)» або «справжньої жінки (дівчини)», заданими культурним, етнічним, соціальним, віковим, конфесійним середовищем. Традиційне патріархальне розуміння поняття гендер зводиться до протиставлення таких «справжніх чоловічих» якостей, як сила, енергійність, розсудливість, мужність, жіночим якостям—слабкість, дисциплінованість, чутливість, примхливість. Аналіз відповідних якостей чоловіків і жінок поширюється, з точки зору моделі статевих ролей, на економічні, політичні, сексуальні особливості і чоловіків, і жінок. У цьому випадку гендерні стереотипи виступають підставою дихотомічності стратифікації суспільства [1].

Відмінності задаються через контексти віку, раси та сексуальної орієнтації. Соціологи-конструктивісти звертаються до того, як відтворюється гендерна нерівність в повсякденній взаємодії «тут і зараз». Кендес Уест і Дон Зіммерман стверджують, що створення гендеру відбувається постійно у всіх інституційних ситуаціях на мікрорівні. Вони вважають, що віднесення індивідів до тієї чи іншої категорії за ознакою статі є істотно значущим для соціально компетентної («підзвітної») поведінки[3].

Успішна комунікація спирається, як правило, на можливість однозначної ідентифікації статі співрозмовника. Однак категоризація за ознакою статі далеко не завжди однозначна і не обов'язково відповідає біологічній статі індивіда. Аналіз практик дозволяє досліджувати, як через соціальні взаємодії на мікрорівні здійснюється конструювання соціальних відносин. Аналіз структур дає можливість досліджувати обмеження макрорівня, які є умовами здійснення практик.

За останні роки Україна досягла значного прогресу в прийнятті базових документів для посилення політики гендерної рівності в

країні. Вперше гендерні питання були включені в пріоритетний план дій уряду на 2018 р.. Була прийнята «Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» (квітень 2018 р.) Вперше з моменту ратифікації Україною Конвенції (1981 р), розроблений і затверджений «Національний план дій» (НПД) по виконанню рекомендацій, викладених в заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання «Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в період до 2021 року» (вересень 2018 г.). Проведено оцінку та прийнято оновлений «Національний план дій щодо виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року» (вересень 2018 р.) Важливо відзначити, що Україна – єдина країна, яка прийняла НПД, перебуваючи у військовому конфлікті. Крім розробки і прийняття базових документів, були скасовані дискримінаційні положення по відношенню до жінок.

Питання гендерної рівності та недискримінації закладені в завдання реалізації «Стратегії комунікації в сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки». Так, одним з комунікаційних завдань Стратегії є підвищення рівня обізнаності широких верств населення про європейські цінності і стандарти верховенства права та поваги до прав людини і основних свобод, забезпечення гендерної рівності та подолання дискримінації у всіх її формах і проявах. Вступив в силу Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Для України залишається актуальним залучення молодих жінок до участі в конкурсах (50-75 % всіх цільових груп). Важливим завданням залишається підвищення відсотка участі молодих дівчат і забезпечення механізмів легкого доступу до участі в конкурсах проекту.

В Україні працює проект «Група підтримки малого бізнесу» в рамках програми «Жінки в бізнесі». Метою Програми є сприяння жіночому підприємництву і доступу до фінансування і, в цілому, участі жінок у бізнесі.

Здійснюється допомога в усуненні гендерної нерівності у доступі до фінансів. Поставлена задача актуальна для України, оскільки гендерні диспропорції представництва жінок в бізнесі істотно виражені – жінки володіють лише 22 % бізнесу, керують лише 6 % великого бізнесу. До того ж доступ до фінансових послуг для підприємниць на рівні місцевих громад не входить в фокус уваги місцевих стратегій і планів розвитку, в той час як фінансові

можливості жінок в Україні приблизно на чверть нижче, ніж у чоловіків.

У сфері регулювання питань проходження служби у Збройних Силах України був прийнятий закон, згідно з яким жінки проходять військову службу на рівних засадах з чоловіками, що включає рівний доступ до посад і військових звань, рівний обсяг відповідальності під час виконання обов'язків військової служби, а також скасовує необґрунтовані обмеження щодо служби жінок у військовому запасі і проходження військових зборів.

Висновки. З урахуванням проаналізованої ситуації можливо виділити основні напрямки реалізації гендерної політики держави: забезпечення вирівнювання можливостей для доступу жінок і чоловіків до політичних інститутів; ліквідація дискримінаційної практики в галузі праці та зайнятості; зниження невиправдано високої частки жінок у складі незабезпеченого населення країни; створення системи механізмів запобігання насильству над жінками; зниження впливу несприятливих соціальних факторів для здоров'я і тривалості життя.

Треба зазначити, що забезпечення рівних прав та можливостей для представників обох статей в Україні закріплено законодавчо, однак, за показником гендерної рівності Україна за підсумками 2019 року займає 59 місце – між Гондурасом (58 місце) і Хорватією (60 місце). Таким чином Україна обігнала Росію (81), Грузію (74), Італію (72) та Ізраїль (64), однак відстала від Польщі (40), Білорусі (29), Естонії (26), Молдови (23) і Латвії (11).

Список використаної літератури

1. Костикова И.В. Введение в гендерные исследования. / Костикова И.В. и др.: Под общ. ред. И. В. Костиковой. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 235 с.
2. Руднева Е. Гендерное равенство как принцип законодательства Украины / Е. Руднева / Вісник Маріупольського державного університету «Право України». – 2002. – № 4. – С. 103-108.
3. Уэст К. Создание гендера / Уэст К., Зиммерман Д. Труды СПб филиала ИС РАН, 1997. С. 94-124.

Пелешенко Олена Вікторівна – старший викладач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Носова Інна Іванівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

ТРАНСЛЯЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві життєва позиція особистості формується під впливом багатьох факторів, одним з яких є різного роду соціальні стереотипи. Вони грають величезну роль у ставленні суб'єктів суспільної діяльності до якогось явища і до інших суб'єктів.

Поняття гендер трактується як організована форма соціальних відносин між чоловіком і жінкою, характеризує їх міжособистісне спілкування, взаємодію в рамках основних соціальних інститутів (сім'я, політика, економіка, держава), а також є засобом створення власної ідентичності. Проблема гендерної стереотипізації, є поштовхом до розвитку статевих, а потім і гендерних досліджень [3].

Викладення основного матеріалу. Гендерні стереотипи – це соціальні норми. Кожна особистість є носієм суб'єктивних уявлень про те, що чоловікам і жінкам властиві певні набори якостей і моделей поведінки. Більшість людей дотримується цієї точки зору, і, зазвичай, аналізуючи поведінку індивідів у суспільстві, поділяють її на «вірну» та «не вірну» для представників тієї чи іншої статі.

Велика кількість людей стикається з поняттям гендерної нерівності, що поширюється на платформу формування економіки у сучасному просторі. Внаслідок цього формуються стереотипи, якими зазвичай керуються на ринку праці. Показником поширення гендерних стереотипів в сфері зайнятості є поділ багатьох професій на «чоловічі» і «жіночі». Примітно, що гендерну ідентифікацію мають навіть назви багатьох професій. Наприклад, найменування посад «директор», «бухгалтер», «інженер», «професор», «лікар» і т. п. не мають жіночого аналога. І, навпаки, немає чоловічих аналогів найменування професії «швачка», «посудомийка» або «покоївка». Така ситуація неминуче формує в свідомості людей уявлення: для чоловіка годиться одне, для жінки – інше. Сфера праці та економічних відносин в цілому – одна з найбільш стереотипізованих у суспільному житті [1].

Гендерні стереотипи знаходять прояв не тільки в поведінкових формах, але і в загальноприйнятих висловлюваннях. Широко поширені такі фрази, як «не жіноча це справа», або, навпаки, «жіноча справа», «жіноча логіка», «жіночий характер» і т. д [1].

Традиційним та глибоко вкоріненим є гендерний стереотип, за яким навіть працююча, освічена, але заміжня жінка є насамперед

дружиною й матір'ю, яка повинна допомагати чоловіку, нерідко зневажаючи власні прагнення до самореалізації та професійного успіху, відмовляючись від кар'єрних можливостей. Такі уявлення притаманні і чоловікам, і жінкам, засвідчуючи готовність поступатись і місцем на ринку праці, і місцем на щаблі кар'єри.

Проте ставлення до жінок як до рівних за правами і можливостями учасниць на ринку праці є далеко неоднозначним. Гендерні стереотипи дуже швидко виявляють себе в період кризи та безробіття, знаходячи виправдання і підтримку серед громадян [3].

Є певне «порочне коло»: з одного боку, гендерні стереотипи сприяють соціальній нерівності чоловіків і жінок, з іншого – фактична соціальна нерівність статей ці стереотипи закріплює. Таким чином, стереотипи допомагають виправдовувати економічну і соціальну нерівність, домінування тих, у кого в руках влада і багатство [3].

Гендерні стереотипи давно зміцнились і в соціальному середовищі. Вони існують нерозривно від суспільної свідомості і створюють чимало проблем. Наприклад, існує думка про формування конкретних якостей особистості тільки у певної статі. Це проявляється в одяганні дитини в рожевий або блакитний колір з раннього віку, придбання різних іграшок для хлопчиків і дівчаток. З дитинства дітей долучають до різних видів діяльності, обумовлених їх статевою приналежністю. Хлопчика не віддають в гурток танців або крою та шиття, а дівчинку не відправляють займатися боротьбою або футболом. Гендерні стереотипи передаються між поколіннями, що фіксує їх стійкість в соціумі. Гендерні стереотипи важко піддаються зміні, тому що закріплені в свідомості людей протягом багатьох століть [2].

Висновки. Отже, у сучасному суспільстві гендерні стереотипи виступають як певні культурні, загальноприйняті норми. Інтенсивне інформування про ці норми змушує індивіда підкорюватись цим стереотипам. Дія цього інформативного тиску полягає в тому, що індивід прагне відповідати гендерним ролям, для того щоб отримати всезагальне соціальне схвалення і уникнути несприйняття його як частини соціуму.

Гендерні стереотипи формуються історично, вони відповідають певним потребам та інтересам суспільства і тому мають високу стійкість, передаються з покоління в покоління. Гендерна соціалізація багато в чому спирається на традиції даного конкретного суспільства, так як має на меті підтримку і відтворення певного соціального порядку. Таким чином, існуючі досі в суспільстві соціальні відмінності між чоловіками і жінками обумовлені, в першу чергу, не біологічними, а соціокультурними причинами.

Список використаної літератури

1. Богданова А.О. Гендерные стереотипы в современном обществе А.О. Богданова // Материалы VI Всерос. науч. Интернет-конф. «Культура и взрыв: социальные смыслы в эпоху перемен» [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://socio.my1.ru/load/2010/>
2. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві / За ред. Ю.І. Саєнка. – Київ: ВАІТЕ, 2007. – С. – 45.
3. Иванов В.Ф. Соціологія масової комунікації [Текст]: навч. посібник / В.Ф. Иванов. – Черкаси: Вид-во ЧДУ, 2003. – 312 с.

Пелешенко Олена Вікторівна – старший викладач кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Куліш Олена Сергіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Пілецька Л. С.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Особистість є суспільною істотою, що постійно взаємодіє з оточуючими. На кожному етапі соціалізації, вибудовуються контакти у межах різноманітних соціальних інститутів, які регулюють та контролюють поведінку індивіда та в більшій мірі формують його ціннісні орієнтації. Ціннісні орієнтації – одне з ключових структурних утворень зрілої особистості, саме в них знаходяться її різноманітні психологічні характеристики.

Аналіз основних результатів досліджень. У психології проблема цінностей завжди займала важливе місце. Ще В. Дільтей вважав, що змістом душевного життя є емоції, почуття, що являють собою особистісний вияв цінності. У вітчизняній психології систему ціннісних орієнтацій особистості визначали через поняття спрямованості особистості (С.Рубінштейн, Г.Андреева та ін.); ціннісні ставлення, що формуються в процесі соціальної взаємодії, а потім

трансформуються в соціальні установки, а після деяких перетворень – у ціннісні орієнтації (Н.Фролова); результат відображення у свідомості особистості наявних у суспільстві ціннісних відносин (Р.Шульга). Багато вчених вважають, що ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, які закріплюються життєвим досвідом індивіда (А.Фурман). Основою ціннісних уявлень є необхідність усвідомлення виникаючих переживань. А. Маслоу робить акцент на проблемі вибору та самоактуалізації, вважає, що індивід вибирає цінності інстинктивно, що закладено природою. Для Г. Олпорта цінність є особистісним сенсом, джерелом яких є мораль, а етичні правила і цінності – засобом досягнення внутрішніх цінностей, які являються цілями особистості. Трансформацію засобів у ціль, або перетворення зовнішніх цінностей у внутрішні, вчений називає «функціональною автономією», що є процесом трансформації «категорії знань» в «категорії значення». Інтеріоризація зовнішніх цінностей можлива лише при умові усвідомлення особистістю сенсу отриманих із зовнішнього світу «категорій знань» . В. Франкл цінності особистості називає «універсаліями сенсу» – об'єктивні сенси, що притаманні всьому людству протягом його розвитку. Універсальний характер цінностям надає їх усвідомлення та осмислення, а значимість визначається прийняттям відповідальності за її реалізацію. Таким чином, концептуально різні дослідження проблеми цінностей в зарубіжній та вітчизняній психології сходяться в розумінні ціннісних утворень як важливого функціонального компонента структури особистості, як вищого рівня спрямувань, потреб, інтересів людини. При цьому, основним механізмом становлення особистісних цінностей, як регулятора індивідуальної поведінки, є інтеріоризація соціальних цінностей. Необхідною умовою для трансформації цінностей суспільства в особистісні є включення в соціальну діяльність з метою реалізації відповідної цінності. Відомо, що ціннісні орієнтації виконують важливі функції, насамперед, регулюють поведінку та діяльність людини у суспільстві, формують духовний світ, визначаючи соціальну значимість індивіда та затверджують неповторність, індивідуальність особистості. На формування життєвих цінностей людини, зокрема студента, впливає ряд факторів: наявність у суспільстві соціально-економічних протиріч, послаблення політичного та ідеологічного впливу, розширення соціальної самостійності та ініціативності студентів. Відбувається переоцінка цінностей, критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формуються нові уявлення про своє професійне майбутнє та майбутнє суспільства. Студентська

молодь будучи одним з найбільш чутливих до змін і найбільш мобільних соціальних груп є своєрідним барометром суспільного настрою, який показує зміни стратегічних орієнтирів в системі соціальних та політичних цінностей. Важливим структурним елементом ціннісних орієнтацій виступають цінності. Цінності в аксіології розглядаються як утворення, що мотивують до діяльності та задають їй напрям, як основа людського буття та невід'ємний елемент цього буття. Потреби соціального життя визначають цінності. Соціальна діяльність, що скерована потребами, формує відношення до об'єктів діяльності. Діяльність цілеспрямована та спирається на норми і правила, потребує від людства відповідності прийнятим нормам та прагненню до ідеалу. Найважливіші цінності людини визначають систему ціннісних орієнтацій. Якщо предмет, явище чи подія відповідають інтересам та потребам особистості, то їх можна визначити як цінність. Соціологічний підхід до ієрархії цінностей визначає вищими цінностями ті, які орієнтовані на благо людства в цілому. Толерантність, у свою чергу, визначається як цінність людства, що лежить в основі взаєморозуміння між людьми різних рас, віросповідань, статей та національностей. Для цілісного розуміння ціннісних орієнтацій вчені виокремлюють типи систем цінностей. Для прикладу, В.Гаврилюк виокремлює чотири основних типи систем цінностей: сенсожиттєву систему, що визначає цілі існування, об'єднує цінності людського життя, цінності правди, краси, свободи, справедливості і тд.; вітальну систему – цінності збереження та підтримки буденного життя, що стосуються базових потреб особистості: здоров'я, безпеки, комфорту; інтеракціоністська система, що включає цінності, які є важливими в міжособистісному спілкуванні: взаєморозуміння та взаємодопомога, успішні взаємини, влада; соціалізаційна система – цінності, які визначають процес формування особистості. Барабанщиков Б.О. розглядає рівні організації цінностей, а саме: найбільш узагальнені цінності: духовні, соціальні, матеріальні; духовні цінності при цьому поділяються на пізнавальні, етичні, гуманістичні та ін., соціальні – цінності соціальної поваги, соціальних досягнень, соціальної активності. Цінності, що проявляються як особистісні якості: активність, домінантність, комунікабельність. Представники системного підходу розглядають ціннісні орієнтації через розуміння трьох аспектів, що включає дане поняття, а саме: об'єктивний, суб'єктивний та інтернаціональний. Перший означає досягнення матеріальних благ і визначення соціального статусу, естетичні та релігійні цінності. Під суб'єктивним аспектом розуміється накопичення власного досвіду у всіх сферах

життя, самоаналізі, рефлексії, само актуалізації та задоволенні собою. Останній важливий при характеристиці взаємодії людини з навколишнім світом. Дані аспекти більшою мірою охоплюють певні рівні регулювання поведінки особистості, проте в поведінці можуть бути реалізовані далеко не всі значимі цінності, що безперечно залежить від багатьох факторів. Беручи до уваги систему ціннісних орієнтацій сучасної молоді, прослідковується, що в останні десятиліття на передній план виступають матеріальні цінності: професійний ріст, престижний статус, матеріальне забезпечення. Серед особливостей свідомості молодих людей, які впливають на формування ціннісних орієнтацій, виділяють психічну нестійкість, здатність запам'ятовувати та опрацьовувати великий блок інформації, пошук оригінальних рішень різноманітних ситуацій. Молодь прагне до формування власної оцінки різних явищ, проте через обмежений характер практичної діяльності, неповну включеність в систему суспільних відносин, виникають протиріччя. Лінія поведінки в такому випадку є суперечливою, що проявляється у наслідуванні та запереченні загальноприйнятих норм, прагненні до спілкування та втечі від нього, ідентифікації та відокремленні, конформізму та негативізму. Наявне прагнення до життєвого самовизначення, поява планів на майбутнє, але й думок про минуле, різко виражене бажання розібратись в собі, навіть якщо при цьому погіршуються відносини з зовнішнім світом і людьми, чітка статева поляризація в формах міжособистісної поведінки і змішання форм статевої поведінки, становлення світобачення і плутанина в моральних установках. Саме тому важливо в умовах сучасного інформаційного простору вміти критично опрацьовувати інформацію для того, щоб сформувати власну стійку позицію щодо різних явищ, зокрема, явища гендерної толерантності.

Беремо за основу психологічну структуру ціннісних орієнтацій П. Ігнатенко, який виокремив наступні їх складові: потреби, настанови, інтереси, мотиви, цілі, ідеали, свідомість, переконавання, вибір, цінності. На основі вивчення перерахованих компонентів нами запропоновано віднести їх до трьох блоків, а саме: когнітивного, діяльнісного та мотиваційного, що допоможе коректно сформулювати індикатори гендерної толерантності. Когнітивний блок включає в себе цінності, ідеали та установки особистості. Це система знань про гендерну толерантність, готовність сприймати інформацію щодо даної проблематики, усвідомлення своєї психологічної статі (за С.Бем – фемінність, маскуліність та андрогінність). Цінності в межах даного блоку поділяємо на термінальні(цінності-цілі) та інструментальні(цінності-засоби), опираючись на концепцію М.

Рокича. У рамках даної теорії загальна кількість цінностей відносно невелика і у зв'язку з цим люди володіють однаковими цінностями, проте відмінності спостерігаються не в самих цінностях, а в системі їх організації. Це підтверджує те, що досліджувати необхідно саме ціннісні орієнтації, а не кожен цінність поокремо, що дозволить виявити індивідуальні цінності кожної людини та їх особливості. Цій задачі слугує і розроблена Шварцом типологія різного змісту цінностей, необхідних для формування цілей особистості, також опис умов узгодженості потреб індивіда з інтересами суспільства. Ознакою формування/сформованості гендерної толерантності є наявність таких термінальних цінностей, для прикладу: воля, щастя інших та життєва мудрість, відповідно, інструментальних: вихованість, ретельність, незалежність, терпимість, широта поглядів та чуйність. Діяльнісний блок містить настанови та переконання і передбачає готовність особистості здійснювати свідомий вибір певної лінії поведінки, яка не проявляється у сексизмі та дискримінації. Мотиваційний компонент включає потреби, цілі та мотиви і характеризується прагненням свідомо регулювати свою поведінку, яка не базується на засвоєних гендерних стереотипах. У відповідності з описом кожного блоку, виокремлюємо наступні індикатори гендерної толерантності: готовність особистості здійснювати свідомий вибір певної лінії поведінки, що не проявлятиметься у сексизмі та дискримінації; самоконтроль під час соціальної взаємодії, здатність та прагнення свідомо регулювати власну поведінку, що не спирається на загально визнані гендерні стереотипи; наявність знань, що стосуються гендерного підходу, готовність сприймати нову інформацію, розуміння власної психологічної статі, здатність визнавати не лише власну, але й відмінні точки зору, що стосуються гендерної проблематики; наявність певних цінностей, що визначають терпимість до цінностей, особистісних якостей, поведінки інших людей.

Висновки. Таким чином, збільшується актуальність не лише теоретичних, але й прикладних досліджень у даному напрямку. Вивчення психологічної статі особистості, цінностей, установок та переконань, міру прийняття гендерних стереотипів дозволить дослідити вплив ціннісних орієнтацій на формування гендерної толерантності на практиці.

Список використаної літератури

1. Frankl V. Psychotherapy and existentialism. New York : Simon and Schuster, 1967. X, 246 p.

2. Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512
3. Grünberg L. Gendering Research: from Skepticism to Trust // *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*. – 2010. – № 1 (1). – P. 2-10.
4. Maslow A. *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row, 1954. – 411 p.
5. Policek N. From Gender Studies to Gender in Studies. Case Studies on Gender-Inclusive Curriculum in Higher Education. *Gender and Education*. 2012. Vol. 24. № 4. – P. 464-465.
6. Terebilina MV The problem of gender in French journals. – М., 2014. – P. 15.

Пілецька Любомира Сидорівна – д. психол. н., проф., професорка кафедри соціальної психології та психології розвитку, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ).

Pobokina G. M.

FEATURES OF LIFE STRATEGIES OF THE PERSONALITY IN THE GENDER DIMENSION

Formulation of the problem. The problem of life's choice, man's building of himself and his future, occupies a special place in psychological research. Closely connected with this problem are issues of freedom and limitations in a person's choice of his life path, search for the meaning of life, awareness of his life's purpose, determination of his life opportunities and prospects, building relationships with the world, people, himself and a number of others. These eternal questions that people pose and solve from generation to generation, today, under conflicting conditions, intensify social and sociocultural transformations, strengthen political movements, increase information flows, increase digitalization in all spheres of life and activity, acquire new and very significant aspects. Situations of powerful social upheavals and political ambitions give rise to alternative views and ideas about things: on the one hand, the recognition of a person's uniqueness, the absolute value of his personality, and on the other, a judgment about a person's loss of subjectivity, about the impersonality of his existence. In this context, the question arises in a new way about how a modern person perceives his freedom – the freedom of life choice, assuming

responsibility for this choice. Intensive changes cannot but reflect on the meaning and character of a person's life and activity, on designing himself, his future.

Outline of the main research material. The state of bewilderment at the loss or reorganization of habitual life guidelines may become one of the causes of the crisis of the meaning of life search and life choice. The concept of "life choice" is complex, multi-valued, and multi-faceted in meaning - this is a turning point in the life path of a person, which has its own structure and internal trends, which testify to the direction of a person, his level of development, his ways of relations with other people and interaction with the world. Life choice fits a person into a certain social context, contributing to self-determination, and, ultimately, to self-realization. Choice is a peculiar indicator of what a person lives for, what he strives for, how he achieves goals, solves problems and what values he adheres to.

The concept of life choice allows you to describe the life path of a person in a system of interconnectedness, interdependence, consistency and the integrity of his life. Choice is an action responsible for consequences; life choice is an action that inscribes a person into a certain context of being.

In modern psychological science, there is a tendency to study a person in the context of his relationship with the surrounding reality, in connection with this subject of scientific knowledge are the life path, life choice, life prospects, life strategies, the meaning of life.

According to B. Ananiev, the formation and development of man as a contemporary of the era and the generation of his peers depends on the historical time in which he lives. The story itself is a major partner in life drama of man, and social events become milestones of his life paths [1].

A. Asmolov notes that most clearly a person manifests itself as an individual in situations of choice, and the history of his life path is a sequential chain of accepted and rejected alternatives. A person perceives his decision as something made, proceeding from internal necessity, and is fully responsible for what is done. selection [2].

The presentations of C. Rubinstein about external and internal conditions of life choice; basic theoretical A. Brushlinsky's provisions on the source of human activity when choosing life path; the views of M. Ginzburg on nature, mechanisms and the specifics of life choice [3; 4; 5].

K. Abulkhanova-Slavskaya and T. Berezina distinguish between the laws of existence of objective necessity and the laws of spiritual realization man of his essence, on which man relies, choosing his life path [6].

A. Komlev believes that the inclusion of man in life takes place in “Bifurcation point”, vital uncertainty and the need for life choices. The activity underlying the choice of the way of life is analytical and synthetic in nature, since provided by intelligence. Level of intellectual development favors as one of the indispensable conditions for the effectiveness of life choice and building a life path. According to A. Komlev, life choice is a subjective process and the result of a motivated ranking knowledge and preferences of one of the objectively existing possibilities of solving the problem on the basis of the inherent mentality of man, which is invariably accompanied by a stream of feelings, volitional efforts and knowledge [7].

Conclusions. Currently in psychological science there is no single and unambiguous definition of the concept of choice. In psychology, the concept of choice is often used as an explanatory construct, and not as a subject of deep scientific research. The ambiguity of this word is related to its intersection with such concepts as predisposition, preference, assumption, decision, often perceived and used as synonyms. An analysis of the works of domestic and foreign psychologists allows us to conclude that the phenomenon of life choice has become the subject of systematic scientific study relatively recently. The problems of works devoted to life choice include quite a few aspects and directions of research.

References

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с. – (Серия «Мастера психологии»).
2. Асмолов А. Г. По ту сторону сознания. Методологические проблемы неклассической психологии / А. Г. Асмолов. – М.: Смысл, 2002. – 480 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2004. – 678 с.
4. Брушлинский А. В. Субъект: мышление, учение, воображение / А. В. Брушлинский. – М.; Воронеж, 1996. – 342 с.
5. Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1988. – № 2. – С. 19–26.
6. Абульханова-Славская, К. А. Время личности и время жизни / К. А. Абульханова-Славская, Т. Н. Березина. – СПб.: Алетейя, 2001. – 304 с.
7. Комлев А. А. Психологические факторы значимого жизненного выбора: дисс. канд. психол. наук / А. А. Комлев. – Тамбов, 2003. – 194 с.

Pobokina Galina Mikolaivna - Senior lecturer in the Department of practical psychology and social work, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk).

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ КОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Постановка проблеми. Гендерні відмінності традиційно закріплені у вигляді безлічі соціальних інститутів на кшталт армії, сім'ї тощо, проте вони є соціальним конструктом й покликані скоріше регулювати й гармонізувати ієрархічні суспільні структури, впорядковуючи взаємодоповнюючі рольові позиції чоловіків та жінок. У будь-якому випадку, доки у науковій царині точаться жваві дискусії, проблема професійного становлення молоді і його ймовірної залежності від гендерних стереотипів, набуває дедалі гострішої актуальності.

Викладення основного матеріалу. Поняття «становлення» особистості визнається філософською категорією, яка передбачає діалектичний рух шаблями розвитку, новоутворення у сукупності характерних ознак і форм у цьому процесі.

При цьому, і у науковому, і у суспільному дискурсі поняття «становлення» вживають переважно у синонімічному значенні до поняття «розвиток», у контексті виникнення новоутворень у процесі розвитку, а також характеризуючи первинне формування предмету. Загалом же вважають, що становлення відображає об'єктивний бік змін, що відбуваються.

Чинники професійного становлення: особистісні особливості фахівця, бажання розвиватися і зростати, спосіб та стиль входження у професію, витривалість тощо; індивідуальні особливості фахівця, потреба соціуму у тих навичках та вміннях, що може запропонувати особистість, затребуваність спеціальності фахівця у суспільстві та на ринку праці, обсяг ресурсів, якими володіє фахівець при початковому виборі професії та ін. Важливою психологічною умовою професійного становлення особистості виступає так зване професійне самопізнання.

Гендерні стереотипи – це стандартизовані уявлення про моделі поведінки та риси характеру, відповідні поняттям «маскулінне» та «фемінне». Гендерні стереотипи завжди відображають певні соціальні норми й уявлення про характерність та поведінки визначеної поведінки чоловіків і жінок.

З метою вивчення гендерних проявів особистості юриста у процесі професійного становлення нами було проведено дослідження серед жінок та чоловіків, які працюють в юридичній галузі.

Дослідження рівня конфліктності показало, що обидві статі знаходяться на середньому рівні конфліктності. Тобто межа рівня конфліктності між жінками і чоловіками відсутня. Дослідження гендерних особливостей в конфліктній взаємодії показало, що рівень конфліктності середній і за результатами у жінок і чоловіків він без відмінностей. Для жінок переважаючим стилем поведінки є пристосування, для чоловіків – співробітництво. Жінкам властива стратегія розв'язання конфліктних ситуація така як поступливість, а чоловікам притаманна – конкуренція.

Дослідження на виявлення стилю поведінки в конфліктній ситуації показало, що в конфліктній ситуації значущість середніх значень відмінностей по стилю поведінки відсутня у жінок і чоловіків у таких стилях як: суперництво, компроміс та уникнення. А от по стилям співробітництво і пристосування відмінності є. Саме жінки більш проявляють стиль поведінки пристосування, чоловіки ж більше використовують стиль поведінки співробітництво.

Провівши дослідження на виявлення стратегій розв'язання конфліктних ситуацій ми виявили, що значущість середніх значень відмінностей по стратегіям поведінки уникання, компроміс ті співробітництво не виявлені. Проте виявлені різні стратегії розв'язанні конфліктних ситуаціях у жінок и чоловіках в двох інших стратегіях. А саме, жінкам властива стратегія розв'язання конфліктних ситуація така як поступливість, а чоловікам притаманна – конкуренція.

Визначили шляхи оптимізації гендерних особливостей конфліктної взаємодії. У конфліктній ситуації завжди потрібно пам'ятати про «золоте правило» моральності, про дотримання ввічливості і тактовності. Необхідно підходити до вирішення проблем творчо: намагатися побачити в співрозмовнику кращі якості і орієнтуватися на позитивні сторони його характеру. Також, використання психологічного посередництва, яке засноване на факті участь в переговорному процесі третьої нейтральної особи позитивно позначається на його ефективності. Одним із шляхів спрямованих на попередження конфліктів, може бути такий напрямок роботи з різними групами населення, як формування гендерної компетентності.

Також, ми виділили психологічні особливості ставлення юристів до часу у відповідності із гендерним чинником та психічні якості, що складають «психологічний портрет» юристів поєднані за структурою фактора часу.

Оптимальне та диференційоване опосередковане ставлення до часу виявлено у представників рівноважної групи (жінки та чоловіки) за усіма чотирма ознаками. Рівноважні індивіди надають часу ознаки цінності та вміють ним ефективно розпоряджатись.

За особливостями безпосереднього переживання часу та опосередкованого ставлення до нього, юристи (жінки та чоловіки) чітко локалізуються в межах рівноважної групи. За часовою організацією психіки, вони спрямовані в теперішнє, відчують незначний суб'єктивний дефіцит часу, вважають час своєю реальністю та надають йому цінності, вміють ним найкращим чином розпоряджатись, порівняно з іншими індивідами.

Якості юриста (незалежно від гендерної ознаки) умовно поєднані в «психологічний портрет». До цих якостей належать такі: цілеспрямованість, рішучість, гнучкість поведінки, готовність ризикувати, впевненість в собі, конкурентоспроможність, енергійність, комунікативність, ініціативність та вміння подобатись людям. Рівень цих якостей узгоджений з часовою організацією їх психіки.

Висновки. Для «психологічного портрета» юристів характерний середній рівень мотивації досягнень, який найкращим чином забезпечує ефективність їх діяльності. Психічні якості, що складають «психологічний портрет», поєднані за структурою фактора часу. Таке поєднання зумовлює найбільш відповідну успішність діяльності юриста.

Список використаної літератури

1. Бендас Т.В. Гендерная психология / Т.В. Бендас. – СПб.: Питер, 2007. – 431 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2001. – 320 с.
3. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві // За ред. Ю.І. Саєнка. – Київ: ВАІТЕ, 2007. – 143 с.
4. Говорун Т.В. Гендерна психологія: [Навч. посібник] / Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді. – К.: «Академія», 2004. – 308 с.
5. Лапшина В.Л. Гендерні стереотипи в професійній сфері: витоки, стан та перспективи існування / В.Л. Лапшина // Український соціум: Соціологія. Політика. Економіка. Педагогіка.: Науковий журнал. – 07/2005. – №4. – С.27–34.
6. Оксамитна С.М. Гендерні ролі та стереотипи / С.М. Оксамитна // Основи теорії тендеру: [навчальний посібник / відп. редактор Скорик М.М.]. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 157–181.

Радул Ірина Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри практичної психології, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький).

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА КВІР-ТЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Постановка проблеми. Аналіз методології сучасних ревізійоністських досліджень ЛГБТ-вчених виявляє внутрішні протиріччя світоглядних установок дослідників даного напрямку. При уважному читанні самих ревізійоністів можемо виявити приховані посилки в інтерпретації сакральних текстів християнства і іудаїзму, в яких знайшли своє відображення імпліцитні установки світогляду авторів. У цьому випадку специфіка ЛГБТ-інтерпретації давнини виявляє її глибинну тотожність із «протилежними» їй гетеросексуальними патернами культури.

Щоб виявити найбільш змістовну і часто несвідому частину тези, необхідний уважний аналіз імпліцитних посилок її аргументації. Як заповнення неочевидності тези, аргументація може містити в собі більш значущий смисловий посил, ніж сама теза. Те, як саме співрозмовник пояснює свою тезу, в більшості випадків, набагато краще дає зрозуміти його позицію. Часто декларована теза в свідомості людини виконує роль ідентифікаційного гасла або красивої заяви, містить у собі психологічно компенсаторну функцію або формулу інтелектуального задоволення. Таким чином, заява (теза), яка звучить назовні, виявляється частиною теоретизації світу саме з тієї причини, що цього компоненту недостатньо всередині світоглядного простору. Тобто симпатія до декларованого назовні може мати функцію урівноваження переважаючого змісту свідомості.

Викладення основного матеріалу. В культурно-історичному контексті заборона гомосексуальних зв'язків у Торі була пов'язана з табу на оргіастичні священні ритуали сусідніх народів, під час яких передбачалися й одностатеві акти. Таку інтерпретацію відстоювали: Д. Бейлі (D. Sh. Bailey), Дж. МакНейл (J. McNeill), Т. Хорнер (T. Horner), Дж. Босуелл (J. Boswell) та інші. Найбільш популярними є приклади твердження про гомосексуальний зв'язок Рути з Ноомі (книга Рут) і Давида з Йонафаном (1 та 2 Царств). Такі твердження представлені, зокрема, у публікаціях К. Блекмер (C.E. Blackmer) [1]; спільній книзі преп. Дж. Майнера (J. Miner) і Дж. Коннолі (J. Connoley) [2], статті В. Черноіваненка [3], та інших працях на цю тему.

Однак виразно простежуємо характерні сексистські й патерналістські кореляції, виправленням яких повноцінно займається сучасна квір-теологія. Ось, приміром, що пише Ненсі Вілсон: «Доказів

того, що Біблія не засуджує гомосексуалізм, недостатньо. Геї та лесбійки повинні мати можливість проголосити: «Так, це “І наша історія теж!”» [4]. Ця яскрава теза імпліцитно містить у собі ту ж структуру сексистської й традиціоналістської свідомості, з якою і бореться. ЛГБТ потрібна не тільки і не стільки сексуальна свобода, скільки своя історія, Біблія, що діють у культурі як класичні патерни. Як і будь-яке право, *право* ЛГБТ постає *обов'язком* для інших соціальних груп. Таким чином, якби гомосексуалістів було б кількісно більше, то вони в історії прагнули б до такого ж домінування. Зокрема, в просторі аналізу біблійних текстів як певної загальної території квір-теологи, можна порівняти, проявляють себе як загарбники і диктатори (тобто, так само як і їхні опоненти). Квір-інтерпретація класичних текстів не більше толерантна до протилежних смислів, ніж традиційні методи фундування свого культурного коду.

З метою обґрунтування цієї точки зору, Корні Блекмер наполягає, що «на івриті дієслово *dabaq* (cling – чіплятися, триматися, прилипати) має виразно сексуальні й романтичні значення» [1], і вона підтверджує це покликанням на Бут. 2,24, де згадане дієслово використовується для пояснення вічної вірності. Також згадується випадок із Діною та Сихемом у тій же біблійній книзі 34, 2-3. На словниковій допустимості прочитання виразів у гомосексуальному ключі будується вся біблійна квір-аргументація. Однак, згідно з будь-яким словником івриту, сексуальна конотація далеко не перше зі значень сенсу слова *dabaq*. Найчастіше це дієслово означає «пере/слідувати» і «бути відданим» [5]. Словник О. Н. Штейнберга визначає значення дієслова דבַּק (dabaq) як: приліпитися, приєднатися, наздоганяти, переслідувати [6, с. 96]. У тій же книзі Буття 19,19 це дієслово перекладається як «спіймав» у значенні «наздогнав», а у 31,23 за його допомогою описується переслідування кривдника: «І взяв він з собою братів своїх, і гнався [הָרַק] за ним дорогою семи день, та й догнав [דָּבַק] його на горі Гілеядській». Таким чином, слово *dabaq* може мати сексуальну конотацію тільки в третьому своєму значенні. Те ж саме можна сказати і про вживання староеврейського слова *hesed*, до якого також апелює К. Блекмер та яке означає любов як милосердя і доброту.

У структурі аргументації вищезазначених авторів повністю відсутній поворотний аргумент, який змушував би нас шукати альтернативні шляхи пояснення головної ідеї книги Рут. Фемен- і квір-теологи підкреслюють, що при третьому значенні позначених слів можна цілком припустити лесбійський зв'язок у відносинах Рут і Ноомі, але головна обставина, яка робить перше значення тексту

незадовільним у системі квір-прочитання, просто відсутня та не пояснена.

Висновки. Обрана сучасною квір-теологією для надання своїм світоглядним тезам біблійного обґрунтування, не має достатніх підстав, як і сама спроба реінтерпретації текстів Писання на користь схвалення гомосексуальності. На нашу думку, для того, щоб бути віруючим геєм чи лесбійкою, не обов'язково робити штучні спроби адаптувати всю історію людської писемності під тезу про нормативність одностатевої любові. І якщо іудаїзм та християнство до ХХ століття були однозначно проти цього, то немає необхідності змінювати цей історичний параметр будь-що-будь. Більш того, виявлення імпліцитних мотивів квір-біблеїзму девальвує їх наукову цінність, розкриває внутрішній конфлікт зі своєю сексуальністю, яка в різному ступені властива загалом всім сексуальним орієнтаціям.

Список використаної літератури

1. Blackmer C. The Agency of Divine Same-Sex Love: Ruth's Redemption of Naomi. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.professorcorinneblackmer.com>.
2. Miner J., Connoley J. – The Children Are Free: Reexamining the Biblical Evidence on Same-sex Relationships. Jesus Metropolitan Community Church, 2002. – 91 p.
3. Черноиваненко В. «Превыше любви женской»: гомоэротические мотивы и сексуальная мораль в Библии / Гомосексуальность и христианство в XXI веке: сборник статей разных лет / Сост. В. Созаев. – СПб., 2014. – С. 37-50.
4. Вилсон Н. Читая Библию «новыми глазами». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://queerspirituality.wordpress.com/2009/12/01>
5. Стронг Дж. Еврейско-русский словарь. – М.: 2000. – 204 с.
6. Штейнберг О.Н. Еврейский и халдейский этимологический словарь к книгам Ветхого Завета. – Вильно: Типография Л.Л.Маца, 1878. – 527 с.

Рубський Вячеслав Миколайович – д. филос. н., старший викладач кафедри практичної психології, Одеський національний морський університет (м. Одеса).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ УСТАНОВОК

Постановка проблеми. Важливим елементом будь-якого суспільства виступає гендерна культура як система регулювання відносин між статями, ціннісно-усвідомлена сукупність правил і норм соціальної взаємодії індивідів відповідно до статевої приналежності, втілених в принципах і традиціях суспільної життєдіяльності.

Різниця між двома статями - одне з найважливіших умов, що лежать в основі багатьох різновидів культури, які надають людям почуття власної гідності і положення в суспільстві [1, с. 34].

Викладення основного матеріалу. Важливою умовою розвитку і функціонування суспільства є демографічне відтворення. Ця необхідність сформувала певний гендерний порядок, певний розподіл ролей, пов'язане з розподілом праці, сімейними відносинами, вихованням дітей. У суспільних науках гендерні відносини розглядаються як нормативна основа конструювання соціальної поведінки з другої половини минулого століття. Термін «гендер» вперше був введений в науковий обіг на Заході в кінці 60-х років для аналізу соціальних відносин. Сенс поняття «гендер» в соціальних науках полягає в ідеї соціального моделювання статі в різних ситуаціях взаємодії в соціумі. Гендер - це соціокультурна маска статі. Гендер - одна з базових характеристик особистості, що обумовлюють психологічний і соціальний розвиток людини [4, с. 174].

Багатокомпонентна структура гендера визначається чотирма групами властивостей: біологічна стать, гендерні стереотипи, гендерні норми і гендерна ідентичність.

Гендерні стереотипи - це схематизовані, спрощені, спотворені уявлення про соціальний об'єкт (одній людині, групі людей, суспільстві в цілому). Гендерні стереотипи є поширеною думкою або упередженням про властивості та характеристики, якими, нібито повинні володіти або володіють жінки і чоловіки, а також про ролі, які вони виконують або повинні виконувати [1, с. 186].

У всі часи психологи проводили дослідження гендерних стереотипів. Вони, як і будь-які суспільні думки, постійно зазнають змін. Наприклад, в середині минулого століття стереотипними вважалися такі думки:

Чоловіки – домінуючі, сильні, жорсткі, сміливі, неемоційні особистості. Вони не переймаються своєю зовнішністю, майже не

боятися старості і смерті, виконують функції годувальника сім'ї. Всі чоловіки досвідчені у всіх сферах діяльності, вони прагнуть до лідерства. Чоловіки логічні і об'єктивні, вільні і активні. Вони люблять займатися спортом, завжди прагнуть до успіху, честолюбні [2, с. 55].

Жінки - слабкі створення, не схильні до занять спортом, зате дуже стурбовані своєю зовнішністю і дуже бояться старості. Жінки добродішні і емоційні, скромні, цнотливі, хранительки домашнього вогнища, ніжні і легковажні. Але про те, вони мають дуже тонку інтуїцію. Жінки поступливі, залежні. Більшою мірою, ніж чоловіки, вони потребують захисту. Жінки в більшості своїй боязкі, пасивні, сором'язливі [2, с. 57].

На сьогоднішній день вчені відзначають, що орієнтація на подібні стереотипи в суспільстві послаблюється. Психологічні дослідження довели, що не існує «чоловічого» і «жіночого» типу особистості. І в науку, і в свідомість сучасних людей, все більше проникає розуміння того, що стереотипи не є природними, а створюються суспільством і функціонують в суспільстві.

У багатьох культурах чоловіків сприймають як агресивних, зухвалих, аристократичних, сильних, винахідливих, розумних, грубих, незалежних особистостей. Жінок - як емоційних і мрійливих, чутливих і ніжних, покірних і забобонних [3, с. 84].

Гендерні стереотипи дуже сильні. Їх приймають навіть ті групи, щодо яких вони створені. Незважаючи на те, що зараз забобони щодо жінок слабшають, з'являються інші, нові забобони, які часто допомагають виправдати економічний і соціальний перевага одних людей над іншими. Але гендерні стереотипи, які стосуються жіночності або мужності, в культурах різних народів досить близькі.

Залежно від соціальних чи економічних змін в суспільстві можуть змінюватися і гендерні стереотипи. Але цей процес відбувається вкрай повільно, оскільки людина починає засвоювати стереотипи в ранньому віці, задовго до появи своєї власної думки. Гендерні стереотипи, які існують в нашому суспільстві, надають безумовне вплив на процес формування та соціалізації дітей при цьому визначаючи і впливаючи на його спрямованість [1, с. 40]. З раннього дитинства дітей починають виховувати згідно їх статевої приналежності, також з цього моменту одяг дівчаток і хлопчиків різниться за кольором. Дівчаткам - рожеве або червоне, хлопчикам - синє. Дівчаткам у більшості народів прийнято відрощувати волосся, заплітати коси і прив'язувати бантики, хлопчикам - робити акуратні стрижки. Це яскравий приклад того, що гендерні стереотипи закладаються практично з народження. Стереотипи дітей - це

стереотипи тих груп, до яких вони належать. Це батьки, дитсадкові група, школа. Батьки і інше оточення, виходячи зі своїх міркувань про якостях, властивих чоловікам і жінкам заохочують дітей проявляти саме ці полоспеціфічні риси [1, с. 88].

Підлітковий вік відноситься до числа кризових періодів розвитку і життя людини, пов'язаних з фундаментальною перебудовою в області свідомості, діяльності і в комунікаційної системи особистості. Динамічне статеве дозрівання, підвищення самосвідомості, спрямованість підлітків на активне освоєння соціальних норм в сукупності визначає особливість формування статевої ідентичності в підлітковому віці [2, с. 53].

У підлітковий період формується не просто почуття дорослості, а досить розмежована дорослість певної статі, «внутрішня позиція чоловіка» або «внутрішня позиція жінки». Через це відображення в свідомості підліток порівнює і ототожнює себе з іншими (дорослими - чоловіками або жінками, або однолітками - хлопчиками або дівчатками), знаходить модель для засвоєння, будує свої відносини з іншими людьми, перебудовує свою діяльність. Ототожнюючи себе підліток спирається на приклад референтних дорослих (батьків, вчителів) і однолітків [3, с. 69]. Розвиток статевої ідентичності відбувається під дедалі більшим самоконтролем підлітка за своєю поведінкою і відповідно до засвоюваними зразками, контролем оточення, коригуючого «мужність» або «жіночність», їх функціонування в якості статевої поведінки. Динаміка і зміни в структурно-функціональному відношенні пов'язані з процесом подальшої соціалізації підлітків. Вибір ними способів поведінки і статевих ролей в цьому контексті в певній мірі співвідноситься з системою нормативних очікувань культури, соціуму. Статева ідентичність в даному випадку робить можливим розмежування поведінки відповідно до загальноприйнятих стереотипами про поведінку і властивості особистості різної статі, їх ролі в суспільстві [3, с. 77].

Гендерні установки та стереотипи носять соціо-культурний характер. Стереотипи маскулітності - фемінітності включають уявлення про сімейні та професійні ролі, уявлення про зміст праці чоловіків і жінок [2, с. 34].

Висновки. Гендерні стереотипи продовжують надавати свій вплив на людей, «допомагаючи» виразно мислити, діяти і ставитися до інших індивідам. Кожному необхідно вчитися мислити самому, не підпадаючи під вплив громадської думки і їх забобонів. Тільки тоді можливо дотримання прав кожної людини незалежно від її статі та соціального статусу.

Список використаної літератури

1. Воронцов Д. В. Социальная психология пол: Методические указания к спецкурсу «Основы гендерной психологии» [Текст] / Д.В. Воронцов. – Ростов-на-Дону.: РГУ, 2000. – 992 с.
2. Дадаева Т. М. Кто выносит мусор, или Парадоксы гендерного разделения труда [Текст] / Т. М. Дадаева // Социологическое исследование. – 2007 - №6. – С. 120-126.
3. Добренков В. И., Кравченко А. И. Фундаментальная социология: в 15т. [Текст] / В.И. Добренков, А.И. Кравченко. – М.: Инфа-М. – Т.10: Гендер. Семья. Родство. 2006. – 1094 с.
4. Торкунова О. И., Петровская М. В., Емельяненко А. А. Гендерные установки как детерминанта выбора модели семьи [Электронный ресурс] // Казан. педагог. журнал. – 2016. – № 1 (114). – С. 198–202.

Сербін Юрій Вікторович – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Буровіна Оксана Володимирівна – асистент кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Смірнов С. В.

ЗАЛЕЖНІСТЬ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ ВІД ЇЇ ГЕНДЕРНОГО ТИПУ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми пов'язана з потребою вивчення впливу чинників на самоактуалізацію, з ціллю підвищення її рівня за рахунок оптимізації особистісних можливостей жінки.

Висвітлення проблеми у науковій літературі. Проблемами розвитку особистості в аспекті самоактуалізації займався багато вчених, зокрема Л.А. Коростильова, Д.Л. Леонт'єв, А.Г. Маслоу, К.Р. Роджерс та інші. Гендерні особливості самоактуалізації розглядали К.П. Гавриловська, В.А. Гупаловська, О.М. Солов'єв, та інші.

Викладня основного матеріалу. У наш час підвищується значення самоактуалізації жінки. Самоактуалізація – це безперервна реалізація потенційних можливостей, постійне прагнення до

самовдосконалення у різних сферах. На рівень самоактуалізації впливає багато чинників, у тому числі гендерний тип. З ціллю визначення цього впливу нами було проведено опитування 30 жінок, працюючих в санаторно-курортній сфері м. Очаків Миколаївської області.

В дослідженні були використані психодіагностичні методики: «Опитувальник статевих ролей С. Бем» [3] та «Діагностика самоактуалізації особистості» – опитувальник САМОАЛ (А.В. Лазукін, в адаптації Н.Ф. Каліна) [2]. За допомогою даних методик було визначено індекс маскулінності-фемінності респондентів та рівень їх самоактуалізації за загальною шкалою та одинадцятьма додатковими.

Матеріали дослідження показали, що 23 % респондентів мають маскулінний тип, 27 % – фемінний і 50 % – андрогінний. Тобто більшості жінок у рівній мірі притаманні як жіночі, так і суто чоловічі якості, що вказує на збалансованість їх внутрішньої природи та соціально-психологічну адаптацію.

Для кожної гендерної групи були розраховані середні показники самоактуалізації за загальною та додатковими шкалами. Дані по кожній групі надаються в табл.

Таблиця

Порівняння показників самоактуалізації за гендерними типами

Шкала	Рівень самоактуалізації, %			
	андрогінний тип	маскулінний тип	фемінний тип	В середньому по вибірці
Загальна шкала	48	46	32	43
Орієнтація в часі	48	44	36	44
Цінності	53	51	41	49
Погляд на природу людини	41	30	27	35
Потреба у життєвому пізнанні	52	57	30	47
Креативність	44	50	32	42
Автономність	44	37	20	36
Спонтанність	42	42	29	38
Саморозуміння	49	46	26	42
Аутосимпатія	46	49	32	43
Контактність	52	43	30	44
Гнучкість у спілкуванні	46	43	26	40

Порівняння показників самоактуалізації представниць різних гендерних типів показало значні відмінності, особливо між андрогінним та фемінним типами. Так, за шкалами «Автономність», «Саморозуміння», «Потреба у життєвому пізнанні», «Контактність», «Гнучкість у спілкуванні» показники жінок андрогінного типу перевищують показники жінок фемінного типу відповідно на 24, 23, 22, 22, 20 % %. Загалом у жінок фемінного типу рівень самоактуалізації за загальною та додатковими шкалами нижче, чим в середньому по вибірці. Між показниками жінок андрогінного та маскулінного типів значні відмінності спостерігаються лише за шкалами «Погляд на природу людини» (41 % проти 30 %) та «Контактність» (52 % проти 43 %).

Висновки. Отже дане дослідження показало явну залежність самоактуалізації від гендерного типу жінки. Найвищі показники самоактуалізації у жінок андрогінного типу, а найнижчі у жінок фемінного типу. Тому для підвищення рівня самоактуалізації жінкам фемінного типу необхідно прагнути до андрогінного типу, розвиваючи певні чоловічі якості. У нашому випадку – це гнучкість у спілкуванні, аутосимпатія та автономність. Це може бути досягнуто за допомогою розвиваючих тренінгів.

Список використаної літератури

1. Гупаловська В.А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. психол. н.: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / В.А. Гупаловська; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2005 – 26 с.
2. Диагностика самоактуализации личности (А.В. Лазукин в адаптации Н.Ф. Калина) / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Учебное пособие. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – С. 297-302.
3. Опросник С. Бем. Обработка опросника С. Бем./ Под ред. И.С. Клециной // Практикум по гендерной психологии. – СПб.: Питер, 2003. – С. 277-280.

Смірнов Станіслав Володимирович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Приватний вищий навчальний заклад «Медико-Природничий Університет» (м. Миколаїв).

Науковий керівник: **Меліхова Ірина Олексіївна** – к. психол. н., доц., заступниця завідувачки кафедри психології, Приватний вищий навчальний заклад «Медико-Природничий Університет» (м. Миколаїв).

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ НА РІЧКОВОМУ ТА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ

Постановка проблеми. Жінки поступово стають невід'ємною частиною морських екіпажів, але багато хто є противником цього через те, що виникають випадки гендерної дискримінації і зневажливого ставлення до протилежної статі.

Викладення основного матеріалу. На стадії навчання дискримінації дівчат за гендерною ознакою немає. Для навчання дівчата більш зручні, вони старанніше та поступливіше юнаків, хоча розуміння технічних дисциплін їм дається важче. Проблеми починаються в процесі працевлаштування. Щоб досягти поставленої мети і реалізувати мрію, дівчатам доводиться проявляти бійцівський характер, робити серйозні кроки для захисту своїх прав.

У 2000 році ООН проголосила у «Декларації тисячоліття» «Цілі розвитку тисячоліття», де проголошується необхідність «стимулювати гендерну рівність і підвищувати можливість жінок» (№ 3). Останні кілька років ІМО керує програмою «Інтеграція жінок у морській професії», метою якої є залучення жінок до роботи в морі. За ці роки вдалося створити структуру кар'єрної підтримки жінок в судноплаванні: зробити ряд кроків з подолання стереотипів щодо ролі жінок в мореплаванні, посприяти дівчатам і молодим жінкам, які бажають реалізувати себе в цій області. Якщо порівнювати Україну з країнами Європи, США, Австралією і Норвегією, треба констатувати, що жінки-морячки в цих країнах відчувають себе набагато впевненіше, ніж наші співвітчизниці. У цих країнах активно ведеться робота з подолання гендерних забобонів щодо «нежіночих» професій по залученню до галузі фахівців жіночої статі. За заявою першого заступника директора ІМВ Памели Тансі (Pamela Tansey), організація «виступає не на підтримку жінок, а на підтримку морської галузі та працюючих в ній людей». П. Тансі підтримують колеги, які вважають, що при існуючому дефіциті морських офіцерів ігнорувати величезний кадровий резерв за статевою ознакою все одно, що ігнорувати підготовлених фахівців, придатних до роботи в судноплавній галузі через забобони.

В Європі, Норвегії, Австралії жінки-морячки не викликають особливого подиву. З кожним роком все більше жінок приходять працювати на флот судноводіями, судовими механіками і електромеханіками. Цей процес йде і в Україні, але поки жінки на

офіцерських посадах – це рідкість. Проблема залучення жінок на морські посади залишається відкритою.

Отже, до особливостей жіночої частини особового складу в рамках забезпечення ефективної трудової діяльності на морському флоті відносяться:

- хронобіологічні особливості жіночого організму, що визначають околومیсячну нестійкість жіночого організму щодо таких професійно важливих якостей, як увага, оперативна пам'ять;

- стресостійкість, параметри мислення, психомоторика. Даних щодо аварійності через людський фактор окремо по жінках немає. За аварійності на автошляхах в Великобританії, коли за кермом була жінка, виявлено, що 25 % аварій сталося в період околومیсячних критичних днів;

- психофізіологічні особливості, що характеризують працездатність, витривалість, здатність до орієнтації в тривимірному просторі, переносимість стресових навантажень, вразливість і ін.;

- соціально-психологічні особливості, що відображають домінуючу схильність жінки до неформальних емоційно-позитивних відносин (що неприйнятно в рамках чітко регламентованих взаємодій на судні), змішання соціально-рольових позицій. Не можна не відзначити гендерний аспект соціально-рольової поведінки: жінка фертильного (і не тільки) віку хоче, не завжди свідомо, «виглядати», бути привабливою, викликати до себе інтерес чоловіка, з тим щоб підтверджувати свій жіночий потенціал.

Разом з тим, при відборі на роботу і при проведенні конкурсів в морські навчальні заклади, увага обмежується контролем стану фізичного здоров'я. Інші параметри, властиві суб'єкту трудової діяльності (зокрема, жінці), в документально формалізованому викладі (правила, рекомендації тощо) не беруться до уваги. Тим часом, діагностика і облік названих особливостей жіночого складу в рамках забезпечення ефективної трудової діяльності на морському флоті мають істотне значення для забезпечення соціально-економічної ефективності праці та безпеки мореплавства. З жіночого контингенту відсутні навіть пілотні науково-практичні дослідження, в той час як за чоловічим контингентом морського флоту у вітчизняній практиці накопичений певний досвід науково-прикладних знань в областях гігієни, фізіології та психофізіології праці, узагальнено певний життєвий досвід роботи з кадрами.

Беручи до уваги актуальність проблеми жіночої праці на морському флоті, а також дані гендерної психології та результати науково-прикладних досліджень жіночої праці в ряді галузей

промисловості (нафтопереробній, тепловій енергетиці, харчовій), слід звернути увагу на випереджальну практичну розробку науково-прикладної проблеми переваги і обмеження застосування масової жіночої праці на різних посадах плавскладу морського флоту. Нехтування урахуванням особливостей застосування жіночої праці в морському суднопластві спричинить за собою букет несприятливих наслідків – від непояснених для керівництва вчинків жінок (несподіваним звільненням, ухиленнь від виконання завдань, спроб самогубства) і нервово-психічних розладів до складних конфліктів, що ведуть до аварійних ситуацій.

Є ще один важливий момент – ставлення дівчини, яка обрала морську професію, до материнства. На березі вибір жінки-керівника має альтернативу – тільки кар'єра чи кар'єра і сім'я. Друге складніше, але можливо. У морських професіях альтернативи в цьому відношенні практично немає: поєднання кар'єри та материнства нереально. Також роботодавцями давно відзначено, що за інших рівних умов жінка обходиться компанії дорожче, ніж чоловік.

Висновки. Таким чином, можна виділити декілька аспектів того, чому жінки утримуються від роботи в судноплавній галузі. Основна причина, з якої жінок не особливо шанують у суднопластві – це стереотип, що така робота вимагає «чоловічих» навичок, тому вона призначена тільки для чоловіків. І сім'я, і суспільство в цілому не заохочують жінок при виборі ними кар'єри в морі. Викладачі часто не надають необхідних навичок і підтримки, щоб допомогти молодим жінкам. Більш того, у багатьох країнах жінкам не дозволено вступати на морські спеціальності, а, навіть якщо вони і навчаються, їм, можливо, доведеться зіткнутися з забобонами судовласників, які не хочуть працевлаштовувати жінок. І, навіть відпрацювавши один контракт, моряки-жінки можуть отримувати меншу зарплату, виконуючи при цьому роботу, яку можна порівняти з роботою моряків-чоловіків. Більшість жінок також бояться продовжувати таку кар'єру, оскільки вважають, що в море їм, можливо, доведеться мати справу з сексуальними домаганнями або навіть насильством, а також з відсутністю підтримки з боку колег.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: ЭКСМО, 2003.
2. Международное право и национальное законодательство о равноправии женщин. Э.М. Иванова. Права женщин в России: законодательство и практика. 2004.
Режим доступа: <http://www.womnet.ru/prava/2004/1/12.htm>

3. Права женщин в системе прав человека: международный и национальный аспект. С.В. Поленина. Москва: Институт государства и права РАН, 2000
Режим доступа: <http://www.owl.ru/win/books/polenina/index.htm>
4. Социальная дискриминация женщин как предмет социологического анализа Г.Г. Силласте, Г.Ж. Кожамжарова Социологические исследования. 1997. № 12.
Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru/socis/msg/219255.html>
5. Университет Миннесоты. Библиотека по правам человека:
Режим доступа: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/instreet/Relcedaw.html>

Сорока Олена Михайлівна – к. психол. н., доцент кафедри навігації і управління судном, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія» (м. Ізмаїл).

Струкова О. В.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЖІНОК У БІЗНЕСІ

Постановка проблеми. Після тривалого часу, коли психологічна наука не мала ознак статі, своєрідною моделлю зміни суспільної свідомості є потреба у психологічному обґрунтуванні особистісного, продуктивного, творчого джерела жінки як носія типових рис сучасного громадянина України. У динамічних умовах нашого суспільства найбільш востребуваними є риси, притаманні жінці – гармонійне поєднання пластичності та принциповості, прагнення до самоідентичності та роботи над собою. Сучасна українська жінка – це не раз і назавжди сформований суб'єкт, вона постійно розвивається та самооновлюється, що, на наш погляд, необхідно розглядати як закономірний соціально-психологічний процес, який потребує додаткового теоретичного осмислення.

У багатьох галузях знань (медицина, психологія, соціологія, політологія та ін.) величезний інтерес викликає проблемне поле особистості сучасної жінки.

Актуальність цієї проблематики диктує необхідність вивчення психологічних і соціальних особливостей жінок, а особливо, жінок, успішних у підприємницькій діяльності. На наш погляд, мотивація

бізнес-діяльності як провідного стратегічного напрямку життєдіяльності не тільки обумовлює тип соціальної поведінки, ступінь активності, загальний стиль життя жінки, але й сама формується під впливом її індивідуальності. Створення цілісної концепції мотивації сучасної жінки у бізнесі потребує глибокого теоретико-методологічного обґрунтування та пошуку основних джерел цього феномену у сучасній психологічній науці.

Викладення основного матеріалу. Теоретичні витоки дослідження специфіки сучасного жіноцтва, в тому числі, успішного у бізнесі, представлені у спадщині З. Фрейда та К.-Г. Юнга. Зокрема, будь-які прояви активності та самодостатності жінок З. Фрейд вважав відхиленням у їхньому психосоціальному розвитку [2]. Прямуючи за цією логікою, прагнення жінок до активності у бізнесі, бажання займатися власною справою З. Фрейд назвав би «фалічним». Така однозначність трактування повністю заперечує специфіку адекватної жіночої мотивації у бізнесі та формує однобічний підхід до жіночого «обличчя» бізнесу, скільки суто «фемінінними» рисами представники психоаналізу вважали пасивність, покірливість, залежність, на відміну від тих рис, які є востребуваними у бізнесовій діяльності – активність, незалежність, самодостатність у поєднанні з високою сенситивністю та предикативною емпатією.

Пізніше у аналітичній психології К.-Г. Юнга домінував андрогінний підхід, який заперечував неповторність проявів жіночої психіки у будь-якій соціально-корисній діяльності, оскільки поняття «аніма» та «аніmus» поєднували як жіночі, так і чоловічі риси [цит. за 1].

К. Хорні, діючи у психоаналітичній парадигмі, розширила уявлення про реальні можливості жінки та підкреслювала, що, не дивлячись на чоловіче обличчя культури, особлива роль належить саме соціально-психологічним чинникам як основного джерела розвитку жінки та її просування по кар'єрним сходам [3].

Аналогічних поглядів дотримувався і Е. Еріксон, який підкреслював, що жінка, яка прагне до соціального визнання у постійно змінюваному світі, має асимілювати особистісний та соціальний досвід та постійно підтримувати власну особистісну цільність та суб'єктність [4]. Подвійний когнітивний процес (одночасне пізнання себе та інших через взаємовідносини з ними), на думку Е. Еріксона, формує своєрідність та гендерну неповторність функціонування жінки у будь-якій соціально оцінюваній діяльності.

Сучасні зарубіжні дослідники особливостей особистості жінки, яка постійно занурюється у розв'язання проблем не тільки інтимно-особистісного, але й суспільно-політичного характеру, акцентують

дослідницьку увагу на ціннісно-вольовому аспекті особистості жінки, який особливо актуалізується у кризових ситуаціях, коли на перший план виходять питання сенсожиттєвих проблем (в нашому емпіричному дослідженні, спираючись на цю тезу J.E. Marcia [5], A. Waterman [6] та ін., ми виділяємо патріотичну мотивацію в окрему категорію у бізнесовій мотивації жінок)

Висновки. Таким чином, психологічна наука у класичному та сучасному вимірах має чітко сформульовані підвалини, які дозволяють концептуалізувати та семантично наповнити специфіку мотивації сучасної жінки у бізнесі.

Список використаної літератури

1. Лейбин В.М. Психоанализ и философия неопрейдизма /В.М. Лейбин. – М., 2001. 345 с.
2. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции /З. Фрейд. – М.: "Наука", 1989. 455 с.
3. Хорни К. Культура и невроз // Психология личности. Тексты / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузыря. – М.: Педагогика, 1982. С. 97-105.
4. Erikson E. Identity. Youth and Crisis. N. Y., 2000. p. 286.
5. Marcia J. E. Development and Validation of ego-identity status. // Journal of Personality and Social Psychology. 558 p.
6. Waterman A. (ed.) Identity in Adolescence: Processes and Contents. – San-Francisco, 1985. – 234 p.

Струкова Олена Володимирівна – аспірант кафедри диференціальної та спеціальної психології, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (м. Одеса).

Федоренко С. А., Якимець О. Є.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН СУЧАСНОЇ ЖІНКИ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ

Постановка проблеми. Здоров'я жінки в єдності фізичного, психічного та соціального визначає здоров'я майбутніх поколінь. Такі фактори, як зниження якості життя вагітної жінки, хронічні стреси, невизначеність особистих перспектив тощо призводять до погіршення здоров'я майбутньої матері, а в глобальному сенсі – спричиняють

серйозну соціальну проблему. Тому дослідження соціально-психологічних чинників, що впливають на психоемоційний стан жінок під час вагітності, в останні десятиліття набули особливої гостроти як у зарубіжній науці, так і у вітчизняній. Цією проблемою займаються вчені з різних наукових сфер (психології, соціології, демографії, акушерства тощо), які одноставно наголошують, що жінка саме у період вагітності потерпає від тих протиріч, які загострюються під впливом соціального середовища. Це і гендерна дискримінація під час трудової діяльності, і вимушена відмова від участі у суспільному житті, і втрата економічної самостійності, і зміни у сімейних відносинах тощо.

Викладення основного матеріалу. Емоційний компонент психоемоційного стану жінок під час вагітності відображає комплекс ставлень до себе, оточуючих, майбутньої дитини, почуття, переживання.

Загалом період вагітності – це особлива фаза у житті кожної жінки. Даний життєвий етап є періодом трансформації її особистісної, професійної, сексуальної, гендерної, тілесної та інших ідентичностей. Разом з тим, це період припливу психофізіологічних сил, які можуть і повинні спрямовуватися на народження здорової дитини та особистісне психосексуальне дорослішання самої жінки – майбутньої матері. Вагітність є не лише біологічним, але й соціальним процесом, який передбачає духовне піднесення жінки в інтересах дитини та всього суспільства. Вагітність для кожної жінки завжди є особливо хвилюючим періодом життя, який впливає не тільки на її фізичний, але й на психічний стан [3].

Сучасні зарубіжні та вітчизняні вчені (О. Боднар, Ю. Вдовиченко, Н. Дармостук, Ю. Корнеєва, Л. Перну, Г. Філіппова та ін.) у своїх працях всебічно розкривають проблематику психоемоційного компонента у вагітних жінок та особливості впливу соціально-психологічних чинників на його зміну.

Так, Г. Філіппова визначає вагітність як гострий перехідний період, що супроводжується кризовими переживаннями, які істотно перебудовують свідомість жінки та її взаємовідношення зі світом; особливо стресовою автор вважає першу вагітність, адже вона є критичною точкою в розвитку жіночої ідентичності [4]. Спираючись на теорію Ф. Василюка, вагітність можна розглядати як критичну ситуацію, яка буває або стресовою та фрустраційною, або конфліктною та кризовою. Тому переживання вагітності є переживаннями критичної ситуації [2].

Серед соціально-психологічних чинників, що впливають на психоемоційний стан жінки під час вагітності, часто виділяють першорядні та менш значущі.

Найбільш важливими для вагітної жінки вважається фактор соціальної підтримки з боку найближчого оточення, сім'ї або малої соціальної групи, де відбувається розуміння та прийняття жінкою її нової соціальної ролі – ролі матері. До менш значущих чинників відносять наявність соціальних гарантій від роботодавця, рівень соціальних виплат, житлові умови і матеріальне становище жінок, установки на самореалізацію у професійній сфері тощо.

Сучасна українська дослідниця О. Боднар, виділяючи чинники, що впливають на психоемоційний стан вагітних жінок і можуть виступати факторами ризику, називає соціально-демографічні та психосоціальні [1]. Соціально-демографічні чинники можуть спричиняти більш високий рівень негативного психоемоційного стану у жінок-домогосподарок або жінок професії типу «людина – техніка», «людина – знакова система»; у незаміжніх жінок. Крім того, автор наголошує на залежності між психологічними ускладненнями та освітою (чим вищий рівень освіти, тим менший ризик виникнення ускладнень), процесом навчання (жінки, які навчаються, більш схильні до психологічних відхилень), житловими умовами (жінки, які проживають разом з родичами або у найманій оселі, більш схильні до психоемоційних відхилень).

Факторами ризику серед психосоціальних параметрів О. Боднар виділяє: 1) матеріальне становище; жінки, що незадоволені матеріальним станом, більш схильні до психологічних проблем; 2) жінки, що відносять себе до малозабезпечених, більш схильні до появи у них психологічних порушень; 3) вживання алкоголю під час вагітності; 4) паління під час вагітності; 5) бажаність вагітності; у жінок з небажаною вагітністю психологічний стан погіршується; 6) мотивацію вагітності; жінки, мотивацією вагітності яких є фінансова допомога від держави, більш схильні до появи психологічних відхилень. Також проблемним чинником може виступати бажання чоловіка або родичів, як мотивація вагітності [1].

Психоемоційний стан вагітної жінки обумовлюється рівнем соціального благополуччя. Впевненість у майбутньому сприятливо позначається на психологічному стані. Високий рівень стресостійкості дозволяє зберігати адекватне ставлення до життєвих подій, оберігаючи майбутню маму від додаткових переживань. Психологічний захист визначається не об'єктивною подією як такою, а суб'єктивною значущістю цієї події для людини.

Висновки. Стабільний позитивний психоемоційний стан вагітних жінок в умовах стрімких змін сучасного суспільства є гарантією народження здорової дитини. Задля його збереження жінка в період вагітності має зосередитися на улюбленій справі, яка відволікала б її від негативних відчуттів, перенаправляла б увагу жінки в іншу площину, допомагала б концентруватися не лише на власному стані, а й на будь-якій діяльності, що подобається та приносить задоволення (прослуховування музики, читання книг, спілкування з рідними, ліплення, вишивання, в'язання, малювання, прогулянки на свіжому повітрі, відвідування занять, тренінгів тощо). Проте існують ситуації, з якими жінка не завжди спроможна справитися самотійно. Тому важливу роль у процесі стабілізації психоемоційного стану жінок у цей період відіграє коригувальна робота психологів.

В Україні тільки розпочався процес становлення системи психологічної допомоги вагітним та сімейним парам, котрі очікують народження дитини, що вимагає підвищеної уваги науковців до розроблення адекватних методів роботи.

Список використаної літератури

1. Боднар О.В. Психологічні особливості соціально-демографічного і психосоціального статусу у жінок з патологією вагітності / О.В. Боднар // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2015. – Т. 2, № 2. – С. 74–80.
2. Василюк Ф.Е. Психология переживания / Ф.Е. Василюк. – М.: Изд-во Моск. Ун-та. – 1984. – 200 с.
3. Жабченко І.А. Особливості психоемоційного стану вагітних жінок-переміщених осіб / І.А. Жабченко, Н.Г. Корнієць, С.В. Тертична-Телюк, Т.М. Коваленко // Вісник Вінницького національного медичного університету. Т. 22. – 2018. – №1. – С. 99–103.
4. Филиппова Г.Г. Материнство и основные аспекты его исследования в психологи / Г.Г. Филиппова // Вопросы психологии. – 2001. – №2. – С. 22–37.

Федоренко Світлана Анатоліївна – к. і. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

Якимець Оксана Євгенівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ГЕНДЕРУ

Постановка проблеми. Актуальність вивчення феномену вербальної агресії визначається неблагополучним соціокультурним положенням в більшості сучасних логосфер: зростанням асоціальності, загальним зниженням рівня мовної культури, пропагандою насильства в засобах масової інформації, ослабленням комунікативних механізмів тощо. Вербальна агресія перешкоджає реалізації основних завдань ефективної мовної взаємодії: деструктивно впливає на свідомість учасників спілкування, утрудняє повноцінний обмін інформацією, істотно знижує можливості взаєморозуміння, блокує вироблення загальної стратегії взаємодії. У зв'язку з цим дослідження феномену вербальної агресії і особливо розробка напрямів її подолання і контролю є необхідними умовами, що забезпечують комунікативну безпеку як окремої мовної особистості, так і суспільства в цілому.

Викладення основного матеріалу. Проблема маскулинності і фемінінності є ведучою у сучасній психологічній науці. Її дослідженням займалися такі видатні вчені, як В. Каган, Дж. Ваб, Р. Гейсман, В. Хвостов, О. Вейнінгер, С. Бем, О. Ренбоу, Дж. Спенс, Д. Мартін, Р. Джонсон, Дж. Хол і багато інших. Маскулинність і фемінінність – це нормативні уявлення про соматичні, психічні і поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок. Деякі дослідники зараз уникають цих термінів, які здаються ним дуже загальними і вводять в оману.

Висока фемінінність у жінок і висока маскулинність у чоловіків зовсім не є гарантією психічного благополуччя. Так, висока фемінінність у жінок часто співпадає із заниженою самоповагою і підвищеною тривожністю. Високо маскуліні чоловіки теж виявилися більш тривожними, менш упевненими в собі і менш здібними до лідерства, хоча будучи підлітками, володіли такою упевненістю і були задоволені своїм положенням серед однолітків. Високо фемініні жінки і високо маскуліні чоловіки гірше справляються з діяльністю, не співпадаючою з традиційними статевими ролями. Діти, які поводяться строго відповідно до вимог їх статевої ролі, часто відрізняються більш низьким інтелектом і меншими творчими здібностями [2].

Порівняння осіб чоловічої і жіночої статі по агресивності з урахуванням маскулинності-фемінінності тих і інших дає наступні результати: аутоагресія дещо більш виражена у жінок з яскраво вираженою фемінінністю, а у фемінінних чоловіків дорівнює гетероагресії, остання явно більше виражена у чоловіків і жінок з яскраво вираженою маскулинністю. Є тенденції, що призводять до того, що у чоловіків чим менше виражена маскулинність, тим більше аутоагресія, а у жінок, навпаки, чим більш виражена маскулинність, тим більш виражена гетероагресія. Звідси різниця між ауто- і гетероагресією (див. табл. 1).

Таблиця 1

Самооцінка ауто- і гетероагресії чоловіків залежно від вираженості маскулинності і фемінінності

Чоловіки	Аутоагресія	Гетероагресія	Різниця
Маскулинність			
Сильна (n=20)	2,9	4,9	-2,0
Слаба (n=19)	3,6	5,2	-1,6
Фемінінність (n=8)	4,6	4,8	-0,2

Важливо відмітити, що серед маскулинного типу переважає такий вид реакції, як фізична агресія, тобто використання фізичної сили проти іншої особи. Також для цього типу характерне роздратування, тобто готовність до прояву негативних емоцій при щонайменшому збудженні. Для фемінінного типу більш характерна непряма агресія, тобто агресія обхідним шляхом направлена на іншу особу або ні на кого не направлена. Рівень вербальної агресії в цілому однаковий для всіх типів психологічної статі, тобто прояв негативних емоцій як через форму (крик, виск), так і через зміст словесних відповідей (прокляття, загрози) характерний для всіх респондентів даного дослідження [1].

Деякі автори відзначають, що дівчатка в порівнянні з хлопчиками більш боязливі і соромливі, не впевнені в своїх силах, легше піддаються фрустрації і тому не прагнуть лідерства, більш конформні. Це прийнято зв'язувати з тим, що статус жінок в суспільстві нижче, ніж чоловіків. Проте відносно цього висновку повинна бути зроблена поправка на вираженість у осіб жіночої статі маскулинності-фемінінності.

За даними В. С. Савіной, хлопчики 9-10 років більше проявляють агресивність, ніж дівчатка того ж віку, притому у формі як фізичної, так і вербальної агресії (автор користувалася методиками, в яких вербальна непряма агресія не виділяється). При виділенні ж

непрямой вербальної агресії картина дещо міняється. Як показано П. А. Ковальовим, особи чоловічої статі переважно схильні до прямої і непрямой фізичної агресії (бійці), а також до прямої вербальної агресії, а особи жіночої статі - до непрямой вербальної агресії (пліткування) [3].

Ці відмінності, ймовірно, обумовлені декількома причинами. По-перше, жінки слабші фізично, тому їм немає сенсу застосовувати пряму фізичну агресію (хоча, з іншого боку, хто їм заважає її застосовувати в конфліктах з представницями своєї статі?). По-друге, застосування прямої фізичної і частково прямої вербальної агресії, на думку А. Іглі, не вписується в образ жінки як ніжної, м'якої, покірливої, чуйної істоти. Жінки відчувають збентеження від прояву агресії на людях [4].

Існують як відмінності, так і схожість в прояві різних форм агресії хлопчиками і дівчатками підліткового віку на певних вікових етапах (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Відмінності і схожість в прояві різних форм агресії
хлопчиками і дівчатками**

Форма агресивності	10-11 років		12-13 років		14-15 років	
	Хлоп.	Дівч.	Хлоп.	Дівч.	Хлоп.	Дівч.
Фізична	70	30	59	38	61	59
Непряма	40	25	49	41	39	59
Вербальна	62	38	52	49	81	60
Негативізм	68	36	69	62	82	52

Стан агресії яскраво може бути виражений в забіякуватості, грубості, задиристості, а може мати форму прихованої недоброзичливості і озлобленості. Типовий стан при агресії – гостре, часто афективне переживання гніву, імпульсна безладна активність, злісність тощо, втрата самоконтролю, гнів, невинуваті агресивні дії. Агресія – одне з яскраво виражених і активних явищ фрустрації [2; 5].

Висновки. Жінки розглядають прояв вербальної агресії як експресію, як вираження емоційної напруги при гніві. Чоловіки ж відносяться до агресії як до інструменту, вважаючи її моделлю поведінки, до якої вдаються для отримання різноманітної соціальної і матеріальної винагороди. У чоловіків агресія є інструментальною формою поведінки, тобто не самоціллю, а засобом досягнення мети та вирішення конфлікту.

Список використаної літератури

1. Барсукова Т. И. Вербальная агрессия как речевой *modus vivendi* // Материалы VI региональной научно-технической конференции «Вузовская наука – Северо-Кавказскому региону». – Ставрополь: СевКавГТУ, 2002. – 457 с.
2. Кернберг О. Агрессия при расстройствах личности / Кернберг О. // Психология человеческой агрессивности: Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченюк. – Минск: Харвест, 1999. – С. 115-168.
3. Лабунская В. А. Проблема обучения кодированию и интерпретации невербального поведения / Лабунская В. А. // Психол. журнал. – 1997. – №5. Т. 18. – С. 46-58.
4. Носенко Э. Л. Эмоциональные состояния как опосредующий фактор влияния самооценки на эффективность деятельности подростка / Носенко Э. Л. // Психол. журн. – 1998. – №1. Т. 19. – С. 16-26.
5. Ровер М. Психология индивида и группы / М. Ровер, Ф. Тильман. – М.: Просвещение, 1988. – 187 с.

Хунов Юрій Айдамирович - д. мед. н., проф., професор кафедри психології та соціології, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Куртова Ольга Василівна - здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Северодонецьк).

Шевченко А. В., Попович І. С.

ТЕОРЕТИЧНЕ АНАЛІЗУВАННЯ ФЕНОМЕНІВ КОНФОРМІЗМУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ БАЖАНОСТІ У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Постановка проблеми. Соціум є досить складним конструктом, в якому задіяна кожна людина. Перебуваючи у громадському транспорті, шкільному класі, трудовому колективі, сімейному колі – взаємодіємо з іншими людьми. Деякі люди займають активну домінуючу позицію, інші – навпаки йдуть в конфронтацію з соціумом, однак деякі пасивно існують в соціумі, наслідуючи гендерні стандарти та принципи суспільства, в якому функціонують. Кожен з нас поводить себе певним чином відповідно до того, які гендерні

стереотипи він наслідує, як саме він сприймає соціум, яку позицію він має та які його очікування до тієї чи іншої групи людей.

Виклад основного матеріалу. Людина – біопсихосоціальна істота, котра завжди перебуває у взаємодії з соціумом. Соціум існує та функціонує за своїми правилами, і має досить потужний вплив на кожного окремого індивіда. Усвідомлено чи ні, однак особа підпорядковується впливу групи, до якої вона належить, цей феномен має назву «конформізм».

Конформізм можна розглядати як різновид соціального впливу, під час якого змінюються судження, думки, поведінка, цінності індивіда, через його прагнення відповідати позиції релевантної групи. Кожна група має свої відповідні норми. Групові норми – це прийняті або очікувані від членів групи форми поведінки. Тобто, кожна група має соціальні очікування відповідно до гендерних ролей її учасників, так само і людина має свої очікування по відношенню до групи. У стійких малих групах соціально-психологічні очікування відображають об'єктивну необхідність узгоджених дій: від кожного члена очікується певний комплекс думок, почуттів і вчинків, що відповідають його місцю в системі спільної діяльності. Якщо його поведінка не відповідає цим очікуванням, це викликає відповідну реакцію членів групи – соціальні санкції [3, 4]. І тому, можна зробити висновок, що від впливом і тиском групових норм, очікувань, людина може змінювати власну поведінку, приймаючи умови функціонування даної групи, для того, щоб не відрізнятись від інших її членів.

Науковець А. Кидінов вважає, що конформізм показує міру підпорядкування індивіда груповому тиску, прийняття ним певного стандарту, стереотипу поведінки, норм, цінностей, ціннісних орієнтацій групи [1]. Він наголошує на тому, що конформізм пов'язаний зі значущістю та важливістю ситуації, в якій відбувається вплив групи на особистість і з референтністю самої групи для людини. Чим вища значущість групи, тим більш виражений ефект групового тиску.

Виокремлюють зовнішній та внутрішній конформізм. Щодо зовнішнього конформізму, то він характеризується демонстративним підкоренням думкам, уявленням, бажанням групи, під час якого людина може продовжувати не погоджуватися з групою, однак не показувати цього. Внутрішньому конформізму властива дійсна зміна поглядів, думок, установок внаслідок прийняття та згоди з позиціями. Ці два типи поведінки властиві людям, що пристосовуються до групи. Тому конформізм має адаптивне значення, тобто полегшує вхід у нову соціальну ситуацію.

У соціальній психології виокремлюють два типи соціального впливу групи: нормативний та інформаційний, згідно з яким, люди поступаються тиску групи, тому що залежать від останньої у досягненні двох важливих цілей: формування точного уявлення про реальну дійсність (інформаційний вплив) і отримання схвалення інших членів групи (нормативний вплив) [5]. Вважається, що як інформаційний, так і нормативний впливи породжують конформізм.

А. Кирпіков вважає що соціальна бажаність у юнацькому віці є показником конформізму – відсутність власної думки, не реалізованої осмисленої системи цінностей і переконань. Він вважає, що соціальна бажаність у рольовій взаємодії чоловіків і жінок, характерна для тих, хто не проявляє в повній мірі суб'єктну активність, і відмовився від самоактуалізації на користь пристосування до існуючих обставин. Зокрема, показник соціальної бажаності в юності є індикатором успішної адаптивності і пасивного пристосування до обставин [2]. Спираючись на все вищезазначене, ми вбачаємо соціальну бажаність як один з проявів конформізму.

Трактування феноменів конформізму та соціальної бажаності [6] у контексті гендерних досліджень, може набувати як позитивного, так і негативного забарвлення. Звичайно, під впливом цих феноменів, як чоловіки, так і жінки, здатні змінювати власні позиції, можливо в якомусь сенсі втрачати свою індивідуальність, підкорюватися більшості, намагатися представити себе виключно у вигідному світлі. У той же час ці феномени представникам всіх гендерних типів допомагають увійти до нової соціальної ситуації, адаптуватися та розвиватися у конкретній малій групі. Їх варто досліджувати крізь призму когнітивного, емоційного та конативного (поведінкового) аспектів. Когнітивний відображений тим, що індивід отримує знання, інформацію від групи, емоційний – «приєднується» до загального стану групи і відчуває себе учасником групових процесів, конативний – простежується в регуляції власної поведінки відповідно до правил та норм суспільства.

Висновок. Конформізм та соціальну бажаність у контексті гендерних досліджень необхідно розглядати як різновиди соціального впливу, під час якого змінюються судження, думки, поведінка, цінності представників гендерних типів, через прагнення відповідати позиції референтної групи. Бажаючи бути схожим на інших, індивіди погоджується з думкою більшості, демонструють соціально бажану поведінку, якої очікує більшість. Вважаємо соціальну бажаність проявом конформізму. Соціальну бажаність можна розглядати з позитивного боку, тобто як соціальну здатність, що допомагає

адаптуватися до діяльності і забезпечити її успішність. Однак, з негативного, соціальна бажаність поєднує в собі приховування власного Я, управління враженнями інших, тобто обман і самообман.

Перспективи подальших досліджень. Дана проблематика потребує більш скрупульозного емпіричного вивчення та глибинного аналізування з метою мінімізації негативних наслідків конформізму та соціальної бажаності, посилення їх позитивного впливу на процеси взаємодії представників гендерних типів між собою та у групі.

Список використаної літератури

1. Кидинов А.В. Личностный конформизм и противостояние в группе в социально-динамическом аспекте / А.В. Кидинов // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2011. – Вып. 9(101). – С. 186–192.
2. Кирпиков А.Р. Внутренняя позиция и социо- и эгоцентрические тенденции в направленности личности подростка / А.Р. Кирпиков // Современные проблемы психологии личности: теория и практика: Матер. Междунар. науч.-практич. конф., посвященной 100-летию со дня рождения Л.И. Божович. – М. – Воронеж, 2008. – С. 31–37.
3. Попович І.С. Мотиваційний компонент соціально-психологічних очікувань / І. С. Попович // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2011, т. XIII, ч. 4. – С.290–297.
4. Попович І.С. Проблема соціально-психологічних очікувань в науковій теорії та практиці / І.С. Попович // Практична психологія та соціальна робота. – К., 2005. – № 5. – С. 8-13.
5. Попович І.С. Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика: навч.-метод. посіб. / І.С. Попович. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. – 158 с.
6. Шевченко А.В. Дослідження взаємозв'язку соціальної бажаності та ціннісних орієнтацій в юнацькому віці / А.В. Шевченко // Інсайт: психологічні виміри суспільства: наук. журнал. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – Вип. 1. С. 90–95. DOI 10.32999/2663-970X/2019-1-14

Шевченко Альона Володимирівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівню спеціальності «Психологія», Херсонський державний університет (м. Херсон).

Попович Ігор Степанович – д. психол. н., проф., професор кафедри загальної та соціальної психології, Херсонський державний університет (м. Херсон).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ПІДТРИМКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ СОЦІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема соціальної підтримки життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах стала однією з важливіших проблем сьогодення. Наявність соціально-психологічного напруження, відсутність взаєморозуміння між людьми призводить до все більшого виникнення та розвитку в жінок негативних психологічних станів. Хронічна втома в загальному вигляді – це результат специфічної соціальної взаємодії, що виникає як наслідок розбіжності інтересів, поглядів або цілей і супроводжується негативними емоційними переживаннями [1, с.150].

Викладення основного матеріалу. Кожна особистість сповнена протиріч. Для ефективного вирішення виникаючих протиріч сучасній жінці необхідно мати достатній рівень теоретичних знань, володіти практичними навичками поведінки, мати високо розвинений рівень емоційно-вольової сфери. Протиріччя, крім змістовної сторони, мають соціально-психологічну складову, яка виявляється в характері переживань особистості. Якщо емоції не контролюються, то фахівці іноді усуваються від вирішення проблемного питання і переключаються на докори й образи, що призводить до поглиблення протиріч. Тому важливою навичкою при розв'язанні протиріч життя є не стільки вивчення правил безконфліктного спілкування, скільки вміння жити в ситуації, керувати нею, усвідомлювати напрям її розвитку та вміти контролювати свої емоції. Тому проблема подолання негативних психологічних станів пов'язана з умінням керувати емоціями, які їх супроводжують [2, с.110].

Враховуючи вище сказане, актуальною стає проблема формування гармонійного стану фахівців у соціотехнічних системах діяльності, яка, як свідчить аналіз наукових досліджень, передбачає здатність жінки визначати свої цілі, позицію, інтереси і, у відповідній ситуації, задовільно і гідно їх відстоювати, вміння обрати ефективну стратегію поведінки та адекватні способи реагування.

Останніми роками проблема соціальної підтримки фахівців активно досліджується як зарубіжними, так і українськими авторами. Питання сутності соціальної підтримки розглядали Н. Авдєєва,

Т. Анісімова, О. Бабатенко, Д. Боулбі, Т. Бредлі, Ф. Варга, О. Шевяков та ін. Предметом уваги та вивчення дослідників були зміст понять «психологічне забезпечення» та «соціальна підтримка» (А. Брусиловський, О. Денисова, Ф.С. Кінг, О. Косякова, О. Кочерга, Ю. Корі, Ф. Лебойє та ін.), соціальні умови формування готовності до діяльності (Р. Овчарова, О. Первушина та ін.).

Однак, незважаючи на широке коло досліджень, присвячених означеній проблемі, залишається багато питань, які потребують подальшого вивчення. Зокрема, у сучасних наукових роботах питання науково-теоретичного обґрунтування процесу формування психологічного забезпечення соціальної підтримки жінок у соціотехнічних системах діяльності представлені недостатньо. Залишаються дискусійними питання однозначного тлумачення поняття «психологічне забезпечення», єдиного розуміння його структури, особливостей його генези та функціонування в особистості. Отже, неоднозначність й суперечливість підходів стосовно явища соціальної підтримки, складність та багатоплановість означеного феномену потребують обґрунтованого його висвітлення і поглибленого вивчення.

За цих обставин особливо актуальним є здійснення дослідження проблеми соціальної підтримки життєдіяльності жінок у сучасних соціотехнічних системах, що і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження «Психологічне забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах».

Об'єкт дослідження – соціальна підтримка розвитку життєдіяльності людини.

Предмет дослідження – психологічне забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити соціально-психологічні особливості формування соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку проблеми соціальної підтримки розвитку життєдіяльності людей у соціотехнічних системах.

2. Розкрити зміст та структуру соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах.

3. Емпірично дослідити соціально-психологічні особливості формування психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах.

4. Розробити й апробувати структурно-функціональну модель, спрямовану на формування психологічного забезпечення

соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах та оцінити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: теорії особистості та її розвитку (Б. Ананьєв, О. Леонтєв, С. Рубінштейн та ін.); принципи цілісного, системного підходів до вивчення психіки людини в нормі та патології (Б. Ломов, О. Леонтєв, Б. Зейгарник та ін.); теоретичні положення цілісного підходу до вивчення особистості (Н. Завацька, З. Карпенко, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін.); наукові підходи до розгляду свідомості особистості (Г. Балл, Л. Виготський, В. Зінченко, О. Леонтєв, С. Максименко, В. Москаленко, В. Скребець, Н. Чепелева); теоретико-методичні засади психологічного забезпечення розвитку соціальних та соціотехнічних систем (Г. Зараковський, О. Шевяков та ін.).

Висновки. Теоретичне значення дослідження полягатиме в уточненні змісту поняття «психологічне забезпечення соціальної підтримки», суттєвою ознакою якого є те, що в жінок у соціотехнічних системах визначалися власні цілі, позиція та інтереси, здатність задовільно й відповідно до актуального стану їх відстоювати, мати засади формування психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності.

Практичне значення дослідження полягатиме в тому, що підібраний психодіагностичний матеріал може бути використаний у діяльності практичних психологів, психотерапевтів, як засіб діагностики рівня сформованості психологічного забезпечення соціальної підтримки фахівця у соціотехнічних системах, та з опорою на які забезпечуватиметься організація індивідуальної та групової роботи, спрямованої на адаптацію та формування гармонійного психологічного стану.

Список використаної літератури

1. Шрамко І.А. Соціальна підтримка жінок у період грудного вигодовування // WayScience : міжнародний електронний науково-практичний журнал. 2018. № 2. Вип. 12. С.149–161.
2. Шрамко І.А. Соціальна підтримка жінок у період вагітності та після пологів: емпіричні дослідження // Збірник наукових праць «Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». 2018. Вип. 17. С.108–113.

Шевяков Олексій Володимирович – д. психол. н., проф., завідувач кафедри загальної психології, Дніпровський гуманітарний університет (м. Дніпро).

Шрамко Ігор Анатолійович – к. психол. н., доцент кафедри загальної психології, Дніпровський гуманітарний університет (м. Дніпро).

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДИ

Постановка проблеми. Для сучасного суспільства характерним є широкі соціально-політичні трансформації. Для особистості, у першу чергу, це значить зміну ціннісних парадигм у бік усвідомлення пріоритетів життєвих перспектив. Ціннісна свідомість формує власний світ, який багатий емоційними переживаннями, образами щодо особистого майбутнього.

Викладення основного матеріалу. У студентські роки планування свого майбутнього детермінує думки і переживання для кожного. Студентство – період формування професійних та життєвих планів. Активні пошуки свого місця у професійній кар’єрі - створює особливу соціально-психологічну ситуацію розвитку особистості у даний віковий період. Різносторонні аспекти юності знайшли своє відображення у працях багатьох видатних психологів, а саме С. Холла, К. Левіна, Е. Еріксона. Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, Б.Г. Ананьєв, Д.Б. Ельконін, Л.І. Божович, які розглядають даний період з точки зору зміни соціальної позиції особистості. Проблема формування ціннісних орієнтацій як змістовної основи життєвої перспективи в ранній юності розглядалася багатьма дослідниками в різних аспектах: зміст ціннісних орієнтацій і ступень сформованості їх структури; умови та загальні особливості їх формування; вплив ціннісних орієнтацій на професійне самовизначення. Про те, психологічні гендерні особливості формування життєвих перспектив вивчені недостатньо.

Мета дослідження - дослідження гендерних відмінностей становлення життєвих перспектив студентів.

Дослідження ґрунтується на науково-психологічних положеннях про: сутність і закономірності становлення особистості в ранньому юнацькому віці (Л.С. Виготський [1,2], та ін.); становлення самосвідомості і стійкого образу своєї особистості, свого «Я» (А.Я. Варга [3], П.М. Якобсон [4] та ін.); становлення особистості в юнацькому віці (Роменець В. А. [5], Степанова Е.И. [6, с. 79-88] та ін.); психологічні гендерні особливості формування особистості (Говорун Т.В. [7], Клецина І.С. [8] та ін.).

Дослідження спрямовувалося на аналіз психологічних гендерних відмінностей формування життєвих перспектив молодих людей. Вибірку досліджуваних склали студенти університету в кількості 75 осіб, з них 40 дівчат та 35 юнаків.

У дослідженні використано психодіагностичні методики: оцінки рівня ситуативної та особистісної тривожності (Ч.Д. Спілберга, Ю.Л. Ханіна), виявлення індивідуальної міри рефлексивності А.В. Карпова, тест-опитувальник самоствавлення В.В. Століна, С.Р. Пантелєєва.

Результати дослідження дозволили виокремити наступні тенденції. Дівчата демонструють вищі показники:

- рівня тривожності. Особистісна тривожність у дівчат вища, ніж у юнаків на 14%. Також, у дівчат більше страхів та побоювань з приводу свого майбутнього загалом, і професійного майбутнього зокрема;

- рівня рефлексивності. Молодим жінкам притаманна інтернальність.

За методикою дослідження самоствавлення встановлено шкали, які демонструють найбільші гендерні відмінності, а саме: самовпевненість, самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, самозвинувачення. Юнаки хоча є більш самовпевненими, однак демонструють меншу самоцінність, самоприв'язаність, і значно менше самоприйняття та більш високий рівень самозвинувачення. Все це свідчить про складність, напруженість та суперечливість і, відповідно, вищий рівень стресу у життєвому просторі юнака - студента. Очевидно, у життєвому плануванні, в узгодженні життєвих перспектив молоді чоловіки повинні більше проявляти риси (самовпевненість, віддзеркалене самоствавлення, самозвинувачен), які підтверджують їх упевненість у своїй позиції, переконання у тому, що вони все роблять правильно. Щодо молодих жінок, то вони у своїх планах більше покладаються на самих себе, на свої думки, на своє світоуявлення щодо майбутнього (про це свідчать показники шкал самоцінність, самоприйняття та самокерівництво).

Щодо інструментальних цінностей. Дівчатам притаманні вищі показники за шкалою акуратність. Юнаки демонструють вищі показники за шкалами вихованість, терпимість, чесність і чуйність.

Узагальнення отриманих результатів щодо інструментальних та термінальних цінностей показали, що в життєвій перспективі, самовизначенні:

дівчата спрямовані на такі цінності як «активне діяльне життя», «суспільне визнання» та «продуктивне життя», а найменше місце на «сімейне життя». Жінки використовують такі засоби як акуратність; юнаки націлені на такі цінності як творчість, сімейне життя, розваги», «сімейне життя» та «творчість». Молоді чоловіки використовують такі

засоби досягнення життєвих перспектив, як вихованість, терпимість, чесність та чуйність.

Кореляційний аналіз виокремив ряд взаємозв'язків, які є як і очевидними з точки зору сучасної психологічної науки, так і деякі неочікувані.

Зокрема спостерігається негативний зв'язок між шкалами життєвої мудрості і любові на рівні $-0,429$, що є певним підтвердженням сміливих поглядів ряду вчених, що розглядають феномен любові як ірраціонального, не конструктивного переживання, яке віддаляє суб'єкт від раціональної мудрості. Також не очікуваним негативним результатом є зв'язок шкал матеріального забезпечення і творчості на рівні $-0,441$. Можливо це є свідченням сучасного уявлення про творчість: коли матеріальне забезпечення виводить особистість у зону відсутності необхідності «боротьби», то відповідно необхідність у творчості також знижується. Встановлено негативний зв'язок вихованості і широти поглядів ($-0,393$). Даний факт дає підстави передбачати, що вихованість може виступати обмежуючим фактором пізнання молодого особистістю оточуючого світу. Заслугують на увагу діагностовані позитивні зв'язки між шкали творчості та сміливості ($0,426$). Вважаємо цей факт може пояснюватись впевненістю у незалежності мислення, відсутності конформності, відчуття власних логічно-обґрунтованих переконань і уявленнь оточуючого світу, яке надає впевненості у власних судженнях, а творчість саме і є драйвером забезпечення даної пошукової активності.

Висновки. Отримані результати можуть бути використані в повсякденній фаховій діяльності практикуючих психологів з юнаками і юнками, насамперед у ракурсі формування їхньої життєвої самоактуалізації.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. Проблема возраста / Л.С. Выготский. – Собр. соч. Т. 4. – М.: Педагогика, 1983. – 365 с.
2. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
3. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия/ А.Я. Варга // Введение в семейную системную психотерапию: краткий лекционный курс. – СПб.: Речь, 2001. –74 с.
4. Якобсон П. М. Психология чувств / П. М. Якобсон / АПН РСФСР, Институт психологии. – 2-е доп. изд. – Москва : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1958. – 381 с.

5. Роменець В.А. Виховання творчих здібностей у студентів / Володимир Андрійович Роменець. – К.: Вища шк., 1973. – 94 с.
6. Степанова Е. И. Возрастная изменчивость интеллектуальных функций в юношеском возрасте / Е. И. Степанова // Вопросы психологии, 1970, № 1. – С. 79-88.
7. Говорун Т.В. Гендерна психологія. / Т.В. Говорун, О.М. Кікінеджи. – К.: Академія, 2004. – 312 с.
8. Клещина И.С. Гендерная социализация: учебное пособие/ И.С. Клещина. – СПб., 1998.

Щербан Тетяна Дмитрівна - д. психол. н., проф., ректор, Мукачівський державний університет (м. Мукачево).

ЗМІСТ

Аликин И. А., Аликин М. И., Лукьянченко Н. В. ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СВЯЗИ ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ И ОТНОШЕНИЙ С РОДИТЕЛЯМИ У ЮНОШЕЙ И ДЕВУШЕК СТУДЕНЧЕСКОГО ВОЗРАСТА	3
Akhtyrskaya Y. I. SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF GENDER CONFLICT BEHAVIOR	6
Барчі Б. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ.....	9
Бегеза Л. Є. ПРОФЕСІЙНІ РОЛІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ЛІКАРЯ	12
Беспарточна О. І. ПОДРУЖНЯ СУМІСНІСТЬ, ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ ШЛЮБУ	15
Білоус Р. М., Меньщикова А. О. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ	19
Бохонкова Ю. О., Абраменко І. В. ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ПРАГНЕННІ ДО САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ	21
Бохонкова Ю. А., Рачкован Е. В. ТИПОЛОГИИ МАСКУЛИННОСТИ В ГЕНДЕРНОЙ КЛАССИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	24
Бохонкова Ю. О., Савельєва Є. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БАНКІВСЬКІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ	27
Бочелюк В. Й., Ліндгрєн В. Р. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЦІННІСНИХ ІДЕАЛІВ КЕРІВНИКІВ.....	30
Боярин Л. В. ПСИХОТЕРАПІЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ МЕТОДОМ ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ	33
Бриль М. М. ПЕРФЕКЦІОНІЗМ ЯК РИСА СТУДЕНТА ТВОРЧОГО ВИШУ	36

Бровендер О. О. ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	38
Бугайов Ю. А., Давидова О. В. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ Я–КОНЦЕПЦІЇ ТА ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ В СПОРТСМЕНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	41
Бугайова Н. М. ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	45
Бурлакова І. А. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕС-МЕНЕДЖМЕНТУ.....	48
Вавринів О. С., Яремко Р. Я. ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТЕЙ ТА ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СХИЛЬНОЇ ДО ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ.....	51
Вакулєнко В. М. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РІЗНОЇ СТАТІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ).....	54
Велика Б. Ю. ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПСИХОЛІНГВІСТИЦІ.....	57
Волженцева І. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЧОЛОВІКІВ З РІЗНИМ СІМЕЙНИМ СТАТУСОМ В РУСЛІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ	61
Волченко Л. П. МЕДІАЦІЯ ТА ЇЇ ГЕНДЕРНІ КООРДИНАТИ.....	65
Гарькавець С. О. ОБРАЗЛИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРИЧИНА ІЇ ПІДВИЩЕНОЇ ВІКТИМНОСТІ – ГЕНДЕРНІ ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ	67
Гарькавець С. О., Ганічева Г. В. ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ОСОБИСТОСТІ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	70
Гарькавець С. О., Шевченко Г. Ю. ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ	73
Гошкодеря К. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПРОЦЕСУ РОЗЛУЧЕННЯ	77
Zhigarenko I. E. ANALYSIS OF THE GENDER-ROLE COMPONENTS OF THE PROFESSIONALISM.....	81

Zavatska N. E., Spyska L. V. REACTIONALIZATION OF MINORS IN SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS IN THE GENDER ASPECT	84
Zavatskyi V. Y., Toba M. V. GENDER ASPECT OF PSYCHOLOGICAL CORRECTION OF PRESCHOOL CHILDREN WITH ADAPTATION DISORDERS.....	87
Zavatskyi Y. A. MANAGEMENT SYSTEM IN THE ASPECT OF SOCIAL MOBILITY OF THE PERSON	90
Каширіна Є. В., Коробка Л. І. ГОЛОВНІ ЧИННИКИ ПРОЯВУ СТРЕСУ У ЛЮДИНИ.....	93
Кирпенко Т. М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ	96
Кобиляцька М. В., Архіпова І. Д. ЖІНКИ В ПОЛІТИЦІ ТА УПРАВЛІННІ	99
Кобиляцька М. В., Ковальова М. А. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ	101
Кобиляцька М. В., Кривогуз К. А. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У ЛІДЕРСТВІ.....	103
Кобиляцька М. В., Леліва В. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	106
Кобиляцька М. В., Лифенко Р. М. ЖІНКА ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ.....	109
Ковальчук З. Я., Заверуха О. Я. ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНОГО СТАТУСУ УЧНІВ НА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ	110
Козьменко О. І. ВИЩА ЖІНОЧА ОСВІТА НА ТЕРЕНАХ США	114
Кондес Т. В. ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ В ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	118
Korniienko I. O. THE NARRATIVE APPROACH TO THE LIFE SCRIPTS ANALYSYS	121
Костіна Т. О. ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРОЯВ РІЗНОМАНІТНОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	124

Костю С. Й. ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЄДИНИЙ СУСПІЛЬНИЙ ПРОДУКТ	126
Літвінова О. В., Пилипенко Л. В. ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ЧОЛОВІКІВ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ	130
Лосієвська О. Г., Беляєва Л. В. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ У ВИВЧЕННІ ВІДНОШЕННЯ ЖІНКИ ДО МАТЕРИНСТВА	133
Лосієвська О. Г., Іванова К. І. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	137
Лосієвська О. Г., Здоровець Н. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	140
Лосієвська О. Г., Левченко А. В. МІСЦЕ ЖІНКИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	143
Лягута А. Р. ЖІНКА ЯК ЖЕРТВА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	146
Малий Н. О. ЕМПІРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ВПЛИВУ ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЖІНКИ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ	150
Марченко Д. М., Бохонкова Ю. О. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВСЕРЕДИНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ГЕНДЕРНІ ОЗНАКИ	154
Ніконова О. Ю. ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	157
Обушенкова Н. А. АФЕКТИВНА СКЛАДОВА СТАТЕВОРОЛЬВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	160
Панов М. С. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ	163
Пелешенко О. В., Блискун О. О. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ РЕВНЕЦІВ ЯК НЕГАТИВНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ	166

Пелешенко О. В., Гордієнко К. В. МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ В КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	170
Пелешенко Е.В., Кравченко В.Н. ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ И ИХ ПРОЯВЛЕНИЕ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ.....	174
Пелешенко О. В., Носова І. І. ГЕНДЕРНА СТРАТИФІКАЦІЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	177
Пелешенко О. В., Куліш О. С. ТРАНСЛЯЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ОСОБИСТОСТІ	181
Пілецька Л. С. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	183
Ровокіна Г. М. FEATURES OF LIFE STRATEGIES OF THE PERSONALITY IN THE GENDER DIMENSION.....	188
Радул І. Г. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ КОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	191
Рубський В. М. ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА КВІР-ТЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	194
Сербін Ю. В., Буровіна О. В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ УСТАНОВОК	197
Смірнов С. В. ЗАЛЕЖНІСТЬ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ ВІД ЇЇ ГЕНДЕРНОГО ТИПУ	200
Сорока О. М. ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ НА РІЧКОВОМУ ТА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ	203
Струкова О. В. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЖІНОК У БІЗНЕСІ	206
Федоренко С. А., Якимець О. Є. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН СУЧАСНОЇ ЖІНКИ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ	208

Хунов Ю. А., Куртова О. В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ГЕНДЕРУ	212
Шевченко А. В., Попович І. С. ТЕОРЕТИЧНЕ АНАЛІЗУВАННЯ ФЕНОМЕНІВ КОНФОРМІЗМУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ БАЖАНОСТІ У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	215
Шевяков О. В., Шрамко І. А. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ПІДТРИМКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ СОЦІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ.....	219
Щербан Т. Д. ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	222

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

XIV всеукраїнської науково–практичної веб-конференції
(з міжнародною участю)

СОЦІАЛЬНО–ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

10 квітня 2020 року

Оригінал-макет

О.В. Могильна

Підписано до друку 09.04.2020.

Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір типогр. Гарнітура Times.

Друк офсетний. Умов. друк. арк. 13,5. Обл.-вид. арк. 14,9.

Тираж 50 прим. Вид. № 3266. Заказ № 10(2020). Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.2003 р.

Адреса університета: просп. Центральний 59-а

м. Северодонецьк, 93400, Україна

e-mail: vidavnictvoSNU.ua@gmail.com.

Надруковано:

Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля

Адреса: просп. Центральний 59-а

м. Северодонецьк, 93400